

FETVALAR MEVDUDİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Haram Aylarla İlgili Hüküm Hâlâ Geçerli Midir?

Soru:

Kur'ân'a göre haranı aylarda çatışma yasaktır. Fakat Şah Veliyyullah Dehlevî ve Mazhari Tefsirinin sahibi Mevlânâ Senâullah Panîpeti gibi alimlerle, Atâ, İmam Beyzavî gibi mütekaddimîn alimleri ayetin hükmünün hâlâ geçerli olduğuna ve bu hükmün devam ettiğine inanıyorlar. Fakat Bedâ'ius-Senâi sahibi Zemahşerî, Cessas, İbn Arabî, Mâliki ile diğer müfessirler ve fakihler bu ayeti mensuh ve hükmünü geçersiz saymaktadırlar. Hatta el-Umm adlı kitabında İmam Şafiî'nin eğiliminin de bu yönde olduğu görülmektedir. Oysa onun fikhî usullerine göre bu ayetin mensuh sayılmaması gerekir.

Ben Tefhim'ul Kur'ân yazarının nasıl bir düşüncede olduğunu öğrenmek istiyorum. Tefhim'ul Kur'ân'da bu konuda sessiz kalınmış olmasından, bu ayetin mensuh olmadığı kanaatini taşıdığınız anlaşılmaktadır. Buna ve aşağıda belirtilen hususlara daha geniş ve net açıklamalar rica ediyorum.

1. İslâm savaş kanunlarında bu hüküm, diğer kanunların sahip olduğu aynı Önemi haiz midir?
 2. Haram aylarda savaşmanın yasak olması sadece Araplar için midir, yoksa İslâmî her yönetimin bu hükmü göz önünde tutması gerekiyor mu?
 3. Tefsirlerden anlaşıldığına göre, haram aylarda savaşmanın yasaklanması böyle bir geleneğin Araplarda eskiden beri olmasından ve onların bu aylara saygı göstermesinden kaynaklanmaktadır. Eğer dünyanın bütün İslâmî devletlerinin bu hükmün muhatabı oldukları kabul edilecek olursa, bu hükmün illeti Araplara mahsus gelenekten başka birşey olmalıdır. Bu ne olabilir? Kur'ân ve Hadis'te buna dair herhangi bir işaret var mıdır?
- Sizi uğraşlarınızdan alıkoyduğum için müteessirim. Yine de sizin sıkıntımı gidereceğinizi -özellikle ikinci kısım ile ilgili olanı umuyorum.

Cevap:

Haram aylarla ilgili gerçek şöyledir; Hz. Muhammed'in (s.a) peygamber olarak gönderilmesinin asırlar öncesinden beridir Araplar arasında fuhuş, kargaşa ve huzursuzluk yaygındı. Gün geçmezdi ki, kabileler arasında çatışmalar meydana gelmesin. Yollar korumasızdı. Kimse kabilesinin hudutları dışında kendini güvence içinde hissetmezdi. Hatta her kabile, kendi sınırları içinde bile diğer güç ve kabilelerin ansızın gelen saldırılarından korkmakta idiler. Bu ortamda -Araplar'a, Allah'ın bu rahmetinin nasıl ve ne zaman indiği bilinmemekle beraber- insanlarca hac ve umre farızasının huzur içinde yerine getirilebilmesi amacıyla, senenin dört ayında kanlı çatışmalar yasaklanmıştı. Bu dört aya haram aylar nitelemesinin kim tarafından konulduğu, ne zaman oluştuğu ve bütün Arap kabilelerince nasıl kabul edildiği herhangi bir vesile ile Öğrenilmiş değildir. Bilinen, İslâm öncesi Arap toplumunda bu uygulamanın yüzyıllarca revaçta olduğudur. Söz konusu dört ayın haram olarak kabul edilmesiyle gelen huzur, bahtsız bir ulus için Allah'ın büyük bir lütfü idi.

İslâm'ın gelmesi ile cahiliye dönemindeki bütün olumlu uygulamalar ile birlikte bu kaide de onaylanmıştır. Çünkü, bu sayede hiç olmazsa dört ay kan dökülmesi önlenmiş, hac ve umre yapmak için uygun ortam bulunmuştur. Bu aylara saygı, cehaletin içine gömülmüş olmasına rağmen Araplarda hâlâ Allah korkusunun mevcut olduğunu göstermesi bakımından da önemlidir.

Hz. Muhammed'in (s.a) hicretinden sonra müslümanlar ile kâfir Araplar arasında çatışmalar başladığı zaman, müs-lürnanlara en azından dört ay huzur ve emniyet getirmek amacıyla, bu dört ayın haramlığına dair hükme uyulmaya devam edilmiştir. Fakat bütün Araplar müslüman olduğu zaman bu hüküm kendiliğinden iptal olmuştur. Çünkü İslâm evine girdikten sonra onlara daha büyük bir vazife; haksız yere bir müslümanm Öldürülmesinin ebedi olarak haram olduğu hükmüne riayet etme vazifesi verildi. Bu durumda, haram aylara saygı hükmünün hâlâ geçerli olması, Arapların dört ay boyunca çatışmadan kaçınacakları, fakat geri kalan zamanlarda savaşabilecekleri anlamına gelirdi.

Bu hükmün yalnız Arap yarımadasına ve sadece İslâm'ın gelişinden önceki döneme has olduğunu kabul etmenin önemli bir gerekçesi olarak, Arap yarımadası müslüman olduktan sonra, müslümanların; ancak Arap yarımadasında yaşamayan kafirlerle savaşabileceğim ve bu savaşlardan hiçbirinde, sahabe döneminden bu

yana hiçbir ilim adamının haram aylara saygı konusuna değinmediğini gösterebiliriz.

Açıktır ki, kafirler savaş çıkarmak için haram ayların hürmetini gözetmek gibi bir şeyi akıllarından bile geçirmezler. Müslümanlar da herhangi bir kafir ulusa saldırırken haram ayda savaş açmamaya özen göstermemiştir. Bildiğim kadarıyla hiçbir İslâm fakihî de haram aylarda savaş yapılmaz gibi bir iddiada bulunmamıştır.^{1[1]}

Hadiste Dirayet

Soru:

Siz, Sâd Sûresi'nin tefsirinde Hz. Süleyman (a.s) ile ilgili Ebu Hureyre'ye ait rivayetin doğru olduğunu söylediğiniz halde, muhtevasını; akla, mantığa aykırı olduğu gerekçesiyle reddetmişsiniz. Size karşı olanlar sizin akla ve mantığa aykırı olduğu gerekçesiyle bu hadisi reddetmenizi; sahih hadisleri inkâr ettiğiniz, sünneti kabul etmediğiniz şeklindeki iddialarına delil gösterebilirler. Siz ya bu kanaatinizi değiştirin ya da bu konuya ait bir deliliniz varsa yazın. Eğer ilk dönem alimlerinden herhangi birinin böyle bir görüşü varsa, onu kaynak göstermenizi, gereksiz tartışmalara son vermenizi rica ediyorum.

Eğer herhangi bir müctehid herhangi bir hadisin senedini doğru kabul edip; onun muhtevasını, yalnız akla ve mantığa aykırı olduğu gerekçesiyle reddetmiş ise, onu da yazın.

Hz. Süleyman'ın bir tek gecede 90 eşinin yanına uğradığını kabul edersek; bu hukuken kabahat, şer'ân suç mu oluyor? Acaba siz de çağdaş batı medeniyeti hayranlarının etkisinde mi kalıyorsunuz?

Cevap:

Bahsettiğiniz bölümü tekrar, dikkatle okumanızı rica ediyorum. Bunda doğruluk payı olmasına rağmen söz konusu hadisin muhtevasının neden kabul edilemez olduğunun delili orada mevcuttur. Ben orada, Hz. Muhammed'in (s.a) yahudilerin hurafelerinden söz etmiş olma ihtimalinin oldukça yüksek olduğunu, dinleyenlerin bu sözleri yanlış anlamış olabileceklerini ve bilahare bu hurafeleri Hz. Muhammed'in (s.a) kendi sözleri sanarak nakletmiş olabileceklerini de açık açık belirtmiştim.

Seleften bir tek alimin bile, senedi doğru olduğu halde muhtevası yüzünden kabul etmediği bir hadis örneği varsa gösterilmesine dair isteğinize gelince: Bunun bir değil, birçok örneği olduğunu söyleyebilirim.

Allâme Ibnul Kayyum Zâd'ul Meâde, Hz. Aişe ile Hz. Abdullah b. Abbas tarafından rivayet edilen:

"Kim âşık olur, sonra da iffetle yaşar ve o şekilde ölürse şerhid olur." Bir başka rivayette:

"Kim âşık olur, aşkını gizleyerek iffetli davranır, sabrederse; Allah onu bağışlar ve cennetine koyar" şeklindeki hadis için görüşlerini beyan ederken diyor ki:

"Eğer bu hadisin senedi güneş kadar açık ve parlak da olsa; bu yanlıştır, vehimden ibarettir, hayâldir." Gerekçe olarak da ihtiva ettiği anlamın doğru olmadığını ve söz tarzının da Hz. Muhammed'in üslûbuna benzemediğini göstermektedir.^{2[2]}

El-İstiâb'da Allâme İbn Abdilber bir rivayet aktardıktan sonra:

"İbn Amr'ın hadisi vehimdir, hayaldir, yanlıştır. Senedi doğru olsa bile muhtevası (anlamı) yanlıştır" diyor.^{3[3]}

Bir kimse gerçekten Hz. Muhammed'in (s.a) ağzından bir şey duymuş olabilir. Fakat iyi anlamamış olabileceği gibi, konumuna dikkat edemediğinden yanlış anlamış olması da imkan ve ihtimal dahilindedir. Buhari ve Müslim'in aktardığına göre Hz. Abdullah b. Ömer, Hz. Muhammed'in (s.a):

"Ölen kimseye aile fertlerinin ağlaması azab getirir" buyurduğunu rivayet etmiştir. Bu rivayet Hz. Aişe'nin kulağına gidince, o dedi ki: 'Allah ibn Ömer'i affetsin. O yalan söylemez. Belki kendisi unutmuştur veya anlamakta hata yapmıştır, işin aslı şudur: Bir yahudi kadının ölmesi üzerine ailesi ağıt yakıyordu. Peygamber (s.a) oradan geçerken: "Bunlar burada onun için ağıt yakıyorlar, o ise mezarda azab çekiyor" buyurdu.

Hadisin senedine dikkat etmekle birlikte muhtevasını da değerlendirmek gerekiyor. Sadece senedin tam ve kusursuz olması, hadisin ihtiva ettiği mânânın da mutlaka doğru olduğu anlamına gelmez.

Siz, Hz. Süleyman'ın (a.s) bir tek gecede 90 eşine gitmekle ne gibi bir kabahat işlediğini soruyorsunuz. Ben bunda şer'î bir kabahat değil, fakat aklî ve mantıkî bir kabahat olduğunu söylüyorum. Çünkü pratikte bu

^{1[1]} Tercüman 'ul Kur 'ân, Şubat, 1965

^{2[2]} Zâd'ul Meâd: III / 206 - 207

^{3[3]} El-İstiâb: II / 466

mümkün değildir. Ben hesap yaptım. Eğer 90 yerine 60 eşi olduğu kabul edilse, Hz. Süleyman (a. s) 10 saat boyunca hiç durmadan birinden ötekine gitse ve 10 dakika içerisinde cinsî münasebette bulunup ayrılma bile bunun imkansız olduğunu yazdım. Acaba, bir şahsın 10 saat boyunca hiç durmaksızın 10 dakikada bir cinsi münasebette bulunduktan sonra ara vermeksizin diğer bir münasebet için hazır olabileceğini sizin aklınız alıyor mu? Hz. Süleyman'ın bu duruma hazır olduğunu varsaysak bile, onun eşleri bu buluşmaya o şekilde hazır olabilir, o gelir gelmez cinsî münasebete başlayabilirler miydi? Akimiz, mantığınızı bunu kabul ediyor mu? Eğer siz bu gibi şeylere inanmak istiyorsanız, elbette inanabilirsiniz. Buna bir diyeceğimiz olamaz. Ama unutmayın ki, rivayetler konusunda bu derece hatalı ısrar, hadisleri büsbütün inkâr fitnesini takviye eder.^{4[4]}

Hz. İbrahim'in Tefekkür Dönemi

Soru:

Tefhim'ul Kur'ân'ın birinci cildinin 552. sayfasındaki En'âm Sûresi'nin 74. ayetinin^{5[5]} tefrişi ile ilgili 50 numaralı açıklama notu şu şekildedir: "Nasıl bugün Hz. Muhammed (s.a) ve izleyicileri Allah'ın bahşettiği hidayetle şirki reddetmişler ve yapay tanrıları bırakarak kainatın tek sahibine teslim olmuşlarsa, daha önce İbrahim de (a. s) aynısını yapmıştı."

Bu alıntının açık anlamı şudur: Söz konusu mesele Hz. İbrahim'in vahiyle şereflendikten sonraki daveti ve kavmiy-le mücadelesi ile ilgilidir. "Allah'ın bağışlamış olduğu hidayet" ifadesinden de anlaşıldığı gibi, burada nübüvvetten önceki tefekkür döneminin açıklanması hedef alınmamıştır.

Ayette yer alan İbrahim'in daveti zikrinden de anlaşıldığına göre, bu davet nübüvvetten sonra yapılmıştır. Düşünce (tefekkür) dönemine ait olduğuna dair hiçbir işaret jbulunmamaktadır. Ayrıca 75. ayetin^{6[6]}52. notunun son cümleleri de nübüvvetten sonra tebliğ durumunun anlatıldığını göstermektedir. Yani; Hz. İbrahim'in tevhidin daveti ile harekete geçtiğine ilişkin cümlesi.

Bunun dışında siz kitaplarınızda Hz. Muhammed'in (s.a) miracı konusuna değinirken diğer peygamberlerin de kainat nizamını müşahade ettiğini söylüyor ve kanıt olarak da Hz. İbrahim'in miracı için 75. ayeti gösteriyorsunuz. Bellidir ki, miraç nübüvvetten sonra gerçekleşmiştir. Nübüvvetten önce kainat nizamının müşahadesi için ilâhî düzenleme yapılamaz diyorsunuz. Bundan sonra "F" harfi ile başlayan 76. ayetin de tefekkür dönemine ait olduğunu söylüyorsunuz.

Ben bu ayetin nasıl tefekkür dönemine ait olduğunu çok düşündüm. Fakat bir yere varamadım. Bu karmakarışıklığı gidermenizi rica ederim. Ayrıca 75. ayette geçen:

"Yakın sahiplerinden olsun"^{7[7]} şeklinde illet ve sebep bildiren bir cümle vardır ki başlangıcında "vav" harfi mevcuttur. Ve zorunlu olarak bunun matufu da sebebi açıklayan cümlenin kendisi olmalıdır. Sizin yaptığımız tercümeden bambaşka bir anlam çıkıyor. "İşte böyle "böyle" kelimesiyle işaret edilen şey nedir?

Daha önce muhakkak sözü edilmiş olmalıdır.

Cevap:

En'âm Sûresi'nin sorduğunuz bölümü Kur'ân'ın en zor bölümlerinden biridir. Bunu çözmek için müfessirlerin uyguladığı yöntemler, benim uyguladığım yöntemde hissettiğiniz kuşkulardan çok daha fazla kuşku uyandıracak bir tarzdadır. Ben elimden geldiğince bu bölümü sarih bir şekilde açıklamaya çalıştım. Yine de açıklamam karışıklıklardan büsbütün kurtulmuş olmayabilir. Ancak, kanımca bu karışıklıklar en az düzeye indirilmiştir. Bunlar da çözümlenmeyecek cinsten değildir.

Asıl sorun, bu hadisenin nübüvvetten önceye mi, yoksa sonraya mı ait olduğudur. Eğer nübüvvetten Önceki döneme ait olduğu düşünülecek olursa, o zaman akla üç soru gelmektedir:

1. Gece olması, yıldızların çıkması, ayın doğması ve sonra güneşin yükselmesi gibi olaylar ilk defa aynı gün Hz. İbrahim'in (a.s) önünde mi meydana geldi? Acaba bundan önce hiç bu olaylar olmadı mı?

2. Yıldızları, ayı ve güneşi peşpeşe görerek:

"Bu benim Rabbimdir" demek şirk değil midir? Gerçi her birinin kayboluşundan sonra bunların ilâh

^{4[4]} Tercüman'ul Kur'ân, Mart, 1965

^{5[5]} En'âm Sûresi 75. ayetin anlamı da şu şekildedir: "Böylece İbrahim'e -kesin bilgiye inananlardan olması için- göklerin ve yerin melekûtunu (Allah'ın değişmez egemenliğine ve sünnetine bağımlı olarak hareket ettikleri gerçeğini) öğretiyorduk."

^{6[6]} En'âm Sûresi 74. ayetin anlamı şöyledir: "Hani İbrahim, babası Azer'e (şöyle) demişti: "Sen putları ilahlar mı ediniyorsun? Kuşku yok, ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum."

^{7[7]} En'âm: 75

olduklarını reddetmiştir. Fakat bir müddet için de olsa şirk halini yaşamış olur.

3. Muhtelif şeyleri önce rab olarak nitelendirip, sonra reddetmek ve nihayet yerlerin ve göklerin tek rabbi olduğu sonucuna varmak açık bir tekamül değil midir? Diğer bir deyişle; bir şahsın şirkün çeşitli merhalelerinden geçerek tevhid merhalesine eriştiği, sonra da bütün ulus önünde şirkten ayrılıp uzaklaştığını ilan etmesi açığa çıkmıyor mu?

Eğer bu hadise nübüvvetten sonra cereyan etmiş ise yukarıda zikredilen üç soru daha büyük önem kazanmakta ve bir başka soru ortaya çıkmaktadır. Bu soru şöyledir: Hadisenin esası ne idi? Acaba bu hadise, bir gün geceden başlayarak ertesi gün güneşin batışına kadar, bütün hadise, Hz. İbrahim'in yalnız olduğu bir zamanda cereyan etti ve sonra da dışarıya çıkarak milletin huzurunda şirkten vazgeçerek yönünü yerlerin ve göklerin yaratıcısına çevirdiğini, ona iman ettiğini duyurması şeklinde mi gerçekleşti? Yoksa Hz. İbrahim'le (a.s) onun milleti arasında olayı temaşa eder bir vaziyette bir gece ve bir gün süren bir tartışma mı idi? Olay akşamleyin başlamış; Hz. İbrahim (a.s) yıldızları görünce milletine "bu benim Rabbimdir" demiş, bilahare yıldızlar kaybolunca da böyle kaybolan şeyleri sevmediğini söylemiş, aynı şekilde ay doğunca da "bu benim Rabbimdir" demiştir. Fakat sonradan ay da kaybolunca, Hz. İbrahim: "Eğer Rabbim bana yol göstermemiş olsaydı, ben de yoldan sapmış olanlardan olurum" demiştir. Güneş doğduğunda ise Hz. İbrahim onun rabbi olduğunu ilân etmiş; "çünkü bu onların en büyüğüdür" demiştir. Sonra bütün millet günboyu karanlık basıncaya kadar oturup beklemiş ve güneş batar batmaz Hz. İbrahim'in: "Ey millet! Ben sizin şirk koştuğunuz şeyden uzağım" şeklindeki ilanından sonra temaşa sona ermiştir. Bu hadisenin hangi beyan şeklini seçerseniz seçin her ikisinin de izaha gerek duyulmayacak kadar karmaşık, anlaşılması zor tarafları olduğu ortadadır.

Bu zorlukları göz önünde tutarak 74. ayetten 78. ayete kadar yaptığım açıklamaları tetkik ediniz. Bence esas rivayet şöyledir: Şirk inancı aleyhinde ve tevhid inancı lehinde Hz. Muhammed'in (s.a) küffara karşı verdiği talimatın savunmasına güç katmak için Allah (c.c) Hz. İbrahim'i (a.s) anmış t ir.

Bu konuda 74. ayet onun peygamberi hayatına davet hakkında beyandan ibarettir. 75. ayetten 77. ayete kadar olan bölümlerle, 78. ayetin ilk bölümü nübüvvetten önceki tefekkür dönemi hakkında bilgi vermektedir.

"Ey kavmim, gerçekten ben sizin şirk koştuğunuzdan uzağım dedi" ^{8[8]} ayetinden,

"Hangi gruba daha haktır, güven içinde olmak? Eğer biliyorsanız!" ^{9[9]} ayetine kadar geçen bölümde nübüvvet davetinden söz ediliyor. Bu arada neden nübüvvetten önceki tefekkür hakkında bilgi verildiğini 51. nottan 53. nota kadar olan bölümde kendimce açıklamış bulunmaktayım.

Miraç konusunda bu hadiseye atıfta bulunmakla kuşkusuz sizin de değindiğiniz gibi güçlük çıkmaktadır. Eğer siz Kur'ân-ı Kerim'deki bu bölümde bulunan karışıklığı halletmeye çalışırken zihninizi konu ile doğrudan ilgisi olmayan konulardan kurtarırsanız daha iyi olur. Ara tartışmalarda ortaya çıkan işaretler önemsiz mahiyettedir. O zaman yazı yazan kimsenin zihni tartıştığı özel konuya yönlendirilmiş olmaktadır. Ve diğer konulara kendi tartışmasında göz ucu ile değinir. Bu değinme gerçek bir araştırma ve tartılma mahiyeti taşımamaktadır. Bir mesele üzerinde ilmi tartışma yaparken ortaya çıkan açılar bir bakışta ortaya çıkmaz.

"Yakın sahiplerinden olsun" ^{10[10]} ayetindeki "vav" harfi sebebiyle, bu cümle sebepleri gösterilmiş cümle olmalı şeklindeki düşüncemiz yanlış. Kur'ân'da, sebep gösterilen cümle ile birlikte geldiği halde o cümleye atfedilmeyen bir çok örnek mevcuttur. Meselâ; Âl-i İmrân Sûresi'ndeki:

"O günler... (evet) onları biz insanlar arasında çevirip duruyoruz (kâh bir kavme, kâh ötekine galibiyet veriyoruz; hazan bir topluma iyi veya kötü günler gösteriyoruz., bazan ötekine) Allah inananları ortaya çıkarsın, sizden şehidler edinsin diye (zamanı kâh lehinize, kâh aleyhinize çevirmektedir). Allah zalimleri sevmez.

Ve inananları (günâhlardan) temizlesin ve kâfirleri mahvetsin diye (böyle, günleri insanlar arasında çevirmektedir). ^{11[11]} Aynı sûredeki:

"De ki: "Evlerinizde dahi olsaydınız, yine üzerine öldürülmesi) yazılmış olanlar, mutlaka (vurulup) yatacakları yeri boylardı. Allah göğüslerinizdekini denemek, kalbleri nizdekini açığa çıkarmak içindir (ki bunları başınıza getirdi) o ayetlerde mevcut değildir. Arka planda bulunan o şeye ben 51 nolu açıklama notunda işaret etmişim. Yine Kur'ân-ı Kerim'de; Kezâlike"nm kullanılış biçimlerine dair pek çok örnekler mevcuttur. "Kezâlike" kelimesinin geçtiği bütün ayetleri bir araya getirerek bakarsanız bu ayetlerden bir çoğunun işaret ettiği şeylerin anıl-madığım görececek ve araştırmanızın yönünü başka taraflara çevirmek

^{8[8]} En'âm: 81

^{9[9]} Enâm: 81

^{10[10]} En'âm: 75

^{11[11]} Âl-i İmrân: 140-141

zorunda kalacaksınız. Şûra Sûresi'nin ilk ayetinde olduğu gibi bazı yerlerde Kezâlike" ile söze başlandığı bile olur.^{12[12]}

Hızır'ın (A.S) Beşer Olma Meselesi

Soru:

Tefhim ul Kuranın üçüncü cildim incelemekteyim. Hızır'ın (a s) hadisesini ve sizin 60 nolu dipnotunuzu tamamıyla okudum. Siz, Hz. Hızır'ın bir melek veya beşer olmayan bir yaratık olduğu kamsmdasınız. Halbuki benim zihnimde şekillenen bazı noktalar beni sizin kanaatinize katılmaktan alıkoymaktadır. Dolayısıyla sizden daha açık bir yorum istiyorum. Delilinizin odak noktası her müminin beşer olması ve şeriatı tabi olmakla yükümlü olmasıdır. Hızır'ın (a.s) beşer olduğunu kabul etmeye şeriatın kendisi engeldir. Bunun çözümü bulunduğu takdirde Hızır'ın (a.s) beşer olup olmadığı tartışmasına hiç de gerek kalmayacak. Fakat Hızır'ın (a.s) Kur'an-ı Kerim'deki anlatılış şeklinden onun beşer olduğu düşüncesi doğmaktadır.

Bence, insan tarafından yapılan işleri melekler yapmaz. Allah bir insanın zararını ve yararını göz önünde tutarak bir meleği veya başka elemanları, insanlar çaresiz kalmadıkça, onlar enerji ve kaynakları tükenmedikçe özel bir misyon için görevlendirmez. Kaldı ki, onların icraatının yöntemleri de insanın yöntemlerinden çok farklı, fevkalade ilginç ayrıcalıklar taşır.

Geminin tahtasını kırmak, çocuğu öldürmek ve yıkılmak üzere olan bir duvarı düzeltmek için bir meleğin enerjisine ihtiyaç yoktur. Bunlar herhangi bir insanın yapabileceği işlerdir. Bu işleri olağanüstü bir varlığın gerçekleştirdiğine dair hiçbir işaret bulunmamaktadır. Onun için salim akıl Hızır'ın (a.s) melek değil, beşer olduğunu söylemektedir. Fiilin çoğul kullanımından da anlaşıldığına göre Hz. Musa (a.s) ile Hz. Hızır (a.s) şehir halkından yiyecek istemişti. Buna göre ikisi de açtı ve yiyeceğe ihtiyaç duymaktaydılar. Eğer Hz. Hızır (a.s) gerçekten melek olsaydı, şüphesiz yiyeceğe ihtiyaç duymazdı. Binaenaleyh Hz. İbrahim (a.s) kızartılmış kuzuyu meleklerle yemeleri için ikram ettiği zaman onlar fitra-ten yemeğe ihtiyaç duymadıklarından ona el uzatmamışlardı. Bundan da Hz. Hızır'ın melek değil, insan olduğu sonucu çıkmaktadır.

Masum çocuğun öldürülmesi sadece Hz. Musa (a.s) gibi şeriat sahibi zât için hayret verici ve şaşkınlık uyandırıcı değildi. Bu olay sağduyulu her insanı hayrete düşüren bir nitelik taşıyordu. Fakat Allah'ın emri geldikten sonra bu emri yerine getirmekten başka çaresi de yoktu. Aynı şekilde Hz. İbrahim (a.s) en sevdiği evladını Allah'tan emir alır almaz kurban etmeye hazırlanmış ve şeriatın emrine dayanarak meşru bir mazeret ileri sürmemişti. Halbuki şeriatı göre masum ve günahsız bir çocuğu öldürmek en büyük günahıdır. Her iki büyük kişinin de ilahi emirleri uygulama konusunda son derece cüretkar bir tavırla şeriatı dikkate almamış görünmelerinden çıkan sonuç şudur: Normal şartlarda şeriatın emir ve yasaklarına uymak şarttır. Fakat bir insana, Özel bir konuda, Allah'tan özel bir emir ve hüküm gelecek olursa o kişinin o konuyla ilgili şeriat emirlerini göz ardı etmesi caizdir. Bu saygıdeğer insanların amel tarzı ve düşünce şeklini göz önünde tutarak, sonrakilerin ileri sürmeye çalıştığı düşüncelere katılmaya gönül razı olmamakta ve Hızır'ın beşer oluşunu inkar etmeye meyil göstermemektedir.

Allah Teâlâ'nın has rahmeti herşeyi kapsamaktadır. Fakat.

"Biz ona katımızdan bir rahmet verdik" ^{13[13]} ve:

"Ona katımızdan bir ilim öğretmiştik" ^{14[14]} ayetlerinden anlaşıldığına göre Allah'ın bu rahmetinin özelliği ve kapsamı bazı peygamberler için:

"O'na hüküm ve ilim verdik" ^{15[15]} buyruğunda saklı ölçülerde olabileceğini hissediyoruz. Benim bildiğim kadarıyla, bu üç ayet kesinlikle yukarıda bahsedilen melekler hakkında inmemiştir. Bu ayetler sadık ve mutlu insanlarla ilişkili olduğuna göre bunların yorum ve tefsirinde nübüvvet düşüncesi ortaya atılmış, peygamber kavramından söz edilmiştir. Eğer bu yorum kabul edilecek olursa, o takdirde Hızır (a.s) sadece bir beşer değil, bir nebî ya da bir rasul bile olabilir.

Allah Teâlâ bir insanı özel bir bilgi veya marifeti ile taltif etmek ve bir meleği buna aracı olarak seçmek istediği zaman bu vazife için muhakkak bir melek göndermiştir. Vahiy ve ilham sahibine mekanını değiştirmek gibi bir zahmet yüklenmemiş, vahiy getiren meleği aramak için yollara düşmek gibi bir görev verilmemiştir.

Yukarıda size sunduğum durumlardan herbiri şüphelere sebebiyet vermektedir. Bunları gidermek için

^{12[12]} Tefhim'ul Kur'an, Haziran, 1965

^{13[13]} Kehf: 65

^{14[14]} Kehf: 65

^{15[15]} Yûsuf: 52

açıklamalarınıza sığınmaktan başka çaremiz yoktur. Bunun birinci nedeni, Allah'ın size verdiği dini anlayışın çok az insana nasip olmasıdır. Size sormamızın ikinci nedeni de ortaya attığımız bu düşünceye en iyi cevabı sizden alacağımız kanaatinde olduğumuzdan, başkasına sormanın uygun olmadığı sonucuna varmamızdır.

Cevap:

Hızır (a.s) hakkında yazdıklarım mukayese yolu ile yaptığım tahmin ve kanaatlerimden ibarettir. Kesin bir ifadeyle onun için beşerdi veya beşer değildi diyemem. Siz benim tahminime ve eğilimlerime katılmak zorunda değilsiniz. Eğer siz onun beşer olduğuna kanaat getiriyorsanız, bunda bir sakınca yoktur.

Kur'ân-ı Kerim'de aktarılan bu hadisenin anlatılış tarzından onun bir insan olduğu anlaşılmaktadır şeklindeki düşünceniz doğrudur. Fakat onu insan olarak kabul etmekte bizi tereddüte düşüren, onun şeriat kanunlarına aykırı olan işleridir: İçinde insanlar bulunan bir gemide delik açmak, günahsız bir çocuğu günah işleyeceği endişesi ile öldürmek.

Eğer Allah Teâlâ Hızır'ın (a.s) insan olduğunu açık açık ifade etmiş olsaydı, biz; insanlar için Allah'ın emirlerinin iki kısımdan ibaret olduğunu kabul ederdik. Bir kısmı şeriate bulunan emirler, bir diğer kısmı da doğrudan doğruya bir insana indirilen şeriate aykırı emirler. Fakat Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Hızır'ın insan oluşu ile ilgili açık bir bilgi olmadığı ve insanlar için Allah'ın emirlerinin iki kısım olduğuna işaret eden herhangi bir örnek de bulunmadığından, bence Hz. Hızır'ın beşer olmadığını kabul etmek daha makul ve daha mantıklıdır.

Eğer İbrahim (a.s) oğlunu gerçekten kurban etseydi, Hz. İbrahim hadisesi ile ilgili deliliniz doğru olabilirdi. Bu durumda Allah Teâlâ'nın bazen insanlara şeriate aykırı emir de verdiğini kabul edebilirdik. Birincisi, İbrahim'e (a.s) çocuğunu kurban etmesi için sarıh bir şekilde emir verilmedi, aksine rüyada kurban edilirken gösterildi. İkincisi, Allah Teâlâ kurban olayının gerçekleşmesine müsaade etmemiştir. Onun için bu hadise Allah'ın emirlerinin iki bölümden oluştuğuna delil teşkil edemez.

Gemiyi delmek ve çocuğu öldürmek ancak insanlara mahsustur düşüncesinden hareket ederek insanlarca yapılan işleri melekler yapmaz şeklinde bir delil getirmeniz de doğru değildir. Doğru olan şey, insanlar için caiz olmayan işlerin melekler için caiz olduğudur. Eğer insan başka birisinin malına meşru hak olmadan zarar veriyorsa veya günahsız bir insanı kanunsuz bir biçimde öldürüyorsa, bu günahdır. Fakat melekler, kaza ve kader emirleri uyarınca hergün yüzbinlerce insanı çeşitli yollarla öldürüyorlar. Aynı şekilde, yerin ve göğün afetleri sebebiyle hergün insanların malları telef oluyor.

Bu ilâhî tedbirlerin üzerindeki gizlilik perdesi birazcık kaldırılarak Hz. Musa'ya (a.s) kaza ve kaderin tecellisiyle görevli memurların ne gibi gerekler uyarınca nasıl çalıştığı gösterildi. Hz. Musa (a.s) gibi büyük bir insan bile olsa, insanlar için bu hikmet ve gerekleri anlamak ne denli zordur.

Hz. Musa ile Hz. Hızır'ın yiyecek istemelerini Hızır'ın (a.s) beşer oluşuna delil olarak ileri sürmek doğru değildir. Kuranda, Hz. Hızır'ın Hz. Musa (a.s) ile birlikte yemek yediği konusunda açıklama yoktur. Allah Teâlâ'nın Hz. Hızır (a.s) için:

"Biz ona katımızdan bir rahmet verdik ve ona katımızdan bir ilim öğretmiştik" (Kehf: 65) biçimindeki sözleri, Kuranda bir çok yerde peygamberler için söylenen sözlere benzemektedir. Kur'ân'da herhangi bir melek için bu gibi ifadeler sarfedildiğine dair herhangi bir örnek mevcut değildir. Eğer Hızır (a.s) kıssasında geminin bozulması ile çocuğun öldürülmesine ilişkin olaylar anlatılmasaydı, bu ifadeler sebebiyle Hz. Hızır'ı nebî veya rasul olarak tanımamıza engel bir şey olmazdı.

Bu iki hadiseyle birlikte Hızır'ın peygamber olduğunu kabul edecek olursak, Hızır'ın diğer bütün peygamberlerden farklı şeriate aykırı bir takım emirler aldığını da kabul etmemiz gerekecektir.

Bunca büyük bir şeyi kabul etmek için Hz. Hızır'a hususi rahmet ile ilim bağışlandığına ilişkin ifadelerin Kur'ân kerim'de tıpkı diğer peygamberlere ilim ve hikmet verildiğim anlatan ifadelere benzer bir şekilde yer aldığını görmek kafi değildir. Aynı şekilde, meleği Hz. Musa'nın yanına göndermek yerine, Hz. Musa'yı meleğin yanına göndermek gibi bir uygulama da bunca büyük bir şeyi kabul etmek için kesin delil teşkil etmemektedir.

Hızır'ın (a.s) melek olduğu sonucuna varmak, çağdaş düşünürlerin yanlış kanaatleridir şeklindeki nitelemenizi de doğru bulmuyorum. Çağdaş düşünürler derken kimleri kastettiğinizi de anlamış değilim.

Kastettiğiniz çağdaş düşünürlerin kim olduğu hakkında bilgim yok, ama bilmeniz lâzım ki, Önceki dönem alimleri arasında da Hz. Hızır'ın rasül, nebî, melek, velî veya sağ ya da Ölü olduğu hususlarında görüş ayrılıkları mevcuttu. Örneğin; Hafız İbn Hacer Feth'ul-Bârî adlı eserinin 1. cildinin Kitab'ullim Bölümünün Musa'nın (a.s) Denizde Yürümesi Babı'nda bu görüş ayrılıklarına değinmiş ve biraz ileride tekrar aynı

konuya dönerek Kitab'ul Enbiya Bölümünde şöyle demiştir:

"Süheyli, bir topluluktan, Hızır'ın (a.s) melekler topluluğundan herhangi bir melek olduğunu, Adem oğullarından olmadığını söylediklerini zikretmiştir.^{16[16]}

İlâhî Vadin Anlamı

Soru:

Hadislerde, Kur'ân-ı Kerimin bazı ayetlerinin değişik zamanlarda ve farklı sayılarda okunmasıyla ilgili olarak büyük vaadlerde bulunmaktadır. Ayet1 el Kürsîyi örnek olarak ele alalım. Buharı ve Müslim'de, çok küçük bazı kelime farklılıklarıyla, bu ayeti okuyan herkese muhafız olarak bir melek tahsis edileceği beyan edilmektedir. Aynı şekilde hırsızlıktan korunma ve mal varlığının muhafazasıyla alakalı konuları da meşhurdur. Bununla beraber yine de hırsızlık yapılmakta, insanlar zarara uğramaktadırlar. Aynı şekilde, hadislerde şu duayı okuyana hiçbir şeyin zarar veremeyeceğinin de zikri geçmektedir:

"Allah'ın ismiyle başlarım. O öyle Allah'tır ki, O'nun ismiyle birlikte yerde ve gökte bulunan hiçbir şey zarar veremez".

Sadece şunu sormak istiyorum: Olaylar karşısında bu va-adler neden her zaman netice vermiyor? Lütfen bu düğümü çözün.

Aynı durum, rızık vs. konularındaki vaadlerde de gözlenmektedir. Takva ehlinin bol bol rızıklandırılacağına dair haberlere rağmen, takva sahibi bir çok insanın darda olduğu görülmektedir. Nasıl oluyor da namusuyla ekmek kazanmaya çalışanların durumu içler acısı iken, sahtekar ve düzenbaz insanların kazancının haddi hesabı olmuyor? Bu durum insanların huzurunu bozuyor, neşesini kaçırıyor, hatta dürüstlük konusundaki hassasiyetini gideriyor. Genelde insanlar yanlış yollar deneyerek, yanlış hareketler yaparak başarı sağlıyorlar. Şeriata sadık kalarak, söz konusu yollardan kaçınanlar ise başarısız oluyorlar.

Bu tür meselelerimi çözeceğinizi umuyorum.

Cevap:

Hadislerde zikredilen Ayet'el'Kürsî'nin etkileri ile

Allah'ın ismiyle başlarım. O öyle Allah'tır ki, O'nun ismiyle hiçbir şey zarar veremez." duasının etkileri, bu lafızları ağızda tekrarlamakla alınacak neticeler değildir. Bu lafızların anlamlarını düşünenler ve özünde ifade edilenleri hayatında uygulayanlar hadislerde zikredilen etkilerini üzerlerinde hissetmeye başlarlar. Bu ifadelerden; bunları okuyanların bela ve musibetlerle, onların tabii sonuçlarından korunacakları şeklinde bir anlam çıkarmak yanlıştır. Aksine, bunun gerçek anlamı şudur: Bu duaları okuyan kimse içinde öyle bir güç ve kuvvet hissedecektir ki, herhangi bir olumsuzluk karşısında kendisini bitmiş, tükenmiş olarak hissetmeyecektir.

Doğal afetler ile herkes karşılaşmaktadır, ama sadece kişiliği zayıf olanlar bu olaylara yenik düşmektedir. Güçlü ve iradeli insanlar ise bu sıkıntılara göğüs germeyi başarabilmektedirler.

Takva sahibi kanaatkar insanların bol bol rızıklandırılma-cağına ilişkin vaadlerde sözü geçen rızıktan kasıt, haram rı-zık değil; helal rızıktır. Kanaatkârlığın anlamı da haram yollarla geçim sağlamaktan kaçınmak ve helal vasıtalarla gelir sağlamaya azimli olmak demektir. Böyle bir insan için Allah rızık yollarını kapatmaz ve böyle bir insan da Allah tarafından helal bir şekilde kendisine az veya çok verilen rızka kanaat eder.

Sizce bahsedilen bol rızık aslında rızık, değil; takva sahibi bir kimsenin yemeyi aklından bile geçirmediği bir çöp yığını, bir pisliktir.^{17[17]}

Allah'ın Rızıklandırıcı Olmasının Anlamı

Soru:

Ben sizden Kur'ân-ı Kerim'de yer alan aşağıdaki ayetin anlamını açıklamanızı istiyorum.

"Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızıkı Allah'a aid olmasın. (Allah) onun durduğu ve emanet bırakıldığı yeri bilir. Bunların hepsi apaçık bir Kitab (Levh-i Mahfuz)dadır.^{18[18]}

^{16[16]} Tercüman'ul Kur'ân, Temmuz, 1965

^{17[17]} Tercüman ul Kur'ân, Ağustos, 1965

^{18[18]} Hûd: 6

Rızkın sorumlusu Allah olduğuna göre, aklıma takılan 1940-1944 arasında Bengal'de ^{19[19]} yaşanan açlığın yol açtığı 30 bin kişinin ölümünden kimin sorumlu olduğudur?

Cevap:

Bahsi geçen ayet, yeryüzünde yaşayan bütün canlıların rızkı için lüzumlu olan vesileleri Allah yaratmaktadır anlamına gelir. Eğer bu vesileleri Allah yaratmamış olsaydı, küçük böceklerden, sineklerden tutun; insanoğluna kadar sayısız canlı varlıklar için gerekli rızkı kim temin edebilirdi? Rızkını temin edemediği için bazı canlı varlıkların öldüğü hususuna gelince: Böyle bir durum söz konusu diye rızkı verenin Allah olduğunu inkar etmek mümkün müdür? Önce siz, rızık bulamadığı için ölen canlı varlıkların kaç milyon ve ya kaç milyarda bir olduğunu bir tahmin edin. Bir de Allah Teâlâ'nın sayısız mahlukatı için hayal edilemeyecek düzeyde rızık kaynağı yaratmış olduğunu, aynı şekilde onların Ölümü için de sayısız sebepler yarattığını düşünün. Her gün binlerce insan dünyaya gelmekte ve bir o kadarı da Ölmektedir. Ölenler, aynı sebepten değil; sayısız şekil ve sebeplerden Ölmektedirler. Canlıların ölümüne yol açan bu sayısız sebeplerden biri de rızkın bulunamayışıdır. Ölümün vakti gelince, rızkın mevcut olması da bir canlıyı ölmekten kurtarama-maktadır. Yalnız rızkın değil, hayat ile ölümün sebep ve vasıtaları da Allah'ın elindedir. Bunun için ayette:

Allah onun durduğu ve emanet bırakıldığı yeri bilir" ^{20[20]} denilmektedir. ^{21[21]}

Yedi Göğün Hakikati Ve Hz. Havva'nın Yaratılma Meselesi

Soru:

Tefhim'ul Kur'ânı incelerken iki yerde tereddüde düştüm. Bu konudaki kuşkularımın giderilmesini rica ediyorum.

a) Kur'ân-ı Kerim ayetlerinin zahirinden anlaşıldığı kadarı ile yedi göğün dünyamızdan ayrı, kendine has kanunları olan mekanların ismi olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar birbirinin üzerinde bir çatıya benzemektedir.

Örneğin:

O, yedi göğü, birbiri üzerinde tabaka tabaka yarattı". ^{22[22]}

Onları yedi gök olarak düzenledi." ^{23[23]}

Göğü(düşmekten korunmuş) bir tavan yaptık. ^{24[24]}

"En yakın göğü lambalarla donattık" ^{25[25]} ayetlerinden anlaşılan budur.

Yine Kur'ân-ı Kerim'den anlaşıldığına göre göğün kapıları vardır:

"Gök açılmış, kapı kapı olmuştur" ^{26[26]}

Hadislerde de -miraç hadisinde olduğu gibi- yedi göğün yedi ayrı mekandan oluştuğu açıkça kabul edilmektedir. Fakat siz Tefhim'ul Kur'ân'm I. cildinde Bakara Sûresi'nin 34 numaralı açıklama notunda, bundan; yeryüzü ile ilgili ne kadar kainat varsa Allah'ın onu yedi egemen tabakaya bölmüş olduğunu veya dünyanın da içinde bulunduğu kainatın yedi tabakadan oluştuğunu anlamak gerektiğini söylüyorsunuz.

Burada ileri sürdüğünüz düşünceye açıklık getirmenizi rica ediyorum.

b) Tefhim'ul Kur'ânın I. cildinde, Nisa Sûresi'nin 1 nolu açıklama notunda şöyle diyorsunuz:

"Ey insanlar, sizi bir tek nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan, bu ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türeten Rabbinizden korkun." ^{27[27]}

"Müfessirler genellikle Hz. Havva'nın (a.s) Hz. Adem'in (a.s) kaburga kemiğinden yaratıldığını söylerler. Kitab-ı Mukaddeste de aynı hikâye vardır. Oysa Allah'ın kitabı Kur'ân-ı Kerim bu konuda sükut eder. Bunu destekler nitelikteki Hz. Peygamberin (s.a) hadisi de anlaşılandan farklı bir anlama delalet eder."

Bu konuda atıfta bulunduğunuz hadis Buhari ve Müslim'e aittir. Lütfen bu konudaki hadisin kabul edilip edilemeyeceği ve hadisin gerçek mahiyetinin ne olduğu hakkında bilgi veriniz.

^{19[19]} Hindistan'ın Batı Bengal eyaleti ile şimdiki Bengladeşi'ni oluşturan bölge. (Çev.)

^{20[20]} Hüd: 6

^{21[21]} Tercüman ul Kur'ân, Ocak, 1965

^{22[22]} Mülk: 3

^{23[23]} Bakara: 29

^{24[24]} Enbiyâ: 32

^{25[25]} Mülk: 5

^{26[26]} Nebe: 20

^{27[27]} Nisa: 1

Cevap:

Sorularınıza kısaca şöyle cevap verilebilir:

1) İnsanın bilgisi ve deneyimi dışında kalan şeyler için o şeylerin hakikatini bütünüyle yansıtan kelimeler bulunmamaktadır. Kur'ân ve Hadis'te böyle şeylerin sözü geçtiği zaman insan tarafından hissedilen eşyalar için beşer lisanınca belirlenen kelimeler kullanılır. Bu kelimeleri aynen lügat mânâsında düşünmek doğru olmaz. Aksine, bunların yardımı ile bu hissedilmeyen şeyler için zihinde bir kavram yaratmak lazımdır. Eğer birisi çatı kelimesini duyar duymaz evinin çatısını aklına getiriyor veya kapı kelimesiyle hemen zihninden kendi evinin kapılarını geçiriyorsa, bu şahıs mazurdur. Ondan kendi anlama kabiliyeti ve yeteneğinden daha ileri ve kapsamlı anlamlar çıkarmasını beklemek gereksizdir.

2) Hz. Havva'nın kaburga kemiğinden yaratıldığını kanıtlamak için gösterilen hadislerden hiçbirinde Hz. Havva'nın Hz. Adem'den yaratıldığı ifadesi yoktur. Yalnız, hadislerden birinde kadınlar kaburga kemiğinden yaratılmışlardır ifadesi yer alıyor:

"Kadınlara iyi davranın, çünkü onlar kaburga kemiğinden yaratılmışlardır."

Bir başka hadiste kadın kaburga kemiğine benzetilmekte:

"Kadın kaburga kemiği gibidir" Duyurulmaktadır. Üçüncü bir hadiste de kadın cinsinin kaburgadan yaratıldığı ifade edilmekte:

"Kadın kaburgadan yaratılmıştır,"

Bütün bu hadislerde esas mevzu insanın yaratılışı meselesi değildir. Hz. Muhammed (s.a) bu hadisleri ile kadın mizacının kaburgaya benzediğini, onu değiştirmemek lazım geldiğini ve bunu doğal karşılamak gerektiğini belirtmek istemiştir.

Siz, bu hadislere dayanarak Hz. Havva'nın, Hz. Adem'in kaburgasından yaratıldığı şeklindeki inancı; bir İslâm inancı, bir İslâm akidesi olarak kabul edebiliyor musunuz?^{28[28]}

Psikoloji Ve Birkaç Mesele

Soru:

Ben kitaplarınızdan ve sohbetlerinizden çok istifade ettiğim için size hep dua etmekteyim. Halen Amerika'da, özellikle psikoloji ve zihinsel hastalıkların tedavi yöntemlerini incelemekle meşgulüm. Sizin İslâmî basiretinizden istifade etmek istiyorum. Sorularım şunlar:

1. İslâm'da nefis nasıl tanımlanıyor?

"Nefse ve onu şekillendirene, ona bozukluğunu ve korunmasını (isyanını ve itaatini) ilham edene andolsun ki, nefsi ni temizleyen iflah olmuş, onu kirletip örten, ziyana uğra mıştır." (Şems: 7, 8, 9,10) ayetinin izahı nasıl olacak? Bu sadece biyolojik bir faktör müdür yoksa bunun ötesinde bir şey midir? Ayetlerin ifadelerinden anlaşılan o ki kimse ki" kelimesinin işaret ettiği şey; nefisini kendisine tabi tutan ve etkisi altında bırakan bir başka varlıktır. Takva ve kötülüğün ilhamından kasıt nedir? Nefsi bastırmak ve tezkiye etmenin anlamı nedir?,Nefs-i emmare ve nefis-i lev vame'nin psikolojik tanımı nasıl olacak? Bize düşünce kaynağı sağlaması ve İslâm'ın felsefi ve psikolojik düşünce mektebinin bir ekol olarak ortaya çıkmasında yardımcı olması açısından bu ayetlere ve terimlere ışık tutmanızı istirham ediyorum.

2. Nefis (mind), beyin (brain) ve vücut arasındaki karşılıklı ilişkinin mahiyeti nedir? Beyin ve vücudun maddeden müteşekkil olduğu ve nefis ile zihnin maddesiz şeyler olduğu aşikardır.

3. Siz Tefhim'ul Kur'ân'da ve diğer yerlerde, önce vahyin keyfiyetini çok güzel bir şekilde anlatmış ve bunun önceden çaba harcanarak ve hazırlık yapılarak elde edilen sübjektif bir deneme olmadığını, meleğin ve vahyin inmesinin kesinlikle beklenmedik bir deneme olduğunu söylemişsiniz. Ayrıca şunları da yazmıştınız: "Hz. Peygamber de (s.a) her insan gibi beklenmedik bu olay karşısında ızdırap duymuştur. Bilgi, dikkat, müşahade ve vahiy arasında kesin bir çizgi çizmek gerekiyorsa, Peygamberin müşahadesi tamamiyle harici ve objektif gerçeğe dayanmaktadır." Fakat bu hususta Hira mağarasında Hz. Muhammed'in düşünce durumunun ne olduğu yolunda bir soru işareti ortaya çıkmaktadır.

Buna, dahili ve içe dönük ilham ve duyguların yakalanmaya çalışılmasından ibaretti diye itiraz edilebilir.

4. Bir psikiyatrist bana, bir ruh hastasının; bazen değişik şekiller gördüğünü, farklı sesler duyduğunu sandığını söyleyerek, Hz. Muhammed'e (s.a) vahiy gelmesinin de buna benzer bir olgu olup olmadığını sordu. Ben onu ikna edemedim. Bu yüzden sizden bu konuda yol göstermenizi rica ediyorum.

5. Siz İslâm'ın tevhid kavramı ve tarihini anlatırken; başlangıçta insanın Allah'ın tek olduğuna inandığını ve bu doğrultuda eğitim gördüğünü, şirkin (eş koşmak) ise sonradan ortaya çıktığını söylüyorsunuz. Fakat dinler tarihi ile ilgilenen bir kısım çağdaş tarihçilerin düşünceleri bunun tam tersidir. Vahşi ve yabanî kabilelerin Tanrıya eş koşmaları ve bâtil inanışları buna kanıt olarak gösterilebilir. Bu gerekçeleri nasıl reddedebiliriz?

6. İslâm, suçların işlenmesinde suçluyu aklı başında ve irade sahibi bir fert olarak nitelendirerek, onu kanunen ve ahlâkî olarak yaptığı eyleminden dolayı tamamen sorumlu tutmaktadır. Fakat psikiyatristler, korkunç ve yüz kızartıcı suçları işleyenleri bile psikolojik hasta kabul etmekte; onların bu suçları işlerken bilinçli ve kasıtlı olmadıklarını söylemekte, onları suçsuz sayarak kurtarmaya çalışmaktadır.

Bu düşünce İslâmî bakış açısına göre ne dereceye kadar doğru ve kabul edilebilirdir?

7. İnsanlarla birlikte cinler de dünya hilafetine dahil midir? Onların psikolojisi de insan psikolojisine benzemekte midir? Genel rivayete göre deniliyor ki, "filan şahsa cin çarpmıştır". Bu konudaki gerçek nedir? Acaba cin ve şeytan her yerde mevcut mudur? Ve her insana aynı anda ulaşabilir mi?

8. Öldükten sonra dirilmenin delili olarak günahların karşılıklarının ahirette mutlaka verilmesi gerektiğini göstermişsiniz. Fakat tövbeden sonra da günahların bağışlandığı bir gerçektir. Bana burada bir çelişki var gibi geliyor. Bu çelişkiyi gidermeniz için yardımınızı rica ediyorum.

9. Gıybet günahtır. Fakat bazen bir insanın bazı özelliklerini söylemek ve beyan etmek kaçınılmaz oluyor. Örneğin, bu kişi düşündüğünü hemen söyleyen, sinirli bir kişidir v.s. Acaba gerektiği zaman bu yapılamaz mı?

10. İsa Mesih'in inmesi, Deccal, Ye'cüc ve Me'cüc hakkında yaptığınız yorumlar ve getirdiğiniz açıklamalar, atom çağının savaş çizgisi ile bağdaşmamaktadır. Günümüz dünyasında top ve tüfek yerine atom bombası ile bütün dünya birkaç saniyede yerle bir edilebilir.

Cevap:

Ben yavaş yavaş dinamizmimi kaybettiğim ve işlerim yoğunlaştığı için vaktimi iyi bir şekilde değerlendirmek zorundayım. Dolayısıyla detaylı cevap isteyen mektuplar için oldukça zorluk çekmekteyim. Bu yüzden sorularınızı kısa kısa cevaplandırıyorum.

1. Nefis sözcüğü bazen,

"Her nefis ölümü tadacaktır ^{29[29]} ayetinde olduğu gibi hayatta olan şahıs, diri insan için kullanılmakta ve bazen de:

"Nefes ve onu şekillendirene, ona bozukluğunu ve korunmasını (isyanını ve itaatini) ilham edene andolsun ki, ^{30[30]} ayetinde olduğu gibi, şuur sahibi akıl (mind) anlamına gelmektedir.

Bazen,

"Nefisler çiftleştiği zaman, (ruhlar bedenlerle yahut amelleriyle birleştiği veya müminlerin ruhları hurilerle, kafirlerin ruhları şeytanlarla evlendiği zaman)" ^{31[31]} ayetinde olduğu gibi ruh mânâsına gelmektedir. Bazen de:

"Kendi canlarınızda da öyle. Görmüyor musunuz? ^{32[32]} ayetinde olduğu gibi, cisim ve ruhuyla birlikte insan kastedilmektedir.

Bazı kereler ise:

"Orada canların çektiği, gözlerin hoşlandığı herşey var!" ^{33[33]} ayetinde olduğu gibi, insan zihninin arzu ve isteklerinden oluşan bir parçası anlamında kullanılmaktadır.

Bazen de bundan kasıt muhakeme gücünü kullanarak hangi yolu seçmek ve hangi hayat tarzını izlemek gerektiğine karar vermeye yarayan insan zihninin bir bölümüdür.

"Çünkü nefis, daima kötülüğü emredicidir." ^{34[34]} ayetinde olduğu gibi.

Eğer bu nefis kötülük yolunda karar kılmakta ise, buna nefsi emmare denilmektedir. Eğer bu nefis kötülük yapmaktan pişmanlık duyarsa, o zaman buna nefsi levvâme veya modern deyişle vicdan denilmektedir:

"Yoo, daima kendini kınayan nefse and içerim" ^{35[35]} ayetinde olduğu gibi.

Eğer o nefis doğru yolu seçer, vecibelerini yerine getirmeyi benimser ve bu yolda karşılaşılan zorluklara göğüs gererek, sebat gösterir, sıkıntılara katlanırsa; o zaman, buna nefis-i mutmainne denilir:

^{29[29]} Âl-i İmrân: 185

^{30[30]} Şems: 6-7

^{31[31]} Tekvir: 7

^{32[32]} Zâriyât: 21

^{33[33]} Zuhruf: 71

^{34[34]} Yusuuf: 53

^{35[35]} Kıyamet: 2

"Ey huzura eren nefis! Rızı edici ve rızı edilmiş (yaptığın işlerle Allah'ı memnun etmiş ve aldığın nimetlerle Allah tarafından memnun edilmiş) olarak Rabbi'ne dön!" ^{36[36]} ayetinde olduğu gibi.

Kur'ân-ı Kerim'in:

"Nefse ve onu düzenleyene" ayetine göre nefis; düşünmek, yorum yapmak, seçmek ve karar kılmak gibi gerekli özelliklerle donatılmış ve bu özellikleri değerlendirmeye yarayan bilgi ve anlayış kaynaklarına sahip bilinçli zihin demektir. Tesviye (düzenlemekMen gaye; bir şeyi en iyi şekilde hazırlamak, yapmak ve işler hale getirmek demektir. Bir arabayı yola çıkabilecek şekilde tamir edip hazırlayarak işler hale koymak gibi.

"O nefse itaatini ve isyanını ilham edene and olsun ki" ayetinde anlatılan şudur: Allah bir insana iyilik ve kötülük arasında ayırım yapabilecek ve iyilik veya kötülük yolunu tanıyabilecek düzeyde ilham bilgisi vermiştir.

"Nefsini temizleyen ıslah olmuş, onu kirletip örten ziyana uğramıştır." ayetinde, geliştiren ve azdırandan murad; insanın 'ene'si veya benim zihnim, benim kalbim, benim ruhum, benim canım vs. sözcüklerle dile getirilen insanın öz benliğidir. Bu öz benlik, bilinçli zihine egemen kılınmıştır. Ona bu zihin, yetenek ve güçlerini değerlendirerek istediği şekilde iyi veya kötü kişiliğe sahip olsun diye verilmiştir.

Eğer o bilinçli zihni doğru bir şekilde geliştirir ve bunu doğru bir şekilde kullanırsa, o zaman insan kurtuluşa erer. Eğer o, nefs-i emmare'ye esir olup, üzerinde yürümek üzere kendisinde yaratılmış bulunan en seçkin zihni kabiliyetlerini fitratin gösterdiği asıl yolda kullanmayarak; nefs-i emma-re'nin isteklerini yerine getirmek için zorla tedbirler düşünmeye, hileler icad etmeye ve yollar bulmaya mecbur eder ve nefs-i levvame'nin uyarılarını da zorla bastırarak bildiği yolda gitmeye devam ederse, kurtuluşa eremez ve neticede başarısız olur.

2. Beyin, zihni çalıştıran maddi alet ve yerdir. Vücut ise, beyin yolu ile zihin tarafından verilen emirleri yerine getiren bir makinadır.

Kaba bir örnek vermek gerekirse; insan şoför ile motorlu arabadan oluşan bir bütün gibidir. Şoför zihindir. Motor ve direksiyon ile donatılmış aksam ise bir bütün olarak beyindir. Motora işlerlik kazandıran güç ve enerji ise ruhtur. Arabanın kaportası da vücuttur.

3. Rasûlullah'm (s.a) müşahadesi ile mistik tecrübelerin farkını Tercüman'ul Kur'ân adlı dergimizde yayımlanan

Necm Sûresi'nin tefsirini okuyarak teferruatlı bir şekilde öğrenebilirsiniz. Bu konuda ben Risale-i Diniyyat'ta. Hira mağarasındaki tefekkürün özelliğine ilişkin açıklamada bulunmuştum. İleride Tefhim ul Kur'ân adlı eser yayımlandığı zaman Duha, inşirah ve Alak Surelerinde daha ayrıntılı bilgi vereceğim. Gerçekten Hz. Muhammed'e (s.a) Hira mağarasında iken; cahiliyenin gelenekleri, inançları ve dini uygulamaları tamamen anlamsız ve saçma geliyordu. Kitap ehli (Yahudi ile Nasara) kimselerin temsil ettiği din de Hz. Muhammed'in (s.a) kafa yapışma uygun düşmüyordu. O, kendi milletinin içinde bulunduğu akidevî, ahlâkî ve sosyal eksikliklerden son derece rahatsız oluyordu. Ve O, kendi toplumunun ve çevredeki milletlerin karşılaştığı bozuklukları giderebilecek bir yolun olumlu ve tatminkâr açıklamasını bulmak için bir çıkış göremiyordu.

Bu durum İnşirah Sûresi'nde şöyle beyan ediliyor:

"Ağırlığından dolayı belini büken yükünü senden alıp atmadık mı?" ^{37[37]}

Aynı durum Duhâ Sûresi'nde şöyle anlatılıyor:

"Seni şaşırılmış bulup da (doğru) yola iletmedi mi?" ^{38[38]}

Dall, Arapça'da yolu bilmediği için huzursuzluk içinde duran ve nereye gideceğini şaşırılmış olan şahsa denir.

4. Size bir şeyler söyleyen psikiyatrist kendi alanı içerisin kapanmış, Peygamber'e nasib olan müşahade ve ilim ışığının tüm avantajlarından yoksun, zavallı bir kimsedir. Psikoloji, Allah'ın yardımı olmaksızın insan nefsi bulmacasını halletmeye çalışıyor. Bu durum, anahtar olmadan kilidi açmaya çalışan kişiye benzemektedir. Eğer bu psikiyatrist Kur'ân ı anlayarak okuyabilecek güçte olsaydı, muhakkak ki o, psikolojik açıdan hasta bir kimsenin ruhi bir takım müşahadelerle Kur'ân gibi bir kitabı ve Hz. Muhammed'in (s.a) sergilediği son derece kapsamlı, dengeli bir liderliği göz önüne serebilecek küçük bir örnek, delil, iz ve işaret gösterilemeyeceğini farkedirdi.

Belli ki, bu konu psikiyatri sınırlarını aşan, geniş ve üstün nitelikli bir konudur. Eğer bir kimse korkusuzsa, mutaassıp değilse ve inatçılık göstermiyorsa, o bunu psikiyatri alanı içine sokmaya çalışmadan, kendi sanatının eksik olduğunu itiraf edecektir. Allah'ın varlığını, insanın O'nun tarafından yaratıldığını ve insanlar içinden bazı kişiler vasıtasıyla insanoğluna rehber sağlama sorumluluğunun da kendisine ait olduğunu kabul

^{36[36]} Fecr: 27-28

^{37[37]} İnşirah: 2-3

^{38[38]} Duha: 7

etmeden bu kilidin anahtarına sahip olamaz.

Psikiyatri s tin bunu da bilmesi lazımdır ki, yine O (c.c) Peygambere bu amaç için müşahade imkanı sağlamakta ve özel yöntemle O'na bilgi iletmektedir. Bu gerçeği bilmeden, Peygamber'in müşahadesi ve ilhamını ruh hastalığının psikolojik bir denemesiydi biçiminde yorumlamak saçmalaktır. Eğer bu şekilde yorumlayan bir psikolog varsa, kendi biliminin yardımı ile Kur'ân gibi bir kitap hazırlayıp, onunla dünyanın önderliği için kıyam eden ve sadece bir milletin değil; insanlığın büyük bir kısmının hayatında devrim yaratan bir psikolojik hastanın örneğini buyursun, gösterson.

5. insanoğlunun ortaya çıkışının ilim ışığında gerçekleştiği ve insanoğlunun ilk dininin tevhid dini olduğu, şirkin sonradan meydana geldiği şeklindeki din tarihi ile ilgili İslâm düşüncesi, Arkeoloji ve Antropoloji ile reddedilemez. Çünkü, İslâm'ın bahsettiği dönem tarihten önceki dönemdir. Oysa bu ilim dalları tarihten sonraki dönemle uğraşmaktadır. Arkeoloji hâlâ insanın ilk durumuna ulaşmamıştır. Bu ilim dallarının, eski kabilelerin yaşayış tarzının ilk*insanın-yaşayış tarzım temsil ettiği yolundaki iddiası kesinlikle doğru değildir. Bilim diye nitelendirilmeye çalışılan ve sadece spekülasyondan ibaret bu iddialar ilmî verilerden uzak bir takım varsayımlar olmaktan öte bir kıymet ifade etmezler.

6. Gerek psikiyatri, gerekse hukuki ve beşeri kavramlar suçluya destek sağlamak ve taviz vermek eğilimindedirler. Suçluların eylemlerinden zarar gören insanlara duyulan sempati gün geçtikçe azalmaktadır. Ve suçlulara ceza verilmesi sanki bu insanları ziyadesiyle üzmektedir. Bu yüzden, suçluların gerçekten hasta olduğu; bilerek ve kasten suç işleyen toplum düşmanları olmadıkları felsefesi yaygınlaştırılmaya çalışılıyor. Burada şu sorulabilir: Bu felsefeye göre, psikiyatri suçları önlemede veya azaltmakta başarılı olmuş mudur?

Hatta ben şunu soracağım: Bu şahıslar hızı gün geçtikçe artan suçları belli bir oranda tutabilirler mi?

Bunun cevabı hayır ise, o zaman yeniden bir hâl ve durum değerlendirmesi yaparak İslâm fikhına olan ihtiyaç gözden geçirilmeli değil mi?

7. Cinler hakkında Kur'ân ve Hadis'in hiçbir yerinde onlara hilafet verildiğine ilişkin herhangi bir ibare bulunmamaktadır. Ancak insanlar gibi cinlerin de sorumluluk taşıdıkları, küfür ve iman ile itaat ve itaatsizlik konularında özgür oldukları beyan ediliyor. Aynı şekilde Kur'ân ve Ha-dis'ten, cinler tarafından insanın vücudunun ve zihninin esir alındığı anlamı çıkmıyor. Ancak deniliyor ki; şeytan hasletli cinler insanın nefsi emmaresiyle anlaşılabilir bir şekilde bağlantı kurarak, onu doğru yoldan saptırmaya çalışmaktadır. Bunun dışında Kur'ân ve Hadis'te İblis'in her yerde mevcut olduğu yazılmamakta, aksine doğru yoldan saptırmaya çalışan şeytan hasletli cinlerden bir şeytanın her insana yapışmış olduğu söylenmektedir. İblis her yerde her insana gitmemektedir. O, şeytanların önderidir ve belki de büyük liderlerin yanma gitmekte, onlarla birlikte olmaktadır.

8. Benim ahiret hakkında verdiğim izahat ile sizin tövbe kavramıyla ilgili fikirleriniz arasında gerçekte bir çelişki yoktur. İnsanın işlediği suçların etkileri onun kendi şahsı üzerinde görülmekte ve toplumda geniş bir alana yayılmaktadır. Hatta, suçlunun ölmesinden sonra da bunun etkisi uzun süre devam etmektedir.

Eğer suçlu tövbe etmez ve ölüncüye kadar eylemlerine devam ederse, o zaman kesinlikle Allah'ın hesaplaşması ve cezası ile karşı karşıya kalır. Eğer suçlu tövbe eder ve nefsini ıslah için samimi girişimlerde bulunursa, Allah onu hesaba çekmekten ve cezadan muaf tutar ve işlediği suçlardan dolayı zarar gören insanların zararını başka bir vesile ile telafi eder. Eğer tövbe ile de affın kapısı kapalı tutulsaydı, o zaman bir defacık bile olsa ahlâkî sefaletе düşen kimseye hayâl kırıklığından başka birşey kalmayacak ve bu hayâl kırıklığı onu sürekli olarak ahlâksızlık bataklığına düşürmeye devam edecekti.

9. Gıybet hakkında detaylı bilgi "Tefhim'in üçüncü cildinde verilmiştir. Eğer okursanız gıybet ile ilgili sınırları; meşru olan ve olmayanın hududlanm net bir biçimde orada bulacaksınız.

10. Ye'cüc, Me'cüc ve Deccal'in çıkışı ile İsa (a.s) hakkındaki sorunuza gelince: Ben bu konuda teferruatlı cevap verme durumunda değilim. Gelecekte dünyada neler olacağını bilemem. Gelecek hakkında Kur'ân ve Hadis'ten anlayabildiğim kadarına Tefhim'ul Kur'ân'da ve "Nübüvvetin Sonu" adlı eserimde yer verdim. Fakat bu konuda teferruatlı bilgimiz de mevcut değildir. Atom silahlarının varlığı bile eski silahların kullanımını gereksiz kılmayabileceği gibi göğüs göğüse savaşıma ihtimalini de ortadan kaldırmayabilir.^{39[39]}

"Nur" Ve "Kitabı Mübîn" Aynı Şey Midir?

Soru:

Tefhim'ul Kur'ân'ı mütâlâa etmek insana iç huzuru vermekte, akılları da tatmin etmektedir. Fakat siz Tefhim'ul Kur'ân'm 1. cildinde Mâide Sûresinin:

^{39[39]} Tercüman'ul Kur'ân, Mart, 1978

"Gerçekten size Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap geldi" ^{40[40]} ayetinin tefsirini sunarken, 3. rükuda, bir grup insanın size dil uzatmasına imkan veren, diğer bir grubu da bilginize hayran bırakan bir açıklamada bulunmuş, büyük bir hata işlemişsiniz. Siz ayetin bir bölümünü şöyle çevirmişsiniz:

"Siz Allah tarafından gönderilen ışığa ve hakkı gösteren bir kitaba kavuştunuz. (Ki bu vesile ile Allah kendi rızasına talip olan insanlara güvenliğinin yollarını öğretmektedir...)"

Bu tercümeden belli olmaktadır ki, siz "ışık"ı başka ve "hakkı gösteren Kitab"ı başka birşey olarak telakki ediyorsunuz. Ayetin açıklaması ile ilgili 38 nolu açıklama notundan da bu anlaşılıyor. Çünkü orada "Allah'ın Kitabının ve O'nun Peygamberinin Sünneti'nin ışığında gitmek isteyen kimse" şeklinde bahsederken, sanki siz jy

"bihillah" kelimesinden her ikisinin de (Nur ve Kitâb-ı Mübîn) aynı şey demek olduğu ve bunların ayrı ayrı şeyler olamayacağı açıkça anlaşılıyor. Eğer iki ayrı şey olsaydı, o zaman tercümenizden de anlaşıldığına göre

Eğer her ikisi de aynı "şey" ise bu, "şey" nedir? Peygamber midir, yoksa Kur'ân-ı Kerim midir? Kur'ân'm başından sonuna kadar hiçbir yerinde Hz. Muhammed'e ne "Nur" ne de "Kitab-ı Mübîn" denilmediğini siz de kabul edersiniz. Ancak birçok yerlerde

Cevap:

Mektubunuzu aldım.

"Gerçekten size Allah'tan bir nur ve apaçık bir knap geldi" ^{41[41]} ayetinde "vav"ın fonksiyonu izahat ve tefsir içindir.

Çeviriniz aslında şöyle olmalı idi:

"Size Allah 'tan bir ışık, yâni; hakkı gösteren öyle bir kitap ulaşmıştır ki, onun yoluyla...

Ve 38 nolu açıklama notunuz da şöyle olsa idi doğcu olurdu: "Allah'ın Kitabından ışık sağlayan kişilerin düşünce ve uygulamaları..."

Maide Sûresinin 15. ayetinde yaptığım tercümeyle benden önceki birçok mütercimler de aynı şekilde yapmışlardır. Ve bunun tefsirinde de ben tek değilim.

Bir çok müfessir bu ayeti aynı şekilde tefsir etmişlerdir. Birkaç Urduca tercüme mütalaa için sunulmaktadır:

Şah Veîyyullah Hazretlerinin tercümesi:

Size Allah'tan bir nur ve aydınlık bir kitap, yâni; Kur'ân geldi'!

Şah Rabuddin'in tercümesi:

Size Allah tarafından ışık ve açıklamalar getiren kitap geldi.

Şah Abdülkadir'in tercümesi:

Size Allah tarafından gönderilen aydınlık ve kitap açıklıyor...

Mevlânâ Mahmut Hasan'm tercümesi:

Şüphesiz size Allah tarafından aydınlık ve beyan eden kitap gelmiştir."

Şimdi müfessirlerin tefsirlerini mütalaa edelim:

Ibn Cerir, "Nur" kelimesinin tefsirini şöyle vermektedir:

Nur'dan kasıt Hz. Muhammed'dir. O'nun aracılığı ile Allah hakkı aydınlattı, islâm 'ı egemen kıldı ve şirki ortadan kaldırdı." İmam Râzi şöyle yazıyor:

Bu ayetin tefsirinde birçok farklı görüş vardır. Birincisi; nur'dan kasıt Hz. Muhammed (s.a), kitaptan kasıt Kur'ân'dır. İkincisi; nur'dan kasıt islâm ve kitaptan kasıt da Kurandır. Üçüncüsü ise, nur ve kitaptan çıkan mânâ sadece Kur'ân'dır, fakat bu görüş zayıftır. Çünkü bağlaçta 1.2. fıkra arasında tezat (ayrılık) olması gerekir." Allâme Alûsî' de, "Nur"dan kasıt Hz. Muhammed'in (s.a) şahsıdır" tefsirini tercih etmiştir.

Mevlânâ Şebbir Ahmet "belki" kelimesini kullanarak nur'dan maksat Hz. Muhammed'dir diye yazmışsa da bunun dışında başka bir tefsire de yer vermiyor. İfadelerden onun da aynı görüşü tercih ettiği anlaşılabilir. 'Belki' sözcüğüne ise nur'dan kastın-Hz. Muhammed (s.a) olduğuna dair Kur'ân'da kesin bir açıklama bulunmadığı için yer veriyor.

Siz bu şekildeki tefsirlerin yanlış olduğunu "onunla doğru yola üterir"deki zamirin tekil zamir olmasıyla ısbat etmek istemişseniz de bu doğru değildir. Kur'ân'da "ve" bağlacı ile birlikte iki ayrı kişiden söz ettikten sonra tekil çekimin kullanıldığına dair birçok örnek bulunmaktadır ve orada "ve"yi tefsir ve izah mânâsında kullanmak yersizdir. Örneğin Nûr Sûresi'nde:

"Onlar aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Rasûlü'ne çağrıldıkları zaman hemen onlardan bir grup yüz

^{40[40]} Mâide: 15

^{41[41]} Mâide: 15

çevirir" ^{42[42]}yazıyor. Acaba burada siz "vav" harfini tefsir ve izah anlamında mı kullanacaksınız?

Bu gibi durumlarda ikisinin de hükümde aynı olduğunu bildirmek için tekil zamiri kullanılmaktadır. Allah'ın ve Rasûlü'nün emirleri iki ayrı şey değil, Allah ve Rasûlü tarafından verilen aynı emirlerdir. İki arasında tuhaflık, zıtlık mümkün değildir. Dolayısıyla, Kitabın ve Rasûl'ün talimatları da ayrı ayrı değil; bilakis aynıdır, ikisi de aynı doğru yolu göstermektedir.

Bu tefsir ve izah tarzından bazı kişilerin yanlış anlamlar ve tartışmalar çıkaracakları düşüncesine gelince: Derim ki: Asıl saplantı Hz. Muhammed'in kişiliğimi hidayet nuru olarak nitelendirmek değil; O'nun beşeriyetini inkar etmektir. Kur'ân'da Hz. Muhammed'e "Nur" denildiği için biri O'nun insan olmadığını savunursa, o zaman Kur'ân'da O'na Aydınlatıcı bir lâmba ^{43[43]} buyurulmasına ne cevap verecektir? Bu durumda Hz. Muhammed'in (s.a) insan değil de bir lâmba olduğunun mu kabul edilmesi gerekecektir? ^{44[44]}

Bitki Ve Haşerelerde Ölüm Ve Yeniden Dirilme

Soru:

Merakımı gidermek ve Tefhim'ul Kur'ân okuyucusunun bilgisini arttırmak bakımından dikkatinizi aşağıdaki konulara çekmeye değer buluyorum;

1) Siz Nahl Sûresinin 65. ayetini şöyle tercüme etmişsiniz:

"Görüyorsunuz ki yağmur mevsiminde Allah gökten yağmur yağdırdı ve bu sayede ölü duran toprağı canlandırdı. Kesinlikle bunda dinleyenlere bir alamet vardır."

Bu ayetin tefsiri ile ilgili 53 nolu açıklama notunuz kısaca şöyledir:

"Geçtiğimiz yağmur mevsiminden sonra ölmüş olan bitkiler veya sıcak günlerde izi bile kalmayan sayısız hareşat birdenbire canlanmış. Böyle olduğu halde siz Nebî'nin ağzından "Allah bütün insanları öldükten sonra diriltecektir" biçiminde çıkan sözleri duyup hayret içinde kalmaktasınız."

Ölümden sonraki hayat için verilen bu örnek hakikat ve müşahadeye tamamen aykırıdır. Bir bitki kesin olarak kuruduktan (öldükten) sonra ne kadar yağmur mevsimi görürse görsün, yeniden canlanamaz. Ancak, bir hayat belirtisi kalmış olan kökler bitki olarak fışkırabilir. Kuşkusuz belli mevsimlerde haşerat ölmekte fakat bazıları değişik biçimlerde hayatiyetlerini muhafaza etmekte, uzun zaman cansız ve hareketsiz kaldıktan sonra yumurta, larva şeklinde; toprak altında, tahta içlerinde, kapılarda, deliklerde, su vs. yerlerde saklanarak uygun derecede sıcaklık ve rutubet ortamı bulduklarında kabuktan dışarı çıkmaktadırlar. Sinek, sivrisinek, kelebek, tahta kurusu ve dünyanın bütün haşeratı hayatın çeşitli evrelerinden geçmekte ve bu evreler bölgelerin havasına, suyuna, iklimine göre muhtelif zamanlarda tekamüle erişmektedir. Onun içindir ki, haşerat ve bitkilerin ölümden sonra dünyada yeniden canlandıkları şeklindeki misaliniz gerçeğe aykırıdır. Bu tefsiri ileri sürmeden önce bir Botanik (bitki bilimi) ve Entomology (böcek bilimi) bilginine danışsaydık veya bu bilimler hakkında bir kitap okusaydık, böyle önemli bir konuda hataya düşmezsiniz. Böylesine mantıklı ve muhteşem bir tefsirde bilim ve gerçek dışı şeyleri okuyan, sizin kabiliyetinizden ve ilme vukufî-yetinizden haberi olmayan insanlar, diğer konular hakkında verdiğiniz bilgileri de aynı ölçü içerisinde değerlendireceklerdir.

Ben bu açıklamaları kendi sınırlı bilgime ve böcekler konusundaki bir uzmana dayanarak yazmaktayım.

2. Tefhim'ul Kur'dn'daki, A'raf Sûresi'nin 87 nolu açıklama notunun aşağıdaki satırları dikkate değerdir: "Allah'ın emriyle yumurtanın içindeki birkaç cansız maddenin yılanı dönüşmesi ne kadar tuhaf bir olay değilse, yine Allah'ın emriyle bir âsânın yılanı dönüşmesi de o kadar tuhaf bir olay değildir. Söz konusu cümlede tuhaf veya tuhaf olmayan, a tartışması bir yana, söylemek istediğim tek şey şudur: Yılan, balık, kertenkele, tavuk, güvercin vb. canlı varlıklar çıkaran yumurta içindeki madde cansız değil, canlıdır. Yâni; bir yu-martada erkek ve dişiden gelme döllenenmiş embriyo (Ovum spermi) vardır. Cansız made içeren yumurta erkek tarafından döllenenmiş yumurtadır. Ve bundan yavru çıkmamaktadır. Bu gerçekten hareketle deliliniz gülünçtür. Allah'ın mucize gücünü, yanlış bilimsel yöntemlerle kanıtlamak daha da tuhaf olmaktadır.

Cevap:

Hatalarımı düzeltmeye çalıştığınız için teşekkür ederim. Nahl Sûresi'ndeki söz konusu ayete gelince: İlgili

^{42[42]} Nûr: 48

^{43[43]} Ahzâb: 46

^{44[44]} Tercüman ul Kur'ân, Mart, 1967

açıklamalarımızda gösterdiğimiz deliller ve ispatlar yağmur mevsiminde herkesçe görülen genel manzara ile ilgilidir. Bu genel müşahadenin açıklamasını şu sözlerle yapmışım:

"Siz de her sene kendi gözlerinizle bu manzarayı görüyorsunuz. Toprağın dümdüz durduğu, hayatın hiçbir belirtisinin mevcut olmadığı; otun bitmediği, bitkinin olmadığı ve hiçbir haşeratın bulunmadığı bir riianzarayı her sene görürsünüz. Bir de görürsünüz ki, toprak içinde gömülü sayısız kökler birdenbire topraktan fıskırmış ve geçtiğimiz yağmur mevsiminde doğduktan sonra ölmüş olan bitkiler birdenbire tekrar ortaya çıkmış. Yaz kuraklığında izi bile kalmayan sayısız haşerat geçtiğimiz yağmur mevsiminde görüldüğü gibi birdenbire aynı haşmetiyle tekrar meydana gelmiş."

Biyoloji, Botanik ve Entemoloji açısından bu meselenin yakından değerlendirilmesine gelince: Ben tavsiye ettiğiniz gibi bu konuda uzmanlara danışacağım. Sizin ve bu hususta bilgi sahibi arkadaşlarımızın görüşü olan çimlerin kökleri ve haşerelerin tabii ölümden sonra yağmurun yağmasıyla dirilmelerinin mümkün olmadığı ve ancak hayat belirtisi kalmış olan kök ile haşerelerin yeniden canlanabilecekleri şeklindeki görüşün bir deneye, müşahadeye dayanıp dayanmadığını bana açıklamanızı rica ediyorum.

Yoksa siz, tabii ölümden sonra bir canlının yeniden dirilmesinin mümkün olmadığı, dolayısıyla, yağmurda yeniden canlanan şeyde muhakkak bir canlılık belirtisi olduğu şeklindeki görüşünüzü kıyas yoluyla varılmış bir varsayım olarak mı ileri sürüyorsunuz?

Arap çölünün Rub'ul-Hali denilen bölümü bazen on sene kadar yağmurdan yoksun kalmakta ve bu bölgede sıcaklık derecesi 124-140'a kadar varmaktadır. Buna rağmen, yağmur yağdığı zaman çölde ot çıkmakta ve haşereler gezinmeye başlamaktadır. Bunu bölgeyi gezen birçok turistten dinledim.

Ben 1959'un sonunda Arabistan'ı gezerken Tebuk'e vardığım gün yağmur yağdı. Oranın valisi ve kadığı bana tam 5 yıl önce son yağmurun yağdığını söyledi. Ben Tebuk'ten ayrılırken, daha önce kuraklık yaşanan çölde yemyeşil otların bitmekte olduğunu gördüm. Arabadan inip burada haşereleri aramak aklıma gelmedi. Fakat otlar gözlerimin önünde duruyordu.

Burada şu soru ortaya çıkıyor:

Acaba, yağmur yağınca canlanan köklerde beş-on yıl süresince bir dereceye kadar hayat belirtisi mevcut olabileceği olgusu sadece bir varsayımdan mı ibarettir, yoksa yağmur ile canlanan köklerde hayat belirtisi kalmış olduğu düşüncesi gerçekten tecrübe ve müşahadeye mi dayanmaktadır? Ayrıca, hakikaten köklerin tabii Ölümü ile belli bir seviyede canlı olma arasında kesin bir ayırım kaidesi ilimle ortaya çıkmış mıdır?

Aynı soru, çöl kumunda uzun müddet kuraklık ve şiddetli sıcaklıktan sonra yağmurla ortaya çıkan haşereler için de sorulabilir. Acaba bu varlıkların yağmurdan Önce herhangi bir canlılık emaresi taşıdığına ilişkin araştırma yapılmış mıdır, yoksa bu sadece bir varsayımdan mı ibarettir? Eğer siz bu konuya ışık tutarsanız, ben de Tefhim'ul Kur'ân'daki bu konunun tüm yönlerini gözden geçirerek, yeniden düzeltmeler yapacağım. Bu mesele etraflıca araştırılmalı, kesin sonuçlar alınmalıdır.

Bence, Allah ölümden sonraki hayatın göstergesi olabilmesi açısından bazı bitki ve hayvanları yeniden hayata dönebilecek özellikte yaratmıştır. Bu yüzden, Kuranda sık sık yağmur ile ölü toprağın ayağa kalkmasına değinilmektedir. Ve bu, ölümden sonraki hayatın delili olarak nitelendirilmektedir.

Âsâ'nın yılan dönüşmesi mucizesi hakkında yazdıklarım konusundaki düşüncelerimi bir kere daha açıklayayım. Dişi ve erkekten gelen hayata yeniden dönüştürme maddesini içinde barındıran dölleniş (fertilised) yumurta da canlılığı kendisine Allah'ın vermiş olduğu maddi bir oluşumdur. Yoksa, cismi oluşturan madde bizatihi içinde hayat taşımamaktadır. O halde aradaki fark sadece şudur: Yılanların doğal olarak üremeleri; erkek ve dişinin birleşmesiyle teşekkül eden, maddi cisimden oluşan yumurtaya canlılığın verilmesi ve bilahare aşamalı olarak embrionun gelişip yılan dönüşürülmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak mucizeye dayalı olarak âsâ'nın yılan dönüşmesi; asanın maddi yapısına Allah'ın doğrudan müdahale ederek yılanımsı bir hayat ve şekil vücuda getirmesi ile gerçekleşmiştir.

Ben şunu demek istiyorum: Asâ'dan doğrudan doğruya yılan vücuda getirmek olağanüstü bir hadise olduğu için mucizedir. Oysa, erkeklik ve dişilik maddelerinin (ovum-sperm) birleşmesinden yılan vücuda gelmesi de mucizedir. Bunun mucize olduğu düşüncesinin akla gelmemesinin tek nedeni; bizim bunu doğal bir hadise olarak görmemizden başka bir şey değildir.^{45[45]}

Peygamber Hanımlarının •Uzun Dillilik" İle Suçlanması

Soru:

Tahrim Sûresi'nin:

^{45[45]} Tercüman'ul Kur'ân, Aralık, 1968

Allah'a tevbe ederseniz, kalbiniz gerçekten (tevbeyi gerektiren bir duruma) yönelmişti (tevbe etmeniz gerekir). Ve eğer Peygamber'e karşı birbirinize arka olursanız (bilin ki) O'nun dostu ve yardımcısı Allah, Cebrail ve müminlerin iyileridir. Bunun ardından melekler de O'na arka dır" ^{46[46]} âyetini teşrih ederken Tefhim'ül Kur'ân'da Buhari ve Müslim'in naklettiği ve Hz. Ömer'in de rivayet ettiği hadisteki Hz. Ömer'in turâcii" şeklindeki ifadesini şu şekilde yorumlamışsınız: "Rasûlullah'a hiçbir zaman dil uzatma". ^{47[47]} Bu doğru olmakla birlikte ben sizden bu sözcüklerinizi değiştirmenizi rica edeceğim. Çünkü ehl-i ziğ (fesat ehli) size yoğun olarak yönelttiği suçlamalara bir de Hz. Peygamberin (s.a.) eşlerine de dil uzattığınız, onlara karşı da saygısızlık ettiğiniz suçlamasını eklemiştir.

Fesat ehline propaganda malzemesi sağlamamak için anlamda herhangi bir değişiklik de olmayacağından ben size Tefhim'ül Kur 'ândaki "dil uzatma" ifadesi yerine "ters cevap verme" veya "yüzüne karşı cevap verme" ifadelerini kullanmanızı tavsiye ediyorum.

Cevap:

Hz. Ömer'in rivayetinden Hz. Peygamber'in (s.a) hanımlarının Rasûlullah'a karşı ters cevap vermeye başlattıkları

anlaşılıyor. Siz de bilirsiniz ki, eğer küçük birisi rütbe açısından büyük olan diğerine yüzüne karşı ve ters cevap veriyorsa bunun adı dil uzatmadır, uzun dilliliktir. Örneğin; eğer bir baba oğlunu herhangi bir kabahat yüzünden azarlar, oğlu da babaya ters cevap verirse, bu, dil uzatmaktan başka birşey olamaz. Kaldı ki bu hareket Hz. Peygamber'e (s.a)

karşı yapılmıştır.

Birileri, Rasûlullah'tan (s.a) ziyade O'nun pak ve temiz eşlerine saygı göstermek gerektiğim düşünüyorsa; ben de böyle bir hastalığın tedayisi için ilaç bulunmamaktadır.

Hz. Peygamberin (s.a) mübarek eşlerinin hoş olmayan davranışları o dereceye ulaşmıştı ki, Hz. Ömer kızı Hz. Haf-sa'ya kızmış ve sonra da Peygamber eşlerini tek tek ziyaret ederek onları Allah'ın gazabından korkutmak zorunda kalmıştı. Hz. Muhammed de (s.a) darılarak ye onlarla ilişkiyi keserek 29 gün boyunca yalnız kalmıştı. Öye ki sahabe-i kiram arasında Hz. Peygamber'in eşlerinden boşandığı endişesi yayılmıştı. Sonunda Allah da Kur'ân-ı Kerim'de onları uyardı. Eğer bu sadece ters cevap vermeyle sınırlı olağan bir olay olsaydı, bu konuda itiraz edenler böyle basit bir konuda Allah tarafından hemen âyet gönderilmesi konusunda nasıl bir yorumda bulunacaklar? Tuhaftır ki, onlar Nebinin (s.a) ufak bir şeyde eşlerine bu kadar kızdığını ve dargörüştü olduğunu düşünüyorlar.

Hz. Ömer'i ne zannediyorlar ki; önemsiz bir konuda kendi kızını azarlasın ve sonra da Peygamber'in (s.a) bütün hanımlarına giderek onları Allah'tan korkutsun. Kur'ân ve hadiste ispatlanmış bu konuyu aktardığım için mi günahkâr oluyorum? Muhaliflerin benim söylemek istediğim her şeye itiraz etmek işidir. Onun için ben hiçbir konuda onların tavırlarını önemsememeye karar verdim. Onlar istedikleri kadar günah kazanmaya devam etmekte serbesttirler. ^{48[48]}

Semud Kavminin Mkskenleri

Soru

Dr. Nicholson, "Arapların Edebiyat Tarihi" adlı ünlü eserinin birinci bölümünde "Semud Efsanesi" başlığı altında şöyle diyor:

"Kur'ân'a göre Semud kavmi kayaları oyarak yapılan evlerde yaşamakta idiler. Günümüzde de Hicr bölgesi denilen yerde görülebilen bu oyulmuş mağaraların asıl durumundan Hz. Muhammed'in (s.a) haberdar olmadığı bir gerçektir. Bu evler Medine'nin kuzeyinde bir haftalık uzaklıktadır. Üzerlerinde Nebtî dilinde yazılar bulunan kitabelerden de anlaşıldığına göre bunlar ev değil, mezarlardı."

Ümit ediyorum ki bu konuda bendenizi araştırmalarınızdan haberdar edersiniz.

Cevap:

Semud kavmine ait yapıların bulunduğu bu yoldan Hz. Muhammed'in (s.a) nübüvvetinden önce birçok defa

^{46[46]} Tahrir: 4

^{47[47]} Tercûmanul Kur an, Cilt: 72, Sayı: 4, Sh: 223

^{48[48]} TercûmanulKur'ân, Kasım, 1970

geçtiğini ve nübüvvetten sonra da Tebük seferi dolayısıyla Peygamber'in (s.a) ordusuyla birlikte buradan geçtiğini zavallı Nicholson bilmiyor. O zamanın Asapları Semud milletinin bölgesini ve Semud halkının dağları delerek bu binaları yaptıklarını biliyorlardı. Onun içindir ki, o zamanki Araplar Kur'ân'ın bu beyanını hiç yadırgamamışlardı.

Ben de şahsen Hicr bölgesinde Semud kavminin binalarını gördüm. Nebtî bölgesini de gezip buradaki tarihi binaları da gördüm. İkisinin mimarı tarzı arasında uçurumlar var. Semudluların binalarında Nebtîlere ait yazıtların bulunması bunların Nebtîlere ait binalar olduğunun kanıtı değildir. Bu bölge Nebtîlerce işgal edilince kendi yazıtlarını yerleştirmiş olabilirler.

Soru:

Açıklamalarınıza çok teşekkür ederim. Bu bana düşünmek için yeterli kaynak sağlamıştır. Fakat ben geçen sefer söylediklerimi anlatamadığımı hissediyorum. Asıl mesele bu binaların Semudlulara mı, Nebtîlere mi ait olduğu değildir. Nicholson da Hz. Peygamberin (s.a) bu binaları gördüğünü ve Araplarca da bu binaların Semudlulara ait olduğunun bilindiğini söylemektedir. Nicholson da, bu binaların Semudlulara ait olduğunu reddetmemektedir. Asıl konu şu: Bu oyuklara Kur'ân-ı Kerim'de "büyüt" "evler" denilmektedir. Gerçi bu kelime (büyüt) ile genelde herhangi bir amaç için kullanılan odacıklar kastedilirse de akla en yakın olanı bunların "ey" olduğudur. Nicholson'a göre ise bunlar ev değil "mezarlar"dır. Bu arada bendeniz bazı araştırmalarım sonu 1975'de bir hac kafilesi ile birlikte yolculuk yaparken Hicr bölgesini gezen Doughty isminde bir İngiliz seyyahın bu binaların şemasını çizdiğini ve bunlar üzerindeki kabartma yazıtların kopyalarını ünlü Fransız bilgini Alsana Sonua Jousef Kenan'a gönderdiğini Nicholson'dan öğrenmiş bulunuyorum. Sonra ne olduğunu öğrenemedim. Ancak şunu anladım ki, Nicholson bu şahsa istinaden Kur'ân'da "büyüt" denilen binaların aslında mezarlar olduğu iddiasını ortaya atıyor.

Kuşkusuz Allah'ın buyruklarında yer alan her şey doğrudur ve aksine sonuç çıkaran her kimse yanılıya düşmüştür. Ancak birisi ilmi düzeyde tarihi eserleri tanık göstererek belli bir meseleyi sonuçlandırmaya çalıştığı zaman, aynı düzeyde bunun araştırılması ve ona göre kabul ve reddedilmesi zorunlu hale gelmektedir. Bir süredir Nicholson'un bu kitabı piyasada satılmaktadır. Birçok müslüman ilgili yazıtları görme ve kopya etme yeteneğine sahip olduğu halde, bugüne kadar hiç kimse, ilmi düzeyde bu meseleye ışık tutmamıştır.

Bugünlerde, Tefhim'ul Kur'ân'da tarafınızdan Semud ve onların yapıları hakkında verilen bazı açıklamaları gözden geçirdim. Diğer konularda olduğu gibi bu konuda da daha fazla bilgi vererek bizi aydınatabileceğinizi düşündüm. Bir kere siz resimli kampanya açmıştınız. Bu resimlerde yukarıda sözü edilen binalar da vardı. Acaba bu yazılara ait ayrı, tek resimler bulunabilir mi? Bu yazıtların sayısı ne kadardır? Hangi dilde yazılmıştır? El yazısı ile mi, ne çeşit bir yazıyla yazılmıştır? Biz bu yazıyı nasıl okuyabiliriz? Gerçekten bunların-mezar olduğu kanıtlanmış mıdır? Öyle ise Kur'ân'ın tefsiri ile bunu nasıl telif edeceğiz? Kur'ân da bunların ikamet yerleri olduğuna dair delil mevcut değil midir? Öyleyse bu yapıların mezar olduğunu gösteren kitabeleri birileri çıkıp da niye yazmıştır? Bu yazıtların sonradan Nebtîlerce yazıldığına ilişkin varsayımınız düşündürücüdür. Fakat bu konuda da ilmi araştırmaya gerek vardır. Ben, müsteşriklerin yanılıya düştüğünü ilmi düzeyde ispatlamak için, Kur'ânî gerçekliğin inkârı mümkün olmayan ısbatının bulunmasını istiyorum.

Cevap:

Ben Kur'ân'ın indiği toprakları gezmeden önce Do-ughty'nin seyahatnamesini okudum ve onun tarafından Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Muhammed (s.a) hakkında uyandırılmak istenen şüpheleri gözönünde tutarak Hicr ve Medâin-i Salih de Semud binalarını gördükten sonra Nebtî bölgesini de gezerek Nebtîlerce yapılan binaları seyrettim. Bu binaların her ikisinin de fotoğraflarını çekip, Nebtîlere ve Semud'lulara ait binaların mimarî stili arasındaki farkı herkes görsün diye, Tefhim'ul Kur'ân'm 3. cildinde yayınladım. Semudlular ile Nebtîlerden her biri, kendi dönemlerinde, dağları kayaları oyarak evler yapmışlardı. Nebtîler Semudlulardan yüzlerce yıl sonra gelmişlerdir. Dolayısıyla onların zamanında, Semudlulara göre, dağları oyarak ev yapma sanatı daha fazla gelişmişti. İnsan, Semud bölgesinde mevcut olan bazı evleri gördüğü zaman, bunların; meclis, toplantı salonu olarak kullanıldığını düşünüyor. İki veya üç odadan oluşan bazı evler harhalde oturmak için yapılmış olsalar gerek. Bir kısmı ise küçük veya büyükçe bir tek kulübeden ibaret. Ben bunların başlangıçta mezar olarak inşâ edildiğine dair hiçbir ize rastlamadım. Yüzyıllar sonra bu bölgeler Nebtîlerce işgal edilince onlar tarafından mezar olarak kullanılmış olabilir. Fakat günümüzde orada mezar

niteliği taşıyan hiçbir bina bulunmamaktadır.

Yazıtların lisanı ile alfabesine ilişkin olarak şunu anlamamız gerekir ki, eski Sami dillerin alfabeleri ile yazıları içice girmişti ve birbirine benzemektedir. Semud, Lihyan ve Nebtî dilleri ile yazılış tarzları arasındaki küçük farklar tarihin çeşitli dönemlerinde devam etti. Dolayısıyla Arapların eski eserlerini araştıranlar için hangi yazının Semudlulara, hangisinin Nebtîlere ve hangisinin Lihyanlılara ait olduğunda karar kılmak hayli zor olmuştur. Semudlulara ait binalara sonradan Nebtîler kendi yazıtlarını yerleştirmişler veya onlardan önce Lihyanlılar yazmışlardır. Yahut Semud-luların başlangıçta birkaç kitabe yazmış olduklarını söylemek de mümkündür. Biz yazının kime ait olduğunu kesin olarak söyleyemeyiz.

Dr. Cevad Ali İslâm'dan Önceki Arap Tarihi adlı kitabının 2. cilt 313. sayfasında ve devamında yine 7. cild 36-56. sayfalarda bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi vermektedir. Aynı şekilde meseleyi iyice anlayabilmeniz için Tefhim'ul Kur'ân'm 3. cildinden Şuarâ Sûresinin 99 nolu dipnotunu, ilgili resimlerle birlikte, gözden geçirebilirsiniz.^{49[49]}

İnsan Vücudunda Üreme Maddesinin Kaynağı Neresidir

(Târik Sûresi'nden Bir Ayetin Açıklaması)

Soru:

Ben bir doktorum. Tercüman'ul Kur'ân'ın Eylül sayısında Târik Sûresi'nin 5-7. âyetlerinin tercümesini yapmış ve bir de açıklama eklemiştir. Ancak açıklamanızı pek anlayamadım. Tercümeniz şöyle:

"insan bir baksın hangi şeyden yaratıldı? Dökülüp atılan bîr sudan yaratıldı. Bel ile göğüs kemikleri arasından çıkan bir sudan"^{50[50]} Bu âyetlere yapmış olduğunuz açıklamayı defalarca dikkatli dikkatli okumama rağmen anlayamadım. Bilimsel deneylerden anlaşıldığı kadarıyla üreme maddesi testislerde (testide) oluşmakta, ince ince kanallar yoluyla büyük kanallara geçerek karın duvarındaki kemiğe paralel bir konuma sahip büyük bir kanala (ingumal canal) girerek yakındaki prostata (prostate) toplanmaktadır. Burada nemlenen bu maddenin dışarı çıkması da buradan olmaktadır. Ben bu suyun kaburga kemikleri ile belkemiği arasından çıkmasına anlam veremiyorum. Şu da var ki, bunun kontrolünün kaburga kemikleri ile belkemiği arasına bir ağ gibi yayılmış bir sinir sistemi sayesinde yapıldığını da kabul ediyorum. Tabii bu da belli bir noktaya kadar. Bunun kontrolü beyinde bulunan diğer bir guddenin nemlenmesi suretiyle olmaktadır.

Ancak bizim üzerinde tartıştığımız konu (bir kanal vasıtasıyla çıkması gereken) bu suyun nereden çıktığı meselesidir. Ricam bu âyetin tefsirini ayrıntılı bir şekilde yazmanızdır. Sizden bu ricada bulunmamın nedeni sizin, bilimsel verilere karşı olumlu yaklaşımınızdır.

Cevap:

Doktor olmanız dolayısıyla, bedendeki azaların her birinin ayrı fonksiyonlara sahip olmasına rağmen, hiçbir azanın kendi başına çalışmadığını, bilakis birbirleriyle koordinasyon içerisinde çalıştığını daha iyi bilirsiniz. Erlik suyunun yapılma yerinin testisler olduğu ve bu suyun oradan belli uyarılar neticesinde çıktığı açıktır. Ancak, mide, akciğer, karaciğer, kalp, beyin, böbrek, vs. kendi vazifesini yapmasa erlik suyunun yapılması ve dışarı atılması sistemi kendi kendine çalışır mı? Aynı şekilde bir misal olarak şuna bakalım: Sidik böbreklerde oluşmakta, bir kanal vasıtasıyla mesaneye kadar ulaşmakta ve idrar organları yoluyla dışarı atılmaktadır. Ama bu hangi şey neticesinde olmaktadır? Kam yapan, tüm bedende dolaştırarak böbreğe kadar ulaştıran azalar kendi vazifelerini yapmasalar, acaba böbrekler kendi başına sidik adını verdiğimiz maddeyi kandan ayırarak mesaneye kadar gönderme vazifesini yerine getirebilir mi? Bu yüzdendir ki Kur'ân-ı Kerim'de erlik suyunun belkemiği ile kaburga kemikleri arasından değil de, bu iki kemik arasındaki bölgeden çıktığı anlatılmak istenmektedir. Kuranda böyle Duyurulması, erlik suyunun yapılması ve dışarı atılmasını bedenin belli bir bölümünün üstlendiği özel bir çalışma sistemini reddetmek mânâsına değildir. Bilakis, bundan anlaşılan odur ki, bu sistem kendi başına değildir. Bu sistem vazifesini, Allah Teâlâ'nın sulb ve terâib arasına yerleştirmiş bulunduğu aza sisteminin toplu çalışması sayesinde yerine getirebilmektedir. Bu yüzden, ben, bu işte bütün bedenin devrede olmadığı açıklamasını yapmışım. Çünkü, ellerin ve ayakların kesilmesi durumunda da bu sistem vazifesini sürdürmektedir. Şu da var ki, sulb (belkemiği) ve terâib (kaburga kemikleri) arasında bulunan belli başlı azalardan herhangi birisinin mevcut

^{49[49]} Tercüman'ul Kur'ân, Kasım, 1971

^{50[50]} Târik 5-7

olmaması durumunda bu sistem vazifesini sürdüremez. Tıbbî yönden bu açıklamamın herhangi bir yanlışlığı varsa lütfen beni uyarınız.^{51[51]}

Tefhim'ul Kuranda "Elhamdulillahın Tercümesi

Soru:

Tefhim'ul Kur'an'da. "elhamdulillah'ın tercümesini "Övgü Allah içindir" şeklinde yapmışsınız. Halbuki, bütün halef ve selef mütercimleri bu ibarenin tercümesini "bütün güzellikler Allah içindir", "bütün övgüler Allah içindir" şeklinde yapıyorlar. Tefhim'ul Kur'an'daki tercüme eksikmiş, mükemmel değilmiş gibi gözüküyor.

Cevap:

Urduca'da "Allah için Övgüdür" ve "övgü Allah içindir" ibareleri arasında mânâ itibariyle büyük fark vardır. "Allah için Övgüdür"ün mânâsı şudur: Başkaları için olabileceği gibi, Allah için de övgü vardır. Ancak, "övgü Allah içindir" denildiğinde ortaya şöyle bir mânâ çıkmaktadır: Övgü denen şey tüm mânâları ile birlikte sırf Allah'a mahsustur, başka birine tahsis edilemez. Ben bu tercüme, "elhamdulillah" ibaresinde beyan buyurulmuş olan mânâyı aynen verebilmek amacıyla yaptım. Bu üslûbun seçilmesiyle, diğer mütercimlerin, "bütün güzellikler Allah içindir" veya "tamam güzellikler Allah içindir" ya da "bütün Övgüler Allah içindir" şeklinde vermek istedikleri mânâ daha iyi bir şekilde verilmektedir.^{52[52]}

İslâm Öncesi Araplar Arasında Hurûf-U Mukattaat'ın Kullanılışı

Soru:

Tefhim'ul Kur'an'da. "huruf-u mukattaat'la ilgili olarak, bu üslubun cahiliye şairleri arasında bilindiğini, ancak daha sonra terkedildiğini yazıyorsunuz. Buna birkaç itirazım var:

1. Söylediklerinize delil teşkil etmesi yönünden, buna cahiliye şairlerinin şiirlerinden ve hatiplerin konuşmalarından Örnek verebilir misiniz?
2. Sahabe-i kirâm'ın sözlerinde değişik örneklerine rastlanıyor mu?
3. Eğer mukattaat harflerini kullanma üslûbu sonradan terk edildi ise h\X"apaçık Arapça bir dille"^{53[53]} buyruğuna ters düşmez mi?

Cevap:

Eğer siz mukattaat harfleri ile ilgili detaylı bir araştırma için boş zaman bulamıyorsanız, sadece "Lisan el-Arab"m.I. cildindeki "Mukattiat Harflerinin Tefsiri" bölümüne bir göz atmız. Oradan öncelikle müfessirlerin bu konuda çeşitli yorumlar getirdiklerini göreceksiniz. Sonra da ünlü dil uzmanı el-Zeccâc'ın, "Araplar bir harf söyleyerek o harfin bulunduğu bir kelimeyi kastediyorlardı" dediğini göreceksiniz. El-Zeccac bu sözüne şu örneği göstermiştir;

Onlar bu gibi harflerin mânâlarını kolaylıkla arılabiliyorlardı. Bu sebeptendir ki. Kur'an geldiği zaman hiçbir Arap bu harflerin kullanılmasına itiraz etmemişti. Fakat sonradan bu uygulama kalkınca hangi harfin hangi kelime anlamına geldiğini anlamak ve Kur'an-ı Kerim'in mukattaat harflerinin anlamını çıkarmak güçleşti. Bu yönden bunların eş anlamlarını belirlemede görüş ayrılıkları vardır ve bir tek yorumda görüş birliği sağlanamamıştır.

"Mânâları hâlâ doğru dürüst tesbit edilemeyen harflerin Kuranda bu kadar çok yer alması, bu kitabın anlaşılır Arapça oluşuna aykırı düşmez mi?" şeklindeki sorunuza gelince: Buna cevap olarak diyebiliriz ki: Bunların mânâlarının bili-nememiş olması, Kur'an-ı Kerim'de insana verilen hidâyete (Kur'an'ın rehberliğine) bir engel teşkil etmez, ona bir noksanlık getirmez.

Eğer bu hususta ufak bir engel, bir eksiklik söz konusu olsaydı, Allah (c.c) bizzat o harflerin ne demek olduğu hakkında izahatta bulunurdu veya Rasûlullah (s.a) bu vazifeyi icra ederdi.^{54[54]}

^{51[51]} Bkz. Tefhim'ul Kur'an VI/ 583-584 (Mevdûdi) Tercüman'ul Kur'an, Kasım-1971

^{52[52]} Tercüman'ul Kur'an, Mart 1975

^{53[53]} Şuarâ: 195, Nahl: 103

^{54[54]} Tercüman 'ul Kur'an, Ağustos, 1975

Hz. Ebu Bekir Ve Hz. Osman Zamanında Kuranın Toplanması

Soru:

Tercüman'ul Kur'ân'ın Eylül sayısının "Resâil ve Mesâil" köşesini okurken içine düştüğüm şüpheleri gidereceğinizi ümit ediyorum.

"Düzelme" kelimesinin açık örneğini verirken siz, "bir torbaya konulan Kur'ân-ı Kerim değişik malzemeler üzerinde yazılmıştı. Rasûlullah (s.a) onu sûrelerinin sırasına göre yazılmıştı. Rasûlullah (s.a) onu bûrelerinin sırasına göre toplayarak yazdırmamıştı. Buna ilaveten Yemame Savaşı'nda birçok hafız şehit düşmüştü" diyorsunuz. Ortaya çıkan sorular şunlardır:

Acaba hafızlar bu sûreleri bir tertibe göre mi ezberliyorlardı, yoksa herhangi bir tertibe uymaksızın mı?

Kur'ân'm tertibi Hz. Ebu Bekir-i Sıddık zamanında mı yapıldı?

Eğer tertip Hz. Muhammed (s.a) tarafından yapıldı ise değişiklik nasıl oldu?

Allah'ın Kur'ân'm korunması için üstlendiği sorumluluk nedir?

Başka bir yazımızda, "Kur an-ı Kerim yedi harf (Araplarca kullanılan yedi lehçe) üzerine nazil oldu. Daha sonra ortaya çıkan kıraat konusundaki görüş ayrılığı yüzünden, Hz. Osman zamanında, gönümüzde de geçerliliğini koruyan Ku-reyş lehçesi kıraat nüshası olarak muhafaza edildi ve diğerleri yakıldı" diyorsunuz. Bu ifadeler şöyle bir soruyu akla getiriyor: Allah (c.c) geri kalan altı lehçenin muhafazasını yapmayarak onların zayi olmasına müsaade mi etti? Halbuki Kur'ân-ı Kerim'in korunması sorumluluğunu bizzat Allah (c.c) üstlenmişti.

Cevap:

Rasûlullah bu dünyadan göç ederken, Kur an-ı Kerim'in eksiksiz ve sûrelerine göre tertib edilmiş şekli sadece onu Hz. Muhammed'den (s.a) öğrenip başından sonuna kadar bütünüyle ezberleyen hafızların zihinlerinde mevcuttu. Yazılı haline gelince: Rasûlullah (s.a) Kur'ân-ı Kerim'i kelime kelime yazdırmıştı, fakat bu mükemmel bir kitap şeklinde tasnif edilmeden muhtelif parçalara yazılmıştı. Bazı sahabeler ise kendi isteklerine göre kimi sûreleri yazmışlardı. Fakat kimsede, bütün olarak, Kur'ân'm yazılı tam bir nüshası mevcut değildi. Birçok kişi de Kur'ân-ı Kerimin çeşitli sûrelerini ezberlemişti. Fakat Hz. Muhammed'in (s.a) öğrettiği tertip ve sıraya göre Kur an'ın tamamını ezberleyen sahabenin sayısı azdı. Bu sebeple, Hz. Ebu Bekir (r.a), zamanında önemli sayıda hafız savaşlarda şehid olunca, Hz. Ömer (r.a) eğer hafızlar aynı şekilde şehid düşmeye devam eder ve ümmetin elinde sadece parça parça yazılmış veya kısmen ezberlenmiş olan Kur'ân kalırsa, Kur'ân-ı Kerim'in büyük bir bölümünün kayba uğrayabileceği tehlikesinin farkına vardı. Bu kaygı içinde Hz. Ömer (r.a), Sıddık-ı Ek-ber'e (r.a) Kur'ân'm tamamını bir araya getirerek yazmayı tavsiye ettiği zaman Hz. Ebu Bekir (r.a) başlangıçta Hz. Muhammed'in (s.a) yapmadığı bu işi ben yapmaya nasıl cesaret ederim diye korkuya kapıldıysa da sonradan bunun ehemmiyetini gözönüne alarak kabul etti. Aynı kaygıyı, Kur'ân-ı Kerim'i bir araya getirmek için vazife verildiği zaman Hz. Zeyd b. Sabit de duydu. Hz. Ebu Bekir ve Zeyd b. Sabit (r.a), Kur an-ı Kerim'in korunması için hafızların hıfzına güvenmenin ve onu bir kitap şeklinde toplu halde yazdırmamanın Hz. Muhammed'in (s.a) bir sünneti olabileceği şeklindeki şüphelerini belirtiyorlardı. Onlar, biz bu sünneti değiştirmeye nasıl cesaret edebiliriz diyorlardı. Nihayet Hz. Ömer'in (r.a) "din ve milletin iyiliği, bu vazifenin yerine getirilmesinde ve bu işin tamamlanmasmdadır" sözü ile ikna olup bu işi yapmayı kabullendiler.

Malumdur ki, bu gerekçeyle sünnetten uzaklaşarak bir işi gerçekleştirme imkânı şeriatte olmasaydı, Sıddık-ı Ekber ve Faruk-ı Azam bunu nasıl meşru sayarlardı. Ve bütün bir ümmet onların davranışlarının doğru olduğunu nasıl teyid ederlerdi.

Ben bu konuyu, yani düzeltme işini Sıddık-ı Ekber ve arkadaşlarının Kur'ân'm kelimelerinde veya tertibinde değişiklik yaptığı şeklinde kesinlikle nitelendirmiyorum. Benim çıkardığım anlam ile, Hz. Ömer'in (r.a) önerisi üzerine, Sıddık-ı Ekber ve Hz. Zeyd b. Sabit'in başta verdiği cevabın anlamı aynıdır.

ikinci sorunuzun cevabına gelince: Aslında Kur'ân-ı Kerim Kureyş lehçesi ile inmişti ve başta verilen emir de aynı lehçe ile okumak ve okutmak şeklindeydi. Allah (c.c) tarafından da bunun korunmasına söz verilmişti.

Fakat hicretten sonra, Hz. Muhammed'in (s.a) isteği üzerine, ülkenin çeşitli bölgelerinde İslâm'ı kabul edenlere kendi bölgelerinin telaffuz ve deyimlerine göre okumakta kolaylık olsun diye- Kur'ân'ın Kureyş lehçesi dışında Arabistan'ın en çok kullanılan altı lehçesi ile de okunmasına izin verildi. Bu, Kur'ân-ı Kerimi

yaygınlaştırmada kolaylık sağlamak için verilen geçici bir izindi. Bu izni devam ettirmek ve Kur'ân-ı Kerim'i yedi lehçe ile dünyanın her yerine ulaştırmak amaçlanmamıştı. Fakat o devirde Allah (c.c) tarafından verilen bu izin, Hz. Muhammed'in (s.a) kutsal döneminin sonuna kadar sürdü ve bunu iptal etmek için ne Allah (c.c) bir emir verdi, ne de bu konuda Rasûlü Ekrem'in mübarek ağzından bir kelime duyuldu.

Kur'ân-ı Kerim'in yedi lehçe ile muhtelif kıraatlerde okunması, başta Arap olmayan yeni müslümanlar olmak üzere, insanlar için fitnelere yol açabileceği görüldüğü zaman Hz. Osman tarafından iptal edildi. Bu sebeple müminlerin emiri Hz. Osman (r.a), ümmeti fitnelere ve ilahi kitabı ihtilaflardan uzaklaştırmak amacı ile, sadece Kureyş lehçesi ile yazılan Kur'ân-ı Kerim nüshalarının İslâm dünyasının merkezlerine gönderilmesine, diğer altı lehçeye göre yazılan bütün nüshaların da yakılmasına karar verdi. Ki herhangi bir İslâm düşmanı Kur'ân-ı Kerim hakkında bir şüphe ve tereddüt uyandırmaya kalkışanlasın.

Kuşkusuz, yedi lehçeden altısını iptal etme kararı cesur bir uygulamaydı. Eğer şeriat izin vermeseydi ne Hz. Osman (r.a) böyle bir uygulamaya geçebilirdi ve ne de bütün bir ümmet bunu kabul ederdi.^{55[55]}

"Seyl-İ Arim" Dönemi

Soru:

1) Tefhim'ul Kur'ân'da Arim seylabının zamanını M. 450 olarak belirtmişsiniz, fakat bu bilginin kaynağı hakkında hiçbir malumat vermemişsiniz.

2) "Arzul Kur'ân" (Kur'an'ın İndiği Topraklar) adlı kitabın yayınından önce de 450'ye ilişkin rivayet bazı kitaplarda yer almıştı. Dolarıyla, Arim Seylabının 450 senesinde vuku bulduğu rivayetlerinin "Arzul Kur'ân" eserinin yayınından sonra ortaya çıktığı söylenemez. Nicholson'un Arapların Edebiyat Tarihi isimli eserinde de Seyl-i Arim dönemi için 447 veya 450 senesi yer almaktadır. Fakat bu rivayet sebepsiz gözönünde tutulmaktadır.

3) Tefhim'ul Kur'ân da dahil olmak üzere Kur'ân-ı Kerim in muhtelif tefsirlerinin incelenmesinden Kur'ân-ı Kerim'de sözü edilen Arim Seylabının Tübbâ milleti denilen Himyer Sebelileri ile değil, Sebe'nin ikinci tabakası ile ilgili olduğu anlaşılıyor. Aynı şekilde "Sebelilerin dağılması" olayı Hz. İsa'dan sonra değil, önce olmuştur.

4) Arim Seylabı sonucu Mearib Şeddi yıkıldı ve Sebelilerin bağ ve bahçeleri tahrip oldu. Arkasından, ticaret yolları üzerindeki kontrolleri diğer ulusların ellerine geçince buradaki kabilelerin hakimiyeti de ortadan kalktı.

5) Eğer Seyl-i Arim olayının zamanını M. 450 yılı olarak kabul edersek Sebelilerin dağılması ve göç etmelerinin de bundan sonra olmuş olması gerekir. Fakat Arapların -özellikle de Medine- tarihine göz atıldığı zaman görülür ki Sebe'nin muhtelif kabileleri M. 450 yılından çok önce bütün Arabistan'a dağılmışlardı. Yesrib'e (Medine) gelip yerleşmiş olan Ezd veya Esed adlı kabile, yahudi reisi Feyton'un (veya Fetyon) zulmüne maruz kalmıştı.

Gassani reisi Ebu Cübeyle bu baskılardan dolayı intikamını aldı. Bu olaydan sonra meşhur Tübbâ Ebu Bekir Es'ad veya Hasan b. Kelikerbi Yesrib'e (Medine) geldi. (Ebu Bekir Es'adin hükümranlılığı M. 400 ile M. 425'den M. 455'e kadar devam etti.) Arap tarihçileri Tübbâlıların durumunu, yanlış veya doğru, detaylı bir şekilde belirtiyorlar. Fakat hiç birisi Seyl-i Arim olayının Tübbâlılar devrinde meydana geldiğini yazmıyor.

Eğer Seyl-i Arim olayının M. 450 senesinde meydana geldiğini kabul edersek o zaman Sebe kabilelerinin çöküşünün de M. 450 yılından sonra vukubulduğunu kabul etmek zorundayız. Halbuki tarihte Sebelilerin ticaret yolları üzerindeki kontrollerinin çok daha Önceden başkalarının eline geçtiği ve bu olayın onların dağılmasına neden olduğu ispatlanmış durumdadır. Bu dağılmış kabilelerden bazılarının tekrar toparlanıp yükseldiği ayrı bir gerçektir. Arim Seyla-bmm kabilelerin dağılmasıyla doğrudan ilgisi olmadığı da bir gerçektir. Fakat Sebe Sûresinde sözü geçen Arim Seylabının gidişatından bu olayın M.Ö. 115 yılında yükselişi sona eren Sebe'nin ikinci tabakasıyla ilgili olduğu anlaşılıyor. Kuşkusuz Mearib Seddi'nden daha sonra da yararlanılmaya devam edildi. (Tarih bunun kimler tarafından tamir edildiği hususunda susmayı tercih ediyor.) Fakat "cenneteyn" denilen bağ ve bahçeler bir daha görülmedi. Mearib Şeddi Sebe-i Himyer döneminde de, ondan sonra da kullanıldı. Mearib Şeddi, M. 543 yılında tekrar yıkıldığı zaman Ebrehe onu tamir ettirdi. En son ne zaman yıkıldığı ile ilgili muhtelif rivayetler vardır.

6) Bütün tarihçiler Sebelilerin birinci ve ikinci tabakasının yerleşim merkezinin Mearib (Sebe) olduğunda görüş birliği içindedirler. Ve Arim Seylabı bu Mearib şehrinin etrafında inşa edilen aynı set ile ilgilidir. Himyerlilerin kendi egemenliklerini Mearib'e kadar yaymış oldukları bir gerçektir. Fakat Mearib'in,

Himyer'in ikamet yeri olduğu söylenemez. Kur an'da da deniliyor ki: "Biz Sebe'nin meskun bölgesindeki şeddi yıkacak bir sel gönderdik".^{56[56]} (Meskun bölgeden kasıt başşehir veya Sebe'nin güç ile ihtişamının toplandığı şehir merkezidir.)

Cevap:

Bölgede bulunan kitabelerin yardımı ile yazılan Ye-men'in tarihi ile ilgili bilgiler gözden geçirilmiştir. Çıkarılan en eski yazıtın tarihi İsa'dan önce 660 yıla tesadüf etmektedir. Bu yazıttan anlaşıldığına göre, Mearib Şeddinin inşasına devam ediliyordu. Daha sonra bulunan Kral Şurahbil b. Yu'fir dönemine ait bir yazıttan 449 yılında Mearib Sed-di'nin yıkıldığı anlaşılıyor. Yeniden tamir edilen bu set 450 veya 451 senesinde tamamiyle yıkıldı. Bu sebeple geniş çapta tahrip meydana geldi ve büyük bir felaket ortaya çıktı. Bir çok insan uzak yerlere dağılıp gitti. Sonradan Kral Himyer ve Hadrarout kabilelerinin yardımı ile bunu tamir ettirdi. Bu yazıtta göre olayın tarihi M. 465'tir.

Bu yazıt, Mearib Seddi'nin yıkılması ile büyük çapta zararın meydana geldiği ve sayısız insanın evsiz kaldığını gösteren ilk tarihi vesikadır.

Arap tarihçilerine göre Mearib Seddi'nin yıkılması yüzünden Cefne oğulları (Gassân, Evs, Hazrec) Lahm, Tenüh,

Tay ve Kinde vb. kabileler Kuzey ve Orta Arabistan bölgelerine dağılmak zorunda kaldılar.

Hamza Isfahani, Dünya Krallar ve Peygamberler Tarih, adlı eserinde Gassâni Reisi Cefhe b. Amr Müzeykiya'nın, Bizans Kralı Nasturas devrinde Şam bölgesi Arapların hükümdarı seçildiğini yazıyor.

Sözü geçen Bizans kralının asıl adı Anastasius idi ve hükümlük dönemi 491-518 yılları arasıydı. Bu da Gassânilerin göçünün beşinci miladi asrın ortalarında gerçekleştiğini teyid etmektedir.

Aynı şekilde Yemen'den göç eden başka bir kabile de, Hire'de Sasanîlere tabi olarak beşinci asırda egemenlik kurdu.

Bu konuda Arapça olarak kaleme alınmış Iraklı tarihçi Dr. Cevad Ali'nin "İslâm'dan Önceki Arap Tarihi" adlı eseri oldukça güvenilir bir kaynaktır.^{57[57]}

Bazı Tefsir Zorluklarının Giderilmesi

Soru:

Tefhim'ui - Kur'ânın beşinci cildi incelendikten sonra aşağıda yer alan bazı konularda açıklamaya gerek duyulmuştur.

1. Sebe Sûresinin 14. âyetine göre Hz. Süleyman'ın cesedi değnek ile o ka,dar süre ayakta kalmış ki, tahta kurusu değneği kemirmiş ve cinler (tabii ki insanlar da) onun ölümünden haberdar olmamışlardı. Böyle bir olay düşünülemez. Oysa bu Kur an'da mucize olarak sunulmaktadır. Acaba cinlerden ve imparatorluğun ileri gelenlerinden hiçbiri, ibadet eden, yemek yiyen, mahkeme kararlarını veren, emirler yağdıran, dilekler dinleyen ve diğer işlerini yoğun bir şekilde yürüten Hz. Süleyman'ın uzun müddet nasıl durduğunu akıllarına getirmediler mi? Hayatta olduğunu kanıtlamak için sadece ayakta durmak yeterli midir? Acaba onun ailesi de ölümünden habersiz mi idi? Yoksa kendileri mi bu yolu seçmişler?

Saygıdeğer müfessirin açıkça dile getirdiği vak'a başlı başına bir muammadır.

2. a) Ahkâf Sûresinin 29. âyetinin 33. açıklama notundan cinlerin Mekke döneminde inanç sahibi oldukları anlaşılıyor. Fakat, Rasûlullah'm (s.a) ve müslümanların zor günlerinde herhangi bir yardımda bulunmadıkları gibi, herhangi bir cihada da katılmadıkları ileri sürülüyor. İnsanlar nasıl Kur'ân-ı Kerim'in tamamına itaata zorunlu ise, cinler de aynı uygulamaya tabi değil midir? Eğer namaz, oruç, zekat ve cihad, bunların hepsi cinler için farz değilse, istisnanın dayanağı nedir? Eğer farz ise, cinler bunu ne zaman ve nasıl icra ederler?

b) Bu âyetlerden; cinlerin şans eseri iman ettiklerini ve onların kendi istekleri ile arkadaşlarına İslâm'ı kabul etme çağrısında bulduklarını öğreniyoruz. Eğer Hz. Peygamber (s.a) insanlara olduğu gibi cinler için de gönderilmiş ise, o cinlere bizzat niçin çağrıda bulunmamıştır? Onların dini eğitimi için ne gibi tedbirler alınmıştır ve onlar için şeriat emirlerinin özelliği nedir? Kur'ân-ı Kerim'in sosyal buyrukları insanlar için olduğu gibi, cinler için de aynı şekilde geçerli midir? Yoksa onlara verilen emirler farklı mıdır?

^{56[56]} Sebe: 16

^{57[57]} Tercüman"ul Kur'ân, Ocak, 1976

3. Sâd Sûresi'nin 36. açıklama notunda "bu hadis sıhhat bakımından sağlam bir belge olmasma rağmen aklen kuşku uyandırmaktadır" deniliyor. Bir hadisin sağlamlığının ölçüsü akli selim midir?
4. Şûra Sûresi'nin 23. âyetinin 41 nolu açıklama notunda, muhterem müfessir Kurbâ" kelimesi konusundaki görüşünü açık olarak belirtmemektedir. Oysa bu nun iyice açıklanması gerekiyordu. Bir zümreyi diğerlerinden ayırabilmek ancak o zaman mümkün olabilir.
5. Tefhim'ulKur'ân, Sayfa 289 (1. Baskı); Saffat Sûresi, âyet 65, açıklama notu 36...
Teşbih yapan (Allah) için teşbihin her iki tarafı da onaylanmıştır. İnsan şeytanın başını görmedi, ama zakkumun tomurcuklarını muhakkak görmüştür. Benzetilene dayanarak benzeten hakkında bir fikir edinilebilir. Dolayısıyla bunu "hayalî teşbih" olarak nitelendirmek uygun görülüyor. Bu konuda saygıdeğer müfessir tarafından verilen örnekler gerçekten yersizdir.
6. "Çok kızdı ve yüzünün rengi kızardı." Buradaki kızmak, utanmak veya korkmak anlamına mı geliyor?

Cevap:

1. Kuranda yer alan konuları ben aynı şekilde beyan ettim. Burada sizce getirilen soru işaretlerinin cevabı Kur'ân-ı Kerim'de mevcut değil midir? Ben de kendiliğimden bir şeyler uydurarak Kur'ân-ı Kerim'e dahil edemem.
2. a) Cinlerin iman getirmesi, onların da insanlar arasında küfür ve iman çekişmesine katıldıkları anlamına gelmez. Cinler içinde de kâfir ve mümin çekişmesi vardır ve insanlar buna iştirak etmezler.
b) Cinler rastlantı sonucu iman getirmemişlerdir. İnsanlar içinden gelen Peygamberin (s.a) cinlerin iman getirmesinde rolü vardır. Elbette cinler için şeriat emirlerinin neler olduğu, yetişmeleri için ne gibi tedbirlerin uygulandığı hususunda teferruatlı bilgiye sahip değiliz.
3. Sıhhat bakımından sağlam bir belge olmasına rağmen, hadisin metninde bunun sağlamlığına şüphe getiren bir şeyin olması mümkündür.
4. Ben Şûra Sûresi'nin 23. âyetinin açıklamasını gücümün yettiği ölçüde yaptım. Ama siz bundan memnun olmayabilirsiniz.
5. Şeytanın başının zakkuma benzediği ve onların zakkuma benzetildiği düşüncesine eğilimli iseniz, siz bu tefsiri yapabilirsiniz. Bunda bir sakınca yoktur.
- 6) Nefesin tükenmesi veya kaşıntıya yakalanması anlamına gelebilir. Fakat ben bunun tercümesini Hz. İbn Abbas'a (r.a) ait olan: "Allah'ın mahlûku, resim yapacaksan ağaçların resmini yap" sözünü gözönünde tutarak yaptım.
Bundan anlaşılıyor ki, bu şahıs insan resminin haramlığı konusunda rahatsız olmuştu, ama ressamlıkta ısrar etmek istiyordu.^{58[58]}

Hz. Muhammedin (S.A) Çocuklarının Yaşları

Soru:

Tefhim'ul Kur'ân'm altıncı cilt, 490. sayfasındaki Kevser Sûresi ile ilgili tefsirin giriş bölümünde İbn Sa'd'a ve İbn Asâkir'e dayanarak Hz. Abdullah ibn Abbas'm rivayetini verirken, siz Hz. Muhammed'in (s.a) en büyük oğlunun Hz. Kasım olduğunu söylüyorsunuz. Yine diyorsunuz ki, onun küçüğü Hz. Zeynep idi. Zeyneb'in küçüğü ise Hz. Abdullah idi. Ondan sonra sırasıyla üç kızı Ümrnü Gülsüm, Fatıma ve Rukiyye'dir. İlk Önce Hz. Kasım vefat etti, sonra Hz. Abdullah hayata gözlerini yumdu. Bu olay üzerine As b. Vâil "Onların nesli tükendi, şimdi onlar dağılmıştır" ifadesini kullandı. Bu rivayetten Hz. Rukiyye'nin en küçükleri olduğu ortaya çıkıyor. Fakat yaygın olan Hz. Fatıma'nın en küçükleri olduğudur. Bu rivayete göre Hz. Abdullah, Peygamberimizin (s.a) çocukları arasında üçüncü sırada idi. Oysa "Rahmeten lil Alemin" kitabının yazarı, Hz. Abdullah'ın nübüvvetten sonra dünyaya geldiğini yazıyor. Bu nakiller, Hz. Muhammed'in (s.a) çocuklarının yaş ve doğumları ile ilgili Hz. İbn Abbastan nakledilen rivayetle çelişiyor. Lütfen bunu açıklar mısınız?

Hz. Kasım nübüvvetten Önce dünyaya geldi ve gene nübüvvetten önce vefat etti. Onun ismi anılınca "Allah ondan razı olsun" denmesine ilişkin şeriat emri nedir?

Cevap:

Hz. Muhammed'in (s.a) çocuklarının doğum tarihi konusunda büyük çelişki vardır. Benim tetkiklerime göre kızlardan Hz. Zeynep (r.a) en büyüğü idi. Çünkü onun nikahı cahi-liye zamanında Ebu'l As ile yapıldı. Rivayetlere göre o, nübüvvetten 10 sene önce doğdu. Bana göre Hz. Rukiyye en küçükleri idi. Onun nikahı Hz. Osman'la (r.a) yapıldı ve onunla birlikte göç ederek Habeşistan'a gitti. Büyük bir ihtimalle onun yaşı nübüvvetten sonra 5. hicride en az 13-14 olmalı. Hz. Fatıma'ya ilişkin rivayetlere göre, Hz. Muhammed (s.a) 41 yaşında iken Hz. Fatıma (r.a) dünyaya geldi.

Rasûlullah'm nübüvvetten önce dünyaya gelen ve küçükken vefat eden çocuklarına "radiyallahü anh" denmesinde bir sakınca yoktur.^{59[59]}

Kuran Ahkâmının Teferruatında Değişiklik Yapılabilir Mi?

Soru:

Ben genç bir talebeyim. 1970'den beri Cemaat-i İslâmî'nin sempatanıyım ve size saygı duymaktayım. Size saygı duyarken veya bir başkasına düşmanlık beslerken ben her zaman son nebi Hz. Muhammed'in (s.a) "Sevgi ve nefretin Ölçüsünü sadece Kur'ân-ı Kerim ve doğru sünnete dayandırın" hadisini göz önünde tutarım. Kitaplarınızı inceledim. Allah'a sonsuz hamdederim ki, bana İslâm'ı anlamayı, bilinçli olarak O'nun gösterdiği yolda yürümeyi ve dini ikame etme hususunda üzerime düşeni yerine getirme yolunda hizmet etmeyi bana lütfetti. Bu yolda çalışmayı nasip etti.

Bu girizgahtan sonra benim zihnimi karıştıran meseleye değinmek istiyorum:

Bu mesele "Sünnetin Temel Değeri" adlı eserinizde çıkan yazrile ilgilidir. Bende bu kitabın Mart 1970 baskısı bulunmaktadır. Kitabınızda Dr. Abdül Vedüd Beyin şöyle bir sorusu bulunuyor: "Hz. Muhammed (s.a) tarafından dini emirleri yerine getirmek için yapılan önerilerde herhangi bir dönemin gereklerine göre değişiklik yapılabilir mi? Bu gibi değişiklikler Kur'ân-ı Kerim'in teferruatla ilgili hükümlerinde de yapılabilir mi?" Bu soruya verdiğiniz cevapta siz, ifade ve kelimelerin izin verdiği ölçüde, bir dereceye kadar değişiklik yapılabileceğini söylüyorsunuz. Buna Kur'ân-ı Kerim'i de dahil ediyorsunuz.

Siz, "Sünnetin Temel Değeri" adlı kitabınızın 146. sayfasında yer alan soru ve cevabı tekrar okuyunuz. Bana göre, bu görüşünüz Kur'ân-ı Kerim'in güvenilir durumuna kuşku getirmektedir. Oysa o her çeşit tahribattan korunmuştur.

Sadece bana göre değil; ilahi fermana göre de Kur'ân-ı Kerim, virgülünde dahi değişiklik yapılamayan yegane sağlam ve güvenilir kitaptır. Bu karar sünnet için de geçerlidir.

Siz diyorsunuz ki, hüküm ve emre göre değişiklik yapılabilir.

Konuyla ilgili sorular aşağıya çıkarılmıştır:

1. Bu yazınızdaki "Kur'ân-ı Kerim'in teferruatla ilgili hükümleri"nden kasıt nedir?
2. Eğer bundan kastınız Kur'ân m âyetleri ise, vahiy sahibi olmayan bir kimsenin bu âyetlerde değişiklik yapma yetkisi var mıdır?
3. Rasûlullah'm (s.a) irtihalinden sonra Kur'ân-ı Kerim'in buyruklarında değişiklik yapılabilir mi?
4. Bizzat Hz. Muhammed'in (s.a) kendisi, Kur'ân emirlerinin en küçük ayrıntısında bile isteğine göre, değişiklik yapabilir miydi?
5. Bu yazınız nübüvvetin sona ermesine karşı bir delil olmaz mı?
6. Yazınıza, Kur'ân-ı Kerim'den, Rasûlullah'm sünnetinden ehl-i sünnet imamların mezheplerinden herhangi bir delil gösterebilir misiniz?
7. Eğer bu konuda elinizde delil yoksa görüşünüzden dönmeye hazır mısınız?
8. Cemaat-i İslâmî içinde kalmak için yazılarınızı okumak ve görüşlerinize katılmak zorunlu mudur?

Ben sözleri abartarak teşhir eden ve bunları başkalarına karşı nefret ve hakaret vesilesi yapan kimselerden değilim. Bütün yazdıklarımı haklı olduğumu düşünerek aktardım. Araştırma ve tetkiklerim sizin kitaplarınızla sınırlı değildir. Ben bu kısacık ömrümde öncekilerin yazılarını da inceledim. Ancak İslâm bilincini kuşanmamda eserlerinizin payı büyük. Allah (c.c) sizden razı olsun.

Cevap:

"Sünnetin Temel Değeri" kitabımın bir yerinde ortaya çıkan kuşkulara dikkatimi çektiğiniz için teşekkür ederim. Aslında ben sorulara cevap verirken soru soranın sorusunda yer alan "değişiklik" ifadesini kullandım. Şüphesiz bu kelime tek basma kullanıldığında şüphe ve tereddüt uyandırmaktadır. Ama benim bu kelimeyi kullandığım yazılarımı dikkatlice okuduğunuz zaman kuşukularınız kalmayacaktır. Benim ifademim aslı şöyledir:

"Gerek Kur'ân emirlerinin teferruatlarında olsun, gerekse Rasûlullah'ın (s.a) sahih sünnetinin teferruatlarında olsun; her ikisinde de hüküm bildiren kelimelerin müsaade ettiği ölçüde değişiklik yapılabilir veya ancak başka bir nas-la değiştirilen hükümler için değişiklik bahis konusu olabilir. Bunun dışında hiçbir mu min, herhangi bir durumda, Allah ve Rasûlü'nün buyruklarında değişiklik yapmaya yetkili olduğunu düşünemez". Bu yazıda "değişiklik"ten kastedilen; dilediği şekilde, keyfince yapılan değişiklik değildir. Fakat bu değişiklik, buyruğun bir anlamını bırakıp diğer anlamın almaya imkan varsa veya kelimelerin her iki anlama müsaade ettiği hallerde veya bazı hususî durumlar için özel emirlerde terketme veya benimsemeye izin verildiği durumlarda söz konusu olabilir.

Ben bu iki mevzuun izahatı için Kur'ân-ı Kerim'den bir kaç örnek sunuyorum:

"Boşanmış kadınlar, üç kuru' (üç adet veya üç temizlik süresi bekleyip) kendilerini gözetlerler.^{60[60]}

Bu âyette geçen kuru'" kelimesinin bir anlamını bir fıkıh grubu, diğer anlamını da bir başka fıkıh grubu benimsedi."kuru'" kelimesinde her iki anlama da açık kapı olduğu için, bir hükmü bırakıp, diğerini almamız geçerli ve doğru idi.

Aynı şekilde teyemmümün hükümleri beyan edilirken Kur'ân-ı Kerim'de:

'Yahut kadınlara dokunduğunuz zaman^{61[61]} ifadesi kullanılmıştır. Bu ifadeler de iki türlü anlama müsaittir. Dolayısıyla bir fıkıh grubu bir anlamını ve diğer fıkıh grubu da başka bir anlamını benimsedi. Bu âyetin kelimeleri iki mefhumdan birini terkedip diğerini benimsemeye müsaade ettiği için bu geçerli ve doğru bir yoldu. Şimdi ikinci mevzuun örneklerini inceleyelim: Muhammed Sûresi'nde Allah'ın şöyle bir emri var:

"Ondan sonra artık ya lütfen bırakır veya karşılığında fidye alırsınız"^{62[62]}Burada savaş esirlerine nasıl muamele edileceği konusunda iki şekil teklif edildi. Biri, ihsan; diğeri, fidye. Fakat Hz. Muhammed'in (s.a) uygulamalarından ihsanın, fidye almadan serbest bırakmak suretiyle de, köle veya cariye yaparak iyi muamele göstermek sureti ile de gerçekleştirilebileceği anlaşılmaktadır. Eğer bu örnek olmasa idi, ihsanım zahiri mânâsı sadece savaş esirlerinin fidye alınmaksızın serbest bırakılması olarak anlaşılacak ve kabul edilecekti.

Kureyza Savaşı sırasında Hz. Muhammed (s.a) Medine'den giden mücahidlere "Beni Kurayza bölgesine ulaşmadan ikinci namazını kılmayın" emrini verdi. Fakat yolculukta gecikme oldu ve ikinci namazı kılama zamanı geçmeye başladı. Bu durumda bir kısmı namazı kılmış ve bir kısmı kümamıştır.

Namazı kılmayan grup namazın zamanında kılınmasına ilişkin Kur'an emri ve Sünnet'in tavsiye ve talimatlarından vazgeçerek, Hz. Muhammed'in (s.a) bu özel durum için verdiği açık emrine uydular. Diğer grup ise Hz. Muhammed'in (s.a) talimatından "ikinci namazından önce Beni Kurayza'ya varın" şeklinde anlam çıkardılar. Zamanında oraya ulaşamayacaklarını anladılar ve namazın da geçmeye başladığını düşünerek namazı zamanında kılmaya ilişkin genel emre itaat ettiler.

Bu iki grubun uygulaması kendisine ulaştırıldığı zaman Hz. Muhammed (s.a) hiçbir grubun uygulamasına yanlıştır dememiştir. Çünkü her ikisi için de lehlerine olan (anlayışlarına uygun) nass mevcuttu.

Bu açıklamalardan sonra, yönelttiğiniz sekiz sorudan ilk yedisine cevap yermeye gerek kalmamıştır sanıyorum.

Sekizinci soruya kısa cevabım şudur: Cemaat-i İslami'ye katılmak veya içinde kalmak için benim yazılarıma uymanın kesinlikle gerekli olduğuna dair hiçbir mecburiyet yoktur.

Bunu ben Cemaat-i İslâmî kurulduğu gün söylemişim.^{63[63]}

Kadiyânîlerin Kuran Ayetlerinden Çıkardıkları Yanlış İstidlaller

Soru:

Ben bir çok yazılarınızı mütalaa ettim. Fakat Kadiyanîlerin tartışma konusu yaptığı âyet hakkında bir yorumunuzu görmedim.

A'raf Sûresinin 35. âyetinde

^{60[60]} Bakara: 228

^{61[61]} Nisa: 43

^{62[62]} Muhammed: 4

^{63[63]} Tercüman'ul Kur'ân, Eylül, 1976

"Ey Âdem oğulları, size kendi içinizden elçiler gelip, size âyetlerimi anlattıkları zaman (günahlardan) korunup (kendisini) düzeltenlere korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.^{64[64]} buyuruluyor. Burada, Hz. Muhammed'e (s.a) inen Kur'ân'da Ben-i Adem'e seslenerek "size kendi içinizden elçiler gelecek" denilmektedir. Bundan, Hz. Muham-med'den (s.a) sonra nebilerin gelişinin yolunun açık olduğu açıkça anlaşılıyor. Kadıyânîlerin bu deliline cevabınız nedir? Aynı şekilde onlar Mü'minûn Sûresi'nin 51. âyetine^{65[65]} ve:

"Eğer İbrahim yaşasaydı nebi olurdu" hadisine dayanarak peygamberliğin son bulmadığını iddia ediyorlar. Bunlara ne tür bir karşılık verilebilir?

Cevap:

A'raf Sûresi'nin 35. âyetini kendisinden önceki ve sonraki âyetlerden koparıp, anlam bütünlüğünü ortadan kaldıracak tarzda ileri sürülen herhangi bir yorumdan çıkan netice âyetin siyak ve sibakı dikkate alınarak çıkarılan sonucun tam tersidir. Bu konuda Kur'ân-ı Kerim'de yer alan birtakım âyetlerden de anlaşılacağı gibi, Kadıyânîlerin ileri sürdükleri tefsir gerçek dışıdır. Bunun dışında Kadıyânîlerden on üç asır öncesinden bu yana hiç kimse, söz konusu âyetten Hz. Muhammed'den (s.a) sonra nübüvvet sürecinin devam ettiği yolunda bir anlam çıkarmamış ve böyle bir yorum getirmemiştir. Kadıyânîlerin bu âyeti delil göstererek insanları kandırmalarına fırsat vermemek için ben bu üç meseleyi ayrı ayrı açıklayacağım:

1. Aslında A'raf Sûresindeki bu âyet, ikinci rûkuun başından dördüncü rûkuun ortasına kadar devam eden Âdem ve Havva'nın hikayesine ilişkin olarak inmişti. Önce ikinci rûkuda bütün hikâyeye beyan edildikten sonra üçüncü ve dördüncü rûkuda bu hikayeden çıkan sonuçlar değerlendirilmiştir.

Bu özellikleri kavradıktan sonra 35. âyetin incelenmesinden "Ey Ben-î Âdem" şeklindeki sesleniş ile bu âyetin, Kur'ân-ı Kerim'in nazil olduğu dönemdeki insanları değil; insan cinsinin ilk yaratılışı dönemindeki insanları kastettiği, onlarla ilgili olduğu görülecektir. Diğer bir deyişle; yaratılış dönemindeki insanlara, kurtuluşlarının Allah tarafından gönderilen peygamberler vasıtasıyla gösterilen yolu takip etmeleriyle mümkün olacağı uyarısında bulunulmuştu.

2. Bu konuyla ilgili âyetler Kur'ân-ı Kerim'in üç ayrı yerinde tekrarlanmıştır. Üçünde de Âdem ile Havva'nın öyküsü anlatılmaktadır. Birinci âyet Bakara Sûresi'nin 38. âyetidir. İkinci âyet A'râf Sûresi'nin 35. âyetidir. Üçüncü âyet de Tâhâ Sûresi'nin 123. âyetidir.^{66[66]}

Bu üç âyetin içeriği birbirine benzemektedir.

3. Kur'ân müfessirleri, diğer âyetler gibi A'râf Sûresi'nin bu âyetinin de Âdem ile Havva'nın öyküsüne ilişkin olduğunda birleşiyorlar. Öyle ki, en büyük müfessirlerden olan Allame İbn Cerir et-Taberi tefsirinde bu âyetle ilgili olarak Ebu Seyyid el-Sülemi'nin sözlerini aktararak "Allah (c.c) burada Hz. Adem ve onun nesline bir arada ve aynı anda hitap etti" diyor, imanı Razi de Tefsir-i Kebirinde bu âyeti teşrih ederken şöyle yazıyor:

Peygamberliği sona erdiren son peygamber olmasına rağmen - eğer bu hitap Hz. Muhammed'e (s.a) ise bu, Allah'ın (c.c) ümmetler hususunda kendi sünnetini beyan ettiği anlamına gelecektir."

Allâme Âlûsi "Ruh 'ül Meânî" adlı tefsirinde şöyle diyor: "Burada her milletin yaşadığı olaylar hikâyeye olarak beyan ediliyor. Burada rasûl kelimesi çoğul olarak (peygamberler) kullanıldığı için Ben-î Adem'den; Hz. Muhammed'in ümmeti olarak mânâ çıkarmak âyetin açıkifade tarzına eve gramere aykırıdır."

Allâme Âlûsi yazının son bölümünde " - Eğer burada hitap Hz. Muhammed'in (s.a) ümmetine yönelik ise - bu ümmete birden fazla rasûlün gönderilmesi bahis konusu olamayacağına göre niçin "eğer bir zamanlar size rasûl gönderilirse" şeklinde bir ifade kullanıldığını soruyor."

"Ey elçiler, güzel şeylerden yeyin ve yararlı iş yapın. Çünkü ben yaptıklarınızı bilmekteyim" (Mü'minûn:

^{64[64]} A'raf: 35

^{65[65]} Mü'minûn Sûresi 51. âyetin anlamı şöyledir: "Ey elçiler, güzel şeylerden yeyin ve yararlı iş yapın. Çünkü ben yaptıklarınızı bilmekteyim."

^{66[66]} Bu âyetlerin anlamları şöyledir:

"Hepiniz oradan inin" dedik. "Yalnız (iyi bilin ki) size benden bir hidâyet geldiği zaman, kimler benim hidâyetime uyarırsa artık onlara bir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir." (A'râf: 35)

"Ey Ademoğulları, size kendi içinizden elçiler gelip size âyetlerimi anlattıkları zaman (günahlardan) korunup (kendisini) düzeltenlere korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir." (A'râf: 35)

"Dedi ki: 'Hepiniz oradan inin, birbirinize düşmansınız. İmdi benden size bir hidâyet geldiği zaman kim benim hidâyetime uyarırsa o, sapmaz ve sıkıntıya düşmez.'" (Tâhâ: 123)

51) âyeti de siyak ve sibakı gözönünde tutulmak şartı ile incelendiğinde,

Kadiyanîlerin çıkardığı anlam çıkarılamaz.

Bu âyetin muhtevası ikinci rükudan beri devam ediyor. Orada Hz. Nuh'dan (a.s) başlayarak, Hz. İsa b. Meryem'e (a.s) kadar muhtelif zamanların peygamberleri ile onların ulusları bahis konusu edilerek, her yerde ve her zaman peygamberlerin aynı mesajı ve aynı eğitimi verdiği dile getiriliyor. Onların hepsinin yöntemi aynı olmuştur. Hepsi aynı şekilde Allah'ın rahmetinden nasip almışlardır. Bunun aksine doğru yoldan sapmış uluslar da daima Allah'ın yolunu terk ederek yanlış eylemlere girmişlerdir. Bu beyan silsilesi içerisinde bu âyet "Ey Muhammed'den (s.a) sonra gelecek olan rasûller, helâl rızık yeyin ve iyi işler yapın" anlamında olamaz. Bunun anlamı; Allah'ın (c.c) Nuh'dan (a.s) şimdiye kadar gelen bütün rasûllere "helal rızık yeyin ve iyi işler yapın" talimatını verdiği yönündedir.

Kur'ân müfessirleri, bu âyetten hiçbir zaman Hz. Muhammed'den (s.a) sonra peygamberlerin geliş kapısının açık olduğu anlamını çıkarmamışlardır. Daha fazla araştırma için muhtelif tefsirlerden bu konuyla ilgili bölümlere bakılabilir.

"Eğer İbrahim yaşasaydı peygamber olurdu" hadisine dayanarak Kadiyanîlerin keyfî mânâ çıkarmaları ve bu âyet-i kerimeyi peygamberliğin son bulmadığına dair delil olarak ileri sürmeleri dört açıdan yanlıştır.

Birincisi: Rasûlullah'm (s.a) hadisi olarak gösterilen rivayetin senedi zayıftır ve muhaddislerden hiçbiri bunun sahih olduğunu kabul etmemektedir.

ikincisi: Nevevî ve İbn Abdilberr gibi ünlü muhaddisler hadis diye rivayet edilen bu metnin güvenilir olmadığını kabul etmektedirler. İmam Nevevî "Tehzib'ül Esmâi ve'l-Lu-gat" adlı eserinde şöyle yazıyor:

Bazı kimselerden rivayet edilen 'eğer İbrahim yaşasaydı nebî olurdu' şeklinde söylenen sözler yanlıştır ve görünmeyen, bilinmeyen şeyler hakkında fikir yürütmenin yersiz cesaret örneğidir. Bu, düşünmeden büyük bir söz söylemekten ibarettir."

Allâme İbn Abdilberr şöyle yazıyor:

Bunun ne demek olduğunu anlayamadım. Nuh'un (a.s) nebi olmayan evladı vardı. Eğer bir peygamberin bütün çocukları peygamber olsaydı, Nuh'un (a.s) çocuklarının hepsi peygamber olurdu. Çünkü onların hepsi Nuh'un (a.s) çocukları idi."

Üçüncüsü: Çoğu rivayetlerde bu söz Hz. Muhammed'in (s.a) değil, bazı sahabelerin sözü olarak naklediliyor. Ve deniliyor ki, Hz. Muhammed'den (s.a) sonra başka bir nebi gelmeyeceği için Allah Teâlâ Hz. Peygamberin (s.a) oğlunu vefat ettirmiştir.

Örneğin: Buhari mn. rivayeti şöyledir:

"İsmail b. Ebi Halid diyor ki: Abdullah ibn Ebi Ev fa'ya 'Hz. Muhammed'in (s.a) oğlunu gördün mü?' diye sordum. Dedi ki: 'Küçük yaşta vefat etti. Allah (c.c), Hz. Muhammed'den (s.a) sonra bir peygamber göndermeye karar verseydi, Hz. Muhammed'in oğlu hayatta olurdu. Fakat Rasûlullah'tan sonra başka bir peygamber gelmeyecektir.'^{67[67]}

Hz. Enes'ten (r.a) aktarılan buna benzer bir rivayet de şöyledir:

o (Peygamberimizin oğlu İbrahim) hayatta kalsaydı, peygamber olurdu. Fakat kalmadı. Çünkü sizin peygamberiniz Hz. Muhammed (s.a), peygamberlerin sonuncusudur.^{68[68]}

Dördüncüsü: Faraza, sahabe-i kiramın bu açıklamaları olmasaydı, muhaddislerin; "Hz. Peygamberin (s.a) sözü olarak nakledilen bu rivayet, senedindeki zayıflık nedeniyle hadis olarak kabul edilemez" şeklindeki açıklamaları da bulunmamış olsaydı, bu rivayet yine de zayıf ve kabul edilemez olarak nitelendirilecekti. Çünkü hadis ilminin ittifakla kabul edilen sabit ilkelerine göre, diğer sahih hadislere ters düşen bir rivayet hadis olarak kabul edilemez.

Bir tarafla Hz. Muhammed'den (s.a) sonra nübüvvet kapılarının kapalı olduğunu açık bir biçimde gösteren çok sayıda doğru ve kuvvetli hadisler dururken, nübüvvet kapısının açık olduğuna imkân tanıyan bir tek rivayete nasıl itibar edilebilir. Kaldı ki, bu bir tek zayıf rivayet için diğer sahih rivayetler görmezlikten gelinemez.^{69[69]}

Kurandan Birkaç Meselenin İzahı

Soru:

^{70[70]}Tefhim ul Kur'ân'ın birinci cildi, sayfa 79 -80'de bu âyetin tercümesini şöyle yapmışsınız:

^{67[67]} Buhari, Kitab'ul Edeb, Peygamberlerin İsimleriyle İsimlendirme Babı.

^{68[68]} Tefsir-i Rûh'ül Meânî, XXII/3

^{69[69]} Tercüman ul Kur'ân, Kasım, 1976

^{70[70]} Prof- Dr. Süleyman Ateş bu âyeti şu şekilde açıklamaktadır: "Hani siz demiştiniz ki: "Ey Mûsâ, biz bir yemeğe dayanamayacağız, bizim için Rab-bine duâ et de

"Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden sebzesinden, buğdayından, sarımsak ve soğanından, mercimek vesaire-sinden bize çıkartsın.^{71[71]}

"Sâk^{72[72]}dan sonra virgöl koyup "sebze" yazmışsınız İgii/ nın "sebze" olarak tercüme edilmesi daha doğrudur. Ancak sizin bu ikisi arasına virgöl koymanız şaşırıktır. Tercümenizden öyle anlaşılıyor ki siz LgJÜS ibaresini "sebze" olarak tercüme etmişsiniz. Halbuki "hıyar"a. denilmektedir. Şeyhul-Hind Mahmûd'ul Hasen de bu şekilde tercüme etmiştir. Abdullah Yusuf Ali de ibaresini İngilizcede "cucumbers" "hıyar" olarak yazmıştır. J-^ soğana mı yoksa sarımsağa mı denmektedir? Sarımsak, Kur'ân-ı Ke-rim'in hangi kelimesinin tercümesidir. Sonra, tercümenizdeki tertip şöyledir: "Soğan, mercimek vs." Oysa, soğanın sonda gelmesi gerekirdi. Acaba "vs." ilavesini müfessirler de zikretmiş midir?

Cevap:

Söz konusu âyet bağlamında benim yaptığım tercümede, sizin dikkatimi çekmek istediğiniz kelimelerin detayı Arapça'dan Farsça'ya "Surah" sözlüğünde ve "Müntehel Edeb" kitabının Farsça tercümesinde şu şekilde yapılmaktadır:

Tere ve sebze, yeri yeşillendiren her bitkiye denir. (Surah). Fideden değil de, tohumdan yetişen sebzeler. Farsça'da "tere" kelimesi "sak" için, sebze ise her ikisi için kullanılmaktadır. Benim yukarıda işaret ettiğim üzere tere ve sebze atıf vavıyla birlikte kullanılmıştır. Bu yüzden sak ve sebze olarak tercüme etmek daha doğrudur.

Hıyar (Surah). Hıyardan daha uzun olan acur ve hıyar (Müntehel Edeb). Bu tercüme gerçekten de gözümden kaçmış ileride ilâve ederim.

Yeşil sarımsak ve nohut ve buğday (Surah). Sarımsak ve buğday ve nohut ve kendisiyle ekmek pişirilen her tane. Ve, her baş sarımsak ve soğan (Müntehel Edeb),

Bir çeşit tahıl olan mercimek (Surah). Mercimek (Münft'hel Edep).

Soğan (Surah ve Müntehel Edeb) Bu âyet-i kerimede kullanılmış bulunan kelimelerin çoğu geniş kapsamlı olduğu ve her birinin tam mânâsını tercümede vermek mümkün olmadığı için "vs." ibaresi kullanılmıştır. Böylece, bu kelimelerin aynı anlamdaki diğer şeyleri de kapsadığı açıklanmak istenmiştir. Ben tercüme değil de tercümanlık ettiğim için, Kur'ânî ibarelerin sınırında durarak, Kur'an'da geçen kelimelerân amacına işaret eden bu gibi bazı eklemelerde bulundum.^{73[73]}

Tefhimül Kurana Birkaç İtiraz

Tefhim'ul Kur 'ândaki bazı yerlere yapılmış birkaç itiraz almış bulunuyoruz. Araştırmacı gözle bakınca, bunların ele alınmasını gerekli gördük. Aşağıda bu itirazları tek tek naklederek, üzerinde durmak istiyoruz.

Birinci İtiraz: Yûsuf Sûresi 3. Ayet

Kıssalar" burada masdar olarak kullanılma mıstar. Arapçanın bilinen kaideleri uyarınca masdarın "nek re" olarak gelmesi gerekir

sen'ül Kasas" aynı "Ahsen'ül Hadis" cinsinden bir terkiptir ve "kasas" burada "maksus", yânî "hikaye olunmuş" mânâsına kullanılmıştır, ibarenin bu şekilde kullanımı

Arapça'ya uygundur.

Kassa, yekussu" fiili mef ul tarafına mü-teaddi (geçişli) olmakta ve bu Kur'ân-ı Kerim'de her yerde yalnız mef ul (yüklem) olarak kullanılmaktadır. Bundan dolayı âyetin doğru tercümesi şu şekilde olmalıdır:

Biz sana en güzel hikayeyi anlatıyoruz."

Lisan'ül Arap "taki:^{74[74]}

Sana en iyi açıklamayı yapıyoruz" ibaresi de bu tercümeyi teyid etmektedir. Çünkü bu ibarede de "beyan" kelimesi masdar olarak değil de isim olarak kullanılmaktadır.

bize yerin bitirdiği sebzesinden kabağınan, sarımsağın dan, mercimeğinden, soğanından çıkarsın" (Mûsâ): "İyi olanı, daha aşağı olanla mı değiştirmek istiyorsunuz? Bir şehre inin, orada size istediğiniz var" demişti. Üzerlerine alçaklık ve yoksulluk damgası vuruldu; Allah'ın gazabına uğradılar. Öyle oldu, çünkü onlar, Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar ve haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı. İsyana daldıkları sinin aştıkları için bunu hak ettiler." (Bakara: 61)

^{71[71]} Üstad Mevdûdî bu âyetin tercümesini Tefhim ul Kur'ân'ın daha sonraki baskılarında şu şekilde düzeltmiştir. "Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden, sebzesinden, hıyarından, acurundan, buğdayından, sarımsak ve soğanından, mercimek vesairesinden bize çıkartsın." (Çev.)

^{72[72]} Hind yarımadasında yetişen pırasaya benzer bir şey. (Çev.)

^{73[73]} Tercüman'ul Kur'ân, Kasım, 1976

^{74[74]} Arapça'nın en muteber sözlüklerinden biri. (Çev.)

Bu âyet Tefhim'ul Kur'ân'da şu şekilde terceme edilmiştir: "Biz vakıa ve hakikatleri sana en uygun üslubla beyan ediyoruz". Eğer bu âyet-i kerime motamot tercüme edilseydi, şöyle bir tercüme ortaya çıkacaktı: "Biz sana beyan ediyoruz, en uygun üslubla beyanı". Ancak, böyle bir üslup Urduca'da alışılmadık bir üsluptur. Bu yüzden biz, "hikâye etme", "en güzel üslupla beyan etme" anlamlarını Urduca konuşma diline uygun olarak yazdık. Bu âyet üzerinde gramer yönüyle durmadan önce, ilim ehlinin büyüklerinin bu âyetin tercümesini nasıl yaptıklarına bakalım:

Şah Veliyyullah Dehlevi (rh.a) "Sana hikaye ediyoruz, en iyi hikaye etmeyi."

Şah Refiuddin (rh.a) "Biz beyan ediyoruz, senin üzerine en iyi bir şekilde beyan etmeyi."

Mevlânâ Eşref Ali Tahânevî (r.a) "Biz sana oldukça güzel (nefis) bir hikaye beyan ediyoruz."

İlk iki büyük, size göre yanlış olan bir tercüme yapmıştır. Yani, onlar, "el-kasas" kelimesini masdar mânâsına alarak "hikâye etmek"ve "beyan etmek" şeklinde tercüme etmişlerdir. Şu da var ki, üçüncü büyük, söz konusu kelimeyi isim olarak mütalaa ederek tercümesini "beyan"ve "kıssa" şeklinde vermiştir. Bundan anlaşılmalıdır ki, Arap dilinde her iki tâbire de yer vardır.

Şah Veliyyullah Dehlevi (rh.a) ve Şah Refiuddin (rh.a) hakkında, birinin çıkıp da onların Arapça'nın bilinen kaidelerinden habersiz olduklarını söylemeye cür'et etmesi oldukça zordur.

Şimdi de gramer yönüyle âyeti kerimeyi inceleyelim: Zemahşeri "el-kasas" kelimesinin "iktisas", "hikâye etmek".mânâsına masdar da olabileceğini, aynı "hikâye edilmiş" mânâsına alman "el-haber" kelimesinde olduğu gibi, mef ul mânâsına fiil olarak da alınabileceğini söylemektedir. Aynı şekilde, mahlukun isminin "halk" olmasında olduğu gibi, mef ulun masdar ismiyle isimlendirilmesinin de caiz olduğunu söylemektedir. O halde, eğer, "el-kasas" kelimesini masdar mânâsına alırsak âyetin anlamı şu şekilde olur:

Biz beyan ediyoruz sana en iyi beyan etmeyi". Eğer "el-kasas maksûs" (beyan edilmiş şey) olarak alırsak âyetin mânâsı:

Biz beyan ediyoruz sana, beyan edilenlerin en iyisini".

İmam Râzî de aynı şeyi söylemekte ve buna şöyle bir ilâvede bulunmaktadır: Eğer "el-kasas", "iktisas" mânâsında masdar kabul edilecek olursa, güzelliği açıklamak üzere bildirilen "ahsen" kıssaya değil de "güzel açıklamaya" yönelik olur. Yani "iktisas'm mânâsı "en iyi üslupla beyan etmek" olur; "en iyi hikâye" değil. Eğer el-kasas" "maksûs", yânî; beyan edilmiş söz mânâsına alınacak olursa, güzellik beyan edilmiş kıssaya yönelik olur.

Allâme Alûsî, "el-kasas" kelimesini masdar anlamına ve "iktisas'la. eş anlamlı kabul ederek başka bir noktaya daha parmak basmıştır. Şöyle ki: Ona göre bu âyet-i kerimede yânî; "biz hikaye ediyoruz"un mefûlü değildir. Bu rada mef ul mahzuftur (gizlidir). Mahzuf olan ise Yûsuf Sûresi'nin içeriğidir. Bu yüzden biz de, bu mahzuf olan mefûlü (yüklemi) "vakalar ve hakikatler" ibaresiyle beyan etmeyi uygun bulduk.^{75[75]}

İkinci İtiraz: Mü'minûn Sûresi 67. Âyet

"İstihbar", yânî; büyüklerime kelimesinden sonra "be" bağlacının gelmesi, bu kelimenin burada istihza (alay) anla mı taşıdığına delalet etmektedir. Arapça'da, bağlacın hemen kendisinden Önceki kelime ile ilgisi yoksa,

mef ulü de (yüklem) olabilir. Eğer o, "be" ile mecrur Öznenin hâli kabul edilse bile herhangi bir sakınca yoktur.

Tehcurûne" (siz bırakırsınız) ibaresi kendi bilinen mânâsında kullanılmıştır.

Terceme: "Büyüklenerek, sanki bir masalcıyı terkeder gibi çekip giderdiniz."

Cevap:

Bu konunun iyi anlaşılabilmesi için bu ibarenin içerisinde gelmiş bulunduğu âyetin tümünün gözler önüne serilmesi gerekmektedir. Ayetin tamamı şu şekildedir:

Tercüman 'ül Kur'ân'da bu âyetlerin tercümesi şu şekilde yapılmıştır: "Ayetlerim size okunurdu da siz (Rasûlümüzün sesini duyar duymaz) topuklarınız üzerinde geri döner, büyüklük taslayarak onu aklınıza bile getirmez, toplantılarınızda ona dil uzatarak hezeyanlar savururdunuz".

İlim ehlinin büyüklerinden bazılarının tercümesi ise şu şekildedir:

Şah Veliyyullah Dehlevi (rh.a): "Muhakkak ki okunurdu âyetlerimiz size de, topuklarınız üzerinde, o Kur'ân'a gurlanarak geri dönerdiniz, hezeyanla meşgul olup onu terkederdiniz."

^{75[75]} Prof. Dr. Süleyman Ateş'in meali de şu şekildedir: "Biz, bu Kur'ân'ı vah-yetrçekle sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Sen o (Kurâ'n'dan önce (bunları) bilmeyenlerden idin." (Yûsuf: p)

Şah Refiuddin (rh.a): "Muhakkak ki benim âyetlerim sizlere okunurdu da, siz topuklarınız üzerine geri dönerdiniz, ona karşı kibirlenerek, hezeyanlar savurarak beyhude dolaşırdınız."

Şah Abdulkadir (rh.a): "Size benim âyetlerim okunurdu da, topuklarınız üzerinde geri kaçırdınız. Ona büyüklük taslaya, taslaya bir hikayeciyi (terkeder gibi) bırakıp giderdiniz. "

Mevlânâ Eşref Ali Tahânevî (rh.a): "Benim âyetlerim (Rasûl'ün dilinden) size okunur dururdu da siz, topuklarınız üzerinde geri kaçırdınız; kibirlenerek, Kur'ânla istihza ederek, hezeyanlar savurarak."

Tefhim'ül Kuranda Müstekbirine bihî" ibaresinde zamir (özne), âyetleri okuyan Rasûl'e atfe dilmiş ve bununla birlikte; kibirlenme durumunda, özen göstermeme, muhatab almama hali mukadder kabul edilerek bunun mânâsı "aklına bile getirmeme" ibaresiyle karşılanmıştır. "Sâmiran" kelimesi ise Arapça'daki kullanımına uygun olarak, her kabilenin köy odasında geceleri toplanıp efsane anlatma ve karşılıklı laflaşma mânâsında ifade edilmiştir. Tehcurûne" kelimesi ise, hezeyan ve kötü söz mânâsında ifade edilmiştir.

Şah Veliyyuûlah (rh.a) onun iki oğlu ve Mevlânâ Eşref Ali Tahanevi "bihî" ibaresindeki zamiri Kur'ân'a ya da onu okuyan Rasûl'e atfetmişlerdir. Sâmiran" kelimesini Şah Veliyyuûlah, Şah Refiuddin ve Mevlânâ Eşref Ali Tahânevî, efsane ile meşgul olmak, efsane söylemekle meşgul olmak ve Kur'ân'ı alaya almak mânâsında almışlardır. Ancak, Şah Abdulkadir, bunu; Kureyş kâfirlerinin Rasûlullah'ı (s.a) "hikayeci" olarak gördükleri şeklinde ifade etmiştir. "Tehcurûne" ibaresini Şah Veliyyuûlah ve Şah Abdulkadir, terk etmek, bırakmak; Şah Refiuddin'le, Mevlânâ Eşref Ali Tahânevî ise beyhude hezeyan savurma mânâsında almışlardır. Şimdi biraz da müfessirlerin büyüklerinin bu âyet hakkında neler söylediklerine bakalım:

İbni Cerir şöyle demektedir: "Sâmiran" ibaresiyle kastedilen geceleri toplanıp efsane anlatmaktır. "Tehcurûne'mn ise iki mânâsı olabilir:

1- Kur'ân ya da Rasûlullah'a yüz çevirip onu terkedenler,

2- Onlar hezeyanlar savuruyorlardı.

Bundan sonra sahabe ve tabiîn'in görüşlerini nakleden İbn-i Cerir şöyle yazmaktadır: Hz. Abdullah İbn Abbas tehcurûne" ibaresinin mânâsını; Allah'ı zikretmeyi ve hakkı terketmek, şeklinde açıklamıştır. Hz. Said b. Sâmiran tehcurûne"nia tefsiri; "geceleri toplanıp efsane anlatmak, hak aleyhine sözlere dalmak" şeklindedir. Mücahid'e göre "tehcurûne"nin mânâsı; Kur'ân hakkında kötü söz söylemektir. İbn Zeyd'e göre ise bu ibarenin mânâsı, hezeyan savurmaktır.

Zemahşeri "Müstekbirine bihî sâmiran tehcurûne" ibaresini tefsir ederken şöyle yazmaktadır: (yâni; benim âyetlerim)" kelimesine de atfedilebilir. Bu durumda Kur'ân'a büyüklemenin mânâsı; ya "onlar Kur'ân'a karşı büyükleterek onu yalanlıyorlar" şeklinde, ya da "Kur'ân'ı dinleyince gurur ve isyana kapılmakta ve bu yönüyle Kur'ân'a karşı büyüklemeyi mürtekip olmaktadırlar" şek linde olur.

2) kelimesiyle de irtibatı olabilir. Bu durumda, ibarenin mânâsı; "gece sohbet lerinde Kur'ân'ı zikrederek ondan kötü bir şekilde bahsederler." Kureyş kafirleri adetleri üzere, geceleri Beytullah'm kıyı ve köşesinde sohbet meclisleri düzenler ve vakitlerini Kur'ân-ı Kerim aleyhine konuşmak ve Rasûlullah (a.s) aley hine hezeyanlar savurmakla geçirirlerdi.

3) Bihî'nin "hucr" kökünden türemesi halinde sövmek, kötü söz söylemek; "hecr" kökünden türemesi ha linde ise, hezeyan savurmak mânâsına gelen "tehcurûne" ile de ilgisi olabilir.

İmam Razı ve Beydâvî'nin tefsirleri Zemahşeri ve İbn Cerir'in tefsirlerinden pek' de farklı değildir.

Âlûsî ise şöyle demektedir:

Müstekbirine bihî" ibaresinde "be" bağlacı; ya büyüklemeye zımnen, yalanlama (tekzib) mânâsının da şâmil olabilmesi amacıyla tağdiye (geçişlilik) veya sebep bildirmek içindir. Çünkü, kafirlerin içinde tekebbür (büyüklenme) Rasûlullah'ın (s.a) bi'seti sebebiyle ortaya çıkmıştır. Veya, zamirin buna de'falet etmektedir. Aynı şekilde, zamirin "sâmiran"a atfedilmesi de caizdir. Bu durumda ibarenin mânâsı, "onlar gece sohbetlerinde Kur'ân aleyhine kötü sözler söylüyorlardı" olur. Âlûsî daha sonra şöyle demektedir: "Tehcurûne"; terketmek ve irtibatları kesmek mânâsına olan "hecr"den türemiştir ve burada "hâl" olarak kullanılmıştır. Yâni; "onlar hakkı veya Kur'ân'ı ya da Rasûl'ü (s.a) terkederken yaptıklarını yapmaktadırlar." "Hecr" aynı şekilde yaşayan mânâsına da gelmektedir ki, bu durumda ibarenin mânâsı şu şekilde olur: "Onlar Kur'ân ya da Rasûlullah (s.a) hakkında hezeyanlar savururlar". "Tehcurûne"mn kötü söz anlamına gelen "hucr"den türetilmesi de mümkündür.

Bütün bunlardan öyle anlaşılmalıdır ki Tefhim'ül Kur'ân'm tercümanlığı ile diğer mütercimlerin tercümesi arasında, itirazların aksine herhangi bir çelişki yoktur.^{76[76]}

^{76[76]} Muminün Süresi'nin söz konusu 66^{ve} 67 âyetlerine Prof. Dr. Süleyman Ateş'in verdiği anlam da şöyledir: "Ayetlerim size okunuyor da siz arkanıza dönüyordunuz. Ayetlerime karşı kibirlenerek geceleyin (Kabe'nin çevresinde toplanıp) saçmalıyordunuz."

Üçüncü İtiraz: Âl-i İmrân Sûresi 182. Ayet

Bu âyetin doğru tercümesi şöyle olmalıdır: "Allah kullarına birazcık da olsa zulüm yapmaz," Arapça'da mübalağa üzerine nefîy (olumsuzluk) gelirse, bununla "mübalağa finnefîy" (olumsuzlukta mübalağa) kasdedilir.

Cevap:

Mübalağa üzerine nefyin geldiği her durumda, bunun mübalağada olumsuzluk mânâsı vermesi küllî (genel geçer) bir kaide değildir. "Zallâm"ıa mânâsı, fazla zulme dendir. Bu kelime olumsuzlukla birlikte zikredildiğinde, mânâsı, "ftlan kimse mutlak zulmeden değildir" şeklinde olmaz. Bilakis "o fazla zulmeden doğıldır" şeklinde olur ve bunu işiten bir kimse bundan onun az da olsa kesinlikle zulüm edebileceği neticesini çıkarır. Bu yüzden, Tefhim'ul Kur'ân'da, bu cümle, "Allah kullarına zulmedici değildir" şeklinde tercüme olunmuştur.

Bu tercüme diğer mütercimler de yapmıştır. Şah Veli-yullah'ın (rh.a) tercümesi şu şekildedir: "Allah zulmetmez kullarına". Şah Refiuddin'in tercümesi ise şu şekildedir: "Allah zulmedici değildir kullarına". Şah Abdulkadir'in tercümesi "Allah zulmetmez kullarına" şeklinde ve Mevlânâ Eşref Ali Tahânevî'nin tercümesi ise, "Allah Teâlâ kullarına zulmedici değildir" şeklindedir. Bu şekilde zulmün nef-yedilmesi¹³le birlikte, "zallâm'm nefyi kendiliğinden gerçekleşmekte ve mübalağada da olumsuzluğa gitmeye gerek kalmamaktadır. Zalim olmayan bir kişi, nasıl olur da büyük zalim, daha fazla zulmeden olur? Bu gayet açıktır. Bu noktada başka bir inceliği daha iyi anlamak gerekir. Allah Teâlâ'nın sırf bu âyette değil, bilakis diğer birçok âyette de zalim olmadığını nefyetmek yerine "zallâm" olmadığını nefyetmeye gitmesinin nedeni şudur: Tüm evrenin yaratıcısı, eğer kullarına hatasız yere azab ederse, bu takdirde O normal zalimler gibi olmayıp, oldukça büyük bir zalim olur. O halde, "zallâm nefyederek O (c.c), kullarına şu hakikati anlatmak istemektedir: Onları yaratan, büyütüp, besleyip, rızıklandıran Tanrı, kullarını tuğyan ve isyanda haddi aşmaları durumunda azaplandırmaktadır. Böylece kendi kötü amelleri yüzünden kendi kendilerini azaba müs-tehak kılmaktadırlar. Yoksa Yaratıcı ve Rab, kendi kullarına ancak Rahîm (çok merhametli) olabilir, kesinlikle zulmedici olamaz.

Dördüncü İtiraz: Hac Sûresi 15. Âyet

Dedi ki: "Ey önde gelenler, bu işim de bana görüş belirtin, siz (herşeye) şahidlik etmedikçe ben hiçbir işte kesin karar veren biri değilim."

Bu yüzden âyetin tam tercümesi şu şekilde olur: "Kim Allah'ın kendisine, dünyada ve ahirette kesin olarak yardım etmeyeceğini sanıyorsa, durmaksızın bir iş vasıtasıyla göklere erişsin ve sonra kendi meselesinde bir karara varsın da baksın, acaba aldığı tedbir, gam ve kederini uzaklaştırabiliyor mu?"^{77[77]}

Cevap:

Arapçada kaf " kelimesine karar vermek mânâsım yüklemek kesinlikle yanlıştır. Hiçbir sözlükle bunu ispat etmek mümkün değildir. Bu mânâyı teyit etmek üzere istidlal edilen âyette katı'aten emran"

ibaresi kullanılmıştır. "Kat" kelimesi "emr" kelimesi ile birlikte kullanıldığında, Arapça konuşma dilinde, herhangi bir meseleyi karara bağlama mânâsı vermekte ise de, yalnızca "kaf " ile bu mânâ kesinlikle ortaya çıkmamaktadır. Bu aynen Darb'un fil ardı" ibaresinin, yer yüzünde gezinmek; seyahat etmek mânâsına geldiğini gören bazılarının, yalnız "darb" kelimesinin de aynı mânâyı geldiğini sanarak:

ibaresi burada, azirn ve gayretie herhangi bir meselede karar vermek anlamıdır.

Nemi Sûresi 32. âyette şöyle buyurulmaktadır:^{78[78]}

âyetini" Musa'ya dedik ki, âsânı alarak kayalıklara tırman" şeklinde yorumlamaları kabilinden bir tevildir.

Hac Sûresinde bu ibarenin geçtiği âyet bir dizi açıklamanın bir parçasıdır. Bu açıklamalar 11. âyetten itibaren yapılagelmektedir. Bu âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: in-sanlardan öyleleri vardır ki hak ve batıl sınırında durarak

Allah'a ibadet eder. Eğer herhangi bir menfaati olursa bununla tatmin olur, ancak, eğer kendisine bir zarar

^{77[77]} Hac: 15

^{78[78]} Bakara: 60

dokunursa sırtını dönüverir. Kendisine fayda ya da zarar vermeye yetkisi olmayanların dergahlarına birbir yüzgetirmeye başlar. Bunun aksine, iman edip salih amellerde bulunanları Allah altından ırmaklar akan cennetlere sokar. Gerçek şu ki, Allah her dilediğini yapar. Bundan sonra şöyle buyurulmak tadır:^{79[79]}

Tefhim'ül Kur'ân'da bu âyet şu şekilde tercüme edilmiştir: "Kim Allah'ın kendisine dünyada ve ahirette hiçbir yardım yapmayacağını sanıyorsa, durmaksızın, bir iş aracılığıyla göklere ulaşsın, bir delik açsın ve baksın ki, acaba tahammül edemediği şeyi kendisinden uzaklaştırmaya tedbiri yetiyor mu?" Bu tercüme de samda (zanda) bulunan şahısla kastedilen, hak ve bâtil sınırında durarak ibadet eden kimsedir ve o Allah'ın kendisine hiçbir yardımda bulunmayacağını sanmaktadır. Bundan sonraki bölümlerin anlamı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Başkalarının dergahına yüzürmek bir tarafa, kişinin göklere kadar yükselip bir delik açarak bakması durumunda bile tahammül edemediği Allah'ın takdirini değiştirmeye gücü yetmez. Şimdi, ulemanın büyüklerinden hiçbirisinin tercümesinde sizin sümme'l-yakta" ibaresini verdiğiniz mânâyâ rastlamıyoruz.

Şah Veliyyullah'ın (rh.a) tercümesi şu şekildedir:

"Öyleyse, yukarıya doğru' bir ip assın ve kendisini boğsun, sonra da baksın, acaba uzaklaştırıyor mu bu tedbiri kendisini öfkeliendiren şeyi kendisinden."

Şah Refiuddin: "Öyleyse göğe doğru bir ip çeksin ve sonra onu kessin, sonra da bir baksın, bu hilesi kendisini öfkeliendiren şeye engel olabilir mi?"

Şah Abdulkadir: "Öyleyse göğe bir ip çeksin ve sonra kessin de baksın bakalım, bu tedbiriyle öfkesini dindirebiliyor mu?"

Mevlânâ Eşref Ali Tahânevî: "Öyleyse göğe kadar bir ip çeksin ve sonra da (onun vasıtasıyla göklere ulaşip, yapabiliyorsa) vahyi durdurmayı denesin ve düşünsün, acaba bu tedbiri tahammül edemediği şeyi (yani vahyi) durdurabilir mi?"

Bir de İmam Râzi ile Allâme Alûs'nin naklettiği müfes-sirlerin kavillerine bakalım:

1. Müşriklere olan kin ve nefretlerinin şiddetinden dolayı, müslüman-lardan bir grup, Allah tarafından kendi Rasûlü ve dinine yardımın geciktiğini görerek oldukça sabırsızlanmaya başlamıştı. Bunun üzerine buyurulmaktadır ki; Allah'ın Rasûlü'ne yardım etmeyeceğini zanneden kimse, oldukça fazla gayret gösterebilir, hatta göğe kadar bir ip çeke-biliyorsa çekip göklere ulaşarak baksın; acaba, onun bu tedbiri, kendi öfkesini celbeden, Allah tarafından gelmesi beklenen zaferin gecikmesini engelleyebilir mi?

2. Kafirler, Allah'ın kendi Rasûlüne yardım etmeyeceğini zannediyorlardı. Bu yüzden onlara hitaben, herhangi bir ip vasıtasıyla göklere ulaşip, kendilerini öfkeliendirmekte olan, Allah'ın kendi Rasûlü'ne yardımının gelmesini engelleyip engelleyemeyeceklerine bakmaları söylenmektedir.

3. Bu âyete şöyle bir anlam da verilmektedir: Eğer vahyin gelmesine tahammül edemiyorsanız, elinizdeyse göklere kadar çıkın da Rasûl'e vahyi gelmesini durdurmayı deneyin de görün.

4. Bazı müfessirler ise göğü evin çatısı mânâsına anlamışlar ve âyete şu mânâyı vermişlerdir: Dünya ve ahirette Allah'ın yardımından ümit kesmiş olan kişinin, evinin tavanından bir ip sallandırarak kendisini asması ve Allah'ın yardımını alamaması dolayısıyla kendisini saran öfke ve kinini uzaklaştırmaya bu tedbirinin yetip yetmeyeceğine bakması gerekir, âyete bu anlamı verenler, "kat' " kelimesinden nefes yollarının tıkanmasını anlamaktadırlar.

Bunlardan da anlaşılmalıdır ki, müfessirlerden hiçbiri "kat' " kelimesini "karar vermek" mânâsına almamıştır.

Bilakis, hepsi bunu hakiki ya da mecazi mânâda kesmek mânâsına almıştır.

Beşinci İtiraz: Enfâl Sûresi 67-69. Âyetler

Genelde bu âyetin tercümesi şu şekilde yapılmaktadır: "Yeryüzünde iyice kan dökmeden, bir nebiye esir alması yakışık almaz..."

Bu anlamı sağlayabilmek için iskan fil'arz" ibaresi kesinlikle münasip değildir. Eğer böyle bir şey söylenmek muradedilseydi hattâ yushinehüm" ibaresi kullanılırdı. Leulâ kitâb'ün minellâhi" "Eğer Allah'ın geçmişte bir yazması olmasaydı" ibaresi de Kur'ân-ı Kerim'de genellikle kâfirlere mühlet verilmesinde Allah'ın sünnetini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Gerçek şu ki, Bedir'de "ishan" (öldürme ve yara lamada aşırı olmak) hiç de az olmamıştı.

Bu şekil, üsluplarda yol seçmek, usul benimsemek mânâlarına kullanılmaktadır.

Söz konusu âyetlerin geri plânı şu şekildedir: Bedir Gazvesi'nden sonra fidye meselesi gündeme gelince Kureyşliler, müslümanların sırf dünyaya talip oldukları propagandasını yaymaya başlamışlardı. Onlar,

müslümanların yaptıkları bu savaşların hak hatırına değil de ganimet malı yığmaya yönelik çıkarıldığı ele geçirdikleri esirleri bile fidye karşılığı serbest bırakacakları; nübüvvet davasının sözde kaldığı, sırf mal toplamak için biraraya geldikleri propagandasını yapmaya başladılar. Bu propagandaya karşılık şöyle buyurul-muştu:

"Hiçbir peygambere, yeryüzünde kan dökmeden esir alması yakışmaz. (Ey Mekkeli Kureyşliler) dünyaya talip olan sizlersiniz, oysa Allah ahireti istemektedir. Allah üstün ve güçlüdür. Eğer Allah'ın geçmişte sizin için (mühlet vermekle ilgili bir) yazması olmasaydı, benimsemiş olduğunuz tavır karşılığında size gerçekten büyük bir azap dokunurdu."

Cevap:

Her şeyden önce, kendisi temel kabul edilerek yeni bir tercümesi teklif edilen yukarıdaki âyetlerle ilgili, verilen geri plân yanlıştır. Esir değişimi için fidye alınmasına karşılık, kafirlerin yukarıda izah edildiği gibi bir propagandaya giriştiğine dair ne hadis ve ne de tarih rivayetlerinde bu iddiayı doğrulayacak bir delil vardır. Ne de buna karşılık söz konusu âyetler nazil olmuştur. Bu salt uydurma ve varsayımdır ve bu varsayımlardan hareketle Kur'ân âyetlerinin tefsirin' yapmak hiçbir şekilde doğru değildir. Ayetlerin asıl geri plânı şu şekildedir: Muhammed Sûresi 4. âyette, kâfirlerle ne zaman bir savaş söz konusu olsa, önce onların boyunlarını vura vura imha etmek şartıyla, daha sonra esir alınabileceği müsaadesi verilmişti. Bundan sonra müslümanlar, isterlerse esirlere ihsan etmek ya da fidye almak konusunda serbest bırakılmışlardı. Bu âyetin ilk ibarelerinden, yâni:

"Kafirlerle karşı karşıya geldiğinizde" ibarelerinden, bu âyetin daha kafirlerle savaşma sırasının gelmediği bir dönemde nazil olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden bu âyetin hükmü, herşeyden Önce, Bedir Gazvesi'ne yönelik olmuştur. Hiç şüphe yok ki, İslâm mücahidleri Hakk'm himayesinde canla başla savaşarak Kureyş kafirlerinin kendilerinden üç kat daha büyük ordusunu yenilgiye uğratmışlardı, ancak "ishan" şartını tam manâsıyla yerine getirilmeden esir almaya başlamışlardı.

Hz. Sa'd b. Muâz (r.a), Peygamberimizle birlikte yüksek bir yerden savaşı izlerken bunu kendilerine arzetmişti. Mücahidlerin ganimet malı ele geçirme ve esir yakalamakla meşgul olduklarını görmekten çehresinde hoşnutsuzluk izleri belirince, Peygamber Efendimiz ona şöyle demişti: "Ey Sa'd, bu yapılanları beğenmediğin anlaşılıyor" Sa'd işe cevaben "Evet Ya Rasûlallah, bu Allah Teâlâ'nın şirk ehlini yenmek için verdiği ilk fırsat. Şu an onları esir olmaksızın, iyice imha etmek (yani şaşkınlık içinde oraya buraya kaçışmakla olan kafirlerden mümkün olduğu kadar fazla öldürerek, onların gücünü iyice kırmak) daha iyidir." Allah Teâlâ Enfâl Sûresinin söz konusu âyetlerinde bunu tasdik etti.

Şimdi, Tefhim'ül Kur'ân det bu âyetlerin nasıl tercüme edildiğine ve diğer büyük Kur'ân mütercimlerinin nasıl tercüme ettiklerine bakalım:

Tefhim ul Kur'ân: "Yeryüzünde savaşırken, düşmanları iyice imha etmeden esir almak hiçbir peygambere yaraşmaz. Siz dünya yararını istiyorsunuz, oysa Allah (sizin için) ahireti istemektedir. Allah üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir. Eğer Allah'ın geçmişte bir yazması olmasaydı, aldıklarınıza karşılık size gerçekten büyük bir azap dokunurdu. Artık ganimet olarak elde ettiklerinizden helal ve temiz olarak yiyin ve Allah'tan korkup-sakının. Şüphesiz Allah bağışlayandır, esirgeyendir."^{80[80]}

Şah Veliyyullah Dehlevî (rh.a): "Yeryüzünde birçok kimseyi öldürmeden esirler alması Peygamber'e yaraşmaz. Siz dünya malını istiyorsunuz. Allah ise ahiret maslahatını istiyor. Allah galiptir ve hikmet sahibidir. Eğer Allah'ın önceden verilmiş bir hükmü olmasaydı, sizlere aldıklarınızdan dolayı büyük bir azap dokunurdu. Artık ganimet olarak aldıklarınızdan helal ve temiz olarak yiyin ve Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah bağışlayan ve esirgeyendir."

Şah Refluddin (rh.a): "Yeryüzünde kan dökmedikçe bir peygamberin esirler alması yakışık almaz. Siz dünyanın sebeplerini istiyorsunuz, oysa Allah ahireti istemektedir. Allah üstündür, hikmet sahibidir. Eğer Allah'ın Önceden bir yazması olmasaydı, şüphesiz ki size aldıklarınızdan, dolayı büyük bir azap dokunurdu. Artık ganimet aldıklarınızdan helal ve temiz olarak yiyin ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah bağışlayan ve esirgeyendir."

Şah Abdulkadir (rh.a): "Yeryüzünde kan dökmeden esirler almak gerekir mi nebiye? Siz dünya malını istiyorsunuz, oysa Allah ahireti istiyor. Allah üstün ve hikmet sahibidir. Önceden yazılmış bir söz olmasaydı size aldıklarınızdan dolayı büyük bir azap dokunurdu. O halde, ganimet olarak aldıklarınızdan helal ve temiz olarak yiyin ve Allah'tan korkun. Allah bağışlayan ve esirgeyendir."

Mevlânâ Eşref Ali Tahânevî (rh.a): "Yeryüzünde (kafirlerin) iyice kanını dökmeden elinde esir bulundurmamak

(bilakis öldürülmelidir) Nebi'nin şanına yaraşmaz. Siz dünya malını istiyorsunuz, oysa Allah ahireti (maslahatını) istemektedir. Allah üstündür, hikmet sahibidir. Eğer Allah'ın takdir edilmiş bir yazması olmasaydı, sizin bu yaptıklarınızdan dolayı size büyük bir azap dokunurdu. O halde, almış olduklarınızı helal ve temiz bilerek yiyin ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah Teâlâ çok bağışlayan, çok esirgeyendir. " Bakınız şimdi, sadece Tefhim'ül Kur'ân'da değil, diğer bütün güvenilir tercümelerde de, sizin âyetlerin anlamıyla ilgili görüş açınızı destekleyen en ufak bir belirti yoktur.

Tercümelerden sonra şimdi isterseniz bir de müfessirlerin görüşlerini gözden geçirelim:

İbn Cerir:

"Yeryüzünde müşrikleri iyice öldürmeden, güçle onları yenmeden..."

"Ey Ehl-i Bedir, eğer levh-i mahfuz'da ganimet malının Allah tarafından sizlere helal kılınacağı kararı önceden yazılmamış olsaydı, almış olduğunuz ganimet malları ve fidyeden dolayı size büyük bir azap dokunurdu."

Zemahşeri: "Ishan'ınmânâsı, fazla katletme ve katilde aşırıya gitmedir. Amaç, küfür ehli iyice katledilerek küfrü zelil ve zayıf yapmak, düşmanın tasallutu ve zorbalığı altındaki islâm'ı ise üstün ve güçlü kılmaktır. Bundan sonra esir alınabilir."

İmam Râzî: Allah Teâlâmın "yeryüzünde kan dökmeden elinde esir bulundurmamak bir peygambere yaraşmaz" buyurması, o zamanki şartlarda esir almanın "ishan" şartıyla meşru olduğuna delalet etmektedir. "İshan'la kastedilen ise, Öldürme ve aşırı şekilde korkutmadır. Bu söylediğimizi Allah Teâlânın Muhammed Süresindeki şu buyruğu teyit etmektedir:

"Sonunda onları iyice imha edince, artık esirleri bağlamaya başlayın. Bundan sonra ya onlara ihsan edip (salıverin) ya da fidye alın.^{81[81]}

Beydâvî:

"Eğer levh-i mahfuzda Allah tarafından önceden hüküm yazılmış olmasaydı Size dokunurdu. Fidyeye karşılığında her ne aldıysanız. "

Alûsî: "Sehane'nin asıl mânâsı cisimde sertlik ve katılık olmasıdır. Bu kelime istiareli olarak Öldürme ve yaralamada aşırıya gitmek mânâsına kullanılmaktadır. Çünkü, bu da hareketi engellemekte, öldürülen ve yaralananı akmayan katı birşey gibi hareketsiz bırakmaktadır. idi.

Size ulaşırdı veya dokunurdu (azap)"

"Sizin almış olduğunuz, fidye karşılığında almış bulunduğunuz şey yüzünden."

Cessas'ın Ahkâm'ul Kur'ârimda:

Âyetlerin zahirinden, ganimet ve esirin "ishan'dan sonra mubah olması gerektiği anlaşılmaktadır. Allah Teâlâ başka bir âyette (Muhammed Süresi: 4'de)

"Öyleyse, kafirlerle karşı karşıya geldiğinizde, onları iyice imha edene kadar boyunlarını vurduktan sonra, esirleri bağlayın" buyurmaktadır. O zamanki şartlarda yapılacak ilk iş, müşrikleri iyice imha edene kadar Öldürmektir. Bun dan sonra fidye almak mubah idi. "ishan'dan önce fidye almak caiz değildi." İmam Cessâs daha da ileri giderek, sahih senedle birlikte Hz. Ömer'in ile kastedilenin fidye almak olduğunu bildiren kavlini nakletmektedir.

Bu yukarıda naklettiklerim, hem Arap dilinde önder ve hem de Kur'ân âyetlerinin mânâ ve mefhumlanm anlamada seçkin kişilerin tefsirleridir. Bütün bu büyükler "ishan fil ard" ibaresine sizin münasib olarak bulmadığınız anlamı vermektedirler. Yine ibaresini de, size göre; kafirler için bir ilâhî sünnet (kanun) olan "imhal" (mühlet verme) mânâsında anlamamışlardır. Yine onlardan hiçbiri, sizin söylediğiniz gibi Kureyş müşriklerinin propagandasına cevap olarak bu âyetlerin indirildiği görüşünü teyid eder en ufak bir imâda dahi bulunmamışlardır.

Birinci âyetten "ishan fil ard"m (öldürme ve yaralamada aşırı gitme) Peygamberin şanına yaraşır olmadığı mânâsının çıkarıldığına dair yine onlardan hiçbirinde- bir bilgiye rastlamıyoruz. Aynı şekilde, onlardan hiçbiri ibaresinden ibaresine kadarki bütün âyetin muhatabını Kureyş kafirleri olarak göstermemektedir. Dahası, ibaresinden hemen sonra, Öyleyse ganimet olarak aldıklarınızdan helal ve temiz olarak yiyin" şeklinde Duyurulmasının, sizin açıkladığınız şekliyle, âyetin daha önceki bölümleriyle ne gibi bir ilgisi olabilir?

Altıncı İtiraz: Zuhruf Sûresi 61. Âyet

Zuhruf Sûresi 61. âyet(in içeriği) hiçbir şekilde Allah Teâlâ'nın sözü değildir. Çünkü, ittiba kelimesi sırf peygamberlere tabi olmak için kullanılmaktadır. Âyetin doğru tercümesi şu şekilde olmalıdır: "Ey

^{81[81]} Muhammed: 4

Peygamber onlara de ki; O (Hz. İsa) kıyametin bir alametidir. O halde ondan şüphe etmeyin ve bana tabi olun. Dosdoğru olan yol budur."

Cevap:

Bu âyetin tefsirinde mütercimlerle müfessirler arasında ihtilaf vardır. Bazıları tüm âyetin içeriğini Allah Teâlâ'nın kavli olarak görürken, bazıları "ondan şüphe etmeyin"e kadar olan bölümü Allah Teâlâ'nın; "bana tabi olun" ibaresinden âyetin sonuna kadar olan bölümü ise Rasûlullah'ın (s.a) kavli olarak görmüşlerdir.

Önce çeşitli tercümelere bir göz gezdirelim:

Tefhim'ül-Rur'ân: "O aslında kıyametin bir alametidir. Öyleyse ondan şüphe etmeyin de benim sözüme uyun. İşte bu doğru yoldur."^{82[82]}

Şah Veliyyullah Dehlevî (rh.a): "Şüphesiz ki, İsa kıyametin bir alametidir. Öyleyse şüphe etmeyin kıyametten. Ve deki ya Muhammed: Bana uyun; budur, doğru yol"

Sah Refiuddin (rh.a): "Şüphe yok ki o kıyamet alametidir. Öyleyse ondan şüphe etme ve bana uy. Bu dosdoğru yoldur."

Şah Abdulkadir (rh.a): "O, işte o kıyametin alametidir. Öyleyse ondan şüphe etme ve söylediklerine tabi ol. Bu, dosdoğru bir yoldur."

Mevlânâ Eşref Ali Tahanevî (rh.a): "O (yani Hz. İsa) kıyamete bir yakın vesilesidir. O halde siz (onun doğruluğunda) şek etmeyin ve bana tabi olun. Bu doğru yoldur."

Bu tercümelere sadece Şah Veliyyullah (rh.a) tercümesinde "bana uyun, budur doğru yol" ibaresinin, Allah Teâlâ'nın hükmüyle Peygamber Efendimizin söylediği bir söz olduğu açıklamasını getirmiştir.

Şimdi de müfessirlerin kavillerine bakalım:

Ibn Cerir: "Ve bana uyun" ibaresinin Allah Teâlâ'nın kavli olduğunu ve "bana itaat edin, emrettiğim şeyleri yapın, nehyettiğim şeylerden kaçının" mânâsına geldiği söylemektedir. Aynı şeyi Zemahşeri şu şekilde söylemektedir: "Bana itaat edin'in mânâsı, "benim gösterdiğim yola, Şeri-at'a ve Peygamber'e uyun." Aynı şekilde Peygamber Efendimize böyle söylemesi hükmü verildiği de söylenmiştir." İmam Razı, Kadı Beydâvî ve Allâme Alûsî de âyeti bu şekilde tefsir etmişlerdir. Onların hepsi "bana tabi olun" ibaresine birinci olarak "benim gösterdiğim yola, şeriatıma ve Rasûlüme uyun" mânâsını vermişler, ikinci mânâ olarak ise şöyle bir açıklamada bulunmuşlardır: "Ve denilmiştir ki, Peygamber Efendimize bunu söyleme emre verilmişti."

Bütün bu açıklamalardan sonra ittiba ibaresinin yalnızca Peygamber'e tabi olmak için kullanıldığı ve bu âyetin içeriğinin hiçbir şekilde Allah'ın kavli olamayacağı gibi bir iddiaya mahal kalmamaktadır.

Yedinci İtiraz: Zuhuf Sûresi 85-89. Âyetler

Tine Zuhuf Sûresi'nde (88. âyet) ve kılıhi" ibaresinin atfi "hakka şahidlik edenler" üzerinedir. Âyetlerin anlamı ^{83[83]}şu şekildedir: "O'nu bırakıp da yalvardıkları şeyler hiçbir şefaate yetkisine haiz değildirler. Ancak, "Ey Rabbim, şüphesiz onlar imana gelmezler" şeklindeki kavilleriyle, kendileri bilerek hakka şahidlik edenler müstesna. Onlara kendilerini kim yarattı diye soracak olsan tartışmasız Allah derler. Öyleyse Ey Peygamber, onlardan yüz çevir ve size selam de. Yakında onlar bilecekler."

Cevap:

Bu karışık bir konu olduğu için, konunun akışının baştan itibaren gözden geçirilmesi zorunludur. Zuhuf Sûresi 85. âyetten 89. âyete kadar olan bölüm şu şekildedir:

Şimdi bu âyetlerin çeşitli tercümelere bakalım: Tefhim'ul Kur'ân: "Göklerin, yerin ve bu ikisi arasında bulunanların mülküne sahip olan (Allah) ne de yücedir. Kıyamet saatinin ilmi O'nun katındadır ve siz O'na döndürüleceksiniz. O'nu bırakıp da yalvardıkları şeyler hiçbir şefaate yetkisine sahip değildirler. Ancak bilerek hakka şahidlik edenler müstesna. Onlara kendilerini kimin yarattığını soracak olursan bizzat kendileri Allah derler. Öyleyse nasıl oluyor da aldanıyorlar? Rasûl'ün "Ey Rabbim, bunlar imana gelmez bir kavimdir" kavlinin hakkı için, Ey Nebi onlardan yüz çevir ve size selam de. Yakında görecekler."

Şah Veliyyullah Dehlevî (rh.a): Göklerin, yerin ve bu ikisi arasında bulunanların hükümrânı ne de çok bereket sahibidir. Kıyametin ilmi O'nun katındadır ve O'na döndürüleceksiniz. Kafirlerin Allah'ı bırakıp da ibadet ettikleri şefaate kadir değillerdir. Bilerek doğruya, şahadet edenler müstesna. Eğer onlara kendilerini

^{82[82]} Zuhuf: 61

^{83[83]} Zuhuf 86-89

kimin yarattığını sorarsan, kesinlikle Allah yarattı diyecekler. Öyleyse nereden döndürülüyorlar? Peygamberin "Ey Rabbim, bunlar imana gelmez bir kavimdir" diye niyazının çokluğundan; "onlardan yüz çevir ve elveda selamı ver, yakında görecekler" diye buyurduk."

Şah Keftüddin (rh.a): "Göklerin ve yerin ve bu ikisi ara-sındakilerin hükümranı ne de çok bereket sahibidir. Kıyametin ilmi O'nun katındadır ve O'na doğru döndürüleceksiniz. Ondan başka çağırıklarınızın şefaate etme yetkisi yoktur. Bilerek hakka şahitlik edenler müstesna. Onlara kendilerini kimin yarattığını sorarsan, kesinlikle, Allah derler. Öyleyse nereden çevriliyorlar? Peygamber çok niyaz ediyor; "Ey Rabbim, benim bilgime göre bunlar imana gelmez bir kavimdir" diye. Öyleyse (Ey Peygamber) yüz çevir onlardan ve "şerrinizden mahfuz olmak istiyorum" de. Yakında elbette bilecekler."

Şah Abdulkadir (rh.a): "Göklerin ve yerin ve bu ikisi ara-sındakilerin hükümdarı büyük bereket sahibidir. Kıyamet haberi O'nun katındadır ve O'na döndürüleceksiniz. Çağırmakta oldukları şeyler (kafirlerle) şefaate yetkili değildir. Ancak bilerek şahidlik edenler müstesna. Onlara kendilerini kimin yarattığını sorarsan Allah derler. Öyleyse nereden döndürülüyorlar? Rasûl'ün; "Ey Rabbim, bunlar iman getirmezler" sözünün hakkı için, onlardan yüz çevir ve selam de. Sonunda bilecekler."

Mevlânâ Eşref Ali Tahânevî (rh.a): "Göklerin ve yerin ve bu ikisi arasındakilerin kendisine boyun eğdiği zat ne de yücedir. Kıyametin haberi de O'nun katındadır ve siz hepiniz O'na döndürüleceksiniz. Allah'tan başka çağırıklarının şefaate etmeye bile yetkileri yoktur. Hak sözü (yani iman kelimesini) ikrarla birlikte tasdik edenler, müstesna. Onlara kendilerini kimin yarattığını sorarsan Allah derler. Öyleyse nasıl oluyor da döndürülüyorlar? Onun, Rasûl'ün; 'Ey Rabbim, bunlar iman getirmezler' sözünden de haberi vardır. O halde, onlardan yüz çevir ve 'size selam olsun' de. Onlar ya kında görecekler."

Bu tercümelerde Şah Veliyyullah ve Şah Refiuddin "ve kîlihî" ibaresini yakma atfetmişlerdir. Bu haliyle Şah Veliyyullah'm (rh.a) tercüme silsilesi şu şekilde ortaya çıkmaktadır: "Eğer onlardan sorarsan.... öyleyse nereden döndürülüyorlar? Peygamberin niyazının çokluğundan..."

Şah Refiuddin'in tercüme ve silsilesi ise şu şekilde ortaya çıkmaktadır: "Eğer onlara sorarsan... Öyleyse nereden çevriliyorlar? Peygamber çok niyaz ediyor..."

Mevlânâ Eşref Ali Tahânevî: ve kîlihî" ibaresini "Kıyamet haberi de O'nun katındadır" atfetmekte ve tercüme silsilesi şu şekilde ortaya çıkmaktadır: "Ve kıyamet haberi de O'nun katındadır ve Peygamber'in; "Ey Rabbim, bunlar iman getirmezler" sözünden de haberi vardır."

Bizim tercümemize itiraz eden şahıs ise ve kîlihî" ibaresini "hakka şahadet eden" üzerine ve "kîlihî"deki zamiri de "bilerek hakka şahadet edenlere" atfetmektedir. Onun görüşüne göre tercüme silsilesi şu şekilde ortaya çıkmaktadır: "O'nu bırakıp da yalvardıkları şeyler hiçbir şefaate yetkisine haiz değildirler. Ancak, "Ey Rab-bim, şüphesiz onlar iman getirmezler" diye kavilleriyle kendileri bilerek hakka şahidlik edenler müstesna".

Şah Abdulkadir de Şah Veliyyullah ve Şah Refiuddin gibi, "kîlihî"deki zamirin Peygamber Efendimize döndüğünü söylemiştir. Ancak onlar ibarenin siyakım müselsel kabul ederek "ve kîlihî" ibaresini "kasem" kabul etmişlerdir. Aynı usûl Tercüman'ul Kur'ânın tercümesinde de izlenmiştir. Bundan dolayı, 88. âyetin anlamı 86 ve 87. âyetlerle birlikte şu şekilde ortaya çıkmaktadır: "Rasûl'ün; "Ey Rabbim, bunlar imana şelmez bir kavimdir" sözünün hakkı için, kendilerini ve tapadurdukları mabudlarını Allah'ın yarattığını bizzat kabul ettikleri halde, Halık'ı bırakıp da mahlûka ibadet etmekte ayak direyenlerin aldandıkları ne de acaiptir."

Müfessirler ise bu farklılaşmaları şu şekilde ifade etmişlerdir:

İbn Ceîr ve kîlihî" ibaresini kıyametin ilmi de O'nun katındadır& atfetmekte ve âyete şöyle mânâ vermektedir:

"Hem kıyametin ve hem de Rasûlünün kendi kavminin yalanlaması ve iman etmemesini Rabbi'ne şikâyetinin ilmi Allah katındadır". Ibn Cerîr, aynı şekilde Katâde'den şöyle bir görüş bildirmektedir: "Kîlihî" ile kastedilen Rabbi'ne şikâyette bulunan, Nebinizin kavlidir."

Zemahşeri, çeşitli görüşler aktardıktan sonra, daha ka- vi, zaman ve zemin itibariyle daha münasip görüş olarak, ve kîlihî'nin kasem harfinin muzmeri ve onun hazfînamefcrâve bunlar şüphesiz imâna gelmez bir kavimdir" ibaresinin de kasemin cevabı olmasını öngörmektedir. O zaman âyetten şöyle bir mânâ çıkmaktadır: "Rasûl'ün; 'Ey Rabbim bunlar imana gelmez bir kavimdir' kavline yemin olsun... "Daha sonra Zemahşeri şöyle demektedir: Ve kîlihî"ibaresinde'zahir Rasûlullah'a (s.a) raci (yönelik)dir. Peygamber Efendimizin kavli üzerine yemin etmek ise, Allah Teâlâ tarafından O'nun (s.a) mertebesinin yüceliği, dua ve niyazının önemini bildirmek içindir."

İmam Râzî, Ahfeş, Ferra ve Zeccâc'm şöyle bir kavlini nakletmektedir Ve kîlihî".essâatü" kıyamet saati üzerine atfedilmiştir. Yanî;f Allah katında hem kıyamet saatinin ve hem de Rasûl'ün "Ey Rabbim bunlar..."

kavlinin ilmi vardır."

Allâme Alûsî de "ve Mlihî" ibaresini "essâatü" üzerine atfetmekte ve İmam Râzî'nin naklettiği görüşü zikretmektedir. Allâme Alûsî daha sonra şöyle demektedir: "Allah Teâlanın 'Rasûl'ün böyle söylediğini de biliyorum' buyurması kafirlere bir tehdittir. (Yâni; şu kastedilmektedir: "Kainatın sultanı; asi kullarına, onların Peygamber'in kendilerinden şikâyetlerine yol açan kötü amellerini çok iyi bir şekilde bildiğini bildirmektedir.) Allâme Alûsî ikinci olarak yukarıda Zemahşerî'den nakledilen görüşü bildirmekte, üçüncü olarak ise şu görüşü zikretmektedir: "Ve kîlihî" deki "vav", "vav-ı kasem"dir ve "cevab-ı kasem" mahfuzdur. Yâni; "Biz, Rasûlümüze yardım edeceğiz veya kafirlere istediğimiz gibi davranacağız" mânâsı takdir edilmiştir (kastedilmiştir).

Behemehal, hiçbir tefsirde ve kîlihî" ibaresinin ancak bilerek hakka şahidlik edenler müstesna" üzerine atfedildiğine dair bir bilgi gözümüze çarpmadı. Kur1 ân üzerinde düşünen hiçbir müfessirin böyle bir şey söylemesi de düşünülemezdi. Çünkü, böyle bir atfı yapıp, âyetin mânâsım "Ey Rabbim, bunlar şüphesiz imana gelmez bir kavimdir diye şahitlik edenler müstesna" şeklinde vermek tamamen anlamsızdır. Zira, Zuhur Sûresi 86. âyette Allah Teâlâ'nın, bâtil mabudların şefaathet yetkisini nefyederken "ancak, bilerek hakka şahidlik edenler müstesna" buyurması, ahiretle ilgilidir. Bunun mânâsı şudur: Söz konusu özelliklere sahip kişiler o günde (kıyamet gününde) şefaathet edebileceklerdir. Bunun aksine 88. âyetteki; "Ey Rabbim, bunlar imana gelmez bir kavimdir" ibaresi bu dünya ile ilgilidir. Bu iki ibare arasında ne gibi bir bağ olabilir ki? Bunun anlamı ahirette ilmüne dayalı olarak hakka şehadet etmek ve bu dünyada da "Ey Rabbim, bunlar imana gelmez bir kavimdir" kavliyle şahitlikte bulunmak mıdır? ^{84[84]}

1. Ekonomik Sebeplerden Dolayı Hamileliği Önlemek Doğru Mudur?

2. Hz. Âdem'in Vücut Yapısı Günümüz İnsanı Benzemiyor Muydu?

Soru:

Ben aziz bir dostumun iki itirazına tatmin edici bir cevap veremedim. Lütfen yol gösterin. İtirazları şöyledir:

1) Mevlânâ Ebu'l A'la Mevdîdî İsrâ Sûresi'nin 31. âyeti olan:

"Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da sizi de biz besliyoruz. Onları Öldürmek büyük günahdır" âyetini tefsir ederken, tefsirin hakkını vermemiştir. Bu âyetin tefsirinde kendisi siyasi amaçlarını elde etmek düşüncesiyle hareket etmiş ve bu yönde bir anlam çıkarmıştır. Şöyle ki: Ayette öldürmeye yasak konulmuştur. Ne var ki, ancak can taşıyan kimse öldürülebilir. Can taşımanın başlangıcı ise, ana rahmine düşen spermin annedeki yumurtayla birleşmesinden sonra mümkün olabilir. Canlı varlık ancak bu şekilde teşekkül edebilir. Nesillerin çoğalmasına engel olmak için kullanılan yöntemler genelde bahis konusu birleşmeden önce harekete geçtiğine göre, can taşımayan bir şeyin öldürülmesi anlamsız değil mi?

2) Darwin'in evrim düşüncesine karşı olanlar, bu düşünceye sadece insanların Âdem'in çocukları olduğu inancından hareket ederek karşı çıkıyorlar. Diyelim ki bu inanç ve düşünce doğrudur. Elinizde Hz. Adem'in vücut yapısının günümüz insanı ile aynı olduğunu kanıtlayan sağlam bir delil ve tatmin edici bir kaynak mevcut mudur? Allah'ın Hz. Adem'i yarattığı biçim Darwin'in düşüncesine uygun olabilir. (Yâni o zamanın insanı unicellular insan olabilir.) Sadece şu farkla ki bu oluşum kendiliğinden değil, Allah'ın emriyle meydana gelmiş ve aşama aşama gelişerek günümüz insanının şeklini almış olabilir.

Cevap:

Siz dostunuzun itirazlarını bize göndermişsiniz. Biz de onların cevaplarını size gönderiyoruz.

1) Dostunuz, Beni İsrail (İsrâ) Sûresinin 31. âyetini dikkatlice okumayıp kafasında Önceden yerleşen fikirlerden hareket ederek, bu âyetten sadece evlat katlinin yasak olduğu anlamını çıkarmıştır. Halbuki bu âyette; evlat katlinin yasak olması ile birlikte bunun tahrik edici unsuru yoksulluk korkusunun da yanlış olduğu hatırlatılmış ve peşinden "biz onlara da size de rızık vereceğiz" buyurularak, evlat katline neden olan yoksulluk korkusunun aslında Allah'ın rızık veren olma özelliğine güvensizlik duyulması anlamına geldiğine işaret edilmiştir. Bu güven mevcut olsaydı, yoksulluk korkusuyla evladınızı da katletmezsiniz. Bu konuda tefsirimde gerekli açıklama yer aldığı halde arkadaşınız dikkatlice okumak zahmetinde bulunmamıştır. Oradaki izahımda, hamileliğe engel olmak evladı katletmektir denilmemiş bilakis, yoksulluk korkusu eskiden çocukların öldürülmesine ve düşürülmesine sebep oluyordu, şimdi ise hamileliği önlemeye sebep olmaktadır denilmiştir. Onun için, ekonomik kaynakların kıtlığı endişesi ile nüfus plânlaması yaparak neslin

devamına engel olmak da bu âyete göre yanlıştır.

2) Affedersiniz ama, arkadaşınız Kurandan daha ziyade Darwin'e inandığı için Adem'in yaratılışı ile ilgili Kur'an'm tüm açıklamalarını bir yana bırakıp, Darwin'in düşüncesine uyararak, Hz. Adem'in hücreler bileşimi bir varlık olduğunu mümkün görmekte, bana da Hz. Adem'in vücut yapısının günümüz insanına benzediğini kabul etmek için elimde ne tür bir kaynak bulunduğunu sormaktadır. Buna benim cevabım şudur: Eğer o şahsa göre Kur'an-ı Kerim ilmin doğru bir kaynağı değilse, onunla tartışmaya girmek yersizdir. Çünkü mantıken Adem'in vücut yapısının günümüz insanının vücut yapısı gibi olduğunu düşünmek nasıl mümkün ise, aynı şekilde onun bileşik hücreli molekülden ibaret olduğunu düşünmek de mümkündür. Eğer her iki düşünce için imkânlar eşit ise ve birini öbürüne tercih etmek için doğru kaynak yoksa, boşboşuna tartışmaya girmenin faydası yoktur. Eğer o, Kur'an-ı Kerim'in ilmin sağlam kaynağı olduğunu kabul ediyorsa, Bakara Sûresİ'nin 30. âyetinden 39. âyetine kadar olan âyetlerini, A'râf Sûresinin 11. âyetinden 25. âyetine kadar olan âyetlerini, Hicr Sûresİ'nin 26. âyetinden 42. âyetine kadar olan âyetlerini, İsrâ Sûresİ'nin 61. âyetinden 65. âyetine kadar olan âyetlerini ve Tâhâ Sûresİ'nin 115. âyetinden 123. âyetine kadar olan âyetlerini dikkatlice okumak zahmetine katlansın ve Darwin'in nazariyesini tekrar gözden geçirsin. Acaba Hz. Adem hakkında, Kur'an'm bu âyetlerinde beyan edilenlerin kendi düşünceleri doğrultusunda olacağına onun akli yatıyor mu? Bununla birlikte arkadaşınıza şunu da söylemenin gerekli olduğunu düşünmekteyim: Eğer o, Kur'an'm ilmin sağlam kaynağı olduğu düşüncesinde olmadığı halde, millet huzurunda kendisini müslüman olarak tanıtıyorsa; vicdanına, ahlâkına ve toplumuna büyük bir haksızlık yapmaktadır. Gerçekten İslâm'a inanmadığı halde bunu açıkça söylemek yerine, kendini müslümanların safında göstererek sürekli aldatmaya çalışmak dürüst bir adama yakışmaz.^{85[85]}

Şehidler Berzah Hayatı

Soru:

1) Bakara Sûresİ'nin 154. âyetini Tefhim'ul-Kur'an'm 1. cilt, 126. sayfadaki 55 nolu açıklama notunda izah ederken Allah yolunda şehit olanlara Ölü denilmemesine sebep olarak, şehidlere ölü denirse cihad ruhunun söneceğini ileri sürmüştünüz. Her ne kadar aynı notun devamında, onlara ölü denilmesinin olayın gerçeğine de aykırı olduğunu zikretmişseniz de yazının tamamı okunduğunda edinilen izlenim cihad ruhunu canlı tutmak için onlara ölü denilmemesi em-redüğü kanaatinde olduğunuzdur.

2) Yâsîn Sûresİ'nin 26 ve 27. âyetlerini Tefhim'ul Kur'an'm 4. cildinin 23 nolu açıklama notunda "Müminin Şehid Düşmesinden Sonraki Halleri"nden söz ederken diyorsunuz ki: "Söz konusu âyet, diğer bir çok âyetler gibi 'berzah' aleminin varlığını apaçık ispat etmektedir". Yine "Bu safhada ruh, cismi olmaksızın diridir, konuşur ve iştir hisseder memnun da olur, kederli de, dünyadakilere ilgi de duyar'1 diyorsunuz. Çoğu kişiler, "burada bir şehidin durumundan söz edilmektedir. Kur'an-ı Kerim'in Bakara Sûresinin 154. âyetinin tefsirinde bir şehidin durumu, neden sıradan bir insanın ölümü ile bir tutulmuş, normal ölümle ölenlere benzetilmeye çalışılmıştır?" diye sormakta ve buna itiraz etmektedir.

Cevap:

Bakara Sûresİ'nin 154. âyetinde yer alan notta "ölü demeyiniz" ifadesini açıklarken, ben, şehidler hayatına ilişkin olarak bir çok insanın, 'onlar bizim dualarımızı dinlemekte oldukları için hayattadırlar' şeklindeki yanlış inançlarını ıslah etmek istedim.

Halk, şehidlere ölmemiştir denilmesi için onların bizim duâ ve hitaplarımızı işitmeleri gerektiğini sanıyor. Halbuki Allah Teâlâ kâfirlerin ve münafıkların:

"Eğer bizim yanımızda olsalardı ölmezlerdi ve vurul mazlardı."^{86[86]}

"Bizim sözümüzü tutsalardı öldürülmezler di"^{87[87]} gibi sözlerle ehl-i imanda korkaklık yaratma çabalarını önlemek, onların sözlerini reddetmek için, onları şehidlere ölü demekten alıkoymuş ve şehidler hayatında olduklarını ispatlamıştı. Kur'an-ı Kerim'de şehid olmakla bedeni hayatın kesinlikle öldüğü açık bir şekilde ifade edilmiştir:

"Ölür veya öldürülür seniz, elbette Allah'ın huzuruna çıkarılacaksınız"^{88[88]} Ama bu gerçekte ebedi bir yaşayıştır:

^{85[85]} Tercüman 'ul Kur 'ân, Ocak, 1977

^{86[86]} Âl-i İmrân: 156

^{87[87]} Âl-i İmrân: 168

^{88[88]} Âl-i İmrân: 158

"Allah yolunda öldürülenleri ölümler sanma; hayır, (onlar) diridirler, Rableri katında rızıklanmaktadırlar" ^{89[89]}
İşte bu anlamda, şehidlere Ölü denilmesinin olayın gerçek yönüne aykırı olduğunu ifade ettim. Çünkü onların berzah (kabir) ve ahiret hayatında diri oldukları apaçık bir hakikattir.
Eğer siz Yâsîn Sûresinin 23 nolu açıklama notunu, Bakara Sûresi'nin 55. açıklama notu ve Âl-i İmran Sûresi'nin 158. âyeti ile birlikte okursanız, şehidlerin hayatının aslında 'berzah hayatı' olduğu açıkça anlaşılır. Ruhun vücuttan ayrılışı itibariyle diğer insanlar nasıl ölüyorsa, şehidler de aynı şekilde Ölüyor. Bunun içindir ki, onların mirası dağıtılıyor ve dul bıraktıklarının ikinci defa nikahlanması caiz oluyor. Onlara ölü denmesini yasaklayan sebeplere gelince, onları yukarıda izah etmişim. ^{90[90]}

Boğulan Firavunun Cesedi

Soru:

Eğer fırsat bulabilirseniz

"Bugün senin (canından ayırdığımız) bedenini, (denizin dibinden) kurtarıp (sahilde) bir tepeye atacağız ki senden sonra gelenlere ibret olsun. Ama insanlardan çoğu bizim âyetlerimizden gafildir". (Yûnus: 92) âyeti ile ilgili karşılaştığım iki sorunu çözenizi rica edeceğim. Allâme Cevheri Tantâvî Mısırî bu âyetle ilgili incelemelerinde Kızıldenizde boğulan Firavunun cesedinin 1900'de ortaya çıkarıldığını ve araştırma yapan zâtın çeşitli tanıklarına, işaret ve izlere dayanarak, bu cesedin Firavuna ait olduğunu ilân ettiğini yazıyor. Fakat Allâme Tantâvî bu tanıklardan, iz ve işaretlerin neler olduğundan bahsetmemektedir. Siz de delil olarak sadece Firavunun bedeninde bulunan deniz tuzundan söz ediyorsunuz.

Eğer siz başka delillerden haberdar iseniz veya bu delillerden söz eden herhangi bir kitap biliyorsanız, lütfen bize haber veriniz.

Sizin sözünü ettiğiniz, Firavunun cesedinin tuzla kaplı olması olayı, gerçekte mumyalanma olabilir. Eğer Fira-vun'un cesedi mumyalanmış ise deniz tuzu nasıl kalmış olabilir?

Bu ceset pramitte mi yoksa olağan bir mezarda mı bulundu? Cesedin çıkarıldığı yer nerededir? Kahire'nin ne tarafında ve ne kadar mesafededir?

Cevap:

Boğulan Firavun hakkındaki bilgileri ben daha ziyade Louis Golpingin seyahatnamesi olan "in The Steps of Moses The Lawgiver" adlı kitaptan aldım. Bu yazar, inceleme ile ilgili seyahatnamesinde, Firavun Ramses II.nin, Hz. Musa'nın (a.s) doğduğu döneme rastlayan ve Benî İsrail'e yaptığı zulümden dolayı meşhur olanı Firavunun tâ kendisi olduğunu, bundan dolayı ona "Zalim Firavun" dendiğini yazıyor. Hz. Musa'nın (as.), döneminde peygamber olarak gönderildiği ve Kızıldeniz'de boğulan Firavun ise Ramses II'nin oğlu olan Firavun (Meneptah) idi. (Ansiklopedia Britani-ca'da onun ismi Merneptah olarak veriliyor.) Golding'in kitabı ve Britanicam Egypt (Mısır) adlı maddedeki yazıda, Thebes'deki pramitler mabedinde 1896'da Einders Petric'in ele geçirdiği bir sütun üzerinde onun kendi döneminde yaptığı işler sıra ile anlatılıyordu. İsrail oğullarının Mısır'da bulunuşlarının ilk tarihi belgesine bu sütunlarda rastlandı. Britanicam. Mummy maddeli yazısına göre, bir İngiliz otopsi uzmanı Sir Grafton Elliot Smith 1906'da mumyaları açarak 44 tane mumyanın nasıl ve ne ile mumyalandığını inceledi, Golding'e göre, 1907 de Smith tarafından bulunan Merneptah'm cesedi üzerindeki sargılar açıldığında, başka hiçbir mumyada bulunmayan kalın bir tuz tabakasının bulunduğunu herkes hayretler içerisinde gördü. Ayrıca Golding, bu Firavun'un o dönemde Kızıldeniz'le birleşen acı göllerde (Bitter Lakes) boğulduğunu önu sürüyor. Yine ona göre, Sina Yarımadasının batı sahilinde yerli halk tarafından Firavun dağı denilen bir dağ vardır. Bu dağın yamaçlarında halk tarafından Firavun Hamamı denilen bir mağarada sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Ağızdan ağıza dolaşır gelen rivayetlere göre Firavun'un cesedi buradan çıkarıldı.

Ben bu bilgilerden şu sonuca vardım: Acı göllerde boğulduktan sonra cesedinin denizde yüzerek Firavun Hamamına kadar ulaşması uzun bir zaman almış ve bu sırada onun vücudu deniz tuzunu iyice ve bol bol emmiş olmalı. Bu tuz onun cesedi mumyalandığı vakit çıkarılamamıştır. Üç bin senelik bir zaman içerisinde, tuz yavaş yavaş onun vücudundan çıkarak bir tabaka oluşturmuştur. Nitekim sargılar açıldığında bu tuzun vücudun derileri üzerinde donup kaldığı görülmüştür. ^{91[91]}

^{89[89]} Âl-i İmrân: 169

^{90[90]} Tercüman ul Kur'ân, Ocak, 1977

^{91[91]} Tercüman ul Kur'ân, Ocak, 1977

Miraç Olayında Verilen Talimatlar Nelerdi?

Soru:

İsrâ ve Miraç olayı ile ilgili yazınızı okuduğum zaman, kafamı kurcalayan bazı noktalar oldu. Bunları gerektiği şekilde cevaplandırmanız ümidiyle aşağıya sıralıyorum:

Siz, bu olayın iki amacından söz ediyorsunuz. Birincisi Hz. Muhammed'e (s.a) kainatın bânını nizamının idrakini sağlamak, sırlarını göstermek için Kur'ân'da

"Rabb'inin âyetlerinin en büyüğü" ^{92[92]} olarak adlandırılan işaretleri müşahade ettirmek amacını taşıyordu. İkincisi, Allah (c.c), Hz. Muhammed'i (s.a) kendi huzuruna çağırarak İslâm toplum düzeninin kuruluşu hakkımda hidâyetle ilgili bazı temel meseleleri vermek istemişti.

Kuşkusuz Kur'ân-ı Kerim, Miracın bu her iki amacını da ispatlamaktadır. Hz. Muhammed'e (s.a) büyük işaretler göstermesine ilişkin birinci amacının başka yollarla da gerçekleştirilebileceği hususunu burada belirtmekte fayda vardır. Çünkü, bu amaca Sidret ul Müntehâ'ya kadar olan mesafede ulaşılmıştı. Hz. Muhammed (s.a), diğer meleklerle birlikte, Hz. Cebrail'i de ikinci defa kendi aslı hüviyetiyle görmüştü. Peygamberlerle tanışmıştı. Ceza ve mükafatın birçok şekillerini görmüştü. Beyt'ul Mamur, Cennetü'l Me'vâ ve Cehennem gibi yerlerin müşahade işini de tamamlamıştı. Dolayısıyla bu amaç için, şimdi şahadet aleminin sınırlarını geçerek, gayb alemine adım atmanın pek gereği yoktu. İkinci amacına gelince: Bu amaca, ilâhî huzura çıkmadan da ulaşılabilirdi. Kur'ân'm bütünü Arabistan topraklarında Rasûlullah'a inebildiğine göre bu hidâyetlerin inmesine ne engel olabilirdi?

Aslında bu iki amaçtan başka, Mirac'ın üçüncü bir amacının da bulunduğu Kur'ân ve Hadisle sabit olmaktadır. Bu amaç ise; Allah Teâlâ'nın Hz. Muhammed'i (s.a) yakınlık makamının en yükseğine ulaştırıp, kelimelerle ifade edilemeyen kendine has işaretleri ve gizli sırları Öğretmek istemesiydi.

"Allah kulu (Muhammed)'na vahyettiğini vahyetti" ^{93[93]} kelimeleri bu amaca işaret ediyor. Burada vahye-dilen şeylerin kelimelerle niçin ifade edilmediği hususu da merak konusudur. Biz bu özel vahiy şekline "vahyi gayri metluv" (sözle ifade edilemeyen vahiy) demekle haksız sayılmayız. Buna Hz. Cebrail'in (a.s) yetkisi dışında olan bilgileri de dahil edebiliriz.

Celîy vahiy ile bu özel vahyin öğretilmesinde bir çelişki olmadığı gibi, gizli vahiy açık vahye tercih etmek gibi bir mesele de olmayacaktır.

Burada, Allah (c.c), Hz. Muhammed'e (s.a) verilen bu Özel durumun gücünü kısmen ümmetinin bazı fertlerine de nasip etseydi bunda hayret verici ne olabilirdi sorusu ortaya çıkıyor. Eğer birisi cömertlik göstermezse ona cömert denemez. Hz. Ebu Bekir'in, ilahi sırrı sakladığı için diğer sahabeye üstünlük sağlaması hadisle sabittir. Rasûlullah(s.a) tarafından sır olarak nitelendirilen bir şeyi başka bir şeye bağlamak bir mü'mine yakışmaz.

Miraç olayında Allah'ı görme meselesine gelince: Bence millet bu konuda fuzuli tartışmaya girmiştir. Ahirette mü'-minlerin Allah'ı göreceği hususu sabit olduğuna göre, gayp aleminde Hz. Muhammed'in (s.a) Allah'ın (c.c) huzuruna kabulü hayret verici birşey değildir. Hz. Aişe'nin (r.a):

"Gözler O'nu görmez, O gözlen görür; O lâtif (gözle görülmez veya lütuf sahibi), herşeyi haber alandır ^{94[94]}âyetinde reddettiği olay, sahip olduğumuz bu göz ve bu baş ile Allah'ı görme olayıdır.

Bu, dünya aleminde ilgilidir; gayp aleminde veya ahiret aleminde ilgilidir. Siz de Tefhim'ul Kur'ân'da görme işinin göz gibi bir aletle yapılmasının gerekmediğini, Allah'ın (c.c) isterse, kalb veya başka bir araç ile de görmenin şeklini yaratabilecek güçte olduğunu söylüyorsunuz.

Cevap:

Yüce Allah'ın, Hz. Muhammed'i (s.a) Sidretü'l Münte-ha'dan da öteye çağırarak, yakın kabulünde şeref verdiği doğrudur. Fakat ümmetten saklı tutmak için orada Hz. Muhammed'e (s.a) bazı sırların öğretildiği doğru değildir.

Tekvir Sûresinde açıkça deniliyor ki:

"Rasûlümüz gaybın bilgilerini saklayacak, kendinde tutacak şekilde hasis değildi. ^{95[95]} Aynı şey Cin

^{92[92]} Necm: 18

^{93[93]} Nemî: 10

^{94[94]} Enâm: 103

^{95[95]} Mevdûfî merhum Tekvir Sûresi'nin 24. âyetine atıfta bulunuyor. Bu âyetin Asım kıraatine göre anlamı şöyledir: "O gaybe ait haberlerde cimrilik etmez. Gördüklerini, aldığı vahiyyle aynen tebliğ eder. (Tekvir: 24)

Sûresi'nin son üç âyetinde de belirtiliyor. Bunların anlamına göre Allah'ın sevdiği Rasûlu ne gayp hakkında verdiği bilgiler risaleti tebliğ içindir.^{96[96]} Mâide Sûresi'nin 67. âyetinde de aynı şey belirtilerek şöyle deniliyor:

"Ey Rasûl, sana nazil olan herşeyi tebliğ et"^{97[97]} Sahih bir hadis-i şerife göre Hz. Ali (r.a) Rasûlullah'tan (s.a) kendisine gizli olarak özel bir talimat verilirken sorusuna, herkesin huzurunda, hayır diye cevap verdi ve minberde bulunduğu bu sırada, kılıcının kınından Rasûlullah'tan (s.a) işitip yazdığı bir kaç şer'î ahkâmı çıkararak, "Rasûlullah'tan (s.a) işitip yazdıklarım bunlardan ibarettir" diyerek orada bulunanlara okudu.

Eğer Miraç sırasında Hz. Muhammed'e (s.a) vahyi metluv dışında, vahyi gayri metluv ile bir kısım talimatlar verildi ise, şüphesiz bu, İslâm nizamını uygulamak ve hak dini ikame etmekle ilgili olabilirdi. Rasûlullah (s.a) bunu açıklama imkânını hicretten hemen sonra buldu. Bu hikmet, Hz. Peygamberin (s.a) Medine'de geçirdiği on senelik hayatı sırasında yaptığı büyük işlerden de açıkça görülmektedir. Bu hikmet sahabe-i kiram'ın eğitimi için verilen emirlerde, hükümlerde, yasaklarda, öğüt ve tavsiyelerde, sözlü ve fiili davranışlarda da kendini belli etmektedir. Ümmetten saklı tutularak, özel kişi veya kişilere telkin edilen sırların, rumuzların, zevklerin, cezabelerin mevcut bulunduğu hadislere ve sünnete hiç rastlanmamaktadır.

Cemâlullah'ı görme konusuna gelince: Buradaki sorun, bu göz ve bu baş ile görme idi. Güvenilir hadislere göre, Peygamberimiz (s.a) bunu reddetmiştir.^{98[98]}

Din Ve Şeriatın Açıklanması İle İlgili Bir Soru Ve Hac Sırasında Kurban Kesme

Soru:

1) Tefhim'ul Kur'ân'm dördüncü cildinde, Şûra Suresinin 20. açıklama notunda şöyle yazıyorsunuz: "Bazılarına göre; Allah'ın, ikame edilmesi için peygamberlerine gönderdiği din hepsinde aynıdır. Bundan sadece "din" kasdolun-maktadır, "şeriat" değil. Onlar "din" ile şeriatteki hükümlerin aynı şeyler olmadığı anlamından yola çıkarak; "tevhid'e, ahirete, kitaplara ve peygamberlere inanmak, Allah'a ibadet etmek ve bir de olsa olsa ahlâkın temel prensiplerini kabul etmek tüm dinlerin genel karakterini ortaya koyar" şeklinde bir sonuca varıyorlar. "Dinde birlik, şeriatlarda farklılık" gibi çok tehlikeli bir sonuca götüren bu düşünce-daha baştan sathi bir yaklaşımdır. Bu düşünce izale edilmezse St. Paul'un şeriatı bir din ortaya koymak suretiyle Hz. İsa'nın (s.a) ümmetini harap ettiği gibi, din ile şeriat birbirinden ayrılır."^{99[99]}

Daha sonra siz, Kur'ân ayetlerinden deliller getirerek, dinden kastın sadece iman esaslarından ibaret bulunmadığını; şeriat hükümlerinin de buna dahil olduğunu ve Hz. Mu-hammed'in (s.a) ümmetine verilen şeriatın bu devir için din olduğunu ve bu şeriatı ayakta tutmanın, dini ayakta tutmak anlamına geldiğini söylüyorsunuz. "Risale-i Diniyyat" adlı eserinizin 6. bölümünde değindiğiniz din ile şeriat arasındaki fark konusunu gözden geçirmeniz gerektiğini sanıyorum.

2) Bir toplantıda, cemaatinizin hacca giden bir üyesi Tefhim'ul Kur'âria istinaden dedi ki: "Eğer bir şahıs hac mevsiminde hacdan önce umre yaparsa kurban kessin." Fa-kat Mekke'de umreden sonra kurban kesilmez. Bu konuda Tefhim'ul Kur'ân'n birinci cildinde Bakara Sûresi'nin 196. ayetinin tercümesinde şöyle denilmiştir:

"Hac mevsimi gelinceye kadar umreden istifade eden bir kimse gücüne göre kurban kessin."

Ben ona anlatmaya çalıştım ki, bu sadece ayetin tercümesidir ve bunun anlamı umreden hemen sonra kurban kesmek değildir. Ancak, Hacc-ı Temettü ve Hacc-ı Kıranda kurban kesmek vacip olur. Hac zamanı gelmeden önce umreden istifade etmek konusunda açıklamalar getirdiğiniz 213 nolu açıklama notunda

^{96[96]} O gaybı bilendir. Kendi görünmez bilgisini kimseye göstermez. Ancak razı olduğu elçilere gösterir. Çünkü O, (razı olduğu kimselerin)

önüne ve arkasına gözetleyiciler (koruyucular) koyar (onları şeytanların kapmasına, ya da bildiklerine, gördüklerine yanıltıcı şeyler karıştırmalarına engel olur).

(Böyle yapar) ki onların, Rab'lerinin kendilerine verdiği emirleri duyduklarını bilsin. Ve (Allah), onların yanında bulunan her şeyi (bilgisiyle) kuşatmıştır (tebliğ etmeleri için kendilerine ne emirler gönderdiğini bilir), her şeyi bir bir saymıştır." (Cin: 26, 27, 28)

^{97[97]} Ayetin tamamı şöyledir: "Ey Rasûl, Rabb'inden sana indirileni duyur; eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur. Doğrusu Allah, kâfirler toplumunu yola iletmez." (Mâide: 67)

^{98[98]} Tercüman 'ul Kur'ân, Nisan, 1977

^{99[99]} Söz konusu ayet Şûra Sûresi'nin 13. ayeti olup anlamı şöyledir:

"O size, dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e,

Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi şeriat (hukuk düzeni) yaptı. Şöyle ki: Dini doğru tutun (Allah'ın birliğine inanın ve O'nun gönderdiği hükümlere teslim olun. Hurafeler karıştırıp dini bozmayın) ve onda ayrılığa düşmeyin. (İşte Allah'ın gönderdiği bütün dinlerin temeli budur.) Fakat kendilerini çağırdığın (bu) şey, Allah'a ortak koşanlara ağır geldi. Allah dilediğini kendine Seçer ve (O'na) yöneleni kendisine iletir." (Şûra: 13)

verdiğiniz bilgilere de dikkatini çektim. Fakat o, bu beyanın gerektiği kadar açık olmadığında ısrar etmektedir. Yanlış anlaşılmalara ortadan kaldırmak için bu meseleye biraz daha açıklık getirmenin faydalı olacağı kanaatindeyim.

Cevap:

Şûra Sûresinin 20 numaralı açıklama notu tamamıyla okunduğu takdirde "Risale-i Diniyyat" ta din ve şeriat arasındaki farkla ilgili verilen bilgilerin yeterli olduğu anlaşılacak ve böylece yazının tekrar gözden geçirilip düzeltilmesine gerek olmadığı görülecektir. Özellikle siz 490. sayfadaki şu ifadeyi mülâhaza ediniz: "Allah her peygambere din ve şeriat vermiş, kendi dönemlerinde din ve şeriatı ikame etmekle mükellef tutmuştur. Şimdi, Hz. Peygamber'in (s.a) nübüvvet dönemi olduğundan dolayı, Şeriat-ı Muhammediye dinin bir cüz u olarak ikame edilmek durumundadır."

"Risale-i Diniyyat" da, dinin iman esasları ile ilgili bölümünün daima aynı ve müşterek kaldığını; şeriat bölümünün ise, çeşitli dönemlerde, muhtelif nebiler vasıtası ile kapsam açısından farklı kılındığını ifade etmiştik. "Risale-i Diniyyat", dini yeni öğrenenler için yazıldığına göre Şûra Sûresi'nin tefsirinde yer aldığı gibi orada detaylı olarak tartışılmazdı.

Bakara Sûresi'nin 196. ayetinde üç emir ayrı ayrı beyan ediliyor:

1. Bir şahıs hac veya umre için ihram giyer de herhangi bir engel sebebiyle Mescid-i Harama ulaşamazsa, hedy kurbanı göndermeli ve bu kurbanı kesilmeden ihramdan çıkmamalıdır.
2. Eğer birisi hastalık yüzünden kan aldirmaya mecbur kalırsa kan aldırır ve fidyesini verir.
3. Eğer birisi bir engelle karşılaşmadan haram bölgeye varırsa, Temettü veya Kıran haccı yaptığı takdirde kurban kesmek zorundadır. Elbette Hacc-ı ifrat'da ona kurban vacip olmaz.^{100[100]}

Miraç Gece Mi Yoksa Gündüz Mü Gerçekleşti?

Soru:

Geçenlerde ziyaret sebebiyle hapishaneye gittim. Muhtelif düşünceye sahip insanların bir tek amaç peşinde plduğunu gördüm. Kur'ân dersi ve cemaatle namaz kılmanın imkânı hazırlanmış. Fakat üzümlere söylüyorum ki, orada da teferruata dair ihtilaflarla uğraşan insanlar var. Benim sorumluluğum altında bulunan koğuştaki Diyobendî, Brelvî ve Hadis Ehli olmak üzere 3 ayrı cemaat kurulmuştu. Ben arkadaşlarla bir tek cemaat kurulması için konuştum. Bu amaçla ilk önce bir Diyobendî alimine gittik. O benim Cema-at-i İslâmî üyesi olduğumu biliyordu. Daha konuya girmeden size itirazda bulunmaya başladı ve Mevlânâ Mevdûdî yeni şeyler çıkarmaya çalışıyor dedi.

Onun söylediğine göre siz Tercüman'ul Kur'ân'da, Miraç hadisesinin güpegündüz cereyan ettiğini yazmışsınız. Halbuki, Kur'ân'da buyurulduğuna göre bu hadise gece vaktinde cereyan etmiştir. Hadis ile de kanıtlanmıştır ki, bu olay yatsı ile sabah namazı arasında cereyan etmiştir. Ben bu konuyu fazla bilmediğim için tartışmayı uzatmak istemedim.

Hapishaneden dönüşte Tercüman'ul Kur'ânın eski sayılarına baktım ve Ocak 1977 sayısının onuncu sayfasında şu yazıya rastladım:

"Rasûlullah (s.a) buna karanlıkta, tefekkür halinde, rüyada veya yan uykuda tanık olmadı. Aksine aydınlık bir vaziyette tanık oldu ve o tamamıyla uyanıktı. O, herhangi bir insanın dünyadaki herhangi bir manzarayı seyretmesi gibi, gün ışığında, kendi gözleriyle bu manzarayı gördü."

Anlaşıldı ki, itiraz yazının bu bölümünerdir. Bu bölüme açıklama getirmenizin çok iyi olacağını düşünmekteyim.

Cevap:

Miraç olayı ile ilgili olarak ben, hiçbir zaman bu hadise gündüz cereyan etmiştir demedim. Böyle bir şeyi ne yazdım, ve ne de böyle birşey aklıma geldi. Miracın gündüz mü, yoksa gece mi olduğu hakkındaki düşüncelerimi Tefhim'nl Kur'ân'm. ikinci cildine, Beni İsrail (İsrâ) Sûresi'nin birinci ayetinin tercümesine ve ilgili açıklama notlanma bakarak öğrenebilirsiniz.

Necm Sûresi'nin 4. ayetinden 12. ayetine kadar olan bölümünde Hz. Peygamber (s.a) ile Cebrail'in (a.s) Miraç ile hiçbir ilişkisi olmayan ilk buluşmalarından söz ediliyor. O buluşma hakkında yazarken, ben bu

müşahadenin gün ışığında ve uyanık vaziyette olduğunu ifade ettim. Tefhim'ul Kur'ân'm 5. cildinde (188-189) ve (192-200) konuyla ilgili bütün açıklamalar detaylarıyla mevcuttur.

Ocak 1977 Sayılı Tercüman 'ul Kur'ârim. 10. sayfasında yer alan tartışmaya gelince: "Cebrail'in (a.s) Hz. Muham-med (s.a) Re Yeryüzünde ilk Buluşması" başlığından da bunun gökteki görüşme olmadığı anlaşılmaktadır. Bütün bu açıklamayı okuyunca görceksiniz ki, Miraç konusunda bu tartışmaya, bu gibi önemli müşahadelerde Hz. Muham-med'in (s.a) kuşkuya düşmemesinin nedenini göstermek için yer verilmiştir. Biraz daha ileride 13. sayfada, Cebrail (a.s) ile Rasûlullah'm (s.a) Sidretul Münteha'daki ikinci görüşmesi anlatılmaktadır. Bu yazıyı da okuyarak anlatılanların neyi açıkladığını görebilirsiniz.

Gerçekten, bir şahsın bir yazısından bir iki cümleyi alarak onları suçlamaya başlamak gibi kötü alışkanlıkları olan insanlar vardır. Bu gibi kimseler bir yazıyı sonuna kadar okumadıkları gibi, yazarın diğer yazılarını da inceleme zahmetine katlanmazlar ki, o konuda ne demektedir, neler yazmıştır görsünler. Böyle bir araştırma yapmayı yeğleseler, onlar da görecekler ki, yaptıkları suçlama iftira ve töhmetten başka birşey değildir. Vaktimiz olmadığından araştırma yapamadık, kusura bakmayın türünden bahaneler ileri sürerlerse; onlara, başkalarına iftira atarak suçlamalarda bulunup yayma işini mutlaka yapmaları gerektiği emrini kimlerden aldıklarını sorunuz.^{101[101]}

Taâmü'l Miskinin Anlamı

Soru:

El-Hâkka Sûresi ile Mâûn Sûrelerinde geçen:^{102[102]} âyetinin tercümesi Tefhim'ul Kur'ân'da iki ayrı şekilde verilmiş. Ayetin anlamı bir yerde "fakire yemek yedirmek" şeklinde verilirken, diğer yerde ise "fakirin yemeğini ver-
Ayetlerin Tefsiri ve Hadislerin Yorumu i 123 mek" şeklinde verilmiş. Bu fark neden ileri .gelmektedir?

Cevap:

Taam" kelimesi Arapça'da "yemek" demektir. Bu kelime it'âm" yâni; "yemek yedirmek" anlamında ek kullanılıyor. Taâmül miskîn"in mânâsı birinciye göre "fakirin yemeği", yâni; "fakire verilen ye mek"tir. Varlıklı insanın yemeğinde fakirin de hakkı vardır. Aynı şey Kur'ân-ı Kerim'de bir başka ifade tarzı ile şöyle ifade edilmektedir:

"Mallarında dilenci ve yoksul için bir hak vardı.^{103[103]}

Diğer mânâsı ise açıktır. Buna göre,

âyetinin anlamı şudur: "O fakire yemek yedirmek için kimseyi teşvik etmez."^{104[104]}

Kurani Kerimin Yardımı İle Bilim Ve Tekniğin Gelişmesi

Soru:

Bir müslüman olarak Kur'ân-ı Kerim'in hayatın her alanında yol gösterdiğine iman etmekteyim.

Müslümanların bilim ve teknikte ilerleyerek insanları refaha kavuşturmalarına ve kendi savunmalarını başarı ile gerçekleştirmelerine yardımcı olacak bilim ve teknikle ilgili gelişmeleri ve yeni ilmî sınırları Öğrenmek için Kur'ân'da birçok işaretler bulunduğu da inanıyorum.

Boş zamanlarımda Kur'ân-ı Kerim'den bu tür sınırları öğrenmeye çalıştım. Naçiz bir atom enerjisi mühendisi olarak bu hususları kendi bakışım doğrultusunda anlamaya çalıştım. Bilimin bu alanında araştırma yaparak, müslümanlar için yeni birşey icad edebilmem için aşağıda gösterilen ayetlerin doğru anlamım ve açıklamalarını yapmanızı rica ediyorum.

1. Hûd Sûresi, âyet: 94-95
2. El-Hicr Sûresi, âyet: 83 -84
3. El-Müminûn Sûresi, âyet: 41
4. Yasin Sûresi, âyet: 28-29
5. Sâd Sûresi, âyet: 14-15

^{101[101]} Tercüman ul Kur'ân, Temmuz, 1977

^{102[102]} Hakka: 34, Mâûn: 3

^{103[103]} Zâriyât: 19

^{104[104]} Tercüman ul Kur'ân, Temmuz, 1977

6. El-Hâkka Sûresi, âyet: 1, 2, 3, 4, 5, 13, 14, 15

7. El-Kâria Sûresi, âyet: 1, 2, 3, 4, 5

Bir çok âyetler daha var ki, onları daha sonra size göndereceğim.

Bu ayetlerin yardımı ile biz atom ışınları, atomun özeliği, dünyanın dönüşü, ses vs.'nin karşılıklı etkileşimi üzerinde araştırma yapıyoruz.

Cevap:

Siz bilimsel araştırmanız üzerinde görüşmek için bana gelmişsiniz, fakat ben rahatsız olduğum için terferruath görüşmemiştik. Bilahare, büroma bıraktığınız mektuplarınızı da hastalığımın dolaylı uzun süre okuyamadım. Ancak bugün, gösterdiğiniz ayetlere ilişkin sorularınıza kısaca cevap veriyorum:

1. Hûd Sûresinin 94-95. ayetleri Şuayb (a.s) ve O'nun ümmeti ile ilgilidir. Hz. Şuayb'm (a.s) ümmetinin uğradığı azab, "bir 'sayha' geldi ve onları mahvetti" şeklinde ifade edilmiştir. 'Sayha', Arapça'da; şiddetli çığlık, bağırma ve gök gürültüsü anlamına gelir. Ben olayın yerini ve mekanını dikkate alarak bunu "şiddetli patlama, gürültü" olarak tercüme ettim. Bundan, olağanüstü şiddetli sesin insanlar ve onların yerleşim bölgeleri için tahrip edici olduğu'anlamı çıkmaktadır. Bunun denemesi deöteden beri bu dünyada olmaktadır. 'Sayha' kelimesi, kıyametten bahsedilirken, Yâsîn Sûresinin 49. ayetinde de kullanılmaktadır. Aynı anlamda Kur'ân-ı Kerim'de "Sûr" kelimesi de kullanılmıştır.

Ayetlerin Tefsiri ve Hadislerin Yorumu 1125 Örneğin: Zümer Sûresi'nin 68. ayetinde buyuruluyor ki:

(Birinci defa) Sûr'a üflendi, göklerde ve yerde olanlar (korkudan) düşüp bayıldı(lar, yahut öldüler.) Ancak Allah'ın dikdiği kaldı. Sonra ona bir daha üflendi, birden onlar ayağa kalktılar, bakıyorlar (ne olacağını bekliyorlar)".^{105[105]} Kur'ân-ı Kerimin muhtelif yerlerinde geçen âyet-i kerimelerden anlaşıldığına göre bu iki ses arasındaki fark şudur: Biri; belirli çapta bir bölgede yükselen ve o bölgenin insanlarını yok eden güçlü sestir, diğeri ise; sadece yeryüzünde değil, göklere kadar yükselen ve bütün mahlukları öldüren şiddetli sestir.

Her neyse, bu sesin sadece kulakları çınlatan bir ses değil, Öldürebilecek, bir milleti yok edebilecek veya kıyamet koparabilecek kadar güçlü olup olmadığı tahminleri yapılabilir. Bu fark, yalnız hava yolu ile yaratılan ve eşyaları etkileyen sesin şiddetine bağlı değildir. Kıyamet mesajını veren Sûr'un sesi, hava yerine başka bir unsur vasıtasıyla yükselmiş olabilir. Çünkü bu ses sadece yeryüzüyle sınırlı kalmayacak, bilakis yeryüzünü aşarak göklere kadar yayılacaktır. Hava ise sadece yeryüzünün üstünde belli bir yükseklikte mevcut olup, bunun ötesindeki uzay boşluğunda bulunmamaktadır.

2. El-Hicr Sûresi'ndeki 83 ve 84. âyetler Semud kavmi ile ilgili âyetlerdir. Bu ayetlerden önce aynı surenin 73. âyetinde Lut kavminin hedef olduğu azap için "sayha" kelimesi kullanılmaktadır. Bunun açıklamasını ben yukarıda yaptım. Bahis konusu edilen 73. âyette, Lut kavminin karşılaştığı "sayha"nm etkisine değinilerek, evlerin ters yüz olduğu yani, çatıların yere düştüğü ifade edilmekte, şehirlerin alt üst olduğu bildirilmektedir. Bu, sadece insanları öldürmekle kalmayan, ulusların yerleşim bölgelerini bile yok edebilecek sesin gücünü de göstermektedir.

83 ve 84 nolu ayetlere gelince: Ben, Semud kavminin yerleşim bölgesini gördüm. Bu bölgede bulunan dağlar baştan aşağıya kadar çatlamıştır. Bu dağları bile delebilen sesin gücünü göstermektedir.

3. Müminûn Sûresi'nin 41. âyetine gelince: Bu âyette Semud kavmine ilişkindir. Bu ayette "sayha'nra meydana getireceği tahribat: "Derken o korkunç ses onları gerçek bir şekilde yakaladı da onları sel süprüntüsü haline getirdik" buyruğu ile öyle bir anlatılmıştır ki, sesin gücü, şiddeti ve dehşetinin sadece insanı mahvetmekle bırakmayıp, vücudunu da parça parça ettiği haberi verilmiştir.

4. Yâsîn Sûresi'nin 28 ve 29. âyetleri Kur'ân-ı Kerim'de zikri geçmeyen bir millet hakkındadır. Bu millet de "sayha" ile yok olmuş ve sayhanın onlara olan etkisi:

"Sadece korkunç bir ses oldu, hemen sönüverdiler" şek linde anlatılmıştır. Başka bir deyişle, onların hayatının çeş-mesikurudu Jj-ul^ "Hâmidûn" kelimesi ile anlatılmak istenen; onlarm vücudlanm hararetinin yok olması sonucu ölmeleri olabilir.

5. Sâd Sûresi'nin 14 ve 15. ayetlerinde Mekke ehline, eğer iman etmezler veya Rasûlullah'ı yalanlamaya devam ederlerse, diğer milletlere geldiği gibi onlara da bir "sayha" geleceği ve başka bir sayha'ya gerek olmayacağı, ük ve son sayhaya uğrayacakları konusunda uyarıda bulunulmuş tur. Burada tek bir sayha'nm onları mahvetmek için yeterli olacağı anlatılmak istenmiştir. nın başka bir anlamı da; bu "sayha" ile onlarm mahvolması arasında bir dişi ,deveden süt sağma esnasında memeyi birinci çekiş ile ikinci çekiş arasında geçen vakit kadar bir vakit olmayacağıdır. İfadenin bu şekilde kullanılmasından maksat; Araplara, bu

sayha'nın sesinin onları bir anda öldürecek güçte oldu: ğunu, helak olma anında yere düşerek çırpınmaya bile, vakit kalmayacağını anlatmaktadır.

6. El-Hâkka Sûresi'nin 1-5. ve 13-15. âyetlerinde gelecek olan kıyamet için "El-Hâkka" kelimesi kullanılmaktadır. Dördüncü ayette aynı kıyamet için Kâria" kelimesi kullanılmaktadır. Arapça'da bu kelime; çarpmak, titretmek, vuruşmak, iki şeyi birbirine vurarak ses çıkarmak anlamlarına gelir.

Bunun teferruatı 13 ile 14. ayetlerde şöyle belirtilmektedir: "Sûr'a birinci üfleme üflendiği, arz ve dağlar yerlerinden kaldırılıp bir çarpışla birbirine çarpıldığı (ve hepsi darmadağın olduğu)zaman.^{106[106]} Sonra 16.

ayette bu durum şöyle açıklanıyor: "Sûr'a üflenmesi sonucu gök çatlayacak ve onun kontrolü gevşeyecek": Başka bir deyişle; yıldızlar ve gezegenler yörüngelerinden ayrılacak ve onlar arasındaki mesafe alt üst olacaktır. İşte bu Âpjü "Kâria"nın apaçık izahıdır. Kur'ân-ı Kerim'de, yer yer bunun teferruatı verilirken, bu tahribin Sûr'a üflemenin hemen peşinden olacağı ifade edilmektedir. Bu ifadelerden Sûr'dan yükselen şeyin sadece sestem ibaret olmadığı, aksine, yeryüzü ile dağları çarpıştırarak tuz-buz edecek ve bütün felek düzenini alt üst edecek güçlü bir şey olduğu anlaşıl maktadır. Beşinci ayette Semud kavminin helak edilış sebebi büyük bir hadise olarak tabir edilen Tâġiya" ile ifade edilmektedir. Bu çeşit hadiseye A'raf Suresi'nde şiddetli zelzele anlamına gelen "Racfe" denilmiştir. Hûd

Sûresi'nde ise aynı hadise için Sayha" denilmiştir ki izahını yapmıştım. Fussilet Sûresinde buna Sâikat'ül Azâb" "alçaltıcı azab yıldırımı" ^{107[107]} den mistir. Bundan Semud kavminin sadece şiddetli ses niteliğinde azaba uğramadığı zelzeleye de maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Sonra 6. ayette Ad kavminin helakinden söz edilerek, bütün Ad kavmini helak eden ve onları budanmış bir hurma ağacı gibi düşüren havanın gücünden bahsedilmektedir.

7. El-Kâria Sûresi'ne ilişkin "El-Kâria" kelimesinin teşrihini yukarıda yapmıştım. Burada kıyamet için 'bir şey çarpan anlamına gelen kelime kullanılmaktadır ve denilmektedir ki; bu çarpma, insanları pervaneler gibi dağıtan ve dağları hallaç pamuğu gibi atan bir şiddette olacaktır. Burada, Allah Teâlâ'nın ses ve hava ile ilgisi olmayan kudretinin diğer unsurları da beyan edilmektedir. ^{108[108]}

İsrailoğullarının Filistin'i Fetihten Kaçınmaları

(Bakara Sûresi'nin 243. ayetinin teşrihi)

Soru:

^{109[109]}ayetinin ^{110[110]} yorumunu verirken 266 nolu açıklama notunda diyorsunuz ki: "Burada İsrailoğullarının büyük taifeler halinde Mısır'dan çıkışlarına ve kendileri için bir yurt bulmak üzere çöllerde oradan oraya geçişlerine değinilmektedir. Fakat Hz. Musa (a.s), Allah'tan"aldığı vahiy üzerine onlara Filistinlilere saldırmalarını, oranın halkını sürüp çıkarmalarını ve orayı fethetmelerini emrettiğinde, onlar korktular ve ilerleme emrine karşı çıktılar. Bu nedenle Allah onları başıboş bir şekilde çölde bıraktı. Böylece, çölün zorlukları içinde, eski nesil yok olup yerine yeni bir nesil yetişti. Daha sonra Allah- onlara Filistinlilere karşı zafer ihsan etti. Büyük bir ihtimalle "ölüm ve ikinci bir hayat" Mısır'dan çıkışın bu iki yönünü kastetmektedir." Bu bir yerde doğrudur, fakat bu ayetin bu hadiseyle ilgisi olamaz. Çünkü bu ayette ölüm korkusu, çıkışın illeti olarak nitelendiriliyor. Ancak İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışlarının sebebi ölüm korkusu değil, Allah'ın (c.c) Musa'ya (a.s) bir emri idi:

"Musa'ya: 'Kullarımı geceleyin (Mısır'dan çıkar), yürüt' diye vahyettik"^{111[111]} ayetlerinden de bu açıkça anlaşılmaktadır.

İkincisi; bu ayette çıkışın kınanabilecek bir vakıa olduğu kabul ediliyor. Fakat Mısır'dan çıkış kınanacak bir şey değildi. Bu bir hicretti.

Üçüncüsü;

"Allah onlara "ölün" dedi de sonra kendilerini diriltti"^{112[112]} ayetinin anlamı ölmüş olan insanların tekrar dirilmesidir. Ben tefsirleri mütâlâa ettim. Fakat hiçbir yerde söylediklerinizi bulamadım. Aksine bu tefsirlerde, Beni İsrail'in bir grubuna işaret edilerek, onların vebadan korkarak kaçtıkları, onlara yolda

^{106[106]} Hakka: 13-14

^{107[107]} Fussilet: 17

^{108[108]} Tercüman ul Kur'ân, Haziran, 1978

^{109[109]} Bakara: 243

^{110[110]} Şu binlerce kişi iken Ölüm korkusuyla yurtlarından çıkanları görmedin mi? Allah onlara "Ölün" dedi de sonra kendilerini diriltti. Şüphesiz Allah, insanlara karşı ikram sahibidir. Ama insanların çoğu şükretmezler," (Bakara: 243).

^{111[111]} Suarâ: 52, Tâhâ: 77

^{112[112]} Bakara: 243

ölümün ulaştığı ve tekrar hayata kavuşturulduktan yazmaktadır. Lütfen bu durumu izah eder misiniz?

Cevap:

Bakam Suresihdeki Yurtlarından çıktılar" ile "Ölüm korkusundan" ifadeleri arasındaki "Binlerce kişi iken" ifadesi üzerinde durunuz. Eğer evlerden çıkmanın sebebi vebadan ölmek korkusu olsaydı burada "Binlerce kişi iken" denmesi yersiz olurdu. Çünkü böyle bir ölüm korkusu, beş-on kişi için de, yüzlercebinlerce kişi için de söz konusu olabilirdi ve insanların bu şekilde öldürülmesi olayının ibret için anlatılması pek de önemli bir şey olamazdı. Bu cümle içinde "Onlar binlerce kişi iken" ifadesi, onların binlerce olmalarına rağmen, ölüm korkusundan dolayı kaçtıklarını açıkça ortaya koymaktadır.

"Binlerce" kelimesi on binden fazla anlamına gelir. Dolayısıyla çok sayıda olmalarına rağmen düşmala karşılaşma korkusuyla kaçmaları yüzünden bu kaçış kınanmaya müstehak bir çıkıştır. Bundan sonraki "Allah onlara "ölün" dedi de sonra kendilerini diriltti" buyruğunun, öldürülme kararı verilen insanların tekrar hayata döndürüldüğü mânâsına gelmesi lâzım değildir. Bu ifade bir kavim, bir topluluk hakkında kullanıldığı zaman, bunun anlamı; onlardan ölüm korkusu hissedenlerin korktukları ölüme gitmeleri ve diğerlerine de ölümden korkmadan, düşmanla savaşacak şekilde hayat verilmesi demektir. Sonraki "Allah yolunda savaşın."^{113[113]} âyetinde bu ifadenin amacı açıklığa kavuşmaktadır. Burada, müslümanla-ra, bu hadise anlatılarak, Allah yolunda savaşma cesareti verilmektedir. Bu âyetin dizilişi içerisinde veba veya başka bir hastalıktan ölme korkusunun hiçbir yeri yoktur.

İsrailoğullarımın Mısır'dan çıkışının asıl sebebi, ölüm korkusu değil, hicret emridir şeklindeki görüşünüz için dikkatle gözönünde tutmanız gereken kayda de^er bir husus da Mısır'da sayısız olmalarına rağmen onlara savaşarak mallarım ve canlarımı güvence altına alma emri yerine, niçin göç emri verildiğidir. Bunun nedeni, bellidir ki onlar, Fira-vun'dan ve Firavun hanedanından korktukları için en büyük zulümlere mâruz kaldıkları halde ses çıkaramıyorlar, onlara hiçbir şey yapamıyorlardı. Aksine, onun gelmesiyle daha da zor duruma düştükleri gerekçesiyle, Hz. Musa'ya (a.s) tariz ve şikayette bulunuyorlardı.^{114[114]}

Tefhim'ul Kur'ân'da 'Teşvil' Kelimesine Verilen Çeşitli Anlamlar

Soru:

Tefhim'ul Kur'ânın iki noktasına dikkatinizi çekiyorum:

1) Yûsuf Sûresi'nin 18 ile 83. âyetlerinde aynı şekilde tekrarlanan

ifadesini siz iki ayrı şekilde tercüme etmişsiniz: "Baba lan bunu duyunca, dedi ki: "Herhalde nefisleriniz sizi al-datıfı, büyük bir işi size kolaylaştırdı. Artık benim yapacağım iş güzelce sabretmektir".

Aynı ifadenin 83. âyetteki tercümesini ise şöyle yapmışsınız: "Babaları bu olayı dinleyince dedi ki: Aslında nefisleriniz sizi aldatıp büyük bir işi size kolaylaştırdı. Artık bana güzelce sabretmek kalıyor."

2) Tâhâ Sûresi'nin 96. âyetinde de aynı kelime (sevvelet) geçmektedir:

Buradaki tercümeyle ise şöyle yapmışsınız: "Nefsim beni işte öyle ikna etti." (Nefsim bana böyle 'yapmayı' hoş gösterdi.)

Burada da aynı kelime (.sevvelet) var, fakat tercüme farklı. Oysa her iki yerde de fiilin öznesi nefis veya enfus'tür. Tesvil kelimesi teşkil anlamında da kullanılmaz. Bunları vuzuha kavuşturacağınızı ümid ediyorum.

Cevap:

Yûsuf Sûresi'nin 18 ile 83. âyetlerinde geçen sevvelet" kelimesi için verdiğim anlam Allâme Zemahşeri'nin "Keşşaf adlı tefsirinde verdiği anlam ile aynıdır.

("Sevvelet" kelimesinin anlamı sehhelet" kelimesinin anlamı ile aynı olup, kolaylaştırmak demektir. Kö-sevele" olup, bükülmek; yumuşak olmak; eğilmek anlamındadır. 'Nefisleriniz bu büyük işi -bu işi Yûsuf hakkında işlediniz- size olağan bir iş olarak gösterdi.)

Bunun aksine Tâhâ Sûresinin 96. ayındaki"seuueZef" kelimesine, Yûsuf Sûresi'ndeki âyetin tercümesinde verdiğim anlamın aynıının verilmesi yer ve mekan açısından uygun değildir. Çünkü burada Samirî kendisinin suçsuzluğuna savunmaktadır. Onun için ben burada "tesviV'va mânâsını "taksin" olarak aldım:

^{113[113]} Bakara: 244

^{114[114]} Tercüman ul Kur'ân, Nisan, 1979

("Tevsîl"; bir şeyi insan için hoş hale getirmek ve ilgi çekici yapmak anlamına gelir ki, o onu yapsın veya söylesin.)

Samirî sanki, "Nefsim bana bunları iyi bir iş olarak sundu" demektedir.

İmam Râğıp el-îsfehânî, "Müfredat el-Kur'ân" adlı kitabında "tesvîl" kelimesinin mânâsım tezyin ve tahsin olarak göstermekte ve şöyle demektedir:

(Tevsîl'den mur.ad: "İnsan nefsinin kendi hırsını süslemesi ve kötülüğü kendisi için güzelleştirmesidir.")

Kamusta şöyle deniliyor:

("Nefsi ona böylece süsledi". "Esvel" kelimesi, düşüp altta kalan kimse demektir.)

Lane de "Maddu'l Kamus" adlı lügatında "sevvele" kelimesinin anlamını şöyle kaydediyor: "Made it appear easy to him: Bu (iş) kendisi için kolay gibi yapıldı.^{115[115]}

İKİNCİ BÖLÜM

Allah'ın Sıfatlarında Tezat Mı Yoksa Mutabakat Mı Var?

Soru:

Tefhimin I. bölümündeki bir yazınızda "Allah rahmet, kerem ve şefkat duygularının kaynağı olmasına rağmen küçük ve masum çocuklara niye sıkıntı ve zorluklar veriyor" şeklindeki bir soruya verdiğiniz cevapta, Allah'ın ilâhî nizamında ortaya çıkan "serler" e mantıkî açıdan açıklamalar getirmeye çalışmış ve bunu yaparken de şu fikirlere başvurmuşsunuz:

1) Allah indinde bütün kainatın topluca menfaati söz konusudur. Buna siz "hayr-ı killi" (bütün iyilik) diyorsunuz.

2) Bütün iyiliği (hayr-ı küll) gerçekleştirmek bir nizam vasıtasıyla mümkün olabilir. Allah hikmetli ve akıl sahibi olduğuna göre, şüphesiz O, bu amaç için işlev ve önem açısından en iyi sistemi seçmiş olmalıdır.

3) Eğer bu serler ortaya çıkmadan küllî hayrın (bütün iyilik) gerçekleştirilebileceği mevcut nizamdan daha iyi bir nizam olsaydı, Allah kesinlikle o nizamı tercih eder, bize onu gönderirdi.

Siz Allah'ın sıfatlarını izah ederken de şöyle yazıyorsunuz:

"Bizim isteklerimiz hakkında bilgisi olmasına rağmen eğer O (Allah Teâlâ), bunları yerine getirmekten kaçınmış ve bizim arzularımızı yerine getirmemişse, bizim öyle yapmanın gerçekten mümkün olmadığını anlamamız lâzım. Bu demektir ki, akıllı ve herşeyi bilen bilgisi dahilinde bundan daha iyi bir durum olamaz. Eğer öyle olsaydı, Allah onu seçer ve onu bize gönderirdi. Çünkü O hikmet sahibidir ve O'nun hikmetinde daha iyi tedbir mümkün iken onu terkederek en kötü durumu seçti diye kuşkuya düşmeyiz."

Yazınızdan aldığımız yukarıdaki alıntının bir cümlesi şöyle:

"Akıllı ve herşeyi bilen bilgisi dahilinde daha iyi bir durum olamaz. Eğer öyle olsaydı Allah onu seçer ve onu bize gönderirdi." Bu cümle güzel bir Örnek sunmakla beraber Allah Teâlâ'nın herşeyden haberdar olan, akıllı, hikmet ve irfan sahibi gibi sıfatları hakkında şaşırtıcı bir fikir vermektedir. Allah'ı, herşeyi bilen, herşeyden haberdar olan olarak kabul ettikten sonra O'nun bilgisini özel bir durum veya tedbirle sınırlandırmak; O'nun alim ve habir olmasını inkâr etmek anlamına gelir. Eğer Allah'ın, hiçbir kötülüğe yer vermeden küllî hayr (bütün iyiliği) yerleştirebileceği bir nizamı kurmaya muktedir olduğu kamtlanabilirse, o zaman peşinden Allah'ın hikmet sahibi olmadığı ve herşeyden de haberdar bulunmadığı sonucu çıkacaktır. Çünkü bütünüyle hayrı içeren bir nizam kurabileceği halde kurmaması, serleri de ihtiva eden bir nizamı uygulaması; ilim ve hikmet sahibi olmanın eksikliğinin göstergesi olacaktır. Eğer Allah'ın ilim ve hikmet sahibi olmasından kuşku duymak küfür sayılıyor-sa ve Allah'm ilim ve hikmet sahibi oluşunun hiçbir şüpheye yer vermeyecek kadar gerçek olduğu kabul ediliyorsa, bundan, Allah'ın içinde kötülükler bulunmayan küllî hayr (mutlak iyilik) ikame edecek bir düzeni kurmaya kudretinin yetmeyeceği ve ileride de yetmeyeceği sonucu çıkarılabilir. Benim bu sorunumu çözmeye çalışacağınızı ümit ediyorum. Verdiğiniz cevabın, Allah'ın hikmet ve bilgi sahibi mi, yoksa kadir-i mutlak (herşeye gücü yeten) mı olduğu veya aynı anda hem hikmet ve bilgi sahibi olduğu hem de kadir-i mutlak (herşeye gücü yeten) mı olduğu noktasındaki kararsızlıklarımı ortadan kaldıracak ve kanaatlerimi sağlamlaştıracak şekilde doyurucu bilgiler ihtiva etmesini rica ediyorum.

Cevap:

Mektubunuzu birkaç ay önce hapishanede iken aldım. Fakat orada sansür uygulandığı için mektuplaşmayı bırakmak zorunda kalmıştım. Dolayısıyla diğer yüzlerce mektup gibi sizin mektubunuza da cevap veremedim. Şimdi kısaca cevaplıyorum.

Bu konudaki sıkıntınız; Allah Teâlâ'nın kudreti-, bilgisi ve hikmetinin gereklerinde mutabakat yerine çelişki arama düşüncenizden kaynaklanıyor. Bu telaşınız sizi, bu sıfatlardan birini inkâr etmekten başka bir çare olmadığı noktasına getirmiştir. Şüphesiz siz bu dünyada kötülüklerin bulunduğunu, şeytanın mevcut olduğunu, küfür, şirk ve diğer itikadî sapıklıkların var olduğunu inkâr edemezsiniz. Cinayet, hırsızlık, vurgun, zina, Lût kavminin eylemleri (homoseksüellik) üe buna benzer sayısız ahlâkî sapıklıkların bulunduğunu da inkâr edemezsiniz. İyilik karşısında kötülüğün ve şer güçlerin açıkta cirit attığı ve faaliyetlerini pervasızca sürdürdüğü de bir gerçektir. Bu sebeple enva-i çeşit haksızlık ve zulümlerin ortaya çıktığını da biliyoruz. O halde sorulması gereken şudur: Acaba, Allah'ın bütün bu kötülüklerin bulunmadığı ve bunlar olmadan iyiliğin yeşerebileceği bir alemleri yaratmaya kudreti var mıydı, yok muydu? Eğer O gücü yettiği halde Öyle yapmadı ise, sizin bu durum karşısında -Allah korusun- Allah'ın hikmet, insaf ve iyilikten yoksun olduğunu kabul etmekten başka çareniz kalmayacaktır. Eğer O'nun böyle bir âlemi yaratmaya kudreti yetmiyor idiyse, sizin mantığınıza göre O'nun aciz sayılması gerekir. İnsanları, Allah'ın" sıfatları konusunda uyum yerine çelişki aramaya iten böyle bir akıl ve mantık yolunun ulaşacağı sonuç kesinlikle böyle bir sonuçtur.

Ben bunun tersini yaptım. Allah'ın sıfatlarında çelişki yerine uyum aramaya ve uyumları açıklamaya çalıştım. Allah Teâlâ tarafından yaratılan dünyada kötülüklerin bulunmasından tedirgin olmak yerine, O'nun hikmetine güvenmek gerektiğini anlatmaya çalıştım. Allah Teala dünyanın nizam ve düzenini bu şekilde yarattığına göre şüphesiz hikmeti gereği böyle yaratmıştır ve bunun dışında serden arınmış bir başka düzen kurmak hikmetine aykırı olacaktır. Eğer siz benim izah tarzımdan mutmain olmuyorsanız iki şekilden birini seçebilirsiniz: Ya Allah'ın sıfatları konusundaki uyumu daha iyi bir tarzla izah ederek bana da doğrusunu gösterin, ya da kafanızdaki Allah'ın kudretten mi, hikmetten mi uzak olduğu konusundaki düşüncenizde bir karara varın.^{116[116]}

Allah'ın Varlığına İlişkin Bir Soru

Soru:

Aşağıda yazılan soru yüzünden bir arkadaşımın akli uzun süredir karmakarışık. Büyük çaba göstermeme rağmen doğru cevap bulamadım. Soruya cevap vererek bizi memnun edeceğinizi umuyorum.

"Akıl ve mantığa göre, var olan herşey için bir var edici gerektiğine göre Allah nasıl var oldu?"

Cevap:

Akıl ve mantık, var olan her bir şeyin mutlaka bir var edicisi (her yaratılanın bir yaratıcısı) olması gerektiğini düşündüğü için, aynı akıl ve mantık; bir mucidi olmaksızın kendiliğinden ortaya çıkan bütün kainat için de bir mucidin (yaratıcının) olmasını istiyor ve şart koşuyor. Yoksa, her varlık için bir mucidin olması gerekecek ve bu süreç hiç bitmeyecek. İşte Allah herşeyi yaratan, fakat kendisi hiç kimse tarafından yaratılmayana denir. Yâni; yaratıcı olup, yaratılmayandır. Eğer o mahluk olsaydı Allah olamaz, aksine onu yaratan Allah olurdu.^{117[117]}

Peygamberlerin Masumluluğu

Soru:

Tefhimin ikinci cildinde, Davud'un (s.a) kıssasını anlatırken, peygamberlerin ismeti hakkında yazdıklarınızdan dolayı bir kısım ulema, bir süreden beri, sizin nebilerin ismetini inkâr ettiğinizi söylemektedirler. Müftü Mevlânâ Mu-hammed Yusuf son yazdığı kitabında bu mesele üzerinde detaylı durarak onların bütün itirazlarını reddetti. Fakat bu kitabın yayınlanmasından sonra bir medresenin hadis muallimi konuyla ilgili yorumlarda bulunarak bu suçlamayı tekrar canlandırmaya çalışıyor. Bu zâtin dediğine göre, "bu yazılarda verilmek istenen anlayıştan dolayı Mevlânâ Mevdûdî, hakikaten peygamber

^{116[116]} Tercüman ul Kur'ân, Şubat, 1965

^{117[117]} Tercüman'ul Kur'ân, Kasım, 1965

aşığı, dürüst bir müslüma-nın gözünde; saygısız, ciddiyetten ve dine bağlılıktan uzak bir insan olarak görülecektir."

Bilahare şu ifadelere yer veriyor:

"Mevlânâ Mevdûdi'nin yazdıklarından anlaşılın o ki, peygamberlerin masumiyetinden maksat; büyük-küçük bütün günahlardan, yalandan ve küfürden korunmaktır. "Ayak sürçmesinden kastı da geneldir. Bu sürçme büyük ve küçük günahlar, yalan ve küfür gibi her bakımdan olabilir."

Daha sonra şöyle bir sonuç çıkarıyor:

"İlâhî koruma kaldırıldıktan sonra olacak iş, koruma var olduğu sürece mümkün olmayan iştir. Bu izahattan çıkan sonuç Mevlânâ Mevdûdi'ye göre; Adem'den (a.s) itibaren şimdiye kadar geçen nebilerin -ki bunlara Hz. Muhammed (s.a) de dahildir- bir-iki büyük günah işlemiş oldukları sonucuna varılabilir. Bu durumda günah sayısı bir veya iki olsun veya ikiyüz olsun bunu işleyen kişi masum değildir ve günah işlediği anda nübüvvet sıfatı ortadan kalkacaktır. Çünkü peygamberlikte büyük günahlardan uzak olmak (masumiyet) sıfatı şarttır."

Bu izahat ve ihtimallere bizzat cevap verirseniz, meseleyi açıklığa kavuşturmuş, itirazcılarının, delil ve iddialarım çürütmüş olacaksınız ümidindeyiz.

Cevap:

İtirazcılar benim yazımdan bir kaç cümleyi alarak, benim peygamberlerin günahsız oluşlarını inkâr ettiğim sonucuna varmışlar. Aslında benim o yazım peygamberlerin masumiyetinin temel prensiplerini açıklamak için kaleme alınmış değildi. Sadece Davud (a.s) ile ilgili kıssanın geçtiği Sâd Sûresi'nin ayetleri üzerinde durulurken, bu konudan kısaca bahsedilmişti. Bu konuya orada kısaca değinmek zorunda kalmam aslında çok önemli bir soruya cevap vermek içindi. Bu soru, Kur'ân-ı Kerim'in bir çok yerinde Allah Teâla nm, peygamberlerden bazılarım eylemlerin sebebiyle uyardığına dair bilgilerin verilmesinden dolayı ortaya çıkmıştı. Meselâ:

Hz. Adem (a.s) hakkında:

Âdem, Rabb'i (nin buyruğu)na karşı geldi de (yolunu) şaşırđı.^{118[118]}

Hz. Nûh (a.s) hakkında:

Sana cahillerden olmamanı öğütlerim.^{119[119]} Hz. Davud (a.s) hakkında:

Keyf(in)e uyma, sonra seni Allah'ın yolundan saptırır.^{120[120]}

Hz. Yûnus (a.s) hakkında: emiye kaçmıştı.^{121[121]}

Balık sahibi (Yûnus) gibi olma"^{122[122]} Ve bizzat Peygamberimiz (s.a) hakkında da:

Yeryüzünde ağır basdp küfrün belini kır)ncaya kadar hiçbir peygambere esirler sahibi olmak yakışmaz."

Allah seni affetsin, doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalan söyleyenleri bilmezden önce niçin onlara izin ver.

'Ey peygamber, eşlerinin rızasını arayarak Allah 'in sana helâl kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun?^{123[123]}

"Surat astı ve döndü; Kör geldi diye.^{124[124]} Buradaki Kur'ân ayetlerinden ve ifade tarzından anlaşılın o ki, Allah'ın beğenmediği ve hoşnutsuzluk ifade ettiği bazı davranışlar nebilerden sudur etmiş ve Allah onları uyarılmıştır. Burada, nebilerin ismeti ile bu davranışların nasıl bağdaştığı sorusu ortaya çıkıyor. Acaba, Allah Teâlâ, nebiler tarafından yapılan iş hakkında önceden bilgi sahibi değildi, iş olup bittikten sonra haberdar oldu ve bunun üzerine nebilerini uyardı diye mi düşüneceğiz? Allah muhafaza, böyle bir durum kabul edilecek olursa bu davranış şekli; nübüvvet itirazdan da öte, Allah Teâlâ'nın herşeyden haberdar olma sıfatına itiraz edilmiş olur. Eğer, Allah'ın bu eylem-' ierden önceden haberi vardı, yapılmazdan önce de Allah bu eylemleri biliyordu denilecek olursa, o zaman da Allah Teâlâ'nın niçin buna önceden engel olmadığı sorusu sorulacaktır. Bu hareketlerin yapılmasına önce izin verilip, sonra yasaklanmasının hikmet ve maslahatı ne olabilir? Daha da ötesi, bu yasaklamanın, kıyamete kadar, mümin, kafir herkes tarafından okunacak olan Kur'ân-ı Kerim1 de yer almasının hikmeti ne olabilir? Sorulması muhtemel bu gibi sualleri sorulmuş varsayarak şöyle cevapladım:

Aslında ismet, (masumluk) nebilerin kişiliğinin bölünmez parçası değildir. Fakat Allah Teâlâ,

^{118[118]} Tâhâ: 121

^{119[119]} Hûd: 46

^{120[120]} Sâd: 26

^{121[121]} Saffât: 140

^{122[122]} Kalem: 48

^{123[123]} Tahrîm: 1

^{124[124]} Abese: 1-2

peygamberliğin soru-inluluklarını doğru bir şekilde yerine getirebilmeleri için, hikmet ve maslahatı gereği, onları yapmaları muhtemel hata ve sürçmelerden korumuştur.

Eğer Allah (c.c) bir müddet için de olsa bu korumayı bıraksaydı, sıradan bir insan nasıl hata yapıyor ve yanlışlığa düşüyor idiyse, peygamberler de aynı hatalara düşebilirlerdi. İlginçtir ki, Allah (c.c) bazen, kısa bir süre, bu korumasını kaldırarak peygamberlerin küçük bir iki hata yapmaları için kapıyı aralamıştır. Bu, peygamberlerin ilâh olduğunun sanılmasını engellemek ve insanlara onların da beşer olduğunu bildirmek için denenmiştir.

Makalenin bütünü ele alındığında görülecektir ki, burada peygamberlerin masumiyeti konusu işlenmiyor. Konunun seyri ve akışı bunu açıkça gösteriyor. Sözü edilen, sadece Kur'ân-ı Kerim'de ifadesini bulan küçük hatalardır. Burada da ismete rağmen bu yanlışlıkların nasıl mümkün olduğu ve bunların önceden niçin önlenmediği, meydana gelen yanlışlıkların niçin sessizce yapılan uyarılarla düzeltilmediği, bu hataların Kur'ân-ı Kerim'de açık açık belirtilmesine neden ihtiyaç duyulduğu üzerinde duruldu.

Fakat ne yazık ki itirazcılar, esas mevzudan çıkan yan bir mevzu olmasına rağmen, bunu nebilerin ismet meselesi üzerinde yapılan genel bir tartışma gibi göstermek suretiyle ilk zulmü işlediler. Onların bu hususta yaptıkları ikinci zulüm de; peygamberlerin de küçük hatalar işleyebilecekleri fikrini benimsememizi abartarak işi isyanlara, büyük günahlara, hatta küfre kadar götürmeleridir. Halbuki ben sadece Kur'ân-ı Kerim'de zikri geçen yanlışlıklardan söz ettim. Ne yazık ki onlar, ismetin kapsamını genişletmek ve ismetin kaldırılmasını her türlü korunmanın kaldırılması kabul etmek ve dolayısıyla küçük büyük her çeşit günahın işlenebileceği, yalanın söylenebileceği, hatta küfre kadar uzanan hataların işlenebileceği ihtimalini ortaya atmak suretiyle, çok daha vahim bir zulüm işlediler. Kaldı ki, okuması yazması olan sıradan bir insan bile yazımdan, belli bir duruma belli bir yanlışlığın vuku bulması için korumanın belli, bir süre için kaldırıldığından bahsettiğimizi, masumluğun büsbütün kaldırılması diye birşeyden söz etmediğimizi anlayabilir. Bütün hayatını felsefe ve mantık okutarak geçiren zatların ismetin bütünüyle kaldırılması ile kısmen kaldırılması arasındaki farkı düşünemediklerini öğrenmek benim için çok zor ve şaşırtıcı olmuştur.

Hal böyle iken, ne şekilde olursa olsun, peygamberlerin masumiyetini inkâr ettiğim düşüncesi yayılsın da bana olan güven kaybolsun diye, bu işin bilerek yapıldığını düşünmekte haleliyim. Senelerdir tekrarlanan bu tür ithamların bu açıklamayla son bulmayacağım, daha yıllarca tekrarlanacağını düşünmek uzak bir ihtimal olmasa gerek. Esas mesele ilmi bir ihtilaf değil, Allah korkusu ile bir arada bulunma ihtimali olmayan kin ve düşmanlıktır. Ben onların haksız suçlamalarına her yönü ile cevap verdiğim, delillerini çürüttüğüm halde, onlar kendilerine hiç cevap verilmemiş gibi, haksız suçlamalarını tekrarlamaktadırlar. Bunu defalarca yaşadım, tecrübe ettim.

İsterseniz, kısaca izahını yapmaya çalıştığım Kur'ân-ı Kerim ayetleri üzerinde inceleme yapılırken işaret ettiğim soruların ortaya çıkıp çıkmayacağını hadis üstadı'ndan sorabilir, bu soruların cevaplarını kendilerinden isteyebilirsiniz. Benim bu sorulara getirdiğim cevaplar yanlış ise, bir ilim adamına düşen vazife kendince doğru sayılan cevapları bildirmektir.^{125[125]}

Ehli Sünnetin Ashabı Kiram Hakkındaki İtikadı

Soru:

"Hilafet ve Saltanat" adlı kitabınızı bir süreden beri dikkatle okuyorum. Sizce ileri sürülen bazı noktalar, sünnet ehlinin icmaya dayanan inançlarına tamamen ters düşüyor.

Sahabe-i kiram'm bazı kusurlarından bahsetmek sünnet ehlinin davranışlarına aykırıdır. Bunu yapanlar sünnet ehlinden sayılmazlar. Yazılarınızda inancıma ters düşen hususlar şöyle aktarılıyor:

"Bir büyük zat şahsî çıkar için bir başka büyük zâttan talepte bulunmak suretiyle bunun caiz olduğu kanaatini verdi."^{126[126]}

"Şimdi hilafetin Hz. Peygamberin (s.a) peygamberi çizgisi üzerinde yeniden tesisi konusunda son bir çare kalmıştı. O da, Hz. Muâviye'nin, kendisinden sonra bu vazifeyi ifa edecek kimsenin tesbiti görevini müslümanların iradelerine bırakmak veya çekişmeleri engellemek istiyor idiyse, kendisi hayatta iken, söz sahibi müslümanlara danışarak ümmet içinde veliahd için en uygun adamın kim olduğunu öğrenmekti. Fakat o kendi oğlunu veliaht yapmak için tehdit ve menfaata başvurarak biat almak suretiyle bu imkânı da ortadan kaldırdı."^{127[127]}

^{125[125]} Tercüman 'ul Kur 'ân, Şubat, 1968

^{126[126]} Hilafet ve Saltanat, sh: 15

^{127[127]} a.g.e, sh: 148

Ehl-i sünnet'in sahabe-i kiram hakkındaki kanaat ve inancının sizce doğru mu, yanlış mı olduğunu lütfen bize bildiriniz.

Cevap:

Sorularınıza cevap vermeden önce siz benim şu sorularıma cevap veriniz.

1. Acaba siz, hiçbir sahabenin hata yapmayacağına mı inanıyorsunuz?
2. Yoksa sahabenin hata yapabileceğine, fakat hiçbir zaman hata yapmadığına mı inanıyorsunuz?
3. Veya sahabelerin hata yapmalarının mümkün olduğunu ve de hata yaptıklarını kabulleniyor da, bunu söylemenin caiz olmadığına mı inanıyorsunuz?

Siz, bana bunlardan hangisine inanıp, hangisine inanmadığınızı söylemelisiniz ki, sizin ehl-i sünnet'ten olup olmadığını anlayabileyim. Eğer siz birinci şıkka inanıyorsanız, bu sünnet ehlinin inancı değildir. Eğer ikincisinden ikna oluyorsanız, bunun yanlış olduğu; Kur'ân-ı Kerim'de, sahih hadislerde ve sünnet ehlinin âlimleri tarafından aktarılan birçok rivayetlerde geçen güvenilir olaylarla sabit olmaktadır. Eğer üçüncüsüne inanıyorsanız, bu da kesinlikle dayanaktan yoksundur. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in bir çok yerinde bizzat Allah Teâlâ ashab-ı kiramın hatalarından bahsetti inekte, muhaddisler de onlarla ilgili olaylara teferruatlı bir şekilde aktarmaktadır. Ve siz, tefsirinde bu olaylardan söz etmeyen herhangi bir müfessirin ismini bile söyleyemezsiniz. Sünnet ehlinin inancına göre, sahabeye kötü söz söylemek ve dil uzatmak caiz değildir. Ben, böyle bir hatayı, Allah'ın yardımı ile hiçbir yazımda kesinlikle yapmadım. Fakat ehl-i sünnet'in alimleri nazarında, ilmi bir mevzuda ya da ilmi bir tartışmada tarihi bir olayı nakletmek hiçbir zaman uygunsuz karşılanmamış, caiz olmayan bir davranış olarak değerlendirilmemiştir. Sünnet ehlinin uleması böyle bir olayı açıklamaktan kaçınmamıştır. Hiçbir ehl-i sünnet alimi de, sahabe tarafından bir yanlışlık yapırsa onu doğru kabul etmek gerekir veya böyle bir harekete yanlış dememek gerekir gibi bir söz söylememiştir. İsterseniz, anlattığım olayların sünnet ehlinin alimlerinin kitaplarından alındığını siz de görebilirsiniz. Bu durumda iki ihtimal ortaya çıkmaktadır: Eğer onlar bu olayların doğru olduğunu kabullenerek kitaplarında aktardı iseler, sizce, onların hepsi ehl-i sünnetten çıkarılmalıdır. Yok eğer yanlış olduğunu bildikleri veya şüpheli gördükleri halde kitaplarına almak suretiyle sonraki nesillere ulaştırmışlarsa, o vakit "kişinin yalancı olması için her işittiğini anlatması yeter" kavlince, bu insanlar yalancılıkla itham edilmiş olur ki, her iki durumda da yanlıştır.^{128[128]}

Rasûlullah İn Kanun Koyma Yetkisi

Soru:

"Sünnetin Yeri" adlı eserinizi gözden geçirdim. Bu eserin mütâlâası ile birkaç şüphe dışında hemen hemen kuşkularımın hepsini gidermiş oldum. Kalan kuşkularımı gidermek için yol göstereceğinizi ümit ediyorum. Sayfa 79'da Allah'ın (c.c), Hz. Muhammed'e (s.a) açıkça teşri yetkileri verdiğini yazıyor ve şöyle diyorsunuz: "Allah Teâlâ'nın verdiği emirler sadece Kur'ân-ı Kerim'de yer alan buyruklardan ibaret değildir. Hz. Muhammed'in (s.a) haram veya helal diye nitelendirdiği, yasakladığı veya emrettiği şeyler de Allah tarafından verilen yetkililerdir. Ve dolayısıyla bunlar da ilahî kanunların bir parçasıdır." Fakat 88. sayfadan 90. sayfaya kadar verdiğiniz örnekler gerçekte şeriat vazetmeyle ilgili Örnekler değil, şeriatı açıklayıcı örneklerdir. Bu konuda verdiğiniz, dikkatimi çeken en son örnekleri aşağıya alıyorum:

Bunlar hakkında yol gösterici açıklamalarımı rica edeceğim.

a) Sayfa 89'da bazı yiyeceklerin haram oluşu ile ilgili olarak Mâide Sûresi ile iktifa etmişsiniz. Fakat En'âm Sûresinin 145. ayetine göre, sadece mundar ölmüş hayvanın eti, domuz eti ve Allah adına kesilmeyen hayvanın eti haramdır. Yâni, Allah Teâlâ vahiy yoluyla bu saydığımız yiyecekler dışında, başka hiçbir şeyi haram saymıyor. Hal böyle iken Hz. Muhammed'e (s.a) diğer şeyleri haram saymanın yetkisi nasıl verildi?

b) Şeriate göre, bazı durumlarda zinanın cezası taşıyarak öldürmektir. Fakat Kur'ân-ı Kerim'de zina suçu dolayısıyla bu cezadan bahsedilmiyor. Bu ceza nasıl önerildi?

Her iki Örnekte de Kur'ân buyrukları ile şeriat buyrukları arasında zahirde bir çelişki varmış gibi görünüyor. Oysa gerçekte böyle bir çelişki yoktur. Bu gerçeği açıklayarak bizi memnun edeceğinizi ümit ediyorum.

Cevap:

Hz. Muhammed'in (s.a) teşri (şeriat vazetme) yetkilerinden Hz. Muhammed'e (s.a) kendi istek ve arzusu ile birşeyi helâl veya haram kılma yetkisi verildiğini kastetmedim. Söylemek istediğim, her emrin Kur'an yoluyla gelmesinin gerekli olmadığıdır. Hz. Muhammed'in (s.a) ağzından çıkan her emir Allah Teâlâ'nın işareti ile olduğundan, müslüman-lar Hz. Muhammed'den (s.a) işittikleri her emri yerine-getir-mekle mükelleftirler. Peygamberin (s.a) ağzından çıkan emri duyup, O'na bu emrin Kur'ân'ın hangi ayetine göre çıkarıldığını sormak ve Kur'ân'da olmadığı için biz bu emirlere itaat etmekte mükellef değiliz demek, müslümanların işi değildir.

Kuşkusuz, Hz. Muhammed (s.a) tarafından müslümanlara namaz kılma konusunda gösterilen uygulamalı şekil ve sözlü olarak insanlara öğretilen teferruat Kur'ân-ı Kerim'de de yazılı değildi. Fakat inananlar O'nun yolunda yürümekte mükellef idiler. Çünkü onlara, sadece Kur'ân-ı Kerim'e itaat değil, Rasûl'e itaat ve O'nun gösterdiği yoldan yürüme emri de verilmişti.

Şeriat vazetme ile şeriatı açıklamada ileri sürdüğünüz farklılık üzerinde ısrarla düşündüğünüz takdirde, bunlar arasında gerçekte herhangi bir fark olmadığını göreceksiniz.

Allah Teâlâ'nın anahatlarıyla bildirdiği herhangi bir emrin açıklamasını bizzat yaşayarak veya emir ve yasaklarıyla öğretmek Hz. Peygamberin (s.a) vazifesi olduğuna göre, Peygamberin (s.a) bu açıklamaları da, hükmün aslı gibi kesin hüküm ifade eder. Oysa bu hükümler, Kur'ân-ı Kerim'de haber verilmemiştir.

En'âm Sûresinin 145. âyetinin muhtevasına baktığımız zaman anlayacaksınız ki, âyet-i kerimede anlatılmak istenen şey; haram olanların cahiliye dönemi Arapların haram saydığı şeyler değil, bu ayette haram kılınanlar olduğudur. Ayet, söz konusu dört şeyin dışında kalan hiçbir şey haram değildir anlamına gelmez. Ayette anlatılmak istenen şey Hz. Muhammed'in (s.a) yırtıcı hayvanların ve avcı kuşlar gibi yırtıcı kuşların haramlığını bildiren hadisleri ile açıklığa kavuşmaktadır. İşte Rasûlullah'm (s.a) Kur'ân-ı Kerim'de bildirilenler dışında bazı şeyleri haram kılan bu hükmü, Kur'ân emrine ilave olarak verilen gizli bir emri ihtiva etmektedir.

Zinadan dolayı verilen C3za hakkında Nûr Sûresinin tefsirinde teferruatlı açıklamada bulundum. Orada ben; Nûr Sûresi'nde zina yapan erkekle zina yapan kadın için belirlenen cezanın aslında evli olmayan suçlunun cezası olduğunu açıkladım. Nûr Sûresi ile Nisa Sûresi'nin 25. ayetinin tefsirinde de işaret ettiğim bu deliller Kur'ân'ın diğer yerlerinde de mevcuttur. Bu konu için siz Tefhim'ul Kur'ân'ın birinci cildinin 342 ve 343. sayfalarını okuyabilirsiniz. Bütün bu açıklamayı dikkatlice okuduğunuz zaman evli bir insana zinadan dolayı taşıyarak öldürme cezası vermenin Kur'ân'ın hiçbir hükmüne aykırı olmadığını, bilakis Hz. Muhammed'in (a.s) gizli vahiy (vahy-i hafî) yolu ile aldığı; Kur'ân-ı Kerim'de yer almayan, fakat Kur'ân-ı Kerim'deki hükmü tamamlayan ek bir emir olduğunu anlayacaksınız.

Soru:

Birinci mektubuma verdiğiniz cevapta siz, En'âm Sûresindeki ayetin cahiliye dönemindeki Arapların haram saydığı şeylerin haram olmadığını, ayette zikredilen şeylerin haram olduğunu açıkladığınızı söylüyorsunuz. Fakat Kur'ân-ı Kerim'in açıklaması sadece bununla kalmamakta, Hz. Muhammed'e (s.a) inen vahye göre bu şeyler dışında başka hiçbir şeyin haram sayılmadığı yolunda izahat da getirmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen kelimeler açık ve nettir. Buna rağmen siz niçin "bunun anlamı, bu dört şeyin dışında kalan hiçbir şeyin yenilmesinin haram sayılmadığı değildir" diyorsunuz. Lütfen izahat buyurunuz.

Tefhim'ulKur'ânı önce de okumuştum. Şimdi, tavsiyenize uyararak, Nisa Sûresi ile Nur Sûresindeki ilgili notlarınızı tekrar mütâlâa ettim. Saygısızlık olarak telakki etmezseniz açıklamalarınızın beni pek tatmin etmediğini ifade etmek isterim.

Genelde karşılaştırma benzer şeyler arasında yapılır. Yani, eğer evli bir cariyeye namuslu hür bir kadına verilen cezanın bir kısmı veriliyorsa hür kadının da evli olması lâzımdır. Yoksa Kur'ân-ı Kerim'in burada, evli bir cariyenin, evli hür bir kadınla değil; evli olmayan hür bir kadınla mukayese yapıldığı şeklinde açıklama getirmesi gerekirdi. Siz, Kur'ân-ı Kerim'in veya Rasûlullah'ı (s.a) buna açıklama getirdiğini söyleyebilir misiniz? Nur Sûresi'nde verdiğiniz notta, "Hz. Ali (r.a) bir kadını kırbaçlatmış ve cuma günü taşıyarak öldürmüştü. Peşinden de 'Allah'ın Kitabına uygun olarak kırbaçlattık ve Rasûlullah'ın (s.a) Sünnetine uygun olarak da recmettirdik demişti" diye yazıyorsunuz. Yani, Hz. Ali'nin (r.a) gözünde, Nûr Sûresi'ndeki ayette belirtilen ceza; evli olmayan namuslu (hür) kadınlarla sınırlı değildi? demeye getiriyorsunuz. Belki de bunun için İmam Ahmed, Davud Zahirî ve İslak b. Raheveyh önce yüz kırbaç vurup, sonra taşlanarak Öldürme cezasını tecviz etmişlerdir.

Eğer bu yorum doğru ise, zina için yüz kırbaç cezasının evli hür kadın için de geçerli olduğu lehinde pek çok deliller mevcuttur. Hal böyle iken bu suç için evli hür kadınlara niçin recm cezası veriliyor?

Cevap:

Dört şeyin haram oluşuna ilişkin emir En'âm Sûresi dışında Mâide, Nahl ve Bakara Sûrelerinde de geçmektedir. Fakat her üçünde de bu şeyler dışında başka bir şeyin haram olduğunu gösteren herhangi bir kelime bulunmamaktadır. Sadece En'âm Sâresi'nde, vahiy yoluyla Hz. Muhammed'e (s.a) verilen emirde, bu dört şey dışında başka şeylerin ha-ramlığından bahsedilmiyor. Bunun için sizden ayeti siyak ve sibakı ile birlikte değerlendirmenizi önermiştim. Konunun akışı dikkate alınarak bakılırsa, burada Arapların cahiliye döneminde haram saydıkları şeylerin aslında haram olmadığı ve haram olan şeylerin onların haram saydıklarının değil, ayetin haram olarak bildirdiklerinin olduğu anlatılmak istenmiştir.

Dikkatinizi çektiğim Nisa Sûresi'nin ilgili ayetinin üslûbunu ve kelimelerini bir daha gözden geçiriniz. Orada deniliyor ki, eğer bir kişi, hür bir mümin kadınla evlenmeye güç yetiremezse, mümin cariyeye nikah kıyabilir. Daha sonra bu ayette deniliyor ki, bu köle kadınlardan nikahlanarak namuslu kadın durumuna gelenler bundan sonra zina ederlerse namuslu kadına verilen cezanın yarısı verilir.

Yine bu ayette iki yerde "hür kadınlar" tabiri kullanılmıştır. İki yerde de aynı anlamda kullanılacağı malumdur. Sizce bu ayetin ilk cümlesindeki "hür kadınlar" dan kasıt evli kadınlar mı? Yani bu, evli mümin kadınla nikah kıyacak gücü bulunmayan şahıs, mümin cariyeye ile nikah yapsın anlamına mı geliyor? Eğer anlam bu değilse bu cümledeki "hür kadınlar"dan kastın hür ailenin evli olmayan kadınları olacağı meydandadır.

Bu kadınlara karşı, mü'min cariyelerden söz edildiği zaman bu, ancak hür bir ailenin evlenmemiş kızının "hür kadın" olması gibi, evli olmayan cariyeye aynı anlamda "hür bir kadın" olamaz anlamında olabilir. Köle bir kadın evlenerek iffetli kadın durumuna geldikten sonra zina suçu işlerse, ona aynı durumda olan hür kadına verilen cezanın yarısı verilir Duyurulduğuna göre, ikinci cümlede geçen hür kadınlara verilen cezadan kasıt da evli olmayan hür aile kızının zina işlemesi halinde verilen cezadır. Burada siz, bu kelimeyi "evli hür kadın" anlamında alamazsınız. Çünkü aynı ayette, aynı kelimeyi iki ayrı anlamda almak doğru değildir. Hz. Ali'nin (r.a) söz ve davranışı konusundaki delilinize gelince: Bilmelisiniz ki: Bu konuda Hz. Ali (r.a) görüşünde sahabe-i kiram içinde münferit kalmaktadır. Hz. Peygamber (s.a) hiçbir zaman zina eden hür bir kadını recmetmeden önce kırbaçlatmadı.

Aynı şekilde, diğer üç halife zamanında da recmettirme-den Önce kırbaçlama olayına rastlanmamaktadır. Hiçbir sahabenin bunu teyidi duyulmamıştır. Ve cumhur-u fukaha da Hz. Ali'nin (r.a) bu içtihadını kabul etmemektedir.^{129[129]}

Günahkâr Mümin İle İyiliksever Kafir Arasındaki Fark

Soru:

Bugünlerde üniversiteli, çok zeki, hristiyan bir kız öğrenci benden ingilizce dersi alıyor, hemen hergün benimle dini konularda görüş alışverişinde bulunuyor. Ben de bu fırsattan istifade etmek düşüncesiyle onu İslâm dininin prensiplerinden haberdar etmeye çalışıyorum. Şükürler olsun, onun İslâm dini hakkındaki pek çok yanlış anlamalarını giderdim. Fakat birgün bu öğrenci bana öyle bir soru sordu ki, bütün eserlerinizi mütâlâa ettiğim halde sadra şifa bir bilgiye rastlayamadım.

Benim hristiyan kız Öğrencimin dediğine göre, lisede din dersinde okuduğu bir hadis-i şerifte; bir müslümanın, ne kadar günahkâr olursa olsun, cehennem'de bir müddet günahlarının cezasını çektikten sonra eninde sonunda muhakkak cennet'e gideceği, fakat kafirin sürekli cehennem'de kalacağı ifade ediliyormuş. Ondan sonra bu öğrenci bana "siz bizi kafir addediyorsunuz" dedi. Müslümanların itikadına göre; bir hristiyan ne kadar iyiliksever olursa olsun, kesinlikle ce-hennem'e gidecektir. Bunun sebebi nedir?

Cevap:

Önce siz öğrencinize günahkâr mümin ile iyiliksever kâfir arasındaki farkın temelini anlatın. Mü'min, Allah Teala'ya itaati kabul ederek herşeyden önce O'nun sadık kullan arasında yer almaktadır. Sonra bazı ahlâkî bozuklukları sebebiyle, bir veya birkaç suç işlemiş olmaktadır. Kâfire gelince, temelde o bir isyankârdır. Söylediğiniz gibi iyiliksever de olsa, bunun anlamı; isyanın dışında başka bir suçu işlememiş olmak demektir. Malumdur ki, asi olmayan ve sadece suçlu qlan bir kimseye işlediği suçuna göre ceza verilecektir.

Ona isyankâr cezası verilemez. Çünkü, bir kimseyi suç işledi diye itaatkarların listesinden silemezsiniz. Fakat isyan başlı başına en büyük suçtur. Eğer bir kimse başka bir suç işlememiş, isyanına başka bir suç eklememiş bile olsa, onun durumu itaatkâr bir kimsenin durumuyla bir olamaz. Ona başka bir suç işlememiş olsa dahi, isyanının cezası verilecektir. Eğer o, isyan ile birlikte başka suçları da işlemiş olursa ona isyan cezası ile birlikte diğer suçlarının cezası da verilecektir.

Bu temel prensibi anladıktan sonra ona Allah Teâlâ'nın vefakâr ve itaatkâr kulları arasında sadece Allah Teâlâ'nın tevhidinde şirk katmadan, Allah'ın tüm peygamberlerine ayırım gözetmeden ve Allah'ın gönderdiği kitapların tümüne hiçbirini inkâr etmeksizin iman eden, ahirette de hesaba çekileceği bilen, bütün bunlara inanan insanların yer aldığını söyleyin. Bunlardan herhangi birine bile inanmayan şahsın âsi olduğunu ve Allah'ın fedakâr kullarından biri sayılamayacağını anlatın. Peygamberlere ve kitaplara imandan Örnek verelim: Hz. İsa'dan (a.s) önceki peygamberlere ve onların getirdiği kitaplara inandıkları halde, Hz. İsa'yı (a.s) ve O'nun getirdiği İncil'i kabul etmeyen yahudiler âsî ve bağı sayıldı. Aynı şekilde Hz. Muhammed'in (s.a) gelişine kadar Hz. İsa'nın (a.s) izinde olanlar Allah'ın itaatkâr kulları idi. Fakat Hz. Muhammed'i (s.a) ve O'nun getirdiği Kur'ân-ı Ke-rim'i inkâr ettikleri için onlar da yahudiler gibi âsi oldular.

İsa'yı (a.s), İncil'i ve Önceki nebiler ile onların getirdiği kitapları kabul etmelerine rağmen onlar Allah'ın itaatkâr kulları arasında sayılamazlar.

Bunu da söylemekte fayda vardır ki? Allah Teâlâ cenneti asiler için değil, itaatkâr kulları için yaratmıştır. Eğer bu itaatkâr kullardan birisi bağışlanamaz bir suç veya suçlar işlerse; ona, bu suçlara göre ceza verilecektir ve cezasını çektikten sonra cennete girecektir. Fakat isyan suçunu işleyen hiçbir surette cennete gidemeyecektir, o kesinlikle cehenneme konulacaktır. Başka bir suç işlememiş olsa dahi tek başına isyan öylesine büyük bir suçtur ki, bu suçla birlikte hiçbir iyilik o kimseyi cennete götüremez. ^{130[130]}

Hakkı Aramanın Doğru Yolu

Soru:

Eğer birisi yoğun çabalarına rağmen hak aramakta başarısız oluyorsa, o zavallının cesareti kırılmış olmayacak mı? Bir misal vereyim: Bir şahıs zifiri karanlıkta yolculuk etmekte ve aydınlığa ulaşma ümidi taşımaktadır. Ne varki alınan uzun mesafeye rağmen ışığa rastlanmamaktadır. Bu zavallı ve bitkin adam karanlıktan başka birşey elde edemeyeceğini düşünmeye başlayacak ve aydınlığı bulma ümidini yitirdiği için yolculuktan da vazgeçecektir.

Siz, bu Örneğin bir hayâl mahsûlü olduğunu söyleyeceksiniz. Fakat ben insan hayatında cereyan eden hakiki bir Örnek verdim: Bilinçli ve resmen müslüman olan iki kişi iki kalede kapalı tutulmaktadır. Bunlardan birisi musibet, eziyet ve başarısızlık kalesidir. Bu şahıslardan biri birinci kaleden dışarı çıktıktan sonra bir tek kaleye daha girip serbest olacağını düşünmektedir. Bu düşünceler içerisinde olan kişinin morali yükselmekte ve ikinci kaleden çıktıktan sonra serbest kalmaktadır. Bu tecrübe onun için tatmin edici olmakta ve musibet içinde olanlara yardım eden bir zat halini almaktadır. Fakat öbür şahıs bir kaleden çıkıp ikincisine, üçüncüsüne, dördüncüsüne... girmeye devam etmektedir. Bu durumda olan kişi de hayâl kırıklığına uğramakta, musibet zamanında ona yardım eden bir zâtın bulunmadığını düşünmektedir. Bu şahıs hiçbir isteğinin yerine getirilmediği ve sayısız musibetlerden kurtulamadığı için ümitsizdir. Çünkü o zavallı adam devamlı şekilde Allah'ın yardımını ne zaman?" ^{131[131]} diye bağtırmadıkça

"iyi bilin ki, Allah'ın yardımını yakındır" ^{132[132]} diye karşılık veren bir seda işitmiyor. Eğer onun bir tek isteği yerine getirilmiş olsaydı veya bir tek derdi halledilmiş olsaydı, o hayâl kırıklığına uğramaz, yukarıda dualarını işiten veya isteklerini yerine getiren yüce bir zâtın mevcut olduğunu düşünür, ümitsizliğe kapılmazdı.

Cevap:

Sorunuza cevap olarak diyebilirim ki, hak ve gerçeği aramak temel bir erdemdir ve hakkı bulmanın birinci şartıdır. Fakat bununla birlikte hakkın iyi niyetle, taassupsuz ve akıllıca aranması gerekir. Yani, bunu ararken hak ve batıl arasında ayırım yapmak ve batıl görünen şeyi terketmek lâzımdır. Bu durumda, insanın eline koyu karanlıklar dışında başka bir şeyin geçmeyeceği düşüncesi ve imkânı ortadan kalkmış olur.

^{130[130]} Tercüman 'ul Kur 'ân, Ağustos, 1975

^{131[131]} Bakara 214

^{132[132]} Bakara: 214

Sorunuzun ikinci bölümünde verdiğiniz misalden, sizin yalnız hak arama peşinde değil, aynı zamanda muşibet, eziyet ve başarısızlık kalesinden dışarıya çıkmak peşinde olduğunuz da görülmektedir. Dolayısıyla sizin "Allah'ın yardımını ne zaman?" ^{133[133]}feryadınıza karşılık veren birinin:

"iyi bilin ki, Allah 'ın yardımını yakındır." ^{134[134]} diye cevap vermesi sizin için yeterli olmamakta, sizi felaket ve musibetlerden de kurtarması gerekmektedir.

Bence, hak aramak için giriştiğiniz ve sizi ümitsizliğe sevkeden başlangıç noktanız tamamıyla yanlıştır. Hayâl kırıklığınız da bundan kaynaklanmaktadır. Hak aramanın doğru yolunu bulabilmek için önce şu soruları iyice düşünmeli, araştırmalı ve bir sonuca varmalısınız:

1. Kainatın bu nizamı bir yaratıcı olm'adan mı kuruldu?
2. Veya bu kainat yetkili bir çok Tann'ın eseridir de, onlar mı bu nizamı yönetiyorlar?
3. Veya, bu nizamın bir tek yaratıcısı, sahibi ve hâkimi mi vardır?

Bundan sonra siz bu kainatı anlamaya çalışın ve bunun:

- a) Bir azab evi mi,
- b) Eğlence yeri mi,
- c) Veya, lezzetin ve acının, rahatın ve huzursuzluğun, başarı ve başarısızlığın, kâr ve zararın vs. herşeyin deneme yeri olan bir imtihan yeri mi olduğunu araştırın.

Sonra bu dünyada insanın konumunu anlamaya çalışın ve düşünün:

- a) O bu dünyada tamamıyla serbest midir, yoksa onun kaderi üzerinde insanüstü bir varlığın etkisi mi varır? Bu yüce varlık huzurunda yaptıklarından hesaba çekilmeyecek midir?
- b) Veya, yerlerde ve göklerde birçok Tanrılar onun geleceği üzerinde söz sahibi midir?
- c) Veya, bir tek Allah, onun ve bütün dünyanın yaratıcısı, hâkimi ve mutlak egemeni midir? O, bizim ileri sürdüğümüz şartlara bağımlı değil midir? O, bize karşı hesap vermek zorunda değil de, biz O'na karşı hesap vermek zorunda mıyız? O, bizi iyi-kötü, acı-tatlı, çeşitli merhalelerden geçirerek karşılığı yaşadığımız dünyada değil de ahirette olan bir sınavdan mı geçirmektedir?

Eğer, araştırmanızın sonucuna göre, bu sorulara cevabınız birinci veya ikinci şekilde ise ben sizi umutsuzluktan çıkarıp umut yoluna koymak için birşey yapamam. Eğer cevabınız üçüncü şekilde ise bu cevap sizi hoşnudluk menziline götürecektir.

Eşi ve benzeri olmayan Allah tek başına bütün kainatı yönetmektedir. O halde kainatın sayısız varlıklarından hiçbirisi, Allah'tan bütün ilahlık vasıflarını terkedip, sadece kendi menfaati için çalışmasını isteyemez. Böyle bir istek kesinlikle yanlıştır.

Bu dünya bir imtihan evi olduğuna göre, bu dünyada karışılan sevinç ve üzüntü, sıkıntı ve rahat, başarı ve başarısızlık aslında insanı denemek içindir. Bunu bilinçli şekilde kavrayan insan, iyi durumda kibirlenip böbürlenmez, kötü durumda da moralini bozup üzüntüye düşmez. Her hal ve durumda Allah tarafından yapılan sınavda başarılı olmaya çalışır. Dünyanın mevcut nizamının bu gerçeğini anlayan kişi ona sadece rahat, başarı, konfor ve kolaylıklar nasip olsun; kendisine hiçbir zaman musibet, dert, üzüntü ve başarısızlık verilmesin gibi yanlış temennilerde bulunmaz. Çünkü bilir ki; bu dünya ne tek başına zevkin, ne de tek basma acının; yahut tek başına huzurun veya huzursuzluğun; veya yalnızca başarının veya başarısızlığın olduğu bir dünyadır. Bu dünya yalnız zevk-ü sefa yeri olmadığı gibi, yalnız elem ve ızdırap dünyası da değildir. Bu dünyada her şey zıddı ile kaimdir.

Araştırma ve incelemelerinizin sonucunda akıl ve mantığınız, üçüncü sorunun cevabı olan, Allah'ın tek yaratıcı ve hakim olduğu, bizim mahluk olduğumuz; O'nun mutlak egemen olduğu, bizim O'nun kulları olduğumuz; O'nun bizim ileri sürdüğümüz şartlara uymak zorunda olmadığı; O'nun bize karşı değil, bizim O'na karşı sorumlu olduğumuz cevabını ikna edici bulur ve kabullenirse, hiçbir zaman bizi bu veya şu şekilde yaşatması, ne istersek bize vermesi, bir felaketle karşılaşsaksak onu derhal bizden uzaklaştırması ve bizim bütün isteklerimizi uygun görerek, o şekilde yerine getirmesi gibi yanlış beklentilere bel bağlamaz, Allah'ı bunları yapmaya mecbur gibi görmezsiniz.

Kısacası, güvenilir bilginin semeresi; iyi ya da kötü bütün hallerde değişmeyen zihni ve kalbi tatmin etmektir. Bilgi ve marifetten yoksunluk ise, kesinlikle huzursuzluk, sıkıntı ve yeistir. İnsan geçici başarılarla avunsa da sonuç değişmez. Ümitsizlikten kurtulmayı gerçekten istiyorsanız, herşeyden evvel gerçeği yakalamayı düşünün. Yoksa hiçbir şey sizi dipsiz karanlıklardan kurtaramaz. ^{135[135]}

^{133[133]} Bakara: 214

^{134[134]} Bakara: 214

^{135[135]} Tercüman ul Kur'an, Ağustos, 1975

Sahabe-İ Kiramın Hak Ölçüsü Olup Olmadıkları Tartışması

Soru:

Sizin ilmi yazılarınız ve eserlerinizdeki diğer tartışmalara ilaveten, ashab-ı kiram'ın hak ölçüsü olup olmadığı meselesi yüzünden yeni bir tartışmanın daha başladığını haber vermek istiyorum. Ben, bu görüş ayrılıklarının gerçek yüzünü anlayamadığım için tedirginim. İlgililerin yazdıklarından anlaşmazlığın sebep ve sonuçlarını çıkarmak mümkün olmamaktadır. Çünkü siz, sahabe-i kiram'ı Allah'ın rahmet ve bağışlamasına nail olmuş kimseler olarak kabul etmektesiniz. Muarızlarınız da sahabenin günahsız olduğunu iddia etmemektedirler. Size göre, sahabe-i kiram'ın mutabakatı ve topluca amel tarzı doğru ve hak ölçüsü için bir delil (hüccet) sayılır. Her sahabenin her hareketi onların gözünde de mutlaka taklid edilecek bir şey ve hakkın ölçüsü değildir. Diğer taraftan, taraftarlardan her biri her sahabenin toplumsal hayatında hayır ve iyilik yönünün galip geldiğine ikna olmuş durumdadırlar. Sahabe-i kiramın tarihi hakkında araştırma yaparak yazdığınız doğru veya yanlış hadiselerin bu tartışmanın temeli yapılmasına gelince: Kanımca, kısmî veya bireysel olayların gerçekte vuku bulup bulmaması bir dereceye kadar sahabenin hak ölçüsü olup olmadığıyla alâkalı değildir. Onun için bu karışıklıklarla dolu uzun tartışmadan kaçınarak, bu olayları bir kenara bırakıp, sadece ilmi açıdan inkâr ettiğiniz hak ölçüsünün ne demek olduğunu açıklamanızı istiyorum. Bu konudaki incelememin sonucunu size sunmaktayım. Buna mutabakat ediyorsanız ne âlâ, aksi halde ilmî tenkidlerinizden istifade edelim.

Kitap ve Sünnet'te bildirilen şeyler için ilave ölçülere ihtiyaç olmadığı aşikârdır. Bizatihi bunların kendisi başkaları için başlı basma bir ölçüdür. Sahabe-i kiram'ın basit hataları üzerinde durmakta bir fayda yoktur. Kur'ân ve hadiste olumlu veya olumsuz açıklama bulunmayan, sonradan ortaya çıkan teferruatla ilgili meselelerde sahabe-i kiram'm sözleriyle hareketleri delil olarak kullanılabilir. Çünkü, Hz. Muhammed (s.a) ile birlikte olup O'nun sohbetlerine katılmanın, O'na yakın ve arkadaş bulunmanın tesiriyle onların kalpleri ve kafa yapıları, bize göre; doğruya, hakka ve sevaba daha yatkındır. Hz. Muhammed'le (s.a) sohbet şerefının dışında nübüvvet ile sağlam ve yakın ilişki kurduklarından dolayı sahabenin maçldi ve manevi meseleleri (din ve dünya işlerini) çözmede bir nevi üstünlük sağlamalarına "hak ölçüsü olma" tabiri kullanılmaktadır. Sahabe olmayanların kendi söz ve amellerini doğrulamak için Kur'ân-ı Kerim'den veya hadis-i şeriften bir delil sunmaları veya en azından bir sahabenin kendilerini doğruladığını gösterir bir olayı nakletmeleri zorunludur. Fakat, sahabenin söz ve ameline aykırı olarak nasstan sağlam bir delil bulunmadığı; aksi ispat-lanamadığı sürece, sahabenin söz ve davranışı en sağlam se-ned sayılır; başka delil aranmaz. Özetle; Peygamber'e (s.a) yakınlıktan dolayı onlara bu derece itimat hasıl olmuştur. Hz. Peygamber'e (s.a) en yakın insanlar olmaları nübüvvetle haşir-neşir bulunmaları hasebiyle kazandıkları üstünlüğün onların masum sayılmaları için yeter sebep olmadığını kabul etmekle beraber, onları Kur'ân-ı Kerim'in ve hadis-i şeriflerin açıklayıcıları saymamız gerektiği kanaatini taşıyorum. Aklımıza gelen düşünce ve izahatın tasdiki için sahabenin davranışlarına başvurmamız lâzımdır. Dinî konuları yorumlamada, mümkün olduğu kadar, sahabeye ters düşmekten kaçınmalıyız. Eğer siz bu konuda farklı bir düşünceye sahipseniz, lütfen delilleriyle birlikte cevaplandırınız.

Cevap:

Sorunuza kısaca cevap veriyorum: Hak ölçüsü sadece, Allah'ın Kelâmı ve O'nun Rasûlü'nün sünnetidir. Sahabe-i kiram hak ölçüsü değildir. Onlar bu ölçüye uymaktadır. Bunun örneğini şöyle verelim: Mihenk altın değildir, fakat altının altın olduğu mihenge vurmakla kanıtlanabilir.

Siz de biliyorsunuz ki, ben sahabenin icmâinidelil (hüccet) kabul ediyorum ve hatta sahabenin çoğunluğu tarafından kabul edilen bir şeyi diğer bütün görüşlere tercih ediyorum. Şüphesiz sahabenin her biri ile ilgili olarak karşımıza iki ayrı durum çıkmaktadır. Birinci durumda: Sahabenin sözlerinde diğer sahabelerden farklı bir durum ortaya çıkarsa, bu durumda hepsinin sözleri aynı zamanda kabul edilemez, fakat şer'î delillere istinaden bunların sözleri reddedilerek yeni bir görüş ve söz benimsenebilir. İkinci durumda: Bir veya birkaç sahabeden herhangi bir söz bildirilmiş ve ona aykırı başka bir söz de söylenmemişse, bu durumda yapılması doğru olan bu sözün kabul edilmesidir. Bu söz reddedilerek başka bir söz benimsenemez. Ancak, seçkin tabiîn'in ve herkes tarafından kabul edilmiş müctehid imamların kati delillere istinad ederek kararlaştırdıkları ve doğruya en yakın olduğu hissedilen durumlar bundan müstesnadır. ^{136[136]}

Rasûlullahın (Ş.A) Beşeriyetine İtirazlar

Soru:

Tercüman'ul Kur'ârim Nisan sayısında çıkan "İslâm Neyin Bayraktarıdır" adlı makalenizin bazı noktalarına şu itirazlar yöneltilir;

1) "Peygamber insan üstü değildir". Bunun anlamı nedir? Bundan kastettiğiniz Allah'ın kendisine verdiği ilâhî yetkilere sahip olmak mıdır? Yoksa beşer olmakla, maddenin ötesinde bir varlık olmak mı kastedilmiştir? İtiraz edenler, sıradan insanlardan üstün olması kastedilmiştir ve elbette Peygamber (s.a) beşeriyetin en üstünüdür, demektedirler.

2) İkinci itiraz ise, Hz. Peygamberin (s.a) beşeri zaafardan istisna olduğunu kabul etmemeniz hususundadır. Halbuki Hz. Peygamber (s.a) her açıdan masumdur. Beşeri zaafardan kasdınız beşeriyetin gerekleri mi, yoksa daha başka şeyler midir?

3) "Bazı peygamberlerin daveti başarısızlığa uğradı." Bu ifade tarzı nebilere yakıştınamaz. İtirazcıların en çok itiraz ettikleri nokta sözün söyleniş biçimidir. Söz sahibinin niyeti ne kadar iyi olursa olsun, ifade tarzı küstahçadır ediyorlar.

Cevap:

Bu itirazlara cevap vermeden Önce, bu makalenin aslında gayri müslimlere İslâm'ı anlatmak için yazıldığını söylemek istiyorum. Bu yazıda; onların yanlış inançlarından söz açılmadan, İslâm'ın doğru tasviri çizilerek onların yanlış inançları reddedilmiştir. İslâm'ın sağlam inançlarını görenek, dinlerine ne gibi yanlış inançların girdiğini bizzat anlamaları hedefi güdülmüştür. Şimdi itirazları bir bir ele alıyorum:

1) "Peygamber insanüstü değildir" cümlesinden bir mânâ çıkarmadan önce, itirazcının bu cümledeki hangi kelimelerin içerisinde söylendiğine bakması, nerede yazdığını görmesi lâzım. Yazımda şöyle deniliyor: "Peygamber bir insandır ve ilâh olma noktasında O'nun hiçbir payı yoktur." Bundan hemen sonra "O insanüstü değildir" denmesi, açıkça O'nun beşeriyetin dışında bir varlık olmadığı, ilâhlık sıfatı taşımadığı anlamına gelir.

2) Aynı söz dizisi içerisinde "peygamberler beşerî zaafardan istisna değildir" cümlesi ikinci bir özellik olarak hemen eklenmiştir. Bu cümledeki beşerî zaafardan kasıt; açlık, susuzluk, uyku, hastalık, üzüntü gibi her insanın karşılaşabileceği şeylerdir. O yazıda bu husus, hristiyanlar tarafından ilâh veya Allah'ın oğlu olarak nitelendirilen kimsenin de bu beşeri zaafarla karşılaştığını söylemek, bunlar ortada iken bir beşerî [İsa (a. s)] ilâhlığa ortak ettiklerini hatırlatmak amacı ile belirtilmiştir. Bu delil tamamıyla Kur'ân-ı Kerim'den alınmıştır:

"Meryem oğlu Mesih, bir elçiden başka bir şey değildir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir. Annesi de dosdoğrudur, ikisi de (öteki insanlar gibi) yemek yerlerdi. (Yaşamak için yemeğe muhtaç olan nasıl tanrı olabilir?) Bak, onlara nasıl ayetlerimizi açıklıyoruz, sonra bak nasıl (haktan) çevriliyorlar!?"^{137[137]}

Bu ayette İsa'nın (a.s), bir kadının karnından doğması ve ana ile oğlunun ikisinin de yemek yemesi, Hz. İsa'nın (a.s) beşer olduğuna, insanüstü bir varlık olmadığına, hristiyan-lann düşündükleri gibi üâhlıkla zerrece bir ilgisi olmadığına delil olarak gösterilmiştir.

3) Üçüncü itiraz da söz dizisi gözden uzak tutularak, sadece bir kelimenin kullanımına yapılmıştır. Burada söylemek istediğim şey şu idi: Nebinin vazifesi, iman edenleri bireysel ve toplumsal olarak eğiterek, tam mânâsı ile İslâm kültür ve medeniyeti için fiilen hazırlamak ve dünyada Allah'ın dinini fiilen yerleştirmeye çalışan örgütlü bir cemaat haline getirmektir. Bunun amacı, Allah kelimesini (Tevhid dinini) yaymak, diğer kelimeleri (bâtıl din ve inançları) ortadan kaldırmaktır. Daha sonra, yazımda şu ifadeler yer veriliyor:

"Bütün nebilere, davetlerini en son şamaya kadar ulaştırmada başarılı oldukları söylenemez. Bir çok nebilere gelmiştir ki, kendi kusurlarından dolayı değil; mutaassıp kişilerin direnişleri ve elverişli olmayan koşullar yüzünden başarısız olmuşlardır."

Bu yazıdaki "başarısızlık" kelimesinin kullanım şekline küstahlık demenin, ne âdab-ı muaşeretle ne de edeb ve saygı ile ilgisi olabilir. Eğer bu gibi abartmalar aynı şiddeti ile devam ederse, yarın Hz. Muhammed'in (s.a) Uhud'da yaralandığını veya filan vakit hasta olduğunu söyleyen bir kimsenin küstahlıkla itham edilmesine şaşmamak gerekir. Eğer olan bir hadiseyi inkâr etmemek gerekiyorsa, onu herkesçe bilinen ve yaygın olarak kullanılan kelimelerle anlatmak gerekir. Bunu küstahlık sayanlar kanaatlerinde hürdürler. Fa-

kat niçin bu görüşü başkalarına zorla kabul ettirmeye çalışıyorlar?^{138[138]}

Peygamberlerin Beşerî Zaaflarından Kasıt Doğal İhtiyaçlarıdır

Soru:

Bir din alimi ısrarla, Londra İslâm konferansında okuduğunuz makalede Rasûluliah (s.a) hakkında "beşeri zaafardan istisna değildir" şeklinde kullandığınız ifadenin aslında ayıp ve noksanlık (kusur ve hata) anlamına geldiğini söylüyor. Bu ifadelerden neyi kastedtiğinizi tam olarak açıklar mısınız?

Cevap:

Tercüman ul Kur'ân'm Haziran sayısında bundan ne kastedtiğimi açıkladığım halde, hâlâ bu suçlama üzerinde durulmaktadır. Tuhaftır ki, ben sözlerime açıkça izahat getirdiğim, ne söylemek istediğimi açıkça anlattığım halde, bazı itirazcılar; yok, hayır, senin sözünün amacı senin açıkladığın gibi değil, bizim söylediğimiz gibidir demeyi sürdüreceklerdir.

Böylesi bir tutum, yüreğinde Allah korkusu taşıyan insanların asla benimsemediği tuhaf bir tutumdur.

Doğrusu, bir açıklama yapma imkânı bulamamış bile olsaydım, iyi niyet ve dikkatle okunduğu takdirde, yazımdaki beşeri zaafardan kastın ayıp ve kusur olduğu gibi yanlış bir sonuca varılmazdı. O yazıdaki bütün tartışma; diğer milletlerin kendi nebileri hakkında aşırılığa giderek onları Allah veya Allah'ın oğlu saymaları, yahut Allah'ın farklı tezahürleri kabul etmeleri ve Kur'ân-ı Kerim'in müslümanları bu gibi aşırılıklardan koruduğu ve her insanın rasûTün ne olup olmadığını anlayabilmesi için Allah ile risalet arasında belirgin bir çizgi çizdiği hususundan ibaretir. Böyle bir anlatım içerisinde "peygamber hata ve kusurlardan korunmuş değildir" gibi bir ifadeye neden ihtiyaç duyulsun. Ayrıca şunu da ilave etmek gerekir ki, okuduğunu, işittiğini anlama yeteneğine sahip bir insan beşerî zaafalar tabirinden ayıp ve kusur anlamı çıkarmaz. Bir insan için kusur kelimesi ancak küfürbaz, yalancı, dedikoducu, sahtekâr, bozuk ahlâklı vs. olduğu zaman kullanılır. Hata (ayıp) kelimesi de o insanın bedenen bir özrü olması durumunda, örneğin; çirkin, sakat olması halinde yahut akıl ve ahlâk noksanlığı söz konusu olduğunda, örneğin; geri zekalı, aptal veya nefsinin esiri olması gibi durumlarda kullanılır.

Bu ikisi dışındaki beşeri zaafalar şunlardır: İnsanoğlu selameti için, yarlığını idame ettirebilmek için gıdaya ve suya muhtaçtır. İstirahata ve uykuya muhtaçtır. Evlenmeye muhtaçtır. Hastalandığında tedaviye, ilaca muhtaçtır. Sıcaktan ve soğuktan, kardan ve yağmurdan korunmak için sığınağa, elbiseye muhtaçtır.

İşte Allah Teâlâ bu anlamda, Nisa Sûresinin 28. ayetinde, şöyle buyuruyor:

"Çünkü insan zayıf yaratılmıştır."^{139[139]}

Kâfir Erdemli Amelinden Dolayı Mükâfata Hak Kazanır Mı?

Soru:

Bendenizin dindar bir dostu var. Bu dostun inancına göre, "Rabb'inin rızasını gözeterek mazlumunu koruyan, yoksula yardım eden, yolcuya hizmet sunan, hastayı iyileştiren vs. iyi davranışlarda bulunan, kim olursa olsun, yaptıklarının karşılığını Allah'tan mutlaka alacaktır. Ahirette mükâfat almak sadece müslümanlara mahsus değildir. Allah alemlerin rabbidir, sadece müslümanların değil." Dostumun kanaatine göre, "ister hristiyan, ister hindu, isterse budist olsun herhangi bir dine mensup bir kimse, gösteriş düşüncesi taşımaksızın, iyi niyetle bir iyilik yapmış ve hayırda bulunmuşsa ahirette muhakkak mükâfatlandırılacaktır." Ben onun görüşlerine katılmıyorum. Kur'ân-ı Kerim'in bazı ayetlerine dayanarak, iyi amellerin kabul edilmesi için iman etmenin şart olduğunu söylüyorum. Nahl Sûresinin 97, Tâhâ Sûresi'nin 112 ve Enbiyâ Sûresinin 94. ayetlerini örnek olarak gösteriyorum.^{140[140]}

^{138[138]} Tercüman ul Kur'ân, Haziran, 1976

^{139[139]} Tercüman ul Kur'ân, Ağustos, 1976

^{140[140]} İlgili ayetlerin anlamları şöyledir:

"Erkek ve kadından her kim inanmış olarak iyi bir iş yaparsa, onu (dünyada) hoş bir hayatla yaşatırız (daima huzur içinde bulunur, hâliinden memnun olur. Ahirette ise) onların ücretini yaptıklarının en güzeliyle veririz." (Nahl: 97)

"Kam inanarak iyi olan işlerden yaparsa artık o, ne zulümden, ne de hakkının çiğnenmesinden korkmaz." (Tâhâ: 112)

Ona bütün ulemanın bu hususta mutabık olduğunu söylememe rağmen tatmin olmadı. Arkadaşım, genelde ulemanın aşırı görüşlü kimseler oldukları iddiasında. Söz sizden açılınca, sizin dengeli, düşüncelerinde ölçülü, görüşlerinde aşırı gitmeyen, mutedil bir âlim olduğunuzu, konuyu sizden sormamı istedi. Bu konuda izahatınızı istemeden önce konuya açıklık getirmem için bir şeyi daha yazmama müsaade ediniz. Günahkâr bir müslüman iyilik yaptığı zaman kabul ediliyor da aynı iyiliği hatta daha büyük bir iyiliği bir gayr-i müslim yaptığı zaman neden reddediliyor? Allah bu şekilde taraflı olamaz. Bu Onun kullarını koruyup gözeten şanına aykırı değil midir?

Cevap:

Dostunuz, bu soruya Kur'ân-ı Kerim'den cevap istiyorsa, Kur'ân-ı Kerim'in cevabı gayet açık ve nettir; Kâfir, amellerinin iyi veya kötü oluşu sebebiyle değil; yalnızca küfrü sebebiyle cehennem'de cezalandırılmayı hak etmiştir. Eğer arkadaşınız Nahl, Tâhâ ve Enbiyâ Sûrelerindeki ayetlerle ikna olmadıysa, ona daha açık bir şekilde, Allah'a, O'nun peygamberlerine, O'nun ayetlerine ve ahiret gününe veya onlardan herhangi birine iman etmeyen kimselerin kââfir olduğunu ve kafirlerin de cehennemde azap çekeceğini bildiren ayetler gösterilebilir. Örneğin; Nisa Sûresinin 150-151. ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"Onlar ki Allah'ı ve elçilerini inkâr ederler. Allah ile elçilerinin arasını ayırmak isterler. 'Kimine inanırız, kimini inkâr ederiz!' derler; bu ikisinin (inanmakla inkârın) arasında bir yol tutmak isterler.

İşte onlar gerçek kâfirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır!" ^{141[141]}

Bu buyruğa göre, Allah'ı ve peygamberlerini tanımamak veya Allah'ı tanıyıp, peygamberlerini tanımamak veya peygamberler erinden birini tanıyıp, diğerini tanımamak kesinlikle küfürdür. Küfrün cezası ise, amele bakılmaksızın, ibret verici azaptır.

Sonra En'âm Sûresinin 130. ayetine bakınız. Bundan önceki ayetlerde şeytanlar ve onların peşinden gidenler için ebedî azap kararı duyurulduktan sonra buyuruluyor ki: (Allah Teâlâ'nın hitabı cinlere ve insanlardır.)

"Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden, size ayetlerimi anlatan ve bugününüzle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran elçiler gelmedi mi?' 'Kendi aleyhimize şahidiz' dediler. Dünya hayatı kendilerini aldattı ve kendilerinin kâfir olduklarına şahitlik ettiler." ^{142[142]}

Bu ayette, rasullerin söylediklerini kabullenmeyen, onların getirdiği ayetlere iman etmeyen ve ahireti kabul etmeyen insanlar kâfir olarak nitelendiriliyor; onların amellerinin iyi veya kötü oluşuna bakılmaksızın cehennem azabını ebedî olarak hak ettikleri haber veriliyor.

Aynı şey Zümer Suresi'nin 7\ ve 72. ayetlerinde de anlatılmakta ve şöyle buyurulmaktadır:

"İnkâr edenler, bölük bölük cehenneme sürüldüler. Oraya geldikleri zaman, cehennemin kapıları açıldı, cehennemin bekçileri onlara şöyle dedi: 'Kendi aranızdan, Rabbinizin ayetlerini size okuyan ve sizi bugününüzle karşılaşacağınız hakkında uyaran elçiler gelmedi mi?' 'Evet, geldi dediler, ama kafirlere azab sözü hak oldu.

O halde içinde ebedî kalmak üzere cehennemin kapılarından girin. Kibirlenenlerin yeri ne kötümüş denildi." ^{143[143]}

Burada da dünyadaki rasullere, onların takdim ettiği ayetlere ve ahirete iman etmeyen insanlar kafir olarak nitelendiriliyor. Bu kişiler aleyhine ebedî cehennem azabı kararı verildi. Onların kafir olmaları ve iman etmemeleri dışında cehennem azabını gerektirecek herhangi bir günahlarının olup olmadığından hiç söz edilmemektedir.

Bundan sonra sadece peygamberleri ve onlara inen kitapları inkâr etmenin cehennem azabına sebep olduğunu belirten Mülk Sûresinin 8-11. ayetlerine bakınız:

Az daha öfkeden çatlayacak. Her topluluk onun içine atıldıkça onun bekçileri, onlara sordu: 'Size bir uyarıcı gelmedi mi?'

Dediler: 'Evet, bize uyarıcı geldi ama biz yalanladık ve (Allah hiçbirşey indirmede, siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz) dedik.

Ve dediler ki: 'Eğer biz (onların sözlerini) dinleseydik, yahut düşünüp anlasaydık, şu çılgın ateşin halkı arasında bulunmazdık!'

Günahlarını itiraf ettiler, (bırak) o çılgın ateş halkı (Allah'ın rahmetinden) uzak olsunlar!" ^{144[144]}

"İmdi kim inanmış olarak iyi işlerden yaparsa onun çalışmasına nankörlük yok, (teşekkür vardır) ve biz (onun çalışmasını) yazanlarız." (Enbiyâ: 94)

^{141[141]} Nisa: 150-151

^{142[142]} En'âm: 130

^{143[143]} Zümer: 71-72

^{144[144]} Mülk: 8-11

Kur'ân-ı Kerim'e inanan bir kimse bu ayetleri gördükten sonra, küfür ve inkârın insanı tek başına cehenneme götüren bir sebep olduğunu reddedebilir mi? İnkârla birlikte herhangi bir iyi amelin onu cehennemden kurtarmaya yetmeyeceğini inkâr edebilir mi? Eğer aralarında herhangi bir fark varsa o da şu olabilir: O azap evinin pekçok giriş kapısı mevcuttur. İyi işler yapan kafir başka kapıdan, kötü işler yapan kafirler, -inkârları dışında - kötü amellerinin derecesine göre, yaşantılarına uygun değişik kapılardan içeri gireceklerdir. Başka bir deyişle; birisi için azap hafif olacak, diğeri için şiddetli ve daha başkası için daha da şiddetli. Amellerine göre azabı şiddetli veya hafif olabilir, fakat hiçbir şey kâfiri cehenneme girmekten kurtaramaz. Çünkü küfür, Allah'a isyandır. Allah cenneti de isyankâr için yaratmadı.

Müminlere gelince; bunlar da iki çeşittir. Birinciler, imanı bütün, ameli salih olanlardır, Bunların ufak tefek kusurları olsa da tevbe ile affedilebilirler. Dünyanın zorlukları, hastalıklar ve dertler de onun için kefarete olabilir. Şefaata da onun lehinde bir menfaat olabilir. Allah Teala kendi lütuf ve keremiyle onu bağışlayabilir. İkinci tip müminler ise, iman sahibi olmalarına rağmen büyük günah işleyenlerdir. Onlar isyankâr değil, suçludurlar. Eğer o günahları bağışlatacak hiçbir şeyleri bulunmasa bile onlara isyandan dolayı değil, işledikleri suç veya suçlardan dolayı ceza verilecektir. Dünyadaki kanunlar bile asi ile suçluyu aynı düzeyde tutmaz. Devlete karşı koyan âsi ile suç işlemiş herhangi birine aynı cezayı vermez.

Hal böyle iken siz nasıl oluyor da mutlak adalet sahibi, hakimler hakimi Allah Teâlâ'nın, kendisine başkaldıran, isyan eden kâfir ile suç işlemiş herhangi bir insan konumundaki müslümam bir tutacağım, ikisini de aynı kefeye koyacağım düşünebiliyorsunuz!^{145[145]}

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FIKHI VE İKTİSÂÎ MESELELER

Korku Namazı

Soru:

Cephede vatani savunmak için savaşılan Pakistan Kuvvetleri için farz namazların hükmü nedir? Mevcut durumda farz namazlar nasıl kılmır?^{146[146]}

Cevap:

Eğer fiilen savaş olmuyorsa, askeri birlik savaş meydanında bir mevkiide sadece savunma için hazır bulunuyorsa, bu durumda korku namazı şu şekilde kılınmalı:

Önce askerlerin yarısı cemaat halinde "kasır" namazı, yani dört rekat farz yerine iki rekat namaz kılmalı, sonra da geri kalan diğer yarısı aynı şekilde namazlarını eda etmelidirler. Namaz kılarken askerler silahlarını yanında bulundurmalıdır.

Eğer düşmandan ani saldırı tehlikesi varsa ve hiçbir asker yerinden kıpırdamıyorsa cemaatle birlikte namaz kılmak zorunlu değildir. Bu durumda her asker bulunduğu yer ve mekanda oturarak, ayakta veya yatar vaziyette durarak işaretle yalnız farz namazı "kasır namazı" şeki'nde kılar. Bu durumda kibleye yönelmek de şart değildir. Eğer kibleye dönerek namaz kılmak mümkün değilse; o zaman, sadece yüzünü kibleye doğru çevirerek niyet edip namaza durur, savaş gereklerine göre ne tarafa yönelmek gerekiyorsa o tarafa yönelerek namazı kılabılır. Rûku ve secdeleri yapma imkanı yoksa sadece işaretlerle namaz kılınır. Eğer namaz sırasında düşman saldırırsa cevabî ateş açılabilir. Ancak yerinden ayrılmak, hareket etmek ve silah arkadaşları ile konuşmak icap ederse, namaz kesilir ve fırsat bulunca kaza edilir.

Eğer savaş çok yoğun oluyorsa ve namaz kılmak için hiçbir fırsat olmuyorsa, namaz kazaya bırakılabilir. Bu durumda kazaya bırakılan bütün namazlar çatışma bittikten hemen sonra kaza edilmelidir.^{147[147]}

Gıdaların Haram Ve Helalliği

Soru:

^{145[145]} Tercüman'ul Kur'ân, Ocak, 1977

^{146[146]} Metne sadık kalma düşüncesiyle soru olduğu gibi verilmiştir. Okuyucu bu soruyu şu şekilde sorulmuş kabul edebilir:

^{147[147]} Tercüman ul Kur'an, Kasım, 1965

Ben bir müddetten beri İngiltere'de yaşamaktayım. Bu-radakilerle ne zaman din hakkında bir sohbete başlasak hemen her zaman domuz etinden söz açarlar ve domuz etinin İslâm'da niçin haram kılındığını sorarlar. Ben bu soruya tatmin edici bir cevap veremedim. Bu konuda bilginizden istifade etmek istiyorum. Kur'an-ı Kerim'de domuz etinin hangi sebepten dolayı haram kılındığını ve bunda ne gibi bir hikmetin bulunduğunu açıklamamızı rica ediyorum.

Cevap:

Domuz eti Kur'an-ı Kerim'de nasıl yasaklandı ise Eski Ahit'te de aynı şekilde yasak edilmiştir. Dolayısıyla ya-hudiler günümüzde de domuz etini yememektedirler. Yeni Ahit'te de Hz. İsa (a.s) tarafından bu hükmün iptal edildiğine dair bir rivayete rastlanmamaktadır. Saint Paulidi hris-tiyanlığı Batı toplumuna benimsetmek için şeriatın ipini koparmış, hüküm ve emirlerini değiştirmiş, Allah'ın haram kıldığı şeyleri helal saymıştır. Gerçekte ise Allah'ın peygamberlerine gönderdiği bütün şeriatlerde domuz eti daima haram olmuştur.

İnsanın deneyimleriyle kendisine zarar verdiğini öğrendiği şeyler hakkında Allah'ın birşey buyurmasına lüzum yoktur. Onlar hakkında bilgi elde etmek için insanın kendi bilgi kaynakları yeterlidir. Onun için Allah'ın kanunlarında arseniğin (zehirin) haramlığına yer verilmemiştir. Fakat, insanın kendisine zarar verdiğini kendi kaynaklarıyla öğrenemeyeceği şeyler hususunda, Allah Teâlâ; bunlardan uzak durun şeklinde hüküm koymuştur. Bizim için en akıllıca yol zarardan korunmak için Allah'a güvenip, bu gibi şeylerden uzak durmaktır.

Gıdaların sadece insan bedenini değil karakterini de etkilediği bir gerçektir. Bedene olan etkilerini biz uygulamalı

"İslâm vatanını savunmak için sınırda savaşa hazır bir vaziyette bekleyen askerler için farz namazların hükmü nedir? Böyle bir durumla karşı karşıya bulunan kimseler farz namazları nasıl kılmalıdır?"

bilimlerden ve tecrübelerden öğrenmiş oluyoruz. Fakat bugüne kadar, beşeri ilimler yoluyla, gıdaların karakterimiz ve ahlâkımız üzerindeki tesirlerinin neler olduğu konusunda herhangi bir bilgi elde edebilmiş değiliz. İnsanların ahlâkî yapılarında meydana getirdiği manevî tahribatlar, kötü tesirler sebebiyle; domuz, mundar hayvan, leş, kan ve yırtıcı hayvanların yenmesi, Allah'ın şeriatında yasaklanmış, haram kılınmıştır.^{148[148]}

Sigortayı Hahamlıktan Çıkaran Önlemler

Soru:

Sigortada köklü değişikliklere gidilmesi düşüncemiz doğrudur. Fakat bunun için uzun ve sürekli çalışmaya ihtiyaç olduğunu siz de biliyorsunuz. Ben şimdiye kadar kendi sigorta şirketimde hayat sigortası yapmaktan kaçındım. Fakat bir süre düşündükten sonra hayat sigortasındaki eksikliklerin şu önlemlerle ortadan kaldırılabileceği sonucuna vardım:

1. Devlete güvence parası yatırırken bu paranın faizli işlere yatırılması yerine bir devlet fabrikasına veya faizsiz çalışan bir kamu kuruluşunun hisse senetlerine yatırılmasına dair istekte bulunulabilir. Çaba harcanırsa hükümetin bunu kabul edeceğini ümit ediyorum. Böylece faiz işine bulaşmaktan uzaklaşmış olur.

2. Şirket isterse bir kişinin sigortasını iptal etmek veya baştan kabul etmemek yetkisine sahiptir. Biz mevzuatımıza, sigorta sahibinin isterse parasını varislere şeriata göre pay edebileceği maddesini de ekleyebiliriz. Allah ve Rasûlü'nün emirlerine uygun olarak, şeriat usullerine göre hareket eden kişilere poliçe sahibi olma imkânı hazırlamak için, şeriata göre paylaşmaya rıza göstermeyen kişilerin poliçe satın alma başvurularını kabul etmeme şartı getirilebilir.

3. Kumar işine bulaşmaktan kurtulmak için poliçe satın alan kişilerden, ölmeleri halinde sadece yatırdıkları kadar paranın varislerine verileceğine dair bir belge alınır.

Her ne kadar şimdiki haliyle olumsuz yönleri ağır basıyorsa da bu iş kollarının hayra dönüştürülmesi de mümkündür.

Bir müddet önce tehlikenin büyüklüğünü düşünerek, şirketimi satmayı düşünmüştüm. Fakat sonradan, başkalarına örnek oluşturmak ve İslâm sınırları içinde kalarak sigorta işlerim yürütmenin bir yolunu bulmak amacı ile şirketi satmaktan vazgeçtim. Bu konuda bir açıklama yaparsanız memnun olurum.

Cevap;

Sigorta işini düzeltmek için sunduğunuz önerilerle bu işin haram oluşuna sebep olan etkenlerin ortadan kalkacağını ümit ediyorum. Bana göre bu işi caiz duruma getirmek için şu tedbirlerin alınması gerekir:

1. Devleti, şirketin güvence paralarını kamu kuruluşlarına ortaklık için yatırmaya ve bu paraların gelirlerini önceden belirlenen miktarlarla değil, kazancına göre hissesine düşeni Ödemeye razı etmelidir.
2. Şirket diğer sermayesini de faiz yerine kâr payı veren kuruluşlara yatırsın ve sermayenin hiç bir bölümünü faiz getiren alanlarda kullanmasın.
3. Şu iki şeyi kabul eden kişilerin hayat sigortası yapılsın: Birincisi onların ölümü halinde sadece birikmiş olan para varislerine verilecek, ikincisi bu para şeriat usullerine göre bütün varislere dağıtılacak.
4. Kâr isteyen poliçe sahiplerinin parası, onların müsaadesiyle, faiz yerine kâr getiren ticari alanlarda hissedar usulüyle yatırılsm.

Bu dört reform uygulanabilirse; hem şirketinizi caiz temellere oturtmuş, hem de sigorta işinin düzeltilmesini isteyenlere rehberlik etmiş olacaksınız,^{149[149]}

Tokalaşma Ve Kucaklaşma

Soru:

Bazı kimseler bayram namazından sonra dostlarını, akrabalarını ziyarete gittiklerinde ya tokalaşıyorlar, ya da kucaklaşıyorlar. Şunu anlamak istiyorum: Bayram namazından sonra bayramlaşmak için kucaklaşmak doğru mudur? Hadis-i şeriflerle veya bir sahabenin yaptığı bir hareket ve amelle bunun caiz olduğu ısbat edilebilir mi?

Cevap:

Mesele tokalaşmak (musafaha yapmak)tan ibaret olunca, sadece neşeli, kutlu günlerde değil; her zaman, her görüşme, buluşma anında tokalaşmak caiz olmakla kalmaz, sünnet, müstehab bile olur. Ebu Dâvûdda nakledildiğine göre Berâ b. Azib, Peygamberimizin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "iki müslüman birbiriyle buluştuğlarında tokala-şırlar da Allah'a hamdederler ve O'ndan bağışlanmayı dilerlerse Allah ikisini de bağışlar."

Tirmizi'de ise Hz. Peygamberin (s.a) mübarek buyruğunun kelimeleri şöyledir:

"iki müslüman birbiri ile buluştuğunda musafaha (tokalaşma) ederlerse, onlar birbirinden henüz ayrılmadan Allah onun ikisini de affeder."

Yani onların birbiriyle tokalaşmaları, müslümanın müs-lümana muhabbetini ve birbirine iyilik ve ikram duygusu taşıdıklarını gösterdiği için, bu hareket ikisinin de mağfiretine sebep olmaktadır. Ebu Davud'da, Hz. Ebu Zerden (r.a), Hz. Peygamberle (s.a) karşılaştığınızda sizlerle tokalaşır mıydı diye sorulduğu, O'nun da: "Ben Rasûlullah ile karşılaşmış olayım da o benimle tokalaşmış olmasın, bu hiçbir zaman olmadı" diye cevap verdiği anlatılmaktadır. Bu bakımdan, tokalaşma konusunda fıkıh bilginleri arasında hiçbir ihtilaf yoktur.

Müânaka (kucaklaşma) konusunda ise fıkıh bilginleri arasında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Aralarında İmam Ebu Yusuf un da bulunduğu bazı fıkıh bilginleri bunu kera-hetsiz caiz görmüşlerdir. Bazıları sadece bir yolculuktan dönüşte veya buna benzer herhangi bir önemli durumda kucaklaşmayı caiz görmüşler, genel durumlarda mekruh kabul etmişlerdir. İmam Ebu Hanife'ye göre ise bu kesinlikle mekruhtur. Bu farklı görüşlerin sebebi, muânaka konusunda birbirinden farklı hadislerin bulunmasıdır. Tirmizi'de Hz. Enes'in (r.a) şöyle rivayet ettiği bildirilmektedir: "Adamın bîri Rasûlullah'a (s.a): 'Ya Rasûlallah, bizden bir kişi herhangi bir kardeşi ile karşılaştığında onun önünde eğilsin mi?' diye sordu. Easûlullah (s.a): 'Hayır' buyurdu. Adam: 'O'nunla kucaklaşsın ve onu öpsün mü?' diye sordu. Rasûlullah (s.a): 'Hayır' buyurdu. O adam yine: 'Elini tutarak tokalaşsın mı?' diye sordu. Rasûlullah da (s.a): 'Evet', buyurdu." Tirmizi'de bir başka rivayet daha vardır ki, onda Hz. Aişe (r.a) şöyle buyuruyor: "Zeyd b. Halid b. Harise (seferden dönerek) Medine'ye ulaştığında doğrudan bize gelerek kapımızı tıklattı. Rasûlullah (s.a) hızlıca kalkarak dışarı çıktı ve onun boynuna sarılarak yüzünden öptü."

Ebu Davudda, Hz. Ebu Zer'in (r.a) şöyle anlattığı zikredilmiştir: "Bir keresinde Rasûlullah (s.a) beni istemiş, ben ise evde yoktum. Rasûlullah 'in beni hatırladığını öğrenince, mübarek huzuruna vardım. O da beni

kucakladı."

Bu rivayetleri bir araya toplayınca anlaşılıyor ki, Peygamber Efendimiz sadece musafaha yapmakla (tokalaşmakla) yetinirdi. Muânaka (kucaklaşma) genel âdeti'değildi. Şüphesiz ara sıra özel bir durumda kucaklaşmış olduğu da bir gerçektir ki, O'nun bu hareketi kucaklaşmanın caiz olduğuna bir delildir.^{150[150]}

Faizsiz Ekonomide Hükümete Borç Verme Meselesi

Soru:

Bu günlerde faizsiz bankacılık sistemi üzerine bir kitap yazmaktayım. Bu arada hükümete borç verme meselesi üzerinde de bir bölüm yazmak gerekti. Çeşitli sebepler dolayısıyla bu günlerde hükümetin yüklü miktarda paraya ihtiyacı var. Bu durumu da dikkate alarak, yalnız ahlâkî bir temenni ile yetinme yerine, servet sahiplerinin borç para vermelerinin teşvik edilmesi gerektiği kanaatini taşıyorum.

Benim kanaatim şu: Faizsiz ekonomide hükümete borç olarak sermaye sağlayan kişilere, borç olarak verdikleri

para üzerinden bazı vergilerinde hafifletme, bazı vergilerinde muafiyet tanınmalıdır. Meselâ; devlete borç veren kişiyi onurlandırmak için borç olarak verilen paranın geliri üzerinden gelir vergisini azaltmak gerekir. Bu davranış hükümetin borç para bulmasına yardımcı olacaktır. Bizim teklifimiz bir İslâm devletinin öşür, zekat v.s gibi şer'i vergiler dışında koyduğu gelir vergileriyle ilgiliydi. Şimdi bundan büsbütün ayrı bir mesele olarak şunu Öğrenmek istiyorum: Yukarıda anlatılan görüşü uygulama imkânı görüyorsanız, bu durumda, hükümete borç veren kişinin bu parasından devlete borç verdiği süre içerisinde zekat alınıp alınmaması ile ilgili durumun nasıl olacağını anlatınız.

Tekliflerimize uygun düşen ve aykırı olan elimdeki delilleri size göndererek değerli vaktinizi harcamak yerine, şu kadarını yazmakla yetiniyorum: Birinci teklifle ilgili olarak hiçbir şer'i prensibi çiğnemediğim için gönlüm rahat. Konunun aydınlığa kavuşması için uygulamadaki iyi neticeleri beklemek gerekmektedir. Açıkça söyleyeyim ki, ikinci görüş üzerinde tam bir kanaate sahip değilim. İki görüş hakkında da geniş bilgi vermenizi, herbiri hakkında ayrı ayrı yol göstermenizi bekliyorum.

Cevap:

Hükümete faizsiz borç verenleri vergiden muaf tutmak bana göre caizdir. Bir şartla ki, muaf tutmada (onları gözetmede) borç verme miktarı açısından bir arttırma olmamalı. Çünkü o zaman bu onu faize benzetecektir. Zekattan muaf tutulmasına gelince: Bunun caiz olduğuna dair hiçbir delil benim gözüme çarpmadı. Eğer gönül rızası ile askerlik veya başka hizmetler karşılığında namaz sorumluluğu o kişinin üzerinden kalkabilirse, o zaman faizsiz borç karşılığında zekat da kalkabilir. (Yâni; herhangi bir hayırlı hizmet karşılığında namazdan muaf kalınamayacağına göre, hükümete borç para vermekle de zekattan muaf kalınamaz.) Peygamber Efendimizin o kutlu döneminde defalarca savaş ve diğer ihtiyaçlar için insanlardan mali yardım talep edildi. Ama hiçbir zaman, hiçbir yardım karşılığında herhangi bir farz düşürülmedi. Herhangi bir farzda (Allah emrinde) hafifletme de yapılmadı. Buna ek olarak, kâr ve kazanç getiren yerlere yatırmak amacıyla devletin aldığı borçlardan elde edilen kârları, bu işler için para vermiş kişilere hisselerine uygun olarak dağıtabilir. Bu durum çoğu defa halkın bir takım menfaatlerin peşine düşerek başka devletlere faizli borç para vermelerinden daha kârlı ve daha teşvik edici olacaktır. Eğer Özel bir yatırım planı için hükümet halktan mali bir yardım alırsa aldığı bu borç para o yatırımda kaldığı sürece, o işten gelen gelirin bir bölümünü borç para veren kişilere dağıtabilir. Ve eğer bu genel bir borç olup, pek çok yatırımda kullanılması gerekiyorsa, o takdirde bu para borç para yerine, karma ortak olma sistemine göre alınmalı ve bu paranın kullanıldığı işlerden gelen kârların tümünden uygun bir miktarı o borcu veren insanların hepsine ödenmelidir.^{151[151]}

Namazda Okunan Salât Ve Selâm

Soru:

"Hitabeler" isimli eserinizde namaz hakkında genişçe bilgi verirken, yazdığınız salât ve selâm'da geçen

^{150[150]} Tercüman 'ul Kur'an, Şubat, 1966

^{151[151]} Tercüman ul Kur'an, Temmuz, 1967

seyyidinâvemevlânâ" kelimeleri, sünnet olan ve hadislerde nakledilen salât'da mevcut değildir. Bir din bilgini buna itiraz ederek, sünnet olan salât ve selâm'dan fazla olarak bu kelimelerin namazda okunması mekruhtur, diyor. Elinizde iddianızın caiz olduğunu gösteren bir senet (belge) var mıdır?

Cevap:

Bu ilaveleri mekruh kabul eden o büyük zât galiba konunun özelliğini, meselenin türünü çok iyi bilmiyor. Bunu iyice anlamak için, teşehhüdün (iki rekatta bir teşehhüde oturmanın) bütün yönlerini incelemek gerekir.

Teşehhüd hakkındaki en sahih rivayet, Hz. Abdullah b. Mesud'dan (r.a) yapılan rivayettir. Bu rivayeti raviler yirmi den fazla senetle nakletmişlerdir. Rivayet edenlerin hepsi de, ettehiyyâtü"den başlayarak "abdühû ve rasûlühil'ye kadar bütün ibareyi aynı şekil de nakletmiştir. Rivayetlerden hiçbirinin kelimeleri diğer rivayetin kelimelerinden farklı değildir. Buna rağmen namazda sadece bu teşehhüd okunacaktır diye bir karara varılmamıştır. İmam Şâfiî, İbn Abbas'm teşehhüdünü, İmam Mâlik de Hz. Ömer'in teşehhüdünü daha üstün saymışlardır. Halbuki bu ifadelerdeki sözler hem birbirinden, hem de İbn Mesud'un rivayetinden farklıdır. Buna ek olarak teşehhüdün birbirinden farklı bir çok ibareleri; Hz. Câbir b. Abdillâh, Hz. Abdullah b. Ömer, Hz. Ali, Hz. Ebu Musa el-Eş'arî, Hz. Aişe, Hz. Semüre b. Cündüp, Hz. Abdullah b. Zübeyr, Hz. Ebu Hu-meyd, Hz. Ebu Bekir, Hz. Hüseyin b. Ali, Hz. Talha b. Ubey-dullah, Hz. Enes b. Mâlik, Hz. Ebu Hureyre, Hz. Ebu Sâid Hudrî ve daha başka sahabeler tarafından hadisler arasında rivayet edilmiştir. İnsan bu teşehhüdlere hangisini okursa okusun, namazı sahihtir. İbn Abdülberri ve İbn Teymiyye, bu mubah bir işte ihtilafa düşmek gibidir diyorlar. Yâni; bu değişik ve farklı teşehhüdlere (ettehiyyâtü okuyuşlarından) hiçbirisi mubah dışında değildir. İbn Hacer şöyle diyor: Alimlerden büyük bir topluluk hadislerle bildirilen teşehhüdlere herhangi birini okumayı caiz kabul etmektedir. Fakat mesele sadece hadislerde zikredilen teşehhüd şeklinin caiz olacağı noktasında kalmıyor. Bir büyük sahabe teşehhüdün bu ibaresini (söz dizisini) Hz. Peygamber'den (s.a) bizzat naklediyor ve diyor ki: 'Ben buna iki yerde ilave yaptım.' Bu söz büyük sahabe Abdullah b. Ömer'indir. Ebu Davud ve Dârekutnî de onun şöyle buyurduğunu yazılmıştır:

"Bunu dediğin zaman (yahut bunu yerine getirdiğin zaman) şüphesiz ki namazını kılmış sayılırsın. Ayağa kalkmayı istiyorsan kalk, oturmayı istiyorsan otur" buyurdu." Hz. Peygamber'in (s.a) bu buyruğu rasûlühil'ye kadar okunduğunda namazın tamamlandığı na en açık bir delildir. Bundan sonra insan hiçbir şey okunsa da namazında bir eksiklik kalmaz. Salât, selâm ve duâ teşehhüde dahil değildir, hatta ona bir ilâveden ibaret fazlalıktır ve fazlalığı okumak, kesinlikle müstehaptır. Bu fazlalık için şeriat sahibi Hz. Peygamber (s.a) bu ibareden okunması kararlaştırılan yahut buna bir ilave ve eksiltme yapılan hiçbir özel ibare (ifade ve söz) söylememiştir. Buhârî, Müslim ve Müsned-i Ahmed de nakledilen Abdullah b. Mesud Hazretlerinin rivayetinde geçen teşehhüd ibaresini (sözlerini) naklettikten sonra Hz. Peygamberin: "Sonra kişi istediği duayı seçsin" buyurduğunu da nakletmişlerdir.

Müsned-i Ahmed ve Tvesât'nin bir rivayetinde, Hz. Peygamberin:

"Sonra sizlerden biri, en çok sevdiği duayı seçsin ve onunla aziz ve celil olan Rabb'inden istesin" buyurduğunu nakletmiştir. Buna benzer kelimeler Buhârî ve Ebu Davud'un, rivayetlerinde de geçmektedir. Hz. Peygamberin bu buyruklarından açıkça anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber (s.a) teşehhüd'den sonra kişinin Allah Teâlâ'ya dua ederek, bir takım isteklerde bulunmasını beğenmektedir. (Salât ve selâm da dua olduğuna göre o da bunun içine girer.) Fakat yapılacak duanın kelimelerini seçmeyi, dua yapan kimsenin kendisine bırakmaktadır.

Şimdi de salât ve selâm meselesi üzerinde duralım. İtiraz sahibi şöyle diyor: Teşehhüdün Hz. Peygamber'den nakledilen kelimelerinde eksiklik veya fazlalık yapmak mekruhtur. Ama acaba gerçekten fıkıh bilginleri arasında bu mekruh olma üzerinde görüş birliğine varılmış mıdır? İmam Ebu Bekir b. Mesud Keşânî, Hanefî fıkının en muteber kaynaklarından olan "Bedâi'us Senâ" adlı kitabında bu konuyu izah ederken şöyle yazıyor:

"Büyük âlimlere göre salât ve selâm okurken, kişinin "ver-ham muhammeden" (Muhammed'e merhamet et) demesi mekruh değildir. Bazıları bunu mekruh görmüşlerdir... Doğru olan onun mekruh olmadığıdır."

Salât ve selâm okurken "seyyidinâ" kelimesini ilave etme hususunda Küçük Şâfiî denilen meşhur Şâfiî fıkıhçısı Şemseddin el-Remlî, "Nihâyet'ül Muhtâc ilâ Şerhi'l Minhâc" isimli kitabında:

"En iyisi salât okurken "seyyidinâ" ifadesinin söylenmesidir... Çünkü bu, bize söylenmesi emredilen bir kelimenin burada okunmasıdır ve bu bir edep olan hakikatın haber verilmesinin eklenmesidir, söylenmemesinden daha efdaldır" diye yazmaktadır.

Sadece salat ü selâm'da değil, teşehhüd'de dahi Şâfiîler "seyyidinâ" kelimesini ilave etmeyi sadece caiz

görmemekte, bununla amel de etmektedirler. Nitekim "Dört Mezhebe Göre Fıkıh" kitabında Şafî mezhebinin teşehhüdü yazılırken bu teşehhüd:

"Ve eşhedü enne seyyidenâ Muhammeden Rasûlullah" sözleriyle bitmektedir. Halbuki İmam Şafî'nin benimsediği, Ibn Abbas'm teşehhüdünde "seyyidinâ" kelimesi bulunmamaktadır.

samlı büyük âlim İbn Abidîn, Hanefî mezhebinin en güvenilir kitaplarından olan "Redd'ül Muhtar" adlı eserinde Hz. Peygamber (s.a) için rahmet dileme duası hakkında şöyle yazmaktadır: "Bazîâlimler "Allahümme irham Muhammeden" (Allah'ım Muham med'e rahmet et) dememişlerdir, imam Serahsî işte bu ikinci görüşü tercih etmiştir." Sonra salât ve selâm içerisinde "seyyidinâ" kelimesinin okunması üzerinde dururken şöyle yazıyor: "Bu, bizim mezhebimize (Hanefî mezhebi) aykırıdır diyerek itiraz edilmekte ve buna delil olarak da imam Ebu Hanife'nin teşehhüd okumakta eksiltme ve çoğaltmayı mekruh kabul ettiği gösterilmektedir. Fakat bu itirazın mesnedi zayıftır. Çünkü salât ve selâm, teşehhüd üzerine yapılmış ilâve bir şeydir. Onun içinde değildir. Eğer bir kimse teşeh-hüdde :

"Eşhedü enne seyyidenâ Muhammeden abdühû ve rasûlühû" diyerek buradaki gibi "seyyidena'yı ilave ederse, bu kesinlikle mekruhtur. Ama teşehhüdden sonra okunan salât ü selâm için bu kelime eklenebilir."

Bu izahlardan açık bir şekilde anlaşılıyor ki, namazda okunan salât ü selâiri'm hadislerde rivayet edilen şekliyle okunması şart değildir. Hadislerde anlatılan o ifadelerde ek siltme veya fazlalaştırma yapılabilir. Eğer salât ve selâm'da Allahümme irham Muhammeden" ve Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin" demek mekruh değilse, "seyyidinâ" kelimesi ile birlikte "mevlânâ" kelimesini de okumanın mekruh olduğunu iddia etmenin mantıklı bir sebebi olamaz.^{152[152]}

Salât Ve Selâmda "Seyyidinâ Ve Mevlânâ" Kelimelerinin Kullanılması Ve Bazı Önemli Temel Meseleler

Soru;

Tercüman'ul Kuran derginizin Mart ayında s>%e soru yönelten birine cevap verirken, namazda salli bârik okunması ile ilgili yazdıklarınız üzerine aşağıdaki itirazlar yapılmıştır:

1. Siz, Ebu Davud ve Dârekutnî'ye atfen, Abdullah b. Ömer Hazretlerinin şu ifadesini nakletmişsiniz: "O, Hz. Peygamber'in öğrettiği teşehhüde (ettehiyyâtü okumasına) 'rahmetullahi 'den sonra beraketühû'yu ve eşhedü en lâ i lâhe illallah'âan sonra 'vahdehû lâ şerîkelehu'ya ilave etti." Bu ifadeye dayanarak hadisle bildirilen ifadeye ilave yapmanın caiz olduğunu iddia ediyorsunuz. Fakat bu, sizin iddianızı doğrulamak için yeterli değildir. Çünkü bu sözler merfu olarak nakledilen hadiste de bildirilmiştir.

2. Teşehhüd hakkında siz, Abdullah b. Mesud Hazretlerinden, Hz. Peygamberin (s.a) O'na abduhû ve rasûlühû'ye kadar öğrettikten sonra: "Sen bunu okuyunca" veya "bunu tamamlayınca" namazı bitirmiş sayılırsın. Bundan sonra kalkmak istersen kalk, oturmak istersen otur mana devam et" buyurduğunu nakletmişsiniz. Siz bu hadisi, "abdühû ve rasûlühû" de namazın tamamlandığına delil göstermişsiniz. "Bundan sonra insan hiçbir şey okumasa dahi namazında bir eksiklik ve kusur meydana gelmez. Salât ü selâm ve dua teşehhüde dahil değildir. Aksine ona ilave bir şeydir" diyorsunuz. Ama sizin bu delillendirmeniz doğru değildir. Çünkü hadis hafızlarının hepsi ittifakla "abdühû ve rasûlühû"den sonraki sözlerin Abdullah b. Mesud Hazretlerinin kendi sözü olduğunu,ravi-lerden birinin bu sözü Hz. Peygamber'in (s.a) buyruğu sanarak yanlışlıkla hadisin metnine ilave ettiğini söylemektedirler.

3. Sizin delil olarak gösterdiğiniz bu rivayetin sağlam olduğunu kabul etsek bile yine de, Hz. Peygamberin teşehhüdü namazın farz olduğu ilk sıralarda öğrettiği bir gerçektir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e (s.a) salât ü selâm okunması ile ilgili hüküm, Hendek Savaşı ile Kureyzaoğulları Gazvesi sırasında, yani 5. Hicri yılda nazil olmuştu. Bundan dolayıdır ki, o ayet Ahzab Sûresi içinde bulunmaktadır. Çünkü bu sûre o gazveler sırasında nazil olmuştur. Şüphesiz, sonraki öncekinin hükmünü kaldırmıştır.

4. Namaz, ibadet ile ilgili amellerdendir. Bu amellerle ilgili olarak kabul edilmiş bir prensip vardır. Bu prensip şeriat sahibi bir şeyi nasıl öğretmişse, onun o şekilde uygulanmasını gerektirir. Kişi kendi kendine bunlarda bir değişikliğe gidemez. Usûl âlimleri, ibadetlerde asıl olanın verilen hükme uymak ve şeriat sahibinin bildirdiği şekle bağlı kalmak olduğunda ve bu çizgiyi aşmanın ise bidat olduğu konusunda görüş birliği içindedirler. Oysa siz, hadisle bildirilen salât ve selâm ibaresiyle iktifa etmiyor, ona yalnız ilâve yapılmasını değil; onu değiştirmeyi^{153[153]} de, eksiltip çoğaltmayı da caiz görüyorsunuz. Halbuki namazdaki

^{152[152]} Tercüman'ul Kur'an, Mart, 1975

^{153[153]} Ben değiştirme kelimesini hiçbir yerde kullanmadım. Sadece eksiltme, çoğaltmayı söyledim. Nitekim, eğer itham eden kişi benim değiştirmeye inandığımda ısrar ediyorsa, cevabımda onun Örneğini de yazmış olurdum.

bütün salât ve selâmlar Allah tarafından kabul buyurulan bir düzen içerisinde. Ondan birşey eksiltmek de ona bir şey ilave etmek de, caiz değildir.

5. Salât ü selâm sözleri içine "seyyidinâ ve mevlânâ"yı eklemek çeşitli sebeplerden dolayı caiz değildir.

Birincisi: Hadislerle bildirilen ne kadar salâtü selâm ifadeleri varsa, hiçbirinde bu kelimeler kullanılmamıştır. Dahası, Hafız İbn Hacer'in deyişi ile, sahabe ve tabîîlerden hiçbiri bu kelimeleri salât ü selâm içinde kullanmamışlardır.

İkincisi: Seyyid kelimesinin, bu dünyada Hz. Peygamber (s.a) için kullanılmasının kesinlikle caiz olmadığı ve Hz. Pey-gamber'in kendisi için bunu kullanmayı menettiği hadislerde belirtilmiştir.

Hz. Peygamberin Ene seyyidü veledi âdem" "Ben insanoğlunun efendisiyim" buyruğuna gelince: Bu ki-yametle ilgili bir olaydır. Bu şeref orada Hz. Peygamber'e (s.a), kulluk vazifesinde gösterdiği tutum ve davranışlarından dolayı Allah Teâlâ tarafından mükâfat olarak verilecektir. Kâdî İyâd da Şifa isimli eserinde şöyle bir rivayet nakletmektedir: "İsrafil (a.s), Hz. Peygamber'e (s.a) "Allah Teâlâ, sana bu tevazuun karşılığı olarak kıyamet gününde insanoğlunun seyyidi (efendisi) olma şerefini verecek" dedi. Ha-dis-i şerif te şöyle de haber verilmiştir. Cebrail'in de (a.s) yanında bulunduğu esnada bir melek Peygamberimize gele-rek, Allah Teâlâ'nın vahyini ulaştırdı:

"Sultan bir peygamber mi olmak dilersin, yoksa kul bir peygamber mi? Dilediğini yapayım". Cebrail (a.s) Hz. Peygamber'e işaretle "Sen Rabbin tevazu ile mukabele et" dedi. O zaman Rasûlullah (s.a) o meleğe cevap olarak: "Sadece kul peygamber olmayı dilerim" buyurdu. İşte bu bakımdan Peygamberimiz kendisi için efendi, başkan kelimesini kullanmayı istemedi. Dualarında son derece acz ve tevazu gösterdi."

Üçüncüsü: Hz. Peygamber (s.a) Kureyzoğulları Gazvesi sırasında halka hitaben Hz. Said b. Muâz için:

"Efendinizi karşılamak üzere ayağa kalkın" dediklerinde Hz. Ömer'in ağzından kendiliğinden «üil _jLJi "Efendi olan yalnız Allah'tır" sözleri döküldü. Bununla beraber Hz. Sâid b. Muâz'la (r.a) ilgili hadisenin Hicri 5. yıla tekabül ettiği hatırdan çıkarılmamalıdır. Hz. Peygamberin (s.a) seyyid kelimesinin kendisi hakkında kullanılmasını reddederek, "Seyyid yalnız Allah'tır" buyurması, Amiroğulları heyetinin Rasûlullah'ın huzuruna geldiği Hicri 9. yılda olmuştu.

Dördüncüsü: Aslolan salât ü selâmın bir dua oluşudur. Dua ederken, kendisi için dua edilen kimsenin seyyid olarak anılması bizatihi duanın özüne aykırıdır. Dilek ve temennilerde acz ve tevazu gösterilmesi, kulluğa uygun davranılma-sı gerekir. Kendisi hakkında dua edilen için, bîçare bir kulun huzuruna gelmiştir, denilir; bizim başkanımız, efendimiz huzuruna gelmiştir denilmez.

Cevap:

İtirazlarınız gerçekten dikkate şâyân. Ben böyle itirazlar üzerinde durmaktan, onları incelemekten memnuniyet hissederim. Aşağıda bu sorulara sırasıyla cevap veriyorum.

Teşehhüde İbn Ömer'in (r.a) Tutumu

Hiz. Abdullah b. Ömer Hazretlerinin rivayetinden yola çıkarak vardığım sonuç üzerinde birazcık dursaydınız, "bu hadis sizin iddianızı doğrulamaz, çünkü teşehhüde okunan bu sözler merfu hadiste de bildirilmiştir" diye itiraz etmezsiniz. Sizden, Abdullah b. Ömer'in sözlerini bir kere daha, dikkatle okumanızı istiyorum. O şöyle buyurmaktadır:

"Esselâmü aleyke eyyühennebiyyü ve rahmetullahi'den sonra ve berâkâtühü"ya ve eşhedü en lâilâhe illallah"tan sonra vahdehü lâ şerike lehü"yu ben kendim ilâve ettim."

Abdullah b. Ömer'in bu sözünden de anlaşıldığı gibi kendisi bu ilaveyi yaptığı sırada, sizin; "bu ibare onda da mevcuttur" dediğiniz merfu hadisi bilmiyordu. Bu hadisi hiç işitmemiş olması da, ilaveyi yaptıktan sonra işitmiş olması da mümkündür. Bu hadisin sahih olup olmadığını da araştırın. Dârekutnî, bu hadisi naklettikten sonra, "Bu senet sağlamdır" diye not düşmüştür. Hafız İbn Ha cer de, Ebu Davud'un bu rivayetinin sahih olduğu sonucuna varmıştır. Bu sonuç, sizin iddianızı açıkça yalanlamaktadır. Çünkü bununla, sahabe-i kiram'dan büyük bir zâtın namazda kıraat olunan hadislere kendiliğinden bazı ilaveler yaptığı ve yaptığı bu ilaveleri herkese açıkladığı ve fakat ne sahabe döneminde ve ne de tabîîn döneminde bir tenkide maruz kalmadığı sabit olmuştu. Bildiğim kadarı ile daha sonraki dönemlerde de hiçbir fakih ve muhaddis bunu sahabeden birinin dalâlet olan bid'atı olarak benimsemiş değildi.

İbn Mes'ud'un Teşehhüd İle İlgili Rivayeti

Teşehhüdle ilgili olarak nakledilen Abdullah b. Mesud Hazretlerinin rivayeti hakkında diyorsunuz ki: "Hadis hafızları abduhû ve rasûlûhu'den sonraki sözleri ittifakla, ilave ve fazlalık (yani sonradan ekleme) olarak kabul etmişlerdir. Bundan da anlaşıldığı üzere, bu söz Abdullah b. Mes'ud Hazretlerinin kendisine ait olduğu halde raviler tarafından yanlışlıkla Hz. Peygamberin (s.a) sözü olarak nakledilmiştir." Bu iddiayı ileri süren hadis hafızlarının fazilet ve derecelerini takdir edip, hürmetle anmama rağmen onları körükörüne taklid de etmiyorum. Onların ittifak halinde oldukları bir konuda hiçbir araştırma yapmadan, hangi prensiblerden yola çıkarak böyle bir sonuca ulaştıklarını öğrenmeden, ekleme konusundaki bu ittifakın akla yatkın olup olmadığını düşünmeden; olduğu gibi kabul etmera için bir sebep yoktur. Meselenin aslı şudur: Bu hadis dört değişik şekilde Abdullah b. Mesud Hazretleri tarafından rivayet edilmiştir.

Birinci rivayete göre: "Abduhû ve rasûlûhû" den sonra "Sen bunları söyleyince" ibaresi gelmekte olup, bu ikisi arasında, 'bu söz Hz. Peygam-ber'e (s.a) değil; Abdullah b. Mes'ud Hazretlerine aittir' şeklinde bir tereddüde mahal bırakacak hiçbir işaret mevcut değildir. Bunun içindir ki, 'Rasûlullah'a (s.a) ait olan kısım şurada tamamlanıyor, şuradan itibaren İbn Mes'ud'un sözleri başlıyor' şeklinde bir iddiada bulunmak da mümkün değildir.

İkinci rivayete göre: Hadis abduhû ve rasûlûhû ile son bulmaktadır. Daha sonra zikredilen ibare bu nakilde hiç zikredilmemiştir. Bunun zikredilmemiş olması, yukarıdaki rivayette ilave olarak zikredilen bölümün ilave olduğuna delil sayılmaz. -,

Üçüncü rivayet şekli ise şöyledir "Abduhû ve rasûlûhû "den sonra dedi've dedi ki, sen bunu yaptığın zaman..." ifadeleri vardır. Bu "dedi" veya sonra dedi" ifadeleriyle sözün kime ait olduğunu anlamak mümkün değildir. Bu kelimeler sahabe de di ki demek olabileceği gibi "bizzat Hz. Peygamber (s.a) buyurdu ki" anlamına da gelebilir. Her iki ihtimale de eşit derecede imkan tanınan bu ifadelerden birini tercih etmeye, rivayetin kendisi imkan tanımamaktadır.

Dördüncü rivayet şekline gelince:

"Abduhû ve rasûlûhû "den sonra Abdullah dedi ki" veya İbn Mes'ud dedi ki" ifadeleri gelmektedir. Daha sonra ise "Sen bunu yaptığın zaman" dan sonraki ibare nakledilmiştir. Yalnız bu ibareye dayanarak bundan sonra gelen kısmın dışarıdan bir ilave olduğunu kabul eden hadis hafızlarının ehliyet ve li-yakatlarmı kabul etmekle birlikte, bu tür iddialar ileri sürmenin usûl ilminin değerini zedeleyeceğini, güvenilirliğini azaltacağını düşünüyorum. Abdullah b. Mes'ud Hazretleri

Hz. Peygamber'den duyduğu şey üzere fetva vermişti demek ne gibi zorluk taşıyor ki, iş böyle çıkmaza sokuluyor. O, Birinci bölümdeki hadislerde Hz. Peygamber'in sözünü naklet-mistir. Son bölümdeki hadislerde ise Hz. Peygamber'in sözüne tam uyararak, kendi fetvasını açıklamıştır. Eğer onun fetvası, rivayet ettiği hadislerle aykırı olsaydı, o zaman hadis kesinlikle şüpheli olurdu. Fakat o böyle yapmamış, hadise uygun fetva vermiştir.

İbn Mes'ud Ahzâb Sûresini Bilmiyor muydu

Üçüncü itirazımızdaki sözlerinizi bütünüyle açıklığa ka-vuşturursanız, sorunuzun cevabını kendiniz bulmuş olacaksınız. Sizin sorunuz; Abdullah b. Mes'ud'un, Alkame ve diğer talebelere teşehhüdle ilgili hadisi Öğretirken Ahzâb Sûresi'nin nazil olup olmadığı üzerinde yoğunlaşıyor. Eğer İbn Mes'ud'un teşehhüdü öğrettiği sırada Ahzâb Sûresi indirilmiş idiyse -ki bunu inkâr etmek mümkün değildir- geriye İbn Mes'ud'un (r.a) bundan haberdar olup olmadığı meselesi kalıyor. Bu noktayı açıklığa kavuşturursanız, cevabınızı da kendiniz bulmuş olacaksınız.

Hadisle Bildirilen Salât, Selâm ve Duanın İfadelerine Bağlılık Şart mıdır

İbadet türünden olan amellerle ilgili olarak, anlattığınız şekilde görüş birliğine varılmış prensip ve kaideler benim için de bağlayıcıdır. Yirmi sene önce bunu bizzat açıklamışım.^{154[154]} Ama, hadislerde bildirilen salâtü selâm ve duâlar bildirildiği şekilde okumanın zorunlu olduğu fikrinize, doğru olmadığı için katılmıyorum. Çünkü Buhari, Müslim, Ne sai, Ebu Davud ve Müsned-i Ahmed'de nakledilen Abdullah b. Mesud Hazretlerinin rivayeti abduhû ve rasûlûhû'ye kadar teşehhüdü okuduktan sonra, kişi nin Allah'a yakarış için istediği duayı yapmasının caiz olduğunu gösteriyor.

^{154[154]} Bkz. Tefhimat 3. cilt. Konu: Yasama, Şûra ve İcma. Söz konusu makalenin sonunda neşredildiği yıl olarak 1955 yazılmıştır. (Mevdûdî)

İbadetle İlgili Meselelerde Değiştirme ve Eksiltme-Ekleme İmkânı

Hadis-i şeriflerde öyle çeşitli örnekler vardır ki bu genel kaidenin istisna olması sözkonusudur. Hadislerde yalnız ilave ve fazlalık değil, değiştirme ve eksiltmeye de örnekler vardır. Bunları kısaca aktarıyorum.

Değiştirmeye açık bir Örnek

"Değiştirme" nin en bariz örneği, Hz. Ebu Bekir (r.a) döneminde Kur'an-ı Kerim'in bir kitap halinde toplanmasıdır. Rasûlullah'm (a.s) kendi kutlu döneminde Kur'an-ı Kerim'i kesinlikle yazdırdığı sahih hadislerle sabittir. Fakat o yazılan bu Kur'ân sayfaları bir çuvala doldurulmuş olarak çeşitli parçalara, tahtalara, hurma ağacının kabuklarına, kürek kemikleri üzerine vb. diğer şeyler üzerine yazılmış olarak bulunuyordu. Allah'ın Rasûlü onları sûre sırasıyla bir yere topluca yazdırmamıştı. Daha sonra Hz. Ebu Bekir'in (r.a) hilafet devri gelip de irtidad (dinden çıkış) fitnesinin ateşi tutuşunca, mürtedlerle yapılan savaşlarda, özellikle Yemame Savaşı'nda pek çok Kur'an hafızı şehid oldu. Buhari, Tirmizî, Müsned-i Ahmed, Müsned-i Ebu Davud, Tâ'yâlisî ve diğer hadis kitaplarında anlatıldığı gibi Hz. Ömer, bu şekilde hafızlar şehid olmaya devam ederlerse, Kur'an-ı Kerimin büyük bir bölümünün ortadan kaybolması tehlikesini hissetti. Hz. Ömer bu tehlikeyi efendimiz Hz. Ebu Bekir'in huzuruna arz ederek görüşünü açıkladı ve Kur'an-ı Kerim'i bir araya toplama emrini veriniz dedi. Hz. Ebu Bekir (r.a): "Rasûlullah'm (s.a) yapmadığı bir işi ben nasıl yapabilirim? diye cevap verince, Hz. Ömer: "Bu iş vallahi çok hayırlı bir iştir" diyerek bu teklifinde ıstfar etti. O noktaya kadar ki, nihayet Allah (c.c) Hz. Ebu Bekir'e bu meselede gönül rahatlığı bahsetti. Hz. Ömer'in görüşüne katıldı. Daha, sonra Hz. Ömer'in de bulunduğu bir sırada Hz. Ebu Bekir, Zeyd b. Sabit Hazretlerini çağırarak kendisine Kur'an-ı Kerim'i bir araya toplamasını emretti. Zeyd Hazretleri de bu teklif üzerine, başlangıçta Hz. Ebu Bekir'in Hz. Ömer'e söylediğini söyledi: "Rasûlullah'm yapmadığı bir işi sizler nasıl yapıyorsunuz İki birden ona cevap olarak: "Bu iş, Allah'a yemin olsun ki çok hayırlı bir iştir" dediler ve ikisi de ısrar ettiler.

Nihayet Allah Teâla, Hz. Zeyd'e de bu konuda gönül rahatlığı bahsetti. Böylece, pekçok sahabenin görev aldığı Kur'an-ı Kerim'i bir araya toplama işine başlandı. Ve giderek bütün sahabe anladı ki bu iş halifenin kontrolünde yapılmaktadır. Şimdi bir düşünün: Bu iş dünyaya ait bir problemi çözme işi değil, ibadetle alakalı bir işti. Bu sebeptendir ki Hz. Ebu Bekir ve Hz. Zeyd b. Sabit (r.a) Hz. Ömer'in (r.a) Kur'an'ın toplanması ile ilgili teklifini ilk duyduklarında cevap olarak, 'Rasûlullah'm yapmadığı bir şeyi nasıl yaparız' demişlerdi. Fakat neticede, Hz. Ömer'in teklifini yaparken dayandığı delil ve Allah Teâlâ'nın Hz. Ebu Bekir ve Zeyd b. Sabit (r.a) Hazretlerinin kalblerine indirdiği hoşnutlukla gönülleri bu işe yatışınca, bunun hayırlı bir iş olduğu kanaatine vardılar. Bundan sonra yapılan iş açıkça değiştirme özelliği taşıyordu. Çünkü böyle yapmakla, Hz. Peygamber zamanında parça parça olan Kur'an-ı Kerim'in o dağınık şekli reddedilmiş, bir arada toplanmış şekliyle değiştirilmişti. Fakat o zaman hiç kimse bunu bid'at ve dinde yeni bir şey ortaya çıkarma olarak kabul etmedi. Bugüne kadar da hiç kimse bu harekete itiraz edemedi. Aksine bu iş, en büyük tasdik edici Hz. Ebu Bekir'in en önemli dini hizmetleri arasında sayılmaktadır.

Eksiltmeye Açık Bir Örnek

Şimdi biraz da "eksiltme"ye en açık bir örneğe bakınız. Buhari, Müslim, Nesai, Tirmizi, Ebu Davud ve daha başka hadis kitaplarında en sağlam senetlerle, Kur'an-ı Kerim'in yedi harf (lehçe) üzere nazil olduğu nakledilmiştir. Ulemanın bu konudaki açıklaması şöyledir: Kur'an-ı Kerim önceleri sadece Kureyş lehçesiyle nazil olmuştu. İslâm Arabistan'a yayılmaya başlayınca, Rasûlullah'm Allah'tan niyazı ile Arapların en düzgün ve sağlam altı lehçesiyle okunmasına müsaade edildi. Bu altı lehçede söyleniş, kelimelerin sonundaki haller veya konuşma üslûbu gibi farklar bulunuyordu. Bunlar yüzünden de mânâda bir fark meydana gelmiyordu. Ama bu izin, her bölge insanının kendi lehçelerine bizzat kendilerinin değiştirmesi şeklinde açık bir izin değildi. Bu izin ancak Allah'ın (c.c) emriyle, Cebrail'in (a.s) Hz. Peygambere, Kureyş lehçesi dışındaki lehçelerde, hangi kelimeleri ve nasıl okuyabileceğini öğretmesi ve Hz. Peygam-ber'in de (s.a) ona uygun olarak Kur'an-ı Kerim'i insanlara tâlim ettirmesiyle gerçekleşiyordu. Kur'an-ı Kerim'in lehçelere göre okunuş, Allah Teâlâ tarafından indirilmiştir ve her okunuş, o indirilişe uygundur. Bu, Allah'ın düzenlediği, sıraya koyduğu şekil idi. Buhari'de Hz. Abdullah b. Abbas'tan (r.a) nakledilen bir rivayette, Hz. Peygamberin şöyle buyurduğu nakledilmektedir:

"Kur'an-ı Kerim'i önceleri Cebrail (a.s) bana bir lehçeye göre okutmuş ve öğretmişti. Daha sonra ben, ısrarlı

bir şekilde, kendisinden başka lehçelerde de okunması için izin verilmesini istedim. Neticede yedi lehçeye kadar okuma izni verildi." Müslim'de yapılan bu rivayette İmam Zühri'ye atfen: "Bu izin, ancak helal ve haramın arasında fark meydana gelmeyen işlere kadardı" denilmektedir. Müslim, Nesâî, Ebu Davud, Tirmizî ve Tabertnin naklettikleri Hz. Ubey b. Ka'b'm rivayetinden, Kur'an-ı Kerim'in okunuşundaki bu genişliğin hicretten sonra olduğu anlaşılmaktadır. Bu rivayette anlatılıyor ki: Cebrail (a.s) Medine'nin Edatı Beni Gıfar denen yerinde Rasulûllah'm (s.a) yanına geldi ve Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'i ümmetine bir harf (lehçe) üzerine okutmanı emrediyor, dedi. Hz. Peygamber de bu emirde yumuşaklık ve kolaylık umuyorum, ümmetim buna güç yetiremez (Arap-çanm belli bir lehçesine alışık olan insanların bir başka lehçede Kur'an'ı okumaları zorlaşır) buyurdu. Bundan sonra Cebrail (a.s) önce iki, daha sonra da üç lehçe ile okunma müsaadesi veren hükümler geldi. Peygamber (s.a) daha fazlasını arzu buyurdu. Nihayet Cebrail (a.s) "Allah Teâlâ senin yedi lehçe üzerine Kur'an-ı Kerim okutmanı kararlaştırmıştır, insanlar onlardan hangisini dilerlerse onunla okuyabilirler, bu kendilerinden kabul edilecektir" haberini ulaştırdı-.

Müslim, Nesâî ve Taberî'de, Übeyy b. Kâ'b Hazretlerinin başka bir ifadesi daha rivayet edilmiştir. Şöyle ki: Onun da bulunduğu bir sırada arka arkaya iki adam Peygamber Mes-cidi'ne girdiler. Ve her biri, Kur'an-ı Kerim'i, Hz. Peygamberin Übeyy Hazretlerine öğrettiği okuma tarzına aykırı bir tarzda okudular. Bu ikisinin okuyuş tarzı kendi aralarında da birbirine aykırıydı. Ubeyy Hazretleri ikisini de alarak Hz. Peygamber'in huzuruna geldi ve bu farklı okuyuşu anlattı. Peygamber Efendimiz o iki kişinin okumasını dinledi ve her birinin okuyuşunun doğru olduğuna karar verdi. Hz. Ubeyy diyor ki: "Bu sözü duyunca gönlümde cahiliye döneminde bile olmayan bir yalanlama meydana geldi". Tâberinin rivayetine göre onun ağzından çıkan sözler şöyledir: "Ben içimde Öyle şeytani bir vesvese duydum ki, ondan dolayı yüzüm kıpkırmızı oldu. Bu durumu gören Rasûlullah göğsüme eliyle vurdu. Bu tavrım yüzünden kan ter içerisinde de kaldım. Arkasından Rasûlullah (s.a) bana Kur'an-ı Kerim'in yedi lehçe üzerine nazil olduğunu, hepsinin de aynı ölçüde değer taşıdığını anlattı."

Bu çizgide bir başka rivayet, Buhari, Müslim, Tirmizi ve Nesâide Hz. Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Birgün ben Hişam b. Hakim b. Hizam'ı,^{155[155]} Furkan Sûresi'ni okurken işittim. Onun okuyuşu Rasûlullah'm (s.a) bize okuttuğu okuyuştan farklı idi." Bir başka rivayette Hz. Ömer'in şöyle söylediği anlatılmıştır: "Ona, bu okuyuşu sana kim öğretti" diye sordum. O: 'Allah'ın Rasûlü öğretti" dedi". Bir başka rivayette anlatıldığına göre, Hz. Ömer (r.a) şöyle buyurdu: "Onu elinden tutarak Rasulûllah'm (s.a) huzuruna götürdüm". Bir başka rivayette de: "O anda onu yakalamayı içimden geçirdim, ama namazını tamamlamasına kadar sabrettim, sonra yakasından yapışarak Rasulûllah'm (s.a) huzuruna götürdüm." Bir diğer rivayette ise: "Nerde ise üzerine atlayacaktım. Fakat selâm vermesine kadar sabrettim. Sonra yakasından yapışıp Rasulûllah'm (s.a) huzuruna götürdüm" demektedir. Rivayetin bundan sonraki kısmı diğer bütün rivayetlerde aynıdır ve şöyledir: "Rasûlullah (s,a) Önce Hişam Hazretlerinin okuyuşunu dinledi ve "iyi, bu sûre bu şekilde nazil oldu" buyurdu. Rasûlullah (s.a) daha sonra Hz. Ömer'in okuyuşunu dinledi ve "iyi, işte bu şekilde nazil oldu" buyurdu. Ondan sonra Hz. Peygamber (s.a) Kur'an-ı Kerimin yedi lehçe üzerine nazil olduğunu, bu bakımdan, nasıl kolaylık olursa, ona göre okunabileceğini açıkladı."

Bu rivayetlerden iki mesele kesinlik kazanıyor. Biri, (Kur'ân-ı Kerim'i) yedi lehçeye göre okumak Allah'ın belirlemesine dayalıdır. Yani, bu yedi lehçeden her biri Allah tarafından belirlenmiş ve Kur'an-ı Kerim her bir lehçe üzerine nazil olmuştur. İnsanlar Kur'an-ı Kerim'in kelimelerini kendi lehçelerine kendileri çevirmemişlerdir. Bilakis Hz. Peygamber (s.a), insanlara her lehçeye göre Kur'an-ı Kerim'i okumayı öğretmiştir, ikinci olarak şu da bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır ki, okuyuşların bu farklılığı üzerinde yapılan tartışmalar bizzat Hz. Paygamber'in (s.a) huzurunda olmaya başlamıştı. Ama o Yüce Peygamber, bu farklı okuyuşların hepsinin geçerli olduğunu kesin bir dille bildirdi ve tartışmalar oluyor diye, Kureyş lehçesi dışındaki lehçelere göre okuyuşu geçersiz saydığını ilan etmedi.

Hz. Osman (r.a) dönemine geldiğimiz zaman görürüz ki, onun Kur'an-ı Kerim'i bir araya getirmesiyle ilgili rivayet edilen en sahih hadis Buharî'de, İbrahim b. Said'in Züh-ri'den, onun da Enes b. Malik'ten rivayet ettiği hadistir. Hadiste zikredilen olay şöyledir: Hz. Huzeyfe b. Yemanî (r.a) Ermenistan ve Azerbaycan seferinden dönünce, müminlerin emiri Hz. Osman'ın (r.a) huzuruna geldi. O insanların Kur'an-ı Kerim'i okuyuşlardaki farklılıkları görmesinden dolayı son derece huzursuzdu. Halife'nin huzuruna girer girmez dedi ki: Ey Müminlerin Emiri! Bu ümmeti Yahudiler ve Hristiyanlar gibi, Allah'ın Kitabı'nda ihtilafa düşmekten kurtarın. Bunun üzerine Hz. Osman (r.a) müminlerin annesi Hz. Hafsa'ya (r.a) haberci gönderdi ve yanında bulunan sayfaları kendisine göndermesini istedi Onların bir suretini yazalım ve sonra size geri

^{155[155]} Bu kişi Mekke'nin fethinde müslüman olmuştur. Bu yüzden Hz. Ömer in naklettiği hadisenin Mekke'nin fethinden sonraki bir zamanda olduğunda şüphe yoktur. (Mevdûdî)

gönderelim dedi.^{156[156]} Hz. Hafsa (r.a) da yanında bulunan sayfaları kendisine gönderdi. Hz. Osman (r.a); Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Zübeyr, Sa'd b. el-As ve Abdurrahman b. el-Haris b. Hişam Hazretlerinden bu sayfaları kitaplar haline getirmelerini istedi. Bu üç Kureyşli ile Zeyd b. Sabit Hazretleri arasında bir ihtilaf olursa, orada Kureyş lehçesine göre yazılmasını, çünkü aslında Kur'an'm bu lehçede nazil olduğunu söyledi. Daha sonra bir kitap haline getirilen Kur'an-ı Kerim nüshalarının her biri çeşitli bölgelere gönderildi.^{157[157]} Mü'minlerin emiri tarafından, bu güvenilir Kur'an-ı Kerim nüshalarına aykırı düşen ne kadar sayfa ele geçerse yakılması emredildi.

Zikredilen olaydan da anlaşılacağı gibi Kureyş lehçesi dışındaki diğer altı lehçe de Allah'ın vahyine dayanmaktadır. Diğer lehçeler de Allah (c.c) tarafından indirilmiş ve Peygamberimiz tarafından da halka talim ettirilmiş olmakla birlikte ümmetin Kur'an-ı Kerim'in lafızları üzerinde ihtilafa düşmeleri ve fitneye sebep olmaktan kurtulmaları amacıyla neshedilmiştir.

Hz. Osman'ın (r.a) bu hareketini bütün ümmet onaylamış ve bunu onun en büyük iyiliklerinden, sevaplarından saymıştır. Bu iş, ibadetle ilgili işlerde sadece artırmanın değil, azaltmanın da yapıldığına en açık bir örnektir. İlim sahibi hiç kimse bunu bid'at kabul etmemiştir. Hafız b. Hacer, Ibn Ebi Davud'a havale ederek, Süveyd b. Gailenin şu rivayetini nakletmiştir: "Hz. Osman bu işi sahabe-i kiram'a danışarak yapmıştı." Mesele şimdi daha da netleşmiş olmaktadır. Çünkü sahabe-i kiram, şeriata aykırı görüş bildirmeye asla izinli ve yetkili değillerdi. Allah tarafından kabul ve Rasûlü tarafından tâlim ettirilen yedi lehçeden birinin bırakılıp diğerlerinin kaldırılması ile ilgili Allah ve Rasûlü'nün herhangi bir hükmü olmamasına rağmen sahabe-i kiram bunu uygun görüp benimsemişlerdir. O halde böyle bir uygulama dış görünüş bakımından her ne kadar dinde bir yenilikmiş gibi görünüyorsa da, İslâm'ın menfaati ve müslümanların selameti için böyle bir uygulama sadece caiz değil, fitnenin önüne geçmek için şart olarak görülmüştür.^{158[158]}

Salât Ve Selâmda "Seyyidînâ" Ve "Mevlânâ" Kelimelerinin Kullanılması Ve Bazı Önemli Temel Meseleler

İlave Yapmaya Örnekler

Şimdi sıra Allah tarafından kabul ve tasdik edilmiş ibadetle ilgili hususlardaki artırma ile, hadisi şeriflerde haber verilen ve namazda okunan salât ü selâm dualarına yapılan ilavelerle ilgili hadislerde rastladığımız misalleri vermeye geldi.

Cuma Namazı İle İlgili Hüküm Gelmeden Önce Medine'de Cuma Kılınması

Abd b. Hamid İbn'ül Münzir ve Abdürrezzak'm, İbn Sîrîn'den naklettikleri rivayetten Hz. Peygamber'in (s.a) Medine'ye gelişinden önce, hatta Cuma namazının farz olduğunu bildiren hükmün nazil olmasından da Önce, Medine'de bulunan Ensar'ın aralarında görüşerek, yahudi ve hristi-yanlar haftada bir günü toplu ibadet yapmak için nasıl ayırmışlar sa,biz de bu iş için aynı şekilde bir gün ayırılım dedikleri, sonra da Cuma gününü bunun için uygun gördükleri ve eski adı olan Arûbe'yi bırakıp yeni ad olarak Cuma koydukları, bu karara uygun olarak ilk Cuma namazım Es'ad b. Zürâre Hazretlerinin kıldırıldığı anlaşılmaktadır. Ebu Davud., İbn Mâce, İbn Hibbân, Hâkim, Beyhakî ve Dârekutnî'nin yaptıkları rivayetten hadisenin bu şekilde gerçekleştiği sabit olmaktadır. Ka'b b. Malik (r.a) Hazretlerinden oğlu Abdurrahman'm naklettiği bu rivayette o şöyle diyor: "ilk Cumayı Hz. Es'ad b. Zürare kıldırılmış, bu namaza kırk kişi katılmıştı."Dârekutnî'de İbn Abbas Hazretlerinin şu rivayeti nakledilmiştir: "Cuma namazı ile ilgili hüküm Mekke'de, hicretten evvel nazil oldu. O zaman Mekke'de Cuma namazı kıldırılmak mümkün değildi. Bu bakımdan Rasûlullah (s.a), Mus'ab b. Umeyr'e: "Siz Medine'de Cuma namazını kıldırın" diye yazdı." Taberânî'de bildirilen Ebu Mesud Ensarî Hazretlerinin rivayeti de şöyledir: "Bu hükme uygun olarak Hz. Mus'ab'ın kıldırıldığı ilk Cuma namazına on iki kişi katılmıştı.^{159[159]} Şu işe bakınız, sahabelerden bir topluluk

^{156[156]} Hz. Ebu Bekir'in (r.a) yazdırmış olduğu Kuran Hz. Hafsa'da idi. Bu rivayette; söz konusu Kur'an'm sahifeler şeklinde olduğu bildirilmektedir. Ancak, başka rivayetlerde onun tek bir sahifeden ibaret olduğu ve hatta ilim ehli arasında Hz. Ebu Bekir'in Kur'an'ı bir mushafta topladığını meşhur olduğu rivayet edilmektedir. İmam Bedruddin Zerkeşi "el-Bur-han"da ve İmam Suyuti "el-İtkan"da bu görüşün sahih olduğunu bildirmişlerdir. (Mevdûdî)

^{157[157]} Bunların kaç mushaf olduğu meselesi ihtilafıdır. Meşhur olan, bu nüshaların 5 tane olduğu ve bunlardan bir tanesinin Medine'de bırakılarak diğerlerinin merkezi bölgelere gönderildiğidir. Ancak Ebu Hatem Sicistani bunların 7 nüsha olduğunu rivayet etmekte, bir tanesinin Medine'de bırakıldığını, diğerlerinin Mekke, Suriye, Yemen, Bahreyn, Basra ve Küfe'ye gönderildiğini söylemektedir. Bu görüş daha sıhatli gözükmektedir. (Mevdûdî)

^{158[158]} Tercüman ul Kur'an, Eylül, 1975

^{159[159]} Burada akla "hüküm gelmeden Önce, Ensar'ın kendiliğinden kılmaya başladığı Cuma namazlarının ilkine 40 kişi katılmasına rağmen, hüküm geldikten sonraki Cuma namazına yalnız 12 kişinin katılmasının sebebi nedir" şeklinde bir soru gelebilir. Bu sorunun cevabı şudur: Hüküm Mekke'den Medine'ye gönderilmişti. İhtimalen haberci aynı gün Medine'ye ulaşmış ve bunu vaktinde ilan edememiştir. (Mevdûdî)

aralarında görüşerek, kendi kendilerine yeni bir namaz ilave ediyorlar. Hz. Peygamber (s.a) hayatta iken bu olay meydana geliyor, ama O buna hiçbir tepki göstermiyor. Hatta bu namazın Allah tarafından farz kılınmış hükmü nazil oluyor. Hüküm gelmeden önce kılınmaya başlanan o namaz daha sonra gelen hükme müsteniden kılınmaya başlanmıştır.

Hz. Peygamber'in Bulunduğu Sırada Dua İfadelerine İlave Yapılması

Buhari, Müslim, Ebu Davud, Müsned-i Ahmed, Nesâî ve Taberânî'de Rufââ b. Rafî (r.a) Hazretlerinin şöyle rivayet ettiği bildirilmiştir: "Bir gün Rasûlullah'in (s.a) arkasında namaz kılıyorduk. Rukûdan başını kaldırıırken, Rasûlullah (s.a): Semiallahü limen hamideh" deyince, arkadan bir kişi:

"Rabbena ve lekel hamdü hamden kesiran, tayyiben, mü-bareken fihi" dedi. Namazdan sonra Rasûlullah (s.a): "Biraz önce bu sözü söyleyen kimdi" diye sordu. O şahıs da: "Ben-söylemişim, Ya Rasûlallah dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a): "Ben otuzdan fazla melek gördüm, onlar bunu yazmak için birbirinin önüne geçmeye çalışıyorlardı" buyurdu." Burada da gördüğümüz gibi o kişi Hz. Peygamber'in öğrettiği sözlere birkaç kelime fazladan ilave yapmıştır. Bu fazladan kelimeleri Peygamberimiz öğretmemiştir. O, bu dua kelimelerine Hz. Peygamber'in (s.a) bulunduğu sırada, peşinde namaz kılarken ilave yapmıştı. Sizin görüşünüze göre, Hz. Peygamber (s.a) buna şiddetle kızdığını göstermeli ve o kişiye: "Sen, duaya kendiliğinden bazı kelimeler ekleyerek şeriata aykırı hareket ettin. Sen benim huzurunda dinde yeni bir tarz icad etme cüretini gösterdin. Senin ilave ettiğin sözlerin şeriatta olması istenseydi, buna bir ihtiyaç duyulsaydı, ben onu bildirirdim. Sen kim oluyorsun da onu namaz duaları arasına sokuyorsun" diye azarlamaydı. Halbuki Hz. Peygamber (s.a) böyle yapmamış, bu ilaveyi yapan sahabeyi, "söylediklerin o kadar kıymetli idi ki, meleklerden herbiri onu yazabilmek için yarış ediyor, bu sözü yazma bahtiyarlığına kendisi ulaşmak istiyordu" diyerek müjdelemişti.

Teşehhüdün içindeki dua kelimelerine, Abdullah b. Ömer Hazretlerinin soktuğu kelimeleri daha önce zikretmiş ve kendinizi kurtarmak için yaptığınız tevlin tamamen mânâsız olduğunu bildirmiştim.

Yeni Bir Ezan ilavesi

Müsned-i Ahmed ve Nesâî'de şöyle bir rivayet mevcuttur: Hz. Peygamber (s.a) Cuma günleri minbere çıktığı zaman Bilâl-i Habeşî (r.a) Hazretleri ezan okurdu. Ve O, minberden inerken kamet getirirdi. Bu Hz. Peygamber (s.a) zamanında tesbit edilmiş iki ezan şekliydi. Buhari, Nesâî, Ebu Davud, Tirmizi ve İbn Mâcede, Said b. Yezid Hazretlerinin şöyle rivayet ettiği bildirilmiştir: Hz. Peygamber (s.a), Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer (r.a) döneminde Duma'nın ilk ezanı imam minbere oturduğu zaman okunurdu. Hz. Osman dönemi geldi ve müslümanların sayısı iyice arttı. O vakit Hz. Osman (r.a) imam minbere çıkmadan önce okunan üçüncü ezanın okunmasını emretti. Bu ezan Zevrâ'da (Medine'nin ortalarında bulunan yüksek bir tepenin adı. Ezan okuyacak kimse bu tepeye çıkarak ezan okurdu) okundu. Buhari'nin başka bir rivayetindeki ifadenin kelimeleri de şöyledir: Cuma günü üçüncü ezam ilave yapan Hz. Osman'dı. Ne zaman ki Medine halkının sayısı çoğaldı, Hz. Osman bu üçüncü ezanı okutmayı gerekli görmüştü. (İmam minbere çıkmadan önce okunan ezan). Taberânî'nin rivayetine göre Hz. Osman (r.a) ilk ezanın Zevrâ^{160[160]} denen yerde okunmasını emretti. Daha sonra o minbere çıkıp oturunca müezzini ezan okurdu. Minberden indiğinde ise müezzin kamet getirirdi. Bu ibadetle ilgili işler çerçevesi içinde sünnet olan bir harekete açıkça ilave yapmaktı, Hak üzere halife olan Hz. Osman (r.a) bu işi İslâm dünyasının sahabe ve tabîinle dolu olduğu bir dönemde gerçekleştirmişti. Daha sonra bu hareket İslâm dünyasının tamamında memnunlukla karşılanıyor ve hiçbir itiraza mahal olmaksızın uygulanıyordu.

İbn Ebi Şeybe'nin rivayetine göre, sadece bir tek kişi; İbn Ömer (r.a) bu işe bid'at demişti. Hafız İbn Hacer şöyle diyor: "O, bu sözlerle böyle bir hareketi doğrudan münker kabul etmiş olabileceği gibi, Hz. Peygamber (s.a) zamanında olmayan bir uygulama olduğu için de bid'at saymış olabilir. Zira, Peygamber Efendimiz döneminde olmadığı halde sonradan ihdas edilmiş herşeye bid'at denmektedir. Fakat böyle işlerden bazıları güzel olur, bazıları da tersine kötü olur". Hafız İbn Hacer'in bu düşüncesini Abdullah b. Ömer'in (r.a) daha önce işlemiş olduğu bir "güzel bid'at" desteklemektedir. Ayrıca onun önceden bid'at olarak nitelendirdiği bir hareketi daha sonra övdüğünü gösteren örneği de gelecek konuda izah edeceğiz.

İbn Ömer'in (r.a) Kuşluk Namazına "Güzel Bid'at" Demesi

^{160[160]} Burası Medine'de, müezzinin çok daha uzaklardan duyulması amacıyla üzerine çıkıp ezan okuduğu bir evdi. (Mevdûdî)

Kuşluk namazını kılmak doğrudan Hz. Peygamber'in ameli ile sabittir. Dolayısıyla onun sünnet olduğu konusunda hiçbir ihtilaf yoktur. Fakat bunu sürekli ve hiç kaçırmadan kılmak veya bunu mescidlerde kılmak diye bir alışkanlık Peygamberimiz (s.a) döneminde yoktu. Daha sonra gelenler bu yolu benimsediler. Kuşluk namazı ile ilgili olarak Abdullah b. Ömer'e fikri sorulduğu zaman "bit'attır, ama güzel bir bid'attır" cevabım verdi. (İbn Ebi Şeybe) Bir başka rivayette ise şöyle cevap vermiştir: "Bu sonradan ihdas edilen bir yol olmasına rağmen insanların ihdas ettiği güzel yollardandır. " (Said b. Mansur.) Üçüncü bir rivayette ise şöyle söylediği nakledilmiştir: "insanlar bana bundan daha sevimli gelen hiçbir yeni şey ihdas etmiş değillerdir." (Abdürrezzâk) Bu üç rivayetin üçü de tamamen sağlam senetlerle bize ulaşmıştır.^{161[161]}

Hz. Ömer'in (r.a) Teravih Namazına "Güzel Bid'at" Demesi

Teravih namazı da Hz. Peygamberin (s.a) uygulaması ile sabit olduğundan sünnet olduğu konusunda hiçbir ihtilaf yoktur. Ancak, Teravih namazının cemaatle ve mescidlerde kılınması ve bunun yaygınlaştırılması Hz. Ömer'in (r.a) kendi döneminde uygulattığı ve onun hakkında

"Bu ne güzel bid'attır" dediği yeni bir tarzıdır. Bu şekil bir uygulama ibadetle ilgili meseleler konusunda şeriat sahibinin koyduğu tarza bir ilave idi. Sünnete son derece bağlı bir sahabe ve aynı zamanda müminlerin halifesi olan Hz. Ömer'in, sonradan ihdas edilmiş bir bid'at olmasına rağmen bunu iyi bir yol kabul ederek uygulamasına ve bu uygulamayı sahabenin tabîinin müctehid imamlar fıkıh ve hadis alimlerinin hiç tereddüt etmeden benimsemelerine dikkat ediniz. Sahih hadislerin incelenmesi ile ortaya çıkan sonuca göre, ibadetle ilgili hususlarda hiçbir şekilde değiştirme, artırma ve azaltma yapılamayacağı şeklindeki küllî kaidenin hiçbir istisnaya mahal bırakmayacak şekilde kesin ve kati olduğuna dair bir mesned yoktur. Bu tesbitten sonra, salât ve selâmda bulunan ve nahil yoluyla bize kadar ulaşan "seyyidinâ ve mevlânâ " ifadelerinin okunmasının hakikaten yasaklanmış, okunması caiz olmayan işlerdenim olduğuna bakmak gerekir. Herşeyden önce ben, namazda okunan salâtü selâm'ın rivayet edilmiş kelimeleri içerisinde bulunmasa bile Rasûlullah (s.a) ve diğer kimseler için meşru addedilen sözlerin salâtü selâm'a eklenmesinde bir beis olmadığını ifade etmek istiyorum.

İbn Mes'ud'un (r.a) Salli Bârik Dualarının Kelimelerine ilave Yapması

Hadislerle rivayet edilen hiçbir salâtü selâm'da "seyyidinâ" ifadesinin olmadığı şeklindeki ifadeniz doğrudur. Ancak siz bu iddiamızı, Hafız b. Hacerin "sahabiden böyle bir salât ve selâm nakledilmemiştir" şeklindeki sözüne dayanarak söylüyorsanız, bu yanlıştır.

Ibn Mâce, Hz. Peygamber'e Salât Bölümünde Abdullah b. Mesud Hazretlerinin şöyle söylediğini nakletmiştir:

"Rasûlullah'a (s.a) okuduğunuz salât ü selâmları güzel okuyunuz. Siz bilmiyor olabilirsiniz, ama bu okuyuşunuz belki de Hz. Peygambere (s.a) bildiriliyordur." Bunun üzerine orada bulunanlar "öyleyse onu bize öğret" dediler. Abdullah b. Mesud şu şekilde söyleyiniz buyurdu:

"Allahümme'al salâteke ve rahmeteke ve berâkâtike ala seyyidi'l mürselîn ve imâmi'l müttekîn ve hâteminnebiyyîn muhammedin abdike ve rasûlike imâmi'l hayri ve kâidi'l hayri ve rasuli'r rahmeti, Allahümme'bâshü makâmen mahmuden yeğbituhû bihi'l evvelûne ve'l âhirûne""Ya Rabbi, inayet, rahmet ve bereketlerini peygamberlerin efendisi, müttakîlerin imamı, nebilerin sonuncusu, iyiliğin başı, hayırların Önderi ve rahmet peygamberi olan, kulun ve rasûlün Muhammed'e indir. Ya Rabbi, O'nu, öncekilerin ve sonrakilerin imreneceği güzel bir makama ulaştır." İbn Mesud Hazretleri daha sonra Hz. Peygamber'in(s.a) öğrettiği nakille gelen salât ve selâm'ı okudu.

Abdullah b. Mes'ud Hazretlerinin bu sözünün asıl mânâsı şu misalle daha iyi anlaşılabilir: Üstün mevkide şerefli bir insan birini ziyarete gittiğinde ev sahibinin hizmetlisine varıp, kendi ağzıyla: "Ev sahibine git de Abdurrahman Beyefendi Hazretleri teşrif ettiler, de" demez. Aksine o, "Abdurrahman geldi, de" der. Artık ev sahibine haber vermek için gelenin mevkiine, şerefine uygun kelimeler seçmek veya ziyarete gelen kişinin kendisi için kullandığı sade kelimeleri olduğu gibi kullanmak hizmetçinin kavrayış ve anlamasına bağlıdır.

Bu rivayetin bütün ravileri güvenilir kimselerdir. Bunu İbn Mesud'dan Esved b. Yezid Hazretleri rivayet etmiştir ki o çok değerli tabîlerdendi. Ondandır rivayet eden ise Ebu Fâhite Sâid b. İlâka'dır. Takrib adlı eserinde Hafız b. Hacer, onun en güvenilir kimselerden olduğunu söylemiştir. Bu rivayetin senedinde bulunan raviler incelenecek olursa görülür ki, hepsi usûl-ü hadis kitaplarında sika (güvenilir) insanlar olarak

^{161[161]} Bkz. Feth'ül Bâri, Kuşluk Namazı Babı.

zikredilmiştir.

Peygamberimiz Kendisi İçin Seyyid Kelimesinin Kullanılmasını Gerçekten Yasaklamış mıydı

Hiz. Peygamber (s.a) kendisine seyyid denmesini yasaklamıştı demeniz kesinlikle doğru değildir. Bu yanlış, hadisleri doğru anlamamanın ve onların nerede, nasıl söylendiğini bilmeden bir sonuç çıkarmanın en bariz örneklerindedir. İşin aslı şöyledir: Rasûlullah (s.a) kendisini yüzüne karşı öven kimseden hoşlanmazlardı. Buharı ve Ebu Davud'da, Hiz. Ebu Bekre'den (r.a) şöyle bir rivayet nakledilmiştir:

"Bir adam, Rasûlullah'm (s.a) huzurunda, bir arkadaşını övdü. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) üç kere (başka bir rivayette tekrar tekrar) "Sen arkadaşının boğazını kestir" buyurdu. Arkasından: "Eğer sizlerden birinin mutlaka ker-deşini övmesi gerekiyorsa ve gerçekten onun hakkında söylemek istediklerinin doğru olduğunu tam olarak biliyorsa, o zaman 'ben onu iyi biliyorum' şeklinde söylesin." Sonra da 'Onu en iyi bilen Allah'tır. Ben onun Allah katında tertemiz biri olduğunu söylemeye mezuun değilim desin' buyurdu."

Hiz. Peygamber (s.a) kendisine seyyid denilmesini yasaklamıştı sonucuna varılan rivareyete bakarken bu sözü gözö-nünde bulundurunuz. Müsned-i Ahmed'de Enes b. Mâlik Hazretlerinin şöyle rivayet ettiği yazılmıştır: "Bir adam Rasûlullah'ın (s.a) huzuruna geldi ve şöyle dedi: "Ey Mu-hammed (s.a), ey bizim efendimiz, ey bizim efendimizin oğlu, bizim en hayırlımız ve bizim en hayırlımızın oğlu." Bunun üzerine Peygamberimiz, (s.a): "Ey insanlar, takvanız üzerinde durunuz. Şeytan sizi yanlış yola çevirmesin. Ben Abdullah oğlu Muhammed'im. Allah'ın kulu ve peygamberiyim. Sizin, beni Allah Teâlâ'nın bana bahşettiği mevkiden daha yukarı çıkarmaya çalışmanızı istemiyorum" buyurdu."

Bir de Rasûlullah'm (s.a) kendisi için seyyid denmesini yasakladığına dair Hicrî 9. yıla ait rivayeti gözden geçiriniz. Müsned-i Ahmed'in üç yerinde ve Ebu Davud'un Kitabü'l Edeb Bölümünün bir yerinde şöyle denilmektedir: "Amiroğulların heyeti Peygamberimizin huzuruna geldi. Heyette bulunanlar arasında Mutarrif b. Abdillâh b. el-Şu-hayyir'in babası da vardı. Mutarrif sözü babasına atfederek onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Biz, Rasûlullah'm yanına vardığımızda kendisine selâm verdik ve arkasından siz bizim hamimiz, efendimiz (başkanımız) siniz. Siz bize en çok lütuf ve kerem eden, ikramda bulunan ve en güzel yemekleri yedirensiniz" dedik." Onların bu yaltaklanmaya varan üsluplarını gördüğünde Hiz. Peygamber (s.a) "Sen bizim efendimizsin" sözlerine karşılık

"Efendi, ulu ve yüce olan Allah'tır" buyurdu ve onlar yaltaklık yapıp gittikten sonra da şöyle dedi: "Kendinize ait meselelerinizi konuşun ki, şeytan sizi kendi isteği doğrultusunda kullanmasın." Bu sözü delil sayarak Hiz. Peygamber'in (s.a) kendisine seyyid denilmesini yasakladığını söylemek, hadis bilmeye ve hadisi anlamaya kötü bir örnek teşkil etmektedir.

Allah Rasûlü'nün buyruğu

"Seyyid, ulu ve yüce olan Allah'tır" cümlesidir. Şayet bu emirden yola çıkarak seyyid kelimesinin Allah'tan başkası için kullanılmayacağı sonucu çıkarılacak olursa, o vakit seyyid kelimesinin Allah'tan başkası için kullanıldığı her hadisi yanlış kabul etmek gerekeceği gibi, Allah Teâlâ'nın kendine özgü isimlerine seyyid kelimesini de ilave etmek gerekecektir. Halbuki hiç kimse Allah'ın güzel isimleri (esmâ-i hüsnâ) arasında seyyid kelimesini saymamıştır. Ama siz, "bu kelimenin kullanılması sadece Hiz. Peygamber (s.a) için yasaklanmıştır, O'nun dışındaki herkes için kullanılabilir" gibi bir sonuca varırsanız, o zaman bu hiçbir temele dayanmayan, mânâsız bir anlayış olur. Çünkü sizin delil kabul ettiğiniz sözlerden hiçbir şekilde bu mânâ çıkmaz. Ayrıca, Peygamber Efendimizin bu kelimeyi kendisi için yaltaklanma amacı dışında kullanıldığı zaman yasaklamamış, bundan menetmemiş olması sebebiyle de yanlıştır. Çünkü, Müsned-i Ahmed'& Nadle b. Tariften şöyle bir rivayet nakledilmektedir: Nadle'nin kabilesinden Abdullah isminde bir adamın karısı kocasıyla olan anlaşmazlığı yüzünden evinden kaçarak, aynı kabileden Mutarrif b. Behsal'in evine sığındı. Abdullah o şahsa giderek kendisinden karısını teslim etmesini istedi, o bu teklifi reddetti. Abdullah da yardım dilemek maksadıyla Hiz. Peygamber'e (a.s) geldi ve birkaç beyitlik şiirle şikayetini anlattı. İlk beyit şuydu:

"Ey insanların seyyidi ve ey Arapların lideri! Uzun dilli kadınlardan bir kadını sana şikayet ediyorum."

Bu feryat yardıma muhtaç birinin feryadı olduğu ve başka bir amaç taşımadığı için Rasûlullah (s.a) buna itiraz etmedi. Mutarrif e haber göndererek, Abdullah'ın ailesini kendisine iade etmesini istedi.^{162[1]}

^{162[1]} Bu kişi, Beni Mazinin ailelerinden bir aile olan Beni Hirmaz'a mensuptu. Onun Hiz. Peygamber'e (s.a) "Arapların hakimi" diye hitap etmesinden açıkça anlaşılmalıdır ki bu kabilenin de müslüman olması Mekke'nin fethi ve Huneyn gazvesinden sonraki bir hadise olabilir. Çünkü Hiz. Peygamber Huneyn'den sonra Arapların gerçek hakimi olmuştur. (Mevdûdî)

Senedi Olmayan ve Konuyla İlgisi Bulunmayan Rivayetlerin Delil Gösterilmesi

Kadı İyâd Şifa adlı kitabında naklettiği rivayetin ne kaynağını göstermiş, ne de o rivayetin senedini açıklamıştır. Düşüncenizi destekliyor diye, senedi bile bulunmayan rivayetleri kabul ediyorsunuz, ama maksadınıza uymayan rivayetleri en sahih kitaplar olan Kütüb-i Sitte'de muttasıl senetlerle rivayet edilmiş olsa bile, herhangi bir ravisini mes-nedsiz suçlamalarla itham ederek reddediyorsunuz. Peygamberimizin Cebrail'in (a.s) işaretini ile cevap tarzında buyurdıkları hadis bu konu ile hiçbir ilgisi yoktur.

H.z. Ömer'in (r.a) Rasûlullah'ın (s.a) Buyruğuna İtirazı

Kureyzaoğulları ile ilgili meselede hakemlik yapması için çağrılan Sa'd b. Muâz topluluğa yaklaştığında, Hz. Peygamber (s.a) orada bulunanlara veya Ensar'a:

"Efendiniz için ayağa kalkınız" diye emretmişti diye bir nakilde daha bulunuyorsunuz. Fakat bu olayla ilgili olarak Buharı, Müslim, Ebu Davud, Müsned-i Ahmed, Meğazi ve Sîret kitaplarında nakledilen diğer bütün rivayetleri görmezlikten gelip, sadece Müsned-i Ahmed'deki tek bir rivayeti ön plana çıkarmaya çalışıyorsunuz. Sizin takılıp kaldığı nız o rivayette anlatılan da şudur: Hz. Peygamber (s.a):

Efendiniz için ayağa kalkınız" buyurduğunda, kalabalık arasında bulunan Hz. Ömer (r.a):

Efendimiz yüce Allah 'tır" diye karşılık vermiştir. Başka rivayetlerde bunun zikredilmediğini kısa bir süre için göz ardı edelim. Siz, Hz. Ömer (r.a) gibi bir sahabinin Rasûlullah'a (s.a) karşı küstahlık yapabileceğini düşünebiliyor musunuz? Tirmizide Hz. Aişe (r.a) onun (Hz. Ömer'in) şöyle söylediğini, şu kelimelerle nakletmektedir:

H.z. Ebu Bekir (r.a) bizim efendimizdir, en hayırlımızdır ve Rasûlullah'a (s.a) en sevgili olanımızdır." Onun başka bir sözünü Câbir b. Abdillah Hazretleri, Buharı de şöyle nakletmiştir:

Ebu Bekir bizim efendimizdir ve efendimizi (Bilâl-i Habeşî'yi) azad etmiştir." Zikredilen hadiselerden sonra naklettiğiniz sözü Hz. Ömer'in (r.a) söylemiş olması makul değildir.

Dua İçinde H.z. Peygamber'e (s.a) Seyyidina Demek Duanın Ruhuna Aykırı mıdır

Dua yaparken Rasûlullah (s.a) için "seyyidina" (efendimiz) demek duanın ruhuna terstir. Tazarru ve niyazda kulluğun acziyeti ve tevazu ön plâna çıkarılmalı. Ya Rabbi, huzuruna gelmiş zavallı kulunun elini boş çevirme, yardımım esirgeme denilmeli. Efendimiz, reisimiz gelmiştir şeklinde bir ifade kullanılmamalı" diyorsunuz. Evet, bir kul kendisi için bir niyazda bulunuyorsa, siz haklısınız.' -Lâkin Rasûlullah (s.a) için duada bulunan bir kulun "Ya Rabbi! Aciz kulun Muhammed'e merhamet eyle" demesi mümkün mü?

Müsned-i Ahmed'de, Müsned-i Ebu Âvâne'de, İbn Hibbân'ın Sahihinde ve Hafız Mervezi'nin Müsned-i Ebu Bekir in de sağlam senetlerle yapılan rivayetlerde kıyamet günü yapılacak şefaate ilgili olarak şöyle bir rivayet varken sizin sözünüz nasıl doğru olabilir? O rivayet şöyledir:

"Huzeyfet'ül Yemânî, Hz. Ebu Bekir (r.a)den, o da Hz. Peygamber'den (s.a) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: 'Allah Teâlâ kıyamet gününde Rasûlullah a (s.a) daha Önce hiçbir insana nasip olmamış bir dua yolu açacak ve Rasûlullah (s.a) şu şekilde dua buyuracaklardır:

"Ya Rabbi! Beni ademoğlunun efendisi kıldığın için asla övünmüyorum. Kıyamet günü yeryüzünün yanılmasıyla herkesten önce kendisini çıkarttığın kimse kıldığın için de asla övünmüyorum". Hz. Peygamber'e (s.a) duasını nasıl yapma sı gerektiğini öğreten bizzat Allah Teâlâ'dır. Allah'ın (c.c) talim ettirdiği bu duada ademoğlunun efendisi" ibaresi kullanılıyor. Buna da duânın özüne aykırıdır diyebilir misiniz?

Seyyid Kelimesinin Geçerliliği

İtirazlarınızın hepsine cevap verdikten sonra artık size şunu söyleyeyim ki, "seyyid" kelimesi geçerli ve meşru bir kelime olup, pek çok hadiste hem Hz. Peygamber için, hem de diğer insanlar için kullanılmıştır. Buhari, Müslim, Müsned-i Ahmed, Müsned-i Ebu Davud, Tâyâlisî, Tirmizî, Ebu Davud, Dârimi ve daha başka bir çok hadis kitabında İbn Abbas, Ebu Hureyre, Ebu Sâid Hudri ve Enes b. Mâlik (r.a) Hazretlerinin rivayetleri nakledilmiştir. Bu rivayetlerde Hz. Peygamberin (s.a) şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

Ben kıyamet günü ademoğlunun efendisi olacağım. Ama bununla övünmüyorum" veya Müslim, Ebu Davud, İbn Mâce ve Müsned-i Ahmed' de şöyle bir rivayet bulunmaktadır: "Allah'ın lian (lanetleşme) konusundaki

hükmü gelmeden önce karısını başka bir erkekle uygunsuz bir durumda gören kocanın ne yapması gerektiği konusunda çıkan bir tartışmada Sa'd b. Ubâde aşırı öfke ve reaksiyon gösterdi. Hz. Peygamber (s.a) Ensar'a: "Efendinizin söylediklerini iyi dinleyin" buyurdu. Buhari, Müslim, Nesâî ve diğerlerinde ifk hadisesiyle ilgili olarak rivayet edilen bir nakilde Hz. Aişe'nin (r.a) Sa'd b. Ubade Hazretleri için "Hazrec'in efendisi" ifadesini kullandığı zikredilmektedir. Sa'd b. Muaz için seyyid keli meşinin kullanılması konusu ise yukarıda zikredilmişti.

"Cennetlik kadınların hanımefendisi" ifadelerini kullanmıştır.

Buhari, Tirmizi, Ebu Davud ve diğerlerinde Rasûlullah'm (s.a), Hz. Hasan (r.a) hakkındaki şu buyruğu nakledilmektedir:

"İşte benim bu oğlum seyyiddir. Umulur ki, Allah (c.c) onun aracılığı ile müslümanlardan iki grubun arasını ıslah eder." Bu, Buhari'nin sözleridir. Başka rivayetlerde ifadeler biraz daha farklıdır. Fakat Hz. Hasan (r.a) için kullanılan seyyid kelimesi hepsinde vardır.

Hz. Hasan ve Hüseyin (r.a) için

"Cennet ehli gençlerin iki seyyidi" ifadesi, Tirmizi, Ibn Mâce, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde bulunmaktadır. Hz. Ebu Bekir ve Ömer (r.a) için "Cennet ehli olgun yaştakilerin iki efendisi" ifadesi çeşitli senetlerle Müsned-i Ahmed, Tirmizî ve Ibn Mâce'de nakledilmiştir.

Bu hadislerden yola çıkarak varılan sonuç seyyid kelimesinin hem başka insanlar, hem de Rasûlullah (s.a) için kullanılmasının meşru olduğudur. Bu kelimenin kullanılışı ne bu dünyada, ne de ahirette gayri meşrudur. O halde namazın içinde veya dışında, Hz. Peygambere salât ve selâm getirirken bu kelimenin kullanılmasının caiz olmadığı söylemek mümkün değildir.

Mevlâ Kelimesinin Geçerliliği

Aynı durum "mevlâ" kelimesi için de geçerlidir. İbn Mâce'de geçen bir rivayete göre, bir hac sırasında Sa'd b. Ebi Vakkas Hazretleri Hz. Muâviye ile görüşmeye gitmişti. Oraya ulaştığında Hz. Ali'nin (r.a) hoş olmayan bir biçimde anıldığına şahit oldu. Bunun üzerine Sâ'd (r.a) öfkeleni ve: "Ben müdâfaamı Rasûlullah'ın (s.a):

'Ben kimin mevtası isem Ali de onun mevlâsıdır' buyurduğu kimse için yapıyorum" dedi.

Müsned-i Ahmed ve Nesâî'de, Abdullah b. Abbas Hazretleri, Büreyde (r.a) Hazretlerinin şöyle anlattığını nakletmektedir: "Hz. Ali (r.a) ile birlikte Yemen sorununu çözmek için gittiğimiz sırada onun sert davranışı ile karşılaştım. Döndükten sonra Rasûlullah'a onu şikayet ettim. Benim sözümü dinledikten sonra Rasûlullah'm (s.a) mübarek çehresinin rengi değişti ve : "Ey Büreyde, ben müslümanlara canlarından daha fazla değerli değil miyim? buyurdu. Ben de: "Nasıl değilsiniz Ya Rasûlallah, elbette öyledir" diye mukabele ettim. Bunun üzerine Peygamberimiz

"Ben kimin mevtası isem, Ali de onun mevlâsıdır" buyurdu. Hafız İbrî Kesir: "Bu rivayetin senesinde hiçbir zaaf unsuru mevcut değildir, bütün ravileri de güvenilir kimselerdir" diyor.

Nesâî'de Zeyd b. Erkâm (r.a) Hazretlerinin bir rivayeti nakledilmektedir. Bu rivayette Zeyd b. Erkâm, Rasûlullah in (s.a) Veda Hacci'ndan dönüşte Gadir-i Hûm'da yaptığı konuşmasını anlatmakta ve şöyle demektedir: "Daha sonra Rasûlullah (s.a) Hz. Ali'nin (r.a) elini tutarak:

Ben kimin mevtası isem, işte bu da onun mevlâsıdır" buyurdu. Hafız İbrî Kesir de diyor ki: "Üstadımız İmam Zehebi bu rivayeti sağlam kabul etmiştir." İmam Ahmed, Müs-ned'inde Zeyd b. Erkâm Hazretlerinin rivayetini şu kelimelerle nakletmiştir: "Rasûlullah (s.a) Hûm Vadisi'nde konuşurken şöyle buyurdu: "Siz biliyor musunuz?" veya şöyle buyurdu: "Siz benim her müslüman için canından daha değerli olduğuma tanıklık etmiyor musunuz?" İnsanlar da "şüphesiz ediyoruz" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a):

"Ben kimin mevlâsı isem, şüphesiz Ali de onun mevlâsıdır" buyurdu.

Başka bir rivayette ise, Ali de onun mevlâsıdır" denilmektedir. İbn Kesir diyor ki: "Bu zincir leme rivayet senedi sağlamdır ve ravileri Sünenin şartlarına uygun güvenilir kimselerdir."

Rivayetlerden de anlaşıldığı gibi "mevlâ" kelimesinin kullanılması peygamber için de peygamber olmayan için de yersiz değildir; kullanılabilir bir ifadedir. O halde gerek namaz içinde ve gerekse namaz dışında Peygamberimize salât ve selâm getirilirken "seyyidinâ ve mevlânâ" kelimeleri kullanılabilir. Bunun günah olması için herhangi bir neden yoktur. Böyle bir kullanıma yasaktır, caiz değildir veya mekruhtur denilebilmesi için kendisine dayandığımız bir delil var mıdır ki!^{163[2]}

Bankada Hesap Açtırmanın Uygun Yolu

Soru:

Bankaya para yatırıp, hesap açtırmayla ilgili şöyle bir sorum var: Eğer ben bir tasarruf hesabı açtırarak bankaya para yatırsam, karşılığında banka bana faiz ödeyecektir. Eğer ben paramı cari hesaba yatırsam bana herhangi bir faiz Ödenmeyecek, fakat param banka tarafından faizli işlerde kullanılacak, banka benim param vasıtasıyla faiz alacaktır. Bu durumda ben cari hesap açtırmak yerine tasarruf hesabı açtırsam ve paramın biriken faizlerini kendime ait işlerde harcamak yerine ihtiyaç sahiplerine veya hayır kurumlarına versem ne olur? Bu faizi neden banka yesin? Neden bir ihtiyaç sahibinin ihtiyacı giderilmesin? Bu konuda beni aydınlatmanızı istiyorum.

Cevap:

Cari hesaba yatırılan paraya faizin uygulanmadığını biliyoruz. Ancak bu parayı bankanın kendi bünyesinde kullanması da söz konusu değildir. Çünkü bu, bankanın kendi yöntemlerine, işleyişine aykırıdır. Buna rağmen onlar bu parayı faiz işlerinde kullanırlarsa, bu durumda bizim üzerimize bir sorumluluk düşmez. Çünkü, biz oraya paramızı korunması için koyuyoruz; faizli işlerde kullanılсын diye değil. Bunun aksine eğer siz paranızı, faizini ihtiyaç sahiplerine dağıtmayı düşünerek, size faiz getirecek bir hesaba yatıracak olursanız, o zaman da bir adam ortaya çıkacak insanların bu şekilde aldıkları paraları ihtiyaç sahiplerine dağıtacağım söyleyerek onları aldatacak, paralarını yürütecektir. ^{164[3]}

Karganın Helal Ve Hahamlığı Ve Bazı Başka Meseleler

Soru:

- 1- Karganın eti helal midir? Hayvanlardan ve kuşlardan hangilerinin etleri helaldir, hangilerinin değildir? Lütfen yazınız. Bazı kimseler Dürrü'l Muhtar atıfta bulunarak, orada karga etinin helal kabul edildiğini söylemektedirler. Bu ne derece doğrudur?
- 2- Son günlerde yoğun biçimde yağan yağmurlar ve her yeri kaplayan seller sebebiyle bazı insanlar evlerin çatılarına çıkarak Allah'tan korktuklarını izhar etmek için ezan okumaktadırlar. Böyle yapmak ne derece caizdir? Böyle bir hareket müstehab mıdır? Yoksa günah mıdır? Yahut şeriata aykırı bir tutum mudur?
- 3- Baş örtmek için takke veya buna benzer bir bez parçası bulunduğu halde onları kullanmayıp baş açık namaz kılmanın hükmü nedir? Baş açık olarak namaz kılmanın caiz olduğuna dair herhangi bir hadis var mıdır?

Cevap:

1. Haram oldukları hakkında Kur'an-ı Kerim'de veya sahih hadislerde açık ifadeler bulunan hayvanlar üzerinde ümmet (müslüman toplumu) görüş birliği halindedir. Fakat alimler, kendileri hakkında tam ve açık bir hüküm bulunmayan sadece temel prensip ve kaidelerin anlatıldığı yerlerde, helâl ve haram konusunda ihtilaf halindedirler. Dürrü'l Muhtarda karganın eti ile ilgili olarak şu ifadelere rastlanmaktadır:

Leş yiyen alaca karga helal değildir. Çünkü o, murdar, pis hayvanlardandır. Bu söz Tenvir'ul Ebsâr adlı kitabın yazarına aittir. Bunun yanında temizlik konusunda titizlik gösteren insanların pis olarak kabul ettiği şeyler de pis ve murdardır".

Büyük alim Şâmi, Reddül-Muhtâr isimli eserinde bunu açıklayarak şöyle yazmaktadır:

"Alaca kargaya (siyahlı beyazlı olana) gelince, bunun üç çeşidi vardır. Bir çeşidi dane yer, leş yemez; bunun etinin yenmesi mekruh değildir. Bir çeşidi de dane yemez, ancak leş yer; şüphesiz onun eti haramdır. (Yazarın alaca karga diye adlandırdığı bu çeşit kargalardır.) Kargaların bir çeşidi daha vardır ki, bazen dane yer, bazen de leş yer. Kitapta bununla ilgili bir hükme rastlanmamaktadır. Onun eti Ebu.Hani-fe'ye göre mekruh değildir. İmam Yusuf a göre mekruhtur ^{165[4]} Adı geçen kitabın ilgili yerlerine müracaat ederek hangi kuşların helal, hangilerinin haram olduklarını öğrenebilirsiniz.

^{164[3]} Tercüman 'ul Kur 'an, Ağustos, 1976

^{165[4]} Reddül Muhtar, V/266

2. Sellerin arttığı veya yağmurların çoğaldığı zamanlarda ya da herhangi bir başka felaketle karşılaşıldığında ezan okumak müslümanlar arasında alışkanlık haline gelmiştir. Bilebildiğim kadarıyla, bu davranış herhangi bir sağlam rivayete dayanmamaktadır. İnsanlar bunu Allah Teâlâ'dan yardım dilemek için nida etmenin bir şekli kabul ederek benimsemiş olabilirler. Eğer bunu dinin bir gereği kabul ederek yaparlarsa yanlıştır. Yok eğer sadece Allah'a niyaz edip, O'nun rahmet ve keremini kendilerine çekme niyeti ile yaparlarsa mubahtır.

3. Namaz kılariken başın örtüleceğine dair bir hükmü, bir emri veya başı açık namaz kılmayı meneden bir yasaklama hükmünü ben bilmiyorum. Şüphesiz şu bilinen bir şeydir ki, Peygamber Efendimiz ve sahabe-i kiram, sarık ya da takke giyinerek namaz kılarlardı.

Her mescude gidişinizde süslü, güzel elbiselerinizi (üzerinize) alın" ayetinin hükmü de bunu icabettiriyor olsa gerek. Çünkü, namaz en güzel elbiselerle kılınmalıdır. Takke, sarık vs. benzeri şeyler de bunun içine girer. Yine de eğer bir kişi başı açık olarak namaz kılsa, onun namazı da makbuldür.^{166[5]}

Hanefî Mezhebine Mensup Müslümanların Davaları Başka Mezheplere Göre Karara Bağlanabilir Mi?

Soru:

Herhangi bir konuda Hanefî mezhebinin görüşü ile Şafiî mezhebinin görüşü arasında bir ihtilaf vuku bulur, mahkeme de Şafiî mezhebinin görüşünü daha doğru kabul ederse, Hanefî mezhebine mensup kimseler için illâ da Hanefî mezhebinin görüşüne uygun hareket etmek mecburiyeti var mıdır?

Cevap:

Biri usul diğeri de ameli yönden olmak üzere konunun iki ayrı yönü vardır.

Usul yönünden: Özel bir mesele ile ilgili olarak hâkim mütâlâasını tamamlar ve Şafiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinden herhangi birinin görüşünü Kitap ve Sünnet'e daha uygun görür ve tercihini o yönde yaparsa, tercih yapmak söz konusu değildir. Bunda uygulama açısından bir takım güçlükler vardır.

Birinci güçlük: Ülkemizde, diğer mezheplerin sağlam, güvenilir ve çok geniş bilgi veren kitapları bulunmamaktadır. Meselelerle ilgili delillerin etraflıca incelenip bir sonuca varılabilmesi için bütün bu kaynakların mevcut olması gerekir.

Herhangi bir mezhebe uygun karar verilebilmesi için o mezhebe ait kaynak eserlerin el altında bulunması gerekir ki, teferruat gözden kaçmasın.

ikinci güçlük: Herhangi bir mezheple ilgili fıkıh kitaplarında atıfta bulunulan eserlerin sıhhatini araştırabilmek için lüzumlu olan başvuru kitaplarına; hadis kitapları, şerhleri ve ilgili tüm kaynaklara, ne bir devlet kütüphanesinde ve ne de Özel kütüphanelerde rastlamak mümkün değildir. Üçüncü güçlük: Fıkıh ve hadis ile ilgili kaynak kitapların tamamının Arapça olması ve ülkenin hakim ve avukatlarının, Arapça'yı bir lisan olarak bilseler bile, bu dili, fıkıh, hadis usûl-ü fıkıh'taki özel deyimleri ve kullanılışlarıyla bilmemeleridir. Konunun inceliklerini kavrayabilmek için sadece Arapça'yı bilmek yeterli değildir. Ne yazık ki, bugüne kadar hukuk fakültelerinde İslâm hukuku ile ilgili düzenli bir eğitim yapılamamıştır.

Bir diğer güçlük de şuradan gelmektedir: Üst düzeyde bir adalet mahkemesi araştırma ve inceleme sonucu Hanefî mezhebi yerine bir başka mezhebin görüşüne uygun bir karara varırsa, onların varmış olduğu bu karar diğer mahkemeler için de örnek teşkil edecek; yetkili, yetkisiz bütün mahkemeler diğer fıkıh mezheplerine göre ictihad edip, hüküm çıkararak bir karara varmaya kalkışacaktır. İnsanlarımızın çoğu Hanefî mezhebine müntesiptirler. Alimlerimiz ise yalnızca Hanefî mezhebi ile ilgili hususlarda yeterli bilgiye sahiptirler ve mezhepleri konusunda mutaassıptırlar. Ehliyetsiz mahkemelerin Hanefî fıkına aykırı kararlar almasıyla sürtüşmeler başlayacak, kargaşa doğacaktır.

Bütün olumsuzlukları dikkate alarak, çok titiz ve tedbirli davranmak gerektiği kanaatini taşıyorum.^{167[6]}

Fıkıh Ayrıllıklara Mezheb Denilmesi Doğru Mudur?

Soru:

Tercüman'ul Kur'an'm Ocak sayısında size yöneltilen bir soruyu cevaplandırırken Hanefî fırkası veya Şafiî

^{166[5]} Tercüman ul Kur'an, Eylül, 1976

^{167[6]} Tercüman ul Kur'an, Ocak, 1977

fırkası için, Hanefî mezhebi veya Şafîî mezhebi ifadelerini kullanıyorsunuz. Benim dini bilgim, dini zümrecilikten daha üstün tutan bir halk müslümanam ÖÛçüsündedir. Bütün fırkalarımızın mezhebi (dini) bir değil midir?

Cevap:

Arapça'da kullanılan mezheb kelimesinin mânâsı Urduca'da kullanılan mezheb kelimesinin mânâsı ile aynı değildir. Bu kelime Urduca'da "din" anlamında kullanılmaktadır. Fakat Arapça'da "bir düşünce ekolü" mânâsında kullanılmaktadır. Hanefî, Şafîî, Mâlikî, Hanbelî ve diğerleri, fırka (zümre) değil; İslâm dini içinde kabul edilmiş mezhebler-dir. Onlar için bir deyim ve tâbir olarak kullanılan kelime, "mezheb" kelimesidir. İlim sahipleri, hiçbir dönemde bunları zümre olarak kabul etmemişler sürekli, "mezheb" olarak anmışlardır.^{168[7]}

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK MESELELER

Ekonomik Meselelerle İlgili Gündemdeki Bazı Sorular

Toplumun Faizsiz Sistemlerle İslahı

Soru:

Ticari işlerin, hatta tüm ekonomik yaşantının faiz üzerine bina edildiği ve iktisadî hayatta faizin girmediği hiçbir alanın bulunmadığı günümüzde faizin fiili olarak kökünün kazınması mümkün müdür? Acaba faizi kaldırarak, faizsiz temeller üzerine oturan ekonomik bir yapı oluşturulabilir mi?

Cevap:

Eğer herhangi bir müslüman faizi kaçınılmaz bir şey olarak görüyor ve günümüzde faizsiz hiçbir işin yürümeyeceğini düşünüyorsa, bence bu bütünüyle yanlış olan bir düşüncedir. Böyle bir düşünce sadece prensip olarak yanlış değildir; bu düşüncenin sahibi olan insan kendi Rabbi hakkında da suizan etmektedir. Çünkü biz, Rabbimizin, insan yaşamında kaçınılmaz olan ve onsuz dünyevî ticaretin yürütüleme-yeceği bir şeyden bizi alıkoymayacağına inanıyor, bu şekilde iman ediyoruz. Lakin, ben bu kadar bir cevapla iktifa etmek istemiyorum. Bilakis şunları arzetmek istiyorum: içinde bulunduğumuz zamanda ekonomik prensip ve teoriler bile faiz oranlarının aşağılara çekilmesi hatta sıfırlanarak sona erdirilmesi yönünde bir yol izlemektedir. Nitekim siz, çoğu ülkelerde faiz oranlarının hızla düştüğünü ve dünyanın faizden yakasını kurtarabilecek bir noktaya yaklaşmak için uğraş verdiğini görmektesiniz. Benim bu konuda ayrıntılara girmeme gerek yok. Çünkü ben "Faiz" isimli kitabımda bu konu üzerinde geniş olarak durdum.

Burada yalnızca İslâmî bir hükümetin bu meseleyi fiili olarak nasıl halledebileceği meselesi üzerinde durmak isterim. Bana göre, bu konuda şöyle bir yol izlenmelidir: Herşey-den önce ülkede tüm faizler kaldırılmalı ve daha sonra ikinci bir adım olarak dış ticarete faizin sona erdirilmesi için çaba sarfedilmelidir. Hükümet ülke içerisinde faizli alış-verişleri kanunî olarak yasaklamalı ve bizzat kendi yaptığı alış-veriş-lerde de faizi terketmelidir. Hiçbir mahkeme faiz lehinde karar vermemeli, faizle iş yapan kimseler ağır ceza mahkemesinde yargılanmalıdır. Baştan itibaren bu kabil tedbirler alınmazsa faizsiz bir mali düzeni yürütme imkanı -daha işin başında- ortadan kalkacaktır. Bu gerçeği şöyle bir misalle daha güzel anlatabiliriz: Eğer bir hükümet, bir taraftan trenle yolculuk için bilet almayı zorunlu görür, diğer taraftan biletsiz yolculuk için de bazı boşluklar bırakırsa, bilet almaya yanaşan yolcu oldukça az çıkacaktır. Ancak, biletsiz yolculuk yapmak ağır ceza kapsamına giren bir suç sayılacak olursa, bilet almayan bir şahıs trenle yolculuk etmeye cüret gösteremeyecektir. Aynı şekilde, ülkemizde faiz kanunen yasal olduğu, faizli alış-verişe müsaade edildiği, kendi hükümetimiz bizzat faizli alış-veriş yaptığı ve mahkemelerimiz faiz lehine kararlar aldığı müddetçe hükümetin ya da herhangi başka bir müessesenin faizli sistem yerine kâr-zarar ortaklığına dayalı bir banka sistemini başarıyla yürütmesi kesinlikle mümkün değildir. Şu da var ki, öncelikle faize dayalı bankacılığın kanunen yasaklanması durumunda kâr-zarar ortaklığına dayalı bir sistemin gelişme göstereceğinden

^{168[7]} Tercüman ul Kur'an, Mart, 1977

tamamiyle ümitliyiz. Kâr-zarar ortaklığından şunu kastediyorum: Bu sistemde kâr ve zarara tüm ortaklar (hissedarlar) ortaklardır. Faizin ülke içinde yasaklanmasından sonra dış ticarete de bundan kurtulunabilir. Böyle bir şey inşaallah herhangi bir çekişmeye yol açmayacak, dostça yollarla ticari ilişkilerde bulunarak diğer ülkeleri de faizsiz bir ticarete razı edebileceğiz.

İslâmî Hükümet ve Millîleştirme

Soru:

İslâmî hükümetin, millîleştirme konusunda nasıl bir politika izlemesi gerekir?

Cevap:

Bu meseleyi İslâm'ın ışığında incelemeye çalıştım. Bu noktada şunları söyleyebilirim: İslâm, üretim kaynaklarını millîleştirme programını temel bir prensip olarak benimse-memektedir. Bu, İslâm'ın toplumsal düzeninin mizacına aykırıdır. İslâmî bakış açısına göre, herhangi bir ülkenin Genel Meselelerinin çözümü tüm üretim araçlarının millîleştirilmesinde yatmamaktadır. Şu da var ki, herhangi bir sınaî veya ticarî kuruluşun özel sektör elinde geliştirilmesinin mümkün olmadığı tecrübe ile sabit ise, böylesi bir durumda bu tür kuruluşlar devletin kontrolüne verilebilir.

İslâmî Hükümet ve Suistimalci Memurlar

Soru:

Günümüz memurlarının büyük bir çoğunluğunda yüce ahlâk ve görevini yerine getirme duygusu dumura uğramıştır. İslâmî bir hükümet bu gibi memurlardan nasıl istifade edebilir?

Cevap:

Devlet memurlarının ve halkın diğer bazı kesimlerinin ahlâkî tavır ve davranışlarının tüm halkın yaşantısını ifsad ettiğinde hiç kimsenin şüphesi yoktur. Bu oldukça hassas ve karmaşık bir meseledir. Herşeyden önce, ahlâkî suçların kesinlikle Allah'tan korkmamak ve ahireti düşünmemekten kaynaklandığı hadisesi inkâr edilemez bir gerçektir. Bu bozukluğun temel sebebidir. Ancak, buna bizim toplumsal yaşantımızda karşılaştığımız ve onlar vesilesiyle bozukluğun dört bir yanı sardığı birçok sebep de ilave edilebilir. Meselâ: Bizim toplumumuzda yüksek tabakayı temsil eden grup nihai derecede sefih ve israfçı bir yaşam tarzını benimsemiş durumdadır. Bu tabakanın gereksinimleri sadece yemek içmek, gününü gün etmek ve çocuklarını okutmakla sınırlı kalmamaktadır. Bu insanlar diğer bazı uğraşları için de milyonlarca rupi harcamaktadırlar. Ülke yönetimini yürüten kesim de bu tabakadandır. Üst tabakadaki insanların hareketlerinin alt tabakadakileri de etkilediği ve onlar için de örnek teşkil ettiği şeklinde bir kural vardır. Orta tabaka, üst tabakadan; alt tabaka da orta tabakadaki insanlardan etkilenmekte, dolayısıyla bu hâl toplumsal bir sorun haline gelmektedir. İşte bu orta tabaka ile toplumun en alt tabakasındaki insanlar, kendi yaşam seviyelerini yükseltebilmek için yasal olsun olmasın, her çeşit yola başvurmayı kendileri için meşru saymaktadırlar.

Şimdi, siz eğer bütün bu meseleleri halletmek istiyorsanız, bir tabakanın ıslahı ile -o da bir kanun tasarısı ile- meselenin halledilebileceği beklentisi içerisinde olmamalısınız. Bu hastalığın kökleri toplumumuzun damarlarına kadar işlemiş bulunmaktadır. İslâm'ın şöyle bir usûlü vardır: O, toplumdaki bozuklukları ortadan kaldırırken sadece kanunlarla iktifa etmemektedir. Bilakis, İslâm ortadan kaldırmak istediği bozuklukla her boyutta ve yaşamın her safhasında savaş vermektedir. O, eğitim ve Öğretim aracılığıyla, tebliğ ve telkin aracılığıyla, ıslah ve Önleyici tedbirler aracılığıyla ve bütün bunlarla birlikte kanuni düzenlemeler ve yaptırımlarla kötülükleri ortadan kaldırmaktadır. İslâmî bir hükümetin toplumun ıslahı için bütün bu işleri yapması gerekmektedir. Eğitim ve öğretim müesseselerinin, yayınevlerinin, gazetelerin ve medyanın tüm gücünü bu iş için kullanması lâzım gelir. Bütün bunlardan daha önemlisi ise, üst tabakanın savurganlığına yol açan sebepleri fiilen ortadan kaldırmaktır. Bu tabakaya mensup insanlardan devletin üst kademelerinde bulunan kişilerin maaşlarını arttırmak yerine azaltmak gerekmektedir. Çünkü onları böyle

gereksiz harcamalara iten dolgun ücretleridir. Alt seviyelerde iş yapan memurların ücretlerini ise fazlaştırmak lazımdır. Çünkü, çoğu zaman temel ihtiyaçlarını karşılama kaygusu onları uygunsuz işler yapmaya mecbur etmektedir. Anladığıma göre alt ve orta tabakadaki memurların ekseriyeti rüşvet yemek vb. uygunsuz işlere bulaşmak istememekte, ancak bazı durumlarda buna mecbur kalmaktadırlar. Behemehal durumumuzun ıslahı için bütün bu girişimlerin yapılması kaçınılmazdır. Öngördüğümüz bütün önlemlere rağmen bazı kimseler rüşvet ve hıyanetten vazgeçmezlerse; bu gibi suçlular için herkesin önünde aleme ibret için uygulanacak cezaları içeren kanunlar çıkarılmalıdır.

Böyle bir çözüme karşı bazıları bütçenin bir anda kabarcacağı gerekçesiyle itiraz ediyorlar. Onlara cevabım şudur:

Eğer bizim resmi ve yarı resmi memurlarımızın hepsi dürüst insanlar olurlar ve ekonomik durumları da iyileşirse, hükümet gelirleri rahatlıkla iki katına çıkarılabilir. Çünkü, rüşvet, hile ve hıyanet yüzünden hükümetin birçok geliri hazineye kadar ulaşamamaktadır. Eğer hükümet bu gelirlerden mahrum bırakılmazsa, ücretlere yapılacak zamları kolaylıkla karşılayabilir. Şu da var ki, bu girişimi başlatabilmek için hükümet belki de özel sektörden faizsiz borç almak durumunda kalacaktır. Ancak, eğer halkın hükümete güven ve itimadı olursa, bu gibi ıslahatçı programları finanse etmek için faizsiz borç (kredi) bulmak hiç de zor bir iş olmaz. Eğer hükümet, memurlar ve halk, bu hamle içerisinde kendi vazifelerini dürüstçe yapar ve birbirleriyle dayanışma içerisinde olurlarsa, belki de birkaç sene içerisinde rüşvet ve hıyanetin adı sanı kalmaz, yok olur gider. Her şahıs kendi gereksinimlerini caiz yollardan elde etme imkânına kavuşur.

Ön Ödeme İle Alış-Veriş

Soru:

Acaba, İslâmî açıdan malı almadan ön ödeme ile alış-ve-riş (fonvard transaction) caiz değil midir?

Cevap:

Bu aslında uzun bir konudur. Ancak, bunun kısa cevabı şu şekilde verilebilir: İslâm'da malı almadan ön Ödeme ile yapılan alış-verişin sadece bir şekli caizdir ve buna "bey'i selem" denilmektedir. Bey'i selem'in gerçekleşebilmesi için birkaç şartın yerine getirilmesi gerekmektedir.

1. Alış-verişi yapılan şeyin ismi, kalitesi ve özellikleri tamamen belirlenmiş olmalı ve pazarda numunesi bulunabilmelidir.
 2. Alan ve satanın belli olması lazımdır.
 3. Alış-verişi yapılan şeyin miktarı, kıymet ve evsafı belirlenmiş olmalıdır.
 4. Satıcının alıcıya malı teslim edeceği vaktin de belirlenmiş olması lazımdır.
 5. Ön ödeme ile alış-veriş durumunda tüm ödemenin yapılmış olması da lazımdır.
- Eğer bu şartlardan bir tanesi bile eksik olursa, alış-veriş geçersiz kabul edilir.

Faiz ve Dış Ticaret

Soru:

Kendisiyle ticari ilişkide bulunduğumuz dış ülkelerdeki tüccarlar bizden faiz almamaya mecbur kalırsa kendi malının fiyatını artırmaz mı? Böyle bir davranışla faize dayalı ticarete son vermemiz pratikte faydasız kalmaz mı?

Cevap:

Eğer yabancı tüccarlara ödenmesi gereken paralar için düzgün ve güvenli bir sistem oluşturulursa, onlar büyük bir ihtimalle mallarının fiyatını arttırmazlar. Ancak, bize verdikleri ticari malların fiyatını yükselteceklerini farzetsek bile, ticaretimiz harama bulaşmaktan korunur. Bu durumda bizim ticaretimiz - harama bulaşmış olmayacağından- gerçekte zarar eden bir ticaret değil, kâr eden bir ticaret olur. Buna ilaveten, bizim ekonomik yaşamımızdaki bu İslâmî devrim tüm dünya için bir örnek teşkil eder. İnşallah, bizim fiilen uyguladığımız örnekten esinlenerek, tüm milletler faizin ne caiz ve ne de kaçınılmaz olduğu hususunda sadece ikna olmakla kalmayacaklar, bunu kabul de edeceklerdir.

Soru:

Günümüz dış ticaretinde karşılaştığımız güçlüklerden bir tanesi de dış ticaret yapabilmek için bankada akreditif (Letter of Credit) açılmasının zorunlu olmasıdır. Faizsiz olarak da akreditifin açılması mümkün değildir? Ne yapmamızı önerirsiniz?

Cevap:

Günümüz şartlarında, dış dünya ile ticaret yapmak isteyen insanın ister istemez bir takım zorluklarla karşılaştığı doğrudur. Bu zorluklar, hükümetin sizi desteklemediği ve hükümetin dış ticarete bizzat faizden kurtulmak için gayret göstermediği zamana kadar sürecektir. Lakin, eğer hükümet çeşitli ülkelerle faizsiz temeller üzerinde anlaşma yapmaya çalışır, ülke içinde de faizsiz bir mali düzen oluşturmaya gayret göstererek dış ülkelerle ticari bağı bulunan iş çevrelerinin ödemelerinde yardımcı olursa, bütün bu güçlüklerin çözümü kolay bir şekilde bulunabilir.

Faizli Dış Sermaye**Soru:**

İslâmî bir hükümet faizli yabancı sermaye ile ülkede yatırım yapılmasına müsaade edebilir mi? Bu gibi yatırımlara izin verilmemesi durumunda endüstriyel gelişme plânında bir duraksama söz konusu olmaz mı?

Cevap:

İslâmî bir hükümette herhangi bir müslümana veya gayri müslime, yerli veya yabancı yatırımcıya faizle iş yapma müsaadesi kesinlikle verilemez. Eğer ülkede faiz ortadan kaldırılırsa, dış sermaye çevreleri kendiliğinden ülkeyi ter-kedecektir. İnşallah böyle bir şey bizim lehimize olur. Tarihte, yabancı sermaye ile kalkınmaya çalışırken, kalkınma yerine çok daha uzun bir süre daha büyük problemler arasında sıkışıp kalmayan bir ülke göremiyoruz. Bizim hem ticari ve hem de endüstriyel alanda kendi yerli sermayemizle kalkınmayı gerçekleştirmeye çalışmamız lazımdır.

Zekata İlave Olarak Gelir Vergisi Almak da Caiz midir**Soru:**

İslâm'da zekatla birlikte gelir vergisi almak da caiz midir?

Cevap:

Evet, İslâmî devlette bu ikisi de caiz olabilir. Zekatın verilebileceği yerler Tevbe Sûresinde açıklandığı üzere tamamen belirlidir.^{169[8]} Aynı şekilde zekat oranları ve zekatla ilgili diğer ayrıntıları Peygamber Efendimiz belirlemişlerdir. Bu noktada herhangi bir arttırma ya da eksiltme caiz değildir. Şu halde, devlet başka ihtiyaçlarını karşılamak için gerek görürse halktan mali yardım talebinde bulunabilir. Eğer bu yardım zorunlu tutulursa, vergi; zorunlu tutulmayrıp da kendi isteğiyle olursa bağış ve geri verilmesi şartıyla olursa, borç (loan) olur. Zekat ve bu çeşit diğer algılar ne birbirinin yerini alabilir ve ne de biri diğerini düşürür. Usulen söz konusu meselenin cevabı bu şekildedir, ama bununla birlikte ben sizi şu noktada da temin etmek istiyorum: Eğer bizim ülkemizde gerçek mânâda bir İslâmî hükümet kurulur ve dürüstçe yürütülürse, bugün alındığı kadar çok vergi almaya gerek kalmaz. Günümüzde vergi meselesi ile ilgili olarak ne tür hıyanetler yapıldığını ve ne tür oyunlar döndüğünü siz de gayet iyi biliyorsunuz. Bir taraftan alınan vergilerin ancak onda biri gerçek amacı için kullanılırken, diğer taraftan vergi kaçırma (evasion) yolunda genel bir eğilim oluşmaktadır. Eğer sistem düzeltilirse, mevcut şartlarda alman vergilerin dörtte biri bile yeterli olur.

^{169[8]} Mevdûdî'nin işaret buyurduğu âyet Tevbe Sûresi'nin 60. âyeti olup, meali şöyledir: "Sadakalar (zekatlar) Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, düşkünlere, onlar üzerinde çalışan (zekat toplayan) memurlara, kalbleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara, kölelik altında bulunanlara, borçlulara, Allah yoluna ve yolcuya mahsustur (toplanan zekat, ancak bu sayılan yerlere verilir). Allah bilendir, hikmet sahibidir."

Vergilerden faydalanma oranı ise dört beş katma çıkar.^{170[9]}

Faizle İlgili Birkaç Sorun

Soru:

Ekonomi bölümü öğrencisiyim. Bu yüzden, İslâm'ın ekonomik yapısı ile ilgili elime ne kadar kitap geçtiyse, hepsini okudum. Faizle ilgil bazı bölümleri defalarca okumama rağmen yine de bazı meseleleri anlayamadım.

Daha Fazla Harcama Politikası

Birkaç gün önce size yazarak şöyle bir şey sormuştum: "Siz tüketim konusunda o kadar teşvikkâr davranıyorsunuz ki, böyle bir durumda İslâm devletinde sermaye eksikliği çekilir ve endüstriyel gelişme durur". Siz buna cevap verirken, "Faiz" isimli kitabınızdaki ilgili bölümleri tekrar okursam, soruma cevap bulacağımı yazmıştınız. Ben söz konusu bölümleri birkaç defa okumama rağmen kafamdaki sorulara cevap bulmuş değilim. Bu yüzden ben sizin "Faiz" isimli kitabınızda ortaya koyduğunuz delilleri buraya olduğu gibi aktararak kendi itirazlarımı yazıyorum.

Siz, eğer herkes cömertçe harcama yaparsa, herşeye talebin fazlalaşacağını ve bunun sonucu olarak da üreticinin (producers) üretimini artıracığını, bunun da daha fazla işçiye gelir imkanı sağlayacağını iddia ediyorsunuz. Üretici gelirlerinin artması sonucunda eşyaya talebin daha da çoğalacağını belirtiyor ve bir taraftan üretim işçilerinin geliri ve yaşam seviyesini yükselten, diğer taraftan da üreticinin kâr ve kazancını çoğaltan bir sistemin kurulacağını vurguluyorsunuz.

Bundan sonra, endüstrinin gelişmesinin artan sermaye ve artan gelirden elde edilen tasarruflarla sağlanacağını söylüyorsunuz.

Şimdi isterseniz benim itirazlarımı nakledeyim: Başlangıçta belirtmeliyim ki, faizin ortadan kaldırılmasından sonra mevduat birikiminin duracağına hiçbir şüphem yok. Benim tüm itirazım daha fazla harcama politikasının doğru bir politika olmadığı üzerindedir.

Siz, ülkenin daha önceden endüstriyel plânda tam anlamıyla gelişmiş olduğu teorisinden hareketle sermayeye ihtiyaç olduğunu belirtiyorsunuz. İkinci teoriniz ise, halkın tasarruflarını biriktirmeyi adet haline getirmelerinden dolayı ülkede endüstriyel kapasitenin tam manâsıyla kullanılmadığı fikri üzerine oturuyor.

Ben birinci neticeyi şu şekilde çıkardım: Siz, endüstrinin ülke içi kazancının sermaye eksikliğini gidereceğini söylüyorsunuz. Ancak bu, endüstrinin geçmişten daha iyi bir gelişme gösterdiği bir durumda geçerlidir. Endüstrinin hiç olmadığı ya da daha başlangıç merhalesinde bulunduğu bir ülkede, sırf ülke içi sermaye ile ya da biraz yabancı sermaye katkısı ile gereksinimlerin karşılanması mümkün değildir. Örnek olarak Pakistan'ın altı yıllık kalkınma plânını ele alalım. Bu plân bizim temel gereksinimlerimiz açısından son derece basit olmasına ve bu plânda ülke gereksinimlerinden daha çok yatırım meselesi dikkate alınmasına ve bu plânı tam manâsıyla uygulayabilmek için endüstriyel ve ulusal sermaye birbirine katılmasına, bu amaçla yabancı sermaye de kullanılmasına rağmen sermaye gereksinimleri karşılanamamakta ve hükümet açık veren bir bütçe hazırlamaya mecbur kalmaktadır. Aynı durum Hindistan, Endonezya, Japonya vb. gibi ülkelerde de söz konusudur. Geri kalmış ülkelere hiçbirinin ulusal sermayesi, o ülkenin endüstriyel gereksinimlerini karşılamak için yeterli değildir. O halde, "endüstri kesiminin kendi sermayesi ile gerçekleştirdiği yatırımlar, bizim endüstriyel gereksinimlerimizi karşılamak için yeterlidir" sözü nasıl gerçekçi olabilir?

İkinci neticeye ise şöyle vardım: Siz, halkın daha fazla para harcaması durumunda iş imkanlarının artacağını, üreticilerin daha fazla üretim amacıyla daha fazla işçiye iş imkanı sağlayacağını söylüyorsunuz. Ancak bu, üstün bir endüstriyel gücün varolması durumunda geçerlidir. Eğer endüstride kapasitesinin üstünde çalışma gücü yoksa, yani; fabrika kendi iş kapasitesinin altında çalışmıyorsa ya da genellikle çoğu geri kalmış ülkelere olduğu gibi fabrika diye bir şey söz konusu değilse, daha fazla harcamanın enflasyonu körüklemekten başka bir neticesi olamaz. Başka ülkeler bir tarafa, biz bunun acı tecrübesini kendi ülkemizde yaşadık. Fabrikaların gece-gündüz çalıştığı savaş zamanlarında, paranın fazla olması dolayısıyla, halk cömertçe para harcıyordu ve o dönemde endüstride de sözde bir ilerleme olmuştu. Ancak, enflasyon da iyice artmıştı. O halde, fazla harcamanın endüstriyi geliştireceğini söylemek ne ölçüde doğru olabilir? Bu

^{170[9]} Tercüman 'ul Kur 'an, Zilhicce, 1373/Eylül, 1954

durumda, sizin sunduğunuz ekonomik modelin kalkındırıcı değil de geri bıraktırıcı olduğunu söylemek daha doğru olmaz mı? Sizin sunduğunuz reçete geri kalmış ülkeler için değil, gelişmiş ülkeler için yararlı olabilir. Bu, sizin sunduğunuz ekonomik modelin bir analizi ve benim onun üzerine eleştirim idi. Şimdi ben burada "daha fazla harcama" politikası aleyhine birkaç delil sunmak istiyorum:

1. Ekonomik görüş açısından her çeşit harcama faydalı değildir. Eğer fazla kazanç endüstriyel yatırımlarda kullanılmak yerine pahalı ev, elbise, mobilya vb. Şeylere harcanırsa, bunun ulusal endüstriye hiçbir faydası dokunmaz, tersine zararı dokunur. Çünkü, harcanan meblağ endüstriyel yatırıma dnştrlememiştir. Ayrıca, bu kadar meblağ endüstriyel üretime katkıdan geri bırakılmıştır. Aynı Şekilde, harcanan miktarda endüstri ürünleri de satılamamıştır. Bu gibi harcamalar haram olmadığından engellenemez de. Bunun içindir ki "daha fazla harcama" politikası ekonomik kurtuluş için çözüm değildir.

2. "Daha fazla harcama" politikası geri kalmış ülkeler için zararlıdır. Bu gibi ülkelerde sözde bir endüstri var olduğu için harcamalar ve tercihler daha çok ithal edilmiş mallara yapılmaktadır. Bunun sonucu olarak da dövize olan ihtiyaç artmakta ve bunun yükü devletın sırtına binmektedir.

Geri kalmış ülkelerin dış dünyadaki kaynakları sınırlı olmakta ve ithal mallarına harcama yapanların baskıları sonucu endüstriyel gelişmede kullanılacak makinaların ithali için geriye oldukça az yatırım imkanı kalmaktadır. Bu sebeple, "daha fazla harcama" politikası endüstriyel gelişmeyi ciddi bir Şekilde baltalamaktadır. Ülkedeki enflasyon arkının dönmesini hızlandıracağından, harcama baskısının arttığı bir ortamda tüketim mallarının (consumption goods) ithali de önlenemez. Biz bu iki alternatifini de iyici denedik. İlk alternatifini ekonomik tedbirler paketiyle Fazlurrahman Bey 'denemişti. İkinci alternatifin denemesi ise 1953'ten beri yapılıyor ve her iki tecrübenin neticesi de gözler önünde.

3. "Daha fazla harcama" politikası ile, hızlı endüstriyel gelişme isteği birbirine tamamen zıttır. Her ülkenin kaynakları sınırlıdır ve bu kaynaklar iki Şekilde, tüketim (consumption) ve üretim (production) Şeklinde kullanılmaktadır. Tüketim talebini (consumption demand) karşılamak için ne denli fazla kaynak harcanırsa, endüstriyel yatırım gereksinimlerini karşılamak için geriye o denli az kaynak kalaaktır. Elimizde Alaeddin'in sihirli lmbası yok ki, istediğimiz zaman istediğimiz kadar sermayeye sahip olalım ve istediğimiz amaçla kullanıp gelecekte endişe etmeyelim. Bu gerçeği ispatlamak için sayısız örnekler verilebilir. Ben burada sadece anlaşılması kolay bir misal vermekle yetireceğim: İngiltere'de, bugün bile, imkan ve kaynakların kıtlığı daha fazla ev yapılmasına elvermemektedir. Ne denli fazla yatırım imento ve demir için harcanırsa, o denli az yatırım endüstriyel gelişim amacıyla kullanılacaktır. Bu yüzden, ekonomi konsl her endüstri dalı için kota uygulamakta ve böylece her dala en azından belli bir hisse ayrılmasını sağlayarak hiçbir iş kolunun aksatılmamasına çalışmaktadır.

4. Geri kalmış hiçbir ülke, tüketim harcamalarını (consumption expenditure) kısmadan ve ulusal gelirin belli bir oranını tasarrufa ayırmadan kalkınamaz. Dış yardımlar ve yabancı sermayenin miktarı ne oranda büyük olursa olsun, böyle bir ülkenin yatırım gereksinimlerini karşılamaya yetmez. Eğer bu gibi ülkeler tüketim harcamalarını (consumption expenditure) kısmaya ve imkanlar lsnde ulusal gelirden tasarruf etmeye yanaşmazlarsa, sürekli olarak endüstriyel gelişme ve kalkınma rüyaları görürler. Ancak bu rüyaların gerçekleşmesi için uzun bir zaman beklemek ve birçok fedakarlığa tahammül etmek zorunda kalırlar. Bu iddiamızın en canlı delili bugünkü Rusya ve Japonya modelleridir. Siyasi yönden iki ülke arasında gökten yere kadar farklılık olduğu halde, iki ülke de ekonomik kalkınma için aynı metoda başvurmuşlardır. Her iki ülke de ekonomik açıdan bizim gibi kötü bir durumdaydı. Yabancı sermaye bulamamış olmalarına rağmen süratle sanayileşmek istiyorlardı. Bu sebeple, söz konusu ülkeler tüketim harcamalarını (consumption expenditure) kısımlar ve ulusal gelirin belli bir oranını zorunlu tasarrufa ayırarak elde edilen sermaye ile ulusal endüstrilerini kurmuşlardır.

Bankacılığın Gelişmesi

Benim ikinci itirazım "Faiz" isimli kitabınızın ikinci bölümünde bankacılık üzerine yapmış olduğunuz analizle ilgilidir. Siz 121. sayfadan 123. sayfaya kadar olan bölümünde bankacılığın tarihi üzerinde dururken Şöyle diyorsunuz: "Nasıl ki ilk zamanlar sarraflar emanet olarak aldıkları altınları borç olarak vermeye başlamışlar, sonra da birikmiş altınların gücüyle on katı daha fazla borç verme kapasitesine ulaşmışlarsa; aynı Şekilde, bankacılar da yüzde doksani karşılıksız olan paraları piyasaya sürerek Şöyle ya da böyle bu parayı sahiplenmişler ve bunu toplumun başına borç Şeklinde yıkararak, karşılığında yüzde on, yüzde on iki faiz almaya başlamışlar ve bu devamlı sahtekarlık dolayısıyla ülke varlığının yüzde doksanını ellerine geçirmişlerdir."

Ben, sizin bu analizinize tamamen karşı ıkıyorum. Benim, sizin açıkladığınız bankacılığın tarihiyle bir alıp

veremediğim yok. Ben, sizin yukarıdaki satırlardan naklettiğim görüşlerinize katılmıyorum.

Ben şöyle diyorum:

1. O sermaye sahte değildir.
2. Bankerin malı değildir.
3. Toplum üzerine zorla borç şeklinde yıkılmamıştır.
4. Bankacılar ülkenin mal varlığının yüzde doksanının sahibi olmamışlardır.
5. Piyasaya para sürme işi bankacılığın başlangıcında değil, zaman içerisinde olmuştur.

Bütün bu söylediklerimi ispatlayabilmek için bankacılık gerçeğim kendi anladığım şekliyle burada şu şema yardımıyla anlatmak durumundayım.

Bir şahıs banka açmaktadır. Bu şahsın elinde ne bir sermaye vardır, ne de bir kimse ona mevduat şeklinde sermaye bırakmıştır. Çünkü, banka işe sıfırdan başlamaktadır ve bu durum şemada $B=0$ ile gösterilmiştir, "A" şahsı gelmekte, 100 lira kredi istemektedir. Banka bunu kabul etmekte, ancak nakit olarak birşey verememektedir. Dolayısıyla "A" şahsının hesabına 100 lira işlemektedir. Bu durum şemada "A+100" olarak gösterilmiştir. Bankadan pazara giden "A", orada bazı alış-verişler yapmakta ve karşılığında 100 liralık çek vermektedir. Şimdi çek "C" şahsının eline geçer ve "C" bu çeki bankaya yatırır. Bu durumda banka "A" şahsının hesabından 100 lira çıkarmaktadır. Şemada bu durum "A+100-100=0" şeklinde gösterilmiştir. Hesaptan çıkarılan para şimdi "C" şahsının hesabına geçirilmekte ve bu "C+100" ile gösterilmektedir. Böylece, karşılığında hiçbir merkez bankası banknotu verilmemiş olmasına rağmen pazarda 100 liralık değeri olan birşey "C" şahsından "A" şahsına geçmiş bulunmaktadır. Yalnızca banka hesabına 100 liranın yazılma-sıyla iktifa edilmiştir. Bankanın (B) elinde önceden de bir meblağ yoktu, şimdi de yoktur. Daha sonra çeki elinde bulunduran "C" şahsı mal olarak 100 liralık çeki "D" şahsına vermektedir. Banka bu durumda "C'nin hesabından 100 lira eksiltmekte ve bunu "D'nin hesabına işlemektedir. Kısaca söyleyecek olursak, bir ticaret çarkı kurulmaktadır. Bankerin elinde hiçbir meblağ olmamasına rağmen 100 liralık kredi açtığı ve banka kredisinin banknotlar gibi geçtiği açıkça anlaşılmaktadır. Bankanın açtığı bu kredi ile, tıpkı normal banknotlarla yapıldığı gibi alış-veriş yapılabilen ve banka işe sıfırla başlamış olmasına rağmen 100 liralık bir kazancın sahibi olmaktadır. Siz bu durumu görünce, bankerin sahtekarlık yaptığı, kendi icad ettiği sahte paraları sahiplenerek bunu toplumun üzerine kredi şeklinde yıktığı ve aynı şekilde kredi miktarınca milli varlığı gasbettiği feryadını basıyorsunuz. Şunu sormak istiyorum: Bu feryadınızın gerçeği yansıttığını söyleyebilir miyiz?

Benim bankerini işe sıfır sermaye ile başlatmamın nedeni, sizin suçlamalarınızın ağırlığının tüm açıklığıyla ortaya çıkması ve piyasaya para sürmede bire on oranı sınırlamasının engel teşkil etmemesi içindir. Bir şahıstan diğer şahsa geçen meblağın belirli bir meblağ olması da hesaplarda kolaylık sağlamak içindir.

Benim vermiş olduğum misalde şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır: Bankanın elinde avucunda bir kuruş bile olmamasına rağmen banka "A" şahsından 100 lira alacaktır. Çünkü o, bankadan bu tutarda kredi almıştır. Bu meblağa ilaveten banka faiz de alacaktır. Ancak, bununla birlikte banka hesabında "D" şahsı adına 100 lira bulunmaktadır. Yani banka "D"ye 100 lira verecektir. Başka bir deyişle bir taraftan faiz+100 lira alırken, diğer taraftan uhdesinde vermesi gereken 100 lira da bulunmaktadır. Şimdi tüm mesele açıklık kazanmaktadır.

1. Bankanın icad ettiği meblağ bankanın malı değildir. O tasarruf şahinin, yani "D" şahsının malıdır. Banka sadece faiz meblağının sahibidir.
2. Bu sebeple banka herhangi bir sahte sermaye icad etmemiştir. Bankanın yaptığı iş, tasarruf sahibinin mevduatını krediye dönüştürmekten ibarettir.
3. Banka, toplumun malvarlığının yüzde doksanının sahibi olmamaktadır.
4. Banka, toplumun başına zorla kredi yıkılmamaktadır. Mevduat sahibi istediği zaman bu çarkı durdurabilir. "D" şahsı bankadan nakit 100 lirasını istediğinde banka "A" şahsından borcunu ödemesini ister. "A" şahsı 100 lira + faizi bankaya geri verir. Banka "D" şahsına 100 lira nakit para ile birlikte bir miktarda faiz verir ve faizin bir kısmını da kendi alır. Şu an banka yeniden boşalmıştır. Ne herhangi bir kişide alacağı vardır, ne de başka bir kişiye borcu.

Eğer bankalar sahte para dolaştırabilselerdi, hiçbir zaman başarısız olmamaları lazım gelirdi. Bankaların başarısız olmalarının sebebi, sahte para yapamamalarıdır. Mevduat sahipleri mevduatlarını geri çekmek istemekte, fakat bankalar bazen verdiği kredileri bu kısa zaman içerisinde geri alamamaktadır. Mevduat sahiplerinin mevduatlarını kısa zamanda nakit olarak almak istemeleri sebebiyle, banka, mevduat sahiplerinin isteğini karşılamaktan aciz kalmakta ve tehlike çanları çalmaya başlamaktadır.

Yazdıklarımızdan, sarrafların ekonomik gelişmelerinin başlangıcında ellerinde bulunan "bir"i ona katladıkları, şimdi ise bu durumun sona erdiği görüşüne sahip olduğunuz anlaşılıyor. Ancak, bu durumun

hâlâ devam etmekte olduğu bir gerçektir. Bugün her banka bir lira karşılığında on liralık kredi açmaktadır. Fark sadece şuradadır: Önceden bankalar krediyi senet şeklinde verirlerdi, şimdi ise çek olarak veriyorlar. Ancak, senet ve çek mahiyet itibariyle aynıdır. Her ikisi de bankanın ödemesi gereken meblağa delalet etmektedir. Siz, piyasaya para sürülmesi (cheation of money) yollarını çok iyi bildiğiniz için burada bu konuyu yeniden tekrarlamamanın bir faydası yoktur. Ben sadece şunu söylemek istiyorum: Ya benim anlayışımın kıtlığından ya da sizin ifade tarzınızdan, sizin bu meseleyi bankacılık tarihinde eski bir bab-mış gibi değerlendirdiğiniz zehabına kapıldım. Acaba bu tahminim doğru mu?

Karşılıksız Paranın Piyasaya Sürülmesi

Benim üçüncü ve son sorum herhangi bir itiraz olmayıp, fikhî bir soru niteliği taşıyor.

İslâmî bankacılık sisteminde, ticari bankaların piyasaya karşılıksız para sürmelerine müsaade edilecek mi? Bu işin şer'î yönü nedir? Eğer buna müsaade edilmezse, kredi sistemi içerisinde esneklik nasıl sağlanacaktır? Yaptığım itirazlara tatmin edici cevaplar vererek beni ikna etmeniz dileğiyle.

Cevap:

Sorularınıza kısaca cevap veriyorum. Ayrıntılara inme imkanına sahip değilim. Sadece bazı noktalara işaretle iktifa edeceğim.

Birinci itirazınız iki teori üzerine oturmaktadır:

1. Daha fazla harcama" telkini yapılır yapılmaz, halkın gözü kapalı harcamalara giriyeceğini ve tasarruf etme ya da parayı herhangi bir işe yatırma temayülünün Öleceğini zannediyorsunuz.

2. Daha fazla harcama" sözüyle kastedilene, gücün üzerinde ve gereksinimleri gözardı ederek yapılan lüks harcamalar olarak algılıyorsunuz.

Halbuki bu iki teori de doğru değildir. Harcama temayülü zamanla artacaktır. Eğer harcama temayülünün artmasıyla birlikte endüstriyel gelişme için de çalışma yapılırsa, bu iş için yeterli para da bulunmuş olur. Bu iki şeyin dengeli bir şekilde büyümesiyle de endüstriyel gelişme sağlanacaktır. Bunun neticesinde de endüstri ürünlerinin tüketimi artar ve endüstrinin daha fazla gelişmesine kaynak ve imkan hazırlanmış olur. Dahası biz harcama ile, insanın kendi şahsı için yaptığı harcamaları değil; Allah yolunda yapılan infakı kastediyoruz. Böyle olunca, paranın büyük bir bölümü, günümüz şartlarında satılma gücü iyice düşmüş halk kesimlerine gidecek ve bu kesim satm alma gücüne eriştikten sonra her türlü ihtiyaçlarını karşılama yoluna gidecektir. Bu yolla, filizlenmekte olan bütün endüstri dalları sulanmış olacaktır. Benim bu iki görüşümün arkasında şöyle bir temel varsayım söz konusudur; Ülke yönetimi öyle kimselerin elindedir ki, onlar bir taraftan genel ahlâkın ıslahı ve sıhhatli bir düşüncenin oluşturulması için gayret gösterirken, diğer taraftan ülke içerisinde elde edilmesi mümkün tüm kaynakları kalkınmaya yönelik girişimlere oldukça akıllı bir şekilde yatırmaktadırlar.

Bankacılık ile ilgili olarak yazdığım yazılarda, Önce modern bankacılığın başlangıcı üzerinde durdum. Daha sonra ise yavaş yavaş canlanarak, şimdi bu işin nasıl yürütüldüğünü anlatmaya çalıştım. O yazıdan benim gayem, bankacılık üzerinde teknik açıklamalarda bulunmak, bilimsel araştırmalar yapmak değildi. Benim asıl amacım, bu sistemdeki kusurlu yönleri göstermek ve bu kusurları bu sistemden izale ederek bankacılık sistemi için gerekli olan asıl ihtiyaçların nasıl giderilebileceğini anlatmaya çalışmaktı. Bu yüzden ben daha ayrıntılı konulara girmedim. Siz itiraz ederken, bankacılığın doğuşu ve gelişmesinin üç merhalede izah edildiğine dikkat etmemişsiniz. Bu yüzden siz, tüm konuyu bir merhale gibi görerek, ilk devirlere ait şeyleri günümüzdeki durumla ilgili zannetmişsiniz. Yine siz, şu anda mevcut olan durumu da sadece bir varsayım şeklinde gündeme getiriyorsunuz. Halbuki benim üçüncü merhale başlığıyla gündeme getirdiğim konu şu anda bankacılığın ona uygun olarak çalıştığı usûl ve prensiplerle ilgilidir. Siz -eğer yanınızda kitap varsa [Mevdûdi'nin "Faiz" isimli kitabı kastediliyor (Çev) konuyu bu tasniflere uygun olarak okursanız, itirazınızın ortadan kalkmış olduğunu göreceksiniz. Benim piyasaya karşılıksız para sürülmesini (creation of money) bankacılık tarihinde sırf eski bir usûl olarak gördüğümü iddia etmeniz de doğru değildir. Bunun hâlâ geçerli olduğunu ben de biliyorum. Ancak üçüncü merhalede buna değinmememin sebebi, bu merhalede üzerinde durulan tüm konunun bununla ilgili olmamasından dolayıdır. Yukarıda da işaret ettiğim gibi, benim tartıştığım mesele bankacılığın teknik yönü olmayıp, İslâmî görüş açısından bu sistemin zararlı yönlerini ortaya koyarak, ıslahı üzerinde bazı öneriler getirmektedir.

Son sorunuzu şöyle cevaplayabiliriz: Piyasaya karşılıksız para sürülmesinin ardında, eğer faiz ve hile yoksa, harama kaçan, sakıncalı hiçbir yön yoktur. Şimdi, ekonomik gereksinimler doğrultusunda piyasaya

karşılıksız para sürülmesinde kusurlardan arınmış sıhhatli bir sistemin nasıl kurulacağını belirlemek, sizin gibi bu konunun uzmanları olan insanların görevidir.^{171[10]}

Tercihli Hisseler

Soru:

Bir tekstil fabrikasında hisse sahibiyim. Fabrikadan aldığım kâr her sene aynı miktarda oluyordu. Bu sefer kârın neden hep aynı miktar üzerinden verildiğini öğrenmek için fabrikanın muhasebesine uğradım. Bana hisselerimin tercihli hisse olduğu, tercihli hisselerin kesinlikle zarara uğramadığı ve bu hisselerin devamlı olarak aynı miktarda kâr getirdiği cevabı verildi. Bana göre böyle bir kâr faizdir. Bu konuda bana yol gösterirseniz, memnun kalırım. Bunun faiz olması durumunda, hisseleri satarak bu işten yakamı kurtarmak istiyorum.

Cevap:

Bu tür hisseler faizin tanımını içerisine girmektedir. Sizin şu an için yapmanız gereken, ya bu tür hisseleri satmanız veya bu hisseleri belirli bir kâr yerine, kâr ve zarar ortaklığı ile çalışan hisselerle değiştirmenizdir.^{172[11]}

Müslüman Olmayan Ülkelerden Ekonomik Ve Endüstriyel Kredi Almak

Soru:

Bir ülkenin diğer ülkelerle ilişkisini keserek gelişmesini sürdüremediği günümüzde İslâmî bir hükümet diğer devletlerden ekonomik, askeri, teknik yardım almayı veya uluslararası bankadan faizle kredi almayı haram olarak mı görecektir? Maddî, endüstriyel, ziraî, bilimsel gelişme vs. alanlarda gelişmiş (advanced) ülkelerle, Orta Doğu, özellikle de İslâm ülkeleri (başka bir deyimle, bu atom devrinde sahip olanlarla, olmayanlar) arasındaki mesafe nasıl kapatılabilir? İslâmî bir devlette, ülke içerisindeki, tüm bankacılık ve sigorta sistemlerini terketmek yolunda bir siyaset mi izlenecektir? Faiz, komisyon, hava parası, kâr, kazanç, alış-verişte simsarlık ve komisyonculuk için ne gibi bir ictihadi yol izlenebilir? Acaba, İslâm ülkeleri kendi aralarında faiz, kâr, kazanç vs. üzerinden herhangi bir şekilde borç alıp verebilirler mi?

Cevap:

İslâm devleti, hiçbir devirde gayri müslim devletlerle liş-kilerini kesmek gibi bir siyaset izlememiştir, bugün de izlemeyecektir. Ancak, borç almak demek, gayri müslim ülkelerin şartlarını kabul ederek devamlı borç isteyip durmak demek değildir. Böyle bir ilişkiyi zamanımızın himmeti az insanları ortaya çıkarmıştır. Eğer herhangi bir ülkede gerçek mânâda bir İslâm devleti kurulursa, böyle bir devlet maddi gelişmeden önce kendi halkının ahlâkî durumunu düzeltmek için çaba gösterecektir. Ahlâkî durumu düzeltmenin mânâsı, ülke yöneticilerinin ve yönetim mekanizmasının düzgün, ülke fertlerinin ise dürüst olması demektir. Ülkede yaşayan insanlar, kendi haklarından önce kendi vazifelerini göz önüne alan ve bu anlayışla hareket eden kişiler olmalıdırlar. Hepsinin gözündeki devlet ve millet; uğruna canlarını, mallarını, vakitlerini feda edebilecekleri, tüm emek ve kabiliyetlerini harcayabilecekleri yüce bir hedef olmalıdır. Ayrıca, yöneticilerin halka, halkın da yöneticilere tam bir güveni olmalıdır. Halkın, kendi idarecilerinin gerçekten de kendilerinin iyiliği için çalıştığına inanması gerekir. Eğer bu durum gerçekleştirilebilirse, bir milletin dışarıdan borç dilenmeye ihtiyacı kalmaz. Ülke içinde tayin ve tesbit edilen vergiler yüzde yüz tahsil edilir ve yüzde yüz o milletin gelişmesi, kalkınması yolunda sarfedilir. Ne vergilerin tahsili sırasında ve ne de vergilerin değerlendirmesinde bir yolsuzluk söz konusu olur. Bütün bunlara rağmen yine de borç alma durumu söz konusu olursa, milletin kendisi; gerekli parayı, bir kısmını gönüllü olarak yardım", şeklinde, bir kısmını faizsiz borç şeklinde ve diğer bir kısmını da kâr-zarar ortaklığı şeklinde devlet için bulur. Bana göre, eğer Pakistan'da İslâmî prensipler tecrübe edilse, belki cıe oldukça kısa bir zamanda, başkalarından borç almak yerine başkalarına borç verecek bir konuma gelecektir.

^{171[10]} Tercüman ul Kur'ân, Şaban, Ramazan, 1376!Haziran, 1975

^{172[11]} Tercüman ul Kur'an, Receb, 13751 Mart, 1956

Varsayalım ki, bizim yabancı ülkelerden faizle borç almamız kaçınılmaz oldu. Yâni; bizim gereksinimlerimizi yerine getirmemizin zorunlu olduğunu ve bunu gerçekleştirebilmek için de yeterli sermayemizin olmadığını varsayalım. Bu durumda başkalarından faizle borç alınabilir, ama ülke içerisinde faizli alış-veriş için yine cevaz verilemez. Ülkede faize son verilebilir ve bütün mali sistem (firancial system) faizsiz olarak yürütülebilir. Ben "Faiz" isimli kitabımda, bankacılık sisteminin faiz yerine kâr-zarar ortaklığı (profit sharing) usûlüne uygun olarak yürütülebileceğini kanıtlamış bulunuyorum. Aynı şekilde sigorta meselesi de yapılacak bazı ıslahatlarla, İslâmî yollara sapmadan, faydalı olabilecek bir sisteme bağlanabilir. Komisyonculuk, kâr, hava parası, komisyon vb.lerinin ayrı ayrı şer'î durumları vardır. İslâmî devlet kurulunca, bu meseleler incelenerek ya önceki durum üzerine bırakılır veya gerekli değişiklik ve ıslahat yapılır.^{173[12]}

BEŞİNCİ BÖLÜM

Rüya Ve İslam'ın Rüyaya Bakışı

Soru:

Rüya nasıl oluşuyor, İslâm'ın bu konuya bakışı nasıldır?

Şüphesiz bu konuyu araştırmakta fayda var. Freud'a göre bilinçaltı istekler bilinç kazanmak istemektedir. Fakat toplumun koyduğu kısıtlamalar ve benliğinin baskısı dolayısıyla bunlar bilinç altında kalmaktadır. Uyurken bilinç de uyumakta ve bilinçaltı gizlice bu istekleri bilinç haline getirmektedir. Fakat bilinçaltı bu isteklerin şeklini ve biçimini değiştirmektedir. (Freud'a göre bütün rüyalar cinsel bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla Freud uyardıktan sonra rüyada gördükleri için "manifest content" (açık içerik) terimini kullanmaktadır). Bunların da mânâsı bambaşka olup simgeler (semboller) içermektedirler ve rüyanın asıl anlamı bu simgelerin tabir edilip belirlenebilir (Öğrenilebilir) olmasıdır.

Bu simgelerin asıl amacı nedir?

Bu amaç bilinçaltı isteklerde saklıdır. Freud bahis konusu bilinçli istekler için "latent content" (gizli içerik) terimini kullanmaktadır. Psikoloji ilmine göre bir rüyanın yorumu "manifest content" (açık içerik)tir, yâni; rüyada görünen şeyler ve onun sembolleri ile gizli düşüncenin öğrenilmesidir.

Bu amaç için psikologlar (serbest çağrışım) "free associa-tion" tabirini kullanmakta ve rüyaların simgelerine cinsellik süsü vermektelerdir.

Konuyla ilgili olarak İslâmî açıdan şu soruların cevaplarını Öğrenmek istiyorum:

1. Rüya nasıl oluşmaktadır?

2. Simgelerin anlamı nasıl Öğreniliyor? Başka bir deyişle bu simgelerin anlamı hangi yöntemlerle tesbit ediliyor? Peygamberler ve arkadaşları bu simgelere ne gibi anlamlar verirlerdi?

3. Rüyaların yorumunda simgelere verdiğimiz anlamların İslâm düşüncesine uygunluğunun ölçüsü nedir? Buna ilave olarak sormak istediğimiz bir kaç soru da şöyledir:

A. Allâme İbn Sîrîn'in ve sahabe-i kiram'ın yaptığı rüya tabirleri Kur'an'ın rüya düşüncesi olarak değerlendirilebilir mi? Yoksa bunlar müslüman düşünürlerin rüya ve rüya tabiri ile ilgili düşünceleri olarak mı isimlendirilecektir?

B. Sabahleyin görülen rüyanın daha gerçekçi olduğu söyleniyor. Zaman faktörü rüyaların doğruluk derecesini etkiliyor mu?

C. Buharide zikredilen "rüya nübüvvetin kırk bölümünden biridir" deyiminin anlamı nedir?

Cevap:

Çağımız psikolojisi iki konuda büyük yanılgıya düşmüşlerdir. Birincisi; onlar insanı ve etrafındaki kainatı etkileyen yüce bir aleme inanmamaktadırlar. İkincisi; onlar temelde insanı, sadece akıllı bir hayvan saymakta ve biyolojik hayatın dışında herhangi bir ruh ve ruhaniyetin varlığını tanımamaktadırlar. Bunun içindir ki, onlar da Freud gibi açıklamalarda bulunmuşlar, rüyanın oluşumuna etki eden faktörleri Freud ve benzerleri gibi açıklamışlardır.

İslâm dini, yüce bir alem ile, insanda bulunan ruhun varlığını tanıdığı için rüya hakkında bu gibi açıklamaları kesinlikle reddetmektedir. İslâm'da rüya başlıca iki katagoriye ayrılmıştır. Bunlardan biri "rüyayı-sâdıka", diğeri de "adgâsü ahlâm"dır.

^{173[12]} Tercüman'ul Kuran, Cilt: 57, Sayı: 2, Kasım, 1961

Rüyay-ı sadıka, sözcük anlamından da anlaşıldığı gibi, gerçek rüya demektir. Bu öyle bir rüyadır ki, ancak, bilincin müdahalesi olmaksızın, Allah ile insan ruhunun bağlantı kurması sonucu görülmektedir. Bu durumda insan çoğunlukla bir gerçeği veya ileride gerçekleşecek bir olayı gerçek şekliyle görmektedir. Bazen insana herhangi bir konuda öylesine açık ve net bir bilgi verilmekte veya tavsiyede bulunulmaktadır ki, insan kendisini onu gündüzün aydınlığında uyanık bir halde iken işitmiş ve görmüş gibi hissetmektedir. Bazı zamanlarda ise bu bilgi ve tavsiyeler belirlemekte zorluk çektiği bir takım semboller olarak görünmektedirler.

Dirayet ve basiret sahibi bazı insanlar bu simgelerin anlamlarını, çoğunlukla, kesin bir şekilde belirleyebilmektedirler. Eğer söz konusu simgelerin anlamı o anda belirlenemez ve bilahare bunların tabiri fiilen ortaya çıkarsa "gördüğümüz rüyanın anlaşılamayan gerçek tabiri böyleymiş" deriz.

Bu simgesel şekillerin tabirinde faydalanılan iki gerçek yöntem için Hz. Yusuf tarafından görülen ve tabiri Kur'an-ı Kerim'de kullanılan iki rüya bize yol göstermektedir.

Bunun bazı usulleri Hz. Muhammed (s.a) ile ashab-ı kiram ve tabiûnin bazı rüyalar hakkında yaptıkları tabirlerden de anlaşılmaktadır. Fakat rüyaları tabir etmekteki ehliyet daha ziyade Allah'ın (c.c) verdiği dirayete bağlıdır. Bu tabir sanatının herhangi bir ilim dalı gibi özel kaideleri yoktur ki, her simgesel şekil veya söz için özel anlamlar tesbit edilsin.

Adğâsü ahlâm ise, değişik sebeplerden dolayı, değişik nitelikler taşımaktadır. Örneğin; bu çeşit rüyaların bir kısmında şeytan, doğru yoldan çıkmış, inancı sarsılmış bir insanı, bâtılın doğruluğuna veya doğrunun batıl olduğuna inanmaya zorlamaktadır. Ona öyle şekiller göstermekte ve öyle sözler söylemektedir ki, böylece onun doğru yoldan çıkmasına sebep olmaktadır. Bu rüyaların bir kısmında da, insanların vehimleri, hayalleri, korkuları, nefretleri ve hırsı canlanmaktadır. Bir başka tip rüyada ise insan, hastalığı dolayısıyla bir takım şeyler görmektedir. Bu çeşit rüyalar bir bütün olarak ele alındığında bu rüyaları oluşturan etkenlerin Fre-ud'un teorisi ile yorumlanmasın ve bu yolla bir netice alınmasının mümkün olmadığı görülecektir. Aynı şekilde, bunlardan sonuç çıkarmak veya bunların anlamlarını tesbit etmek için diğer psikologların teknikleri de yeterli değildir.

Bu kişilerin kusuru şudur: Önce ortaya bir teori atıyorlar, sonra da rüyalara ortaya sürdükleri teoriye uygun bir takım kaide ve kurallar içinde yorum getiriyorlar. Halbuki doğru yöntem, bu rüyaları bir araya getirmek ve bu tür rüya görenlerin hayatını çok yönlü incelemek suretiyle adğâsü ahlâm'm türleri ve muhtelif durumlarda, muhtelif kişilerin, hangi sebeplerden dolayı bu tür rüyalar gördüklerini araştırıp ortaya koymak olmalıdır.

Sorduğunuz soruların çoğunun cevabı yukarıda verilmiştir. Diğer soruların cevaplarına gelince: İslâm'ın rüya hakkındaki görüşü sadece Kur'an-ı Kerim ve sahih hadislerden öğrenilebilir. İslâm düşünürleri tarafından ileri sürülen görüş ve düşünceleri onların kendi kanaatları olarak değerlendirilmelisiniz.

Rüyanın doğruluğu ile zaman arasında özel bir ilginin olduğunu söyleyebilmek için zahirde mantıklı hiçbir sebep

mevcut değildir.

Doğru rüyayı (rüyay-ı sâdıka) nübüvvetin bölümlerinden biri olarak nitelendirmenin iki anlamı vardır: Birinci anlamına göre peygamberlerin rüyaları vahiy niteliğindedir, adğâsü ahlâm türünden değildir. İkinci anlamı ise, doğru rüya; beşeri istekler, irade veya şuurun engel olmadığı durumlarda, insan ruhu ile, yüce âlem arasındaki bağlantının bir sonucu olarak ortaya çıktığı için; bu türden bir rüya ile, peygamberlerin kalbi ile ilham yoluyla kurulan bağ arasında bir dereceye kadar benzerlikten söz edilebilir.^{174[13]}

Rüya İle Amel Etmek

Soru:

Ben, geçen Cuma namazından sonra uyumuşum. Rüyamda beyaz elbise giymiş iki yaşlı muhterem zat gördüm.

Bana doğru yaklaşıncı bir de baktım ki, bunlardan biri hocaefendi, diğeri de kendisinden daha yaşlı olan .hocae fendi idi. Yaşlıca olanı beni yanına çağırdı ve dedi ki:

"Sen Cemaat-i İslâmînin lideri Mevlânâ Mevdûdi'yi desteklemekten vazgeç". O arada uyanmışım. O günden beri tereddüt içindeyim. Çünkü ben kendisine hayranım ve Cemaat-i- İslâmı yi de Allah için destekliyorum.

Bu konuda zâtîâlinizden birşeyler yazmanızı rica ediyorum.

Cevap:

Bu konuda size tavsiyede bulunmak benim için zordur. Bu rüyaya göre hareket edip etmemeye siz karar vereceksiniz. Ben, uyanık bir vaziyette, akim ve bilimin ışığı altında karar vermemiz ve bir sonuca ulaşmamız gereken konularda, karmakarışık rüyalar, vehimler ve şeytanın verdiği vesveselerle hareket etmeyi doğru bulmuyorum. Gördüğünüz rüya sıradan ve nitelik olarak basit türden bir rüyadır. Kadıyanilerden olan bir çok insan, benzeri ve hatta daha beter saptırıcı ve yanıltıcı rüyalarına uymaları sebebiyle haktan uzaklaşmışlardır. Çünkü Kadıyanilik, felsefesini bu inanç üzerine oturtmuştur.^{175[14]}

Allah'ı Zikir Ve Keyfiyeti

Soru:

Zikir-i ilâhî'nin sünnete uygun olup olmadığı konusunda zihnimde bazı tereddütler uyanmaktadır. Hz. Abdullah b. Mes'ud (r.a), bazı talebelerinin zikir-i ilâhî için belirli bir yerde toplandıklarını görünce onlara kızmış ve "siz hidayete Rasûlullah'ın kerim ashabından daha mı yakınsınız" diye çıkışmıştır.

Bir başka rivayete göre İbn Mes'ud (r.a) şöyle buyurmuştur: "Raşûlullah (s.a) zamanında ben bu şekilde bir zikir görmedim. Böyle bir yolu nereden çıkarıyorsunuz?"

Öte yandan toplu zikrin faziletinden bahseden bir çok hadisler de mevcuttur. Meselâ, Hz. Enes (r.a) şöyle rivayet ediyor: "Raşûlullah (s.a) zikir için oluşan halkaları cennetin bahçelerine benzetmiştir." Hz. Ebu Sa'd'ın (r.a) rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur: "Zikir-i ilâhî için bir araya gelen hiçbir topluluk yoktur ki, melekler onların etrafını çevrelememiş ve onlara rahmet yağdırmamış olsun."

Aynı şekilde Buhari ve Müslim'in kitaplarında da şu ha-dis-i şerif nakdelimelmiştir:

"Melekler zikir-i ilâhî için toplanan meclisleri ararlar ve onlarla birlikte otururlar."

Bu hadisler nazarı dikkate alındığında zikir meclislerinin bidat olduğunu söylemek zordur.

Rasûlullah'ın (s.a) buyrukları yanında, Hz. İbn Mes'ud'un (r.a) sözlerini nasıl anlamamız gerektiğini açıklar mısınız?

Cevap:

Zikir kelimesi birçok anlamlara gelmekte, değişik şeyi için kullanılmaktadır.

Sözünü ettiğiniz anlam dışında, bir başka anlamı da Allah'ı tefekkür ve gönülden anmaktır. Bir diğer mânâsı da, oturup kalkarken, her durumda, her vesileyle Allah'ın ismini anmaktır. Meselâ; elhamdülillah, maşaallah, inşaallah, sübhanallah vs. demek, gece-gündüz muhtelif durumlarda Allah'a dua etmek, sohbetlerde Allah'ın verdiği nimetlerden, O'nun hikmetlerinden, sıfatlarından, buyruk ve yasaklarından söz etmektir.

Üçüncü mânâsı, Kur'an-ı Kerim'in ve şeriatın emirlerini gerek ders verme, gerekse toplu müzakere şeklinde veya vaaz ve demeçlerde beyan etmektir.

Dördüncü mânâsı ise teşbih, tehlil ve tekbir anlamına gelir. Raşûlullah (s.a) tarafından övülüp takdir edilen zikir halkaları ve zikir meclisleri üçüncü grupta zikredilen meclislerdir. Abdullah ibn Mes'ud'un (r.a) hoşnutsuzluk ifade ettiği şeyden kasıt ise dördüncü grupta anlatılan zikir şeklidir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a) zamanında grup oluşturarak teşbih ve tehlil ile sesli zikir yapmak adeti yoktu. Raşûlullah (s.a) böyle bir tavsiyede bulunmamış, sahabe-i kiram da böyle bir uygulama yapmamıştı.

Malumdur ki, ilk iki maddede zikredilen zikir türleri de halkalar oluşturularak yapılmamıştır ve asla o şekilde yapılacağı anlamına gelmez. Bunlar ancak ferdî olarak yapılan zikirlerden olabilir.^{176[15]}

Bir Kadının Hicaba İtirazına Cevap

Soru:

Ben "Risale-i Diniyyât" adlı kitabınızın İngilizce tercümesini okuyordum. Kitabın 182. sayfasına kadar bütün konularda görüşbirliği içindeyim. Bu sayfada şu pasajı gördüm: "Eğer kadınlar evden çıkmak zorunda kalırlarsa, basit bir kıyafet giyerek vücutlarını güzelce kapatıp dışarıya çıkmalıdır. Yüz ve ellerini açık

^{175[14]} Tercüman 'ul Kur'an, Ocak, 1966

^{176[15]} Tercüman 'ul Kur'an, Mayıs, 1966

birakmak zorunda değillerse, bunları da saklamahdırlar."

İki sayfa sonra ise şöyle bir ifadenizle karşılaştım: "Herhangi bir kadın kocası dışımda hiçbir erkeğin yanmda, elleri ve yüzü hariç vücudunun hiçbir yerini açmamalıdır. Velevki yanındakiler yakın akrabaları olsun."

İfadeleriniz arasında çelişkiler olduğunu öncelikle belirtmeliyim. Ayrıca her iki ifadenizin de Nûr Sûresinin 31. ayetine ve Rasûlullah'ın (s.a) hadislerine aykırı olduğu kanaatini taşıyorum. Hadis-i şerife göre Hz. Peygamber (s.a) Hz. Esmâ ya (r.a) şöyle demişti:

"Bir kız çocuğu buluş çağına eriştiği zaman elleri ve yüzü hariç vücudunun herhangi bir yeri gözükmemelidir."

Kitabınızın sonuna doğru şöyle yazıyorsunuz: "Şeriatın kanunları herhangi bir milletin veya herhangi bir çağın geleneklerine dayanmamaktadır ve belirli bir millet ile belirli bir çağın insanları için değildir. Bütün insanlar ve bütün çağlar içindir". Fakat Kurana baktığımız zaman örtünün ancak örf ve adetten ibaret olduğunu ve bunun İslâm'ın buyrukları ile alâakası olmadığını açıkça görürüz.

Siz, İslâm kanunlarını yanlış yorumlayarak birçok insanın İslâm'dan uzaklaşmasına neden olduğunuz farkında mısınız?

İslâm'ı çağımızın gençlerinin kabul etmekten kaçınacakları bir tarzda ortaya koymamalıyız. İslâm tarafından konan kısıtlamaların ötesinde kendimizden de bazı kısıtlamalar koymaya hakkımız var mı?

(Not: Bu Amerika'dan bir müslüman kadın tarafından gönderilen İngilizce mektubun tercümesidir.)

Cevap:

Ben açık sözlülüğüne saygı gösteriyorum. Kanaatimce siz söylediklerimi iyice anlamadınız. 182 ve 183. sayfalarda yazdıklarında herhangi bir çelişki bulunmamaktadır. Kadın için şeriatın buyrukları üç kısımdan oluşmaktadır:

1. Kadının, kocası dışında kimsenin önünde, yüzü, ve elleri hariç vücudunun diğer bölümlerini açmaması gerekir. Çünkü bunlar setr'dir (örtü) ve setrde sadece kocanın önünde açılabilir.

2. Kadın, 24. Sûre'nin 31. ayetinde zikredilen akrabalarının huzuruna yüzü ve elleri açık ve de zînet eşyası ile çıkabilir.^{177[16]}

3. Yukarıda sözü geçen ayetlerde beyan edilen akrabalar dışındaki bütün yabancı erkekler karşısında kadın yüzünü de zînet eşyalarını da saklamalıdır. Bu da 33. Sûre'nin 53-55 ve 59. ayetlerinde anlatılmıştır.^{178[17]}

İngilizce'ye çeviri yapan mütercimler bu ayetlerin tercümesini yaparken tam karşılığını veremediklerinden genelde hata yapıyorlar. Fakat siz Arapça biliyorsanız, ayetleri

Arapça aslından okuyarak incelemelisiniz.

Bunları okuduğunuzda Kur'an-ı Kerim'in kocalar, akrabalar ve yabancı erkekler hakkında kadınlar için ayrı ayrı hükümler koyup sınırlamalar getirdiğini ve yabancı erkeklerden saklanmaları için bütün bedenlerini örtmelerini emrettiğini açıkça göreceksiniz.

Örtünün sadece toplumun geleneğine dayandığı yolundaki düşünceniz de doğru değildir. Kur'an-ı Kerim nazil olmadan önce, Araplar hicab (Örtü ve tesettür) kavramına kesinlikle vakıf değillerdi. Bu kaide ilk önce Kur'an-ı Kerim tarafından konuldu. Bilahare örtü müslümanlar arasında bir gelenek halini almıştır. Ne

^{177[16]} Bu kimseler şunlardır:

"Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (haramdan) sakınsınlar, ırzlarını.] korusunlar. Süslerim göstermesinler. Ancak (elbise, yüzük gibi örtülmesinde güçlük bulunan ve) kendiliğinden görünenler hariç. Başörtülerini yakalarının üzerine koy(up boyunlarını ört)sünler. Süslerini kimseye göstermesinler. Yalnız kocalarına, yahut babalarına, yahut kocalarının babalarına, yahut oğullarına, yahut kocalarının oğullarına, yahut kardeşlerine, yahut kardeşlerinin oğullarına, yahut kız kardeşlerinin oğullarına, yahut kadınlara, yahut ellerinin altında bulunan (köle ve cariye)lerine, yahut kadına ihtiyacı bulunmayan (iktidarsız, şehvet-siz) erkeklerden tabilerine (yani hizmetçilere, yardıma muhtaç ihtiyaçlara, bunaklara ve dilencilere), yahut henüz kadınların mahrem yerlerini anlamayan çocuklara (gösterebilirler.) Gizledikleri süslerinin bilinmesi için ayaklarını (yere) vurmasınlar. Ey mü'minler, topluca Allah'a tevbe edin ki felaha eresiniz." (Nûr: 31)

^{178[17]} Bu kimseler de şunlardır:

"Ey inananlar, yemeğe çağırılmadan peygamberin evlerine girmeyin, (şayet yemek haricinde size izin verilmiş de girmişseniz) yemek vaktim gözetlemeyin (yemek gelsin diye oturup durmayın.) (Yemeğe) davet edildiğiniz zaman girin; yemeği yeyince dağıtın, (birbirinizle veya ev halkı ile) söze dalmayın. Çünkü bu (hareketiniz) peygambere eziyet ediliyor, fakat o (size bunu söylemekten) utanıyordu. Ama Allah hakiki söylemekten utanmaz. Onlardan (yani peygamberin hanımlarından) bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalbleriniz, hem de onların kalbleri için daha temizdir. Sizin, Allah'ın Rasulüne eziyet etmeniz ve kendisinden sonra onun eşlerini nikahlamamız asla olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük (bir günahtır. Bir şeyi açığa vursanız da, yahut gizlesiniz de (fark etmez), Allah her şeyi gayet iyi bilmektedir.

Onlara (yani peygamberin hanımlarına) ne babaları, ne oğulları, ne kardeşleri, ne kardeşlerinin oğulları, ne kız kardeşlerinin oğulları, ne kadınları ve ne de ellerinin altında bulunan (cariye)leri hakkında bir günah yoktur. Bunlara karşı örtünmeleri gerekmez. Ey peygamberin hanımları Allah'tan korkun; şüphesiz Allah, her şeyi görmektedir." (Ahzâb: 53-55) "Ey peygamber, eşlerine, kızlarına ve inananların kadınlarına söyle: (Bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) Örtülerini üstlerine salsınlar (vücutlarını örtünler); onların tanınması ve incitilmesi için en elverişli olan budur. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."(Ahzâb: 59)

önceden ne de şimdi, müslümanlar dışında hiçbir millet buna bağlı kalmamıştır.

Bu durumda müslümanlarca yaygın biçimde uygulanan tesettür sizce hâlâ bir gelenek olarak değerlendirilebilir mi? Gereksiz sınırlamalar getirmeye kimsenin hakkı olmadığına dair düşünceniz doğrudur, fakat hiçbir müslüman da çağdaşlık kompleksine kapılarak Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerin getirdiği kısıtlamaları kaldırmaya yeltenmemelidir. Urduca bilip bilmediğinizi bilemiyorum. Urduca kitapları okuyabiliyorsanız "Hicab" isimli eserimle Nûr ve Ahzâb Sûrelerinin tefsirlerim okumanızı tavsiye edebilirim. Eğer bunları okuma imkanı bulabilirseniz tesettüre ait hükümlerin Kur'an-ı Kerim'in hangi ayetlerine ve Rasulullah'ın (s.a) hangi hadislerine dayandığını öğrenebilirsiniz.

Ayrıca bu hüküm ve sınırlamaların sonradan insanlar tarafından mı ortaya atıldığını, yoksa Allah ve Rasûlü

Cevap:

Şeriatte, mescidlerin inşası için belli bir mimari tarzı belirlenmemiştir. Onun için özel bir tarza dayanarak mescid yapmak ne farzdır ne de yasaktır. Söz konusu yazı sahibinin, bütün mescidler Hz. Muhammed (s.a) tarafından yapılan Mescid-i Nebevi nin stiline göre yapılmalıdır şeklindeki düşüncesi doğru değildir. Müslümanların yaşadığı ülkelerin her birinde, mescidler inşa edilirken, çeşitli modeller uygulanmıştır. Bu değişik modellerin uygulanmasında dikkat edilen hususlar, o ülke veya bölgede mescid olarak inşa edilen binaların diğer yapılardan farklı olması, uzaktan görüldüğünde mescid olduğunun anlaşılabilmesi ve namaz vakti girdiğinde aranmaksızın kolayca bulanabilir olmasıdır.

Aynı kaideye göre, dünyanın çeşitli ülkelerinde o ülkenin şartlarına uygun özel bir mimari tarzı uygulanmakta ve bu özellikleriyle mescidler diğer ülkelerde bulunan mescidlerden ayrılmaktadırlar. Bizim ülkemizde de genelde mescidlerin tek tip mimarî tarzı revaçtadır. Bunu kaldırarak, tama-miyle değişik mimarî bir üslup kullanmak ve bunun için de Mescid-i Nebevinin başlangıçtaki üslûbunu- delil olarak ileri sürmek gereksizdir.

Hz. Peygamber'in (s.a), hutbe esnasında cemaatin hatibi rahatça görebilmeleri için Mescid-i Nebevî'de ağaçtan bir minber yaptığı herkesçe bilinen bir hakikattir.

Mihrab ise üç mülâhazadan dolayı konulmaktadır: Birincisi; Önde sadece imam bulunduğu ve tek bir şahıs için bir saflık yer bırakmamak amacıyla kendisine Ön tarafta ilave bir yer ayrılmaktadır. İkincisi; mihrab sayesinde imamın sesinin tâ arka saftakilere kadar ulaştırılması imkânı sağlanmış oluyor. Üçüncüsü; mihrab mescidin belli başlı özelliklerinden biridir. Herhangi bir yapıya dışarıdan baktığınızda, mihrabın oluşturduğu çıkıntı sebebiyle, onun mescid olduğunu hemen anlarsınız. Mescidlerin minareleri de aynı maslahattan dolayı yapılır.^{179[18]}

İlim Yoluyla İhanet

Soru:

Mahmud Abbasi'nin "Tahkîk-i Mezîd" adlı kitabından birkaç alıntı sunuyorum. Bu kitapta yazılanların ne derece doğru olduğunu açıklamanızı rica ediyorum. Sorun şuradadır: Siyer yazarlarının hepsi, Hz. Muhammed'in (s.a) dedesinin vefatından sonra amcası Ebu Talib'in himayesine girdiğini yazmaktadır. Fakat Mahmud Abbasi değişik şeyler ileri sürmektedir.

Kitabının 125. sayfasında şöyle diyor: "Abdulmuttalib'in vefatından sonra onun dokuz oğlu hayatta idi. Zübeyir en büyükleri idi. Kureyş'in geleneklerine göre bu zât babasının halefi seçildi ve Abdulmuttalib de onu vekil tayin etmişti."

"Zübeyir şairdi. Ağırbaşlı bir kimseydi. Abdulmuttalib de onu yerine tavsiye etmişti."^{180[19]}

Yine 125. sayfada "Zübeyir, Ebu Talib ve Hz. Muhammed'in (s.a) babası Abdullah, aynı annenin üç öz oğludur" demektedir.

125 ve 126. sayfalarda "eski tarihçilerden Ebu Cafer Mu-hammed b. Habib (Ölüm Tarihi H. 245) "Kitabul Meccer" adlı eserinde "Yöneticiler Kureyştendir, Sonra da Ben-i Ha-şim'den" başlığı altında, yaşadıkları dönemde yönetici ve başkan olmuş bütün Kureyş ailelerinin listesini verirken, Beni Haşim'den Abdulmuttalib'in hemen arkasından Zübeyir b. Abdulmuttalib'i, daha sonra da Zübeyir'in kardeşi Ebu Talib'in adlarını vermektedir" demektedir.

Daha sonra görüşlerini şu şekilde sıralamaktadır: 126. sayfada: "Abdulmuttalib iyi niyet ve temiz vasıfla-

^{179[18]} Tercüman ul Kur'an, Ocak, 1967

^{180[19]} Tabakât-ı İbn Sa'd, 1/74

rından dolayı oğlu Zübeyir'le övünürdü, ölürken de onu kendi yerine halef bıraktı."

126 ve 127. sayfalarda: "Hüful-füdûl, Kureyş kabilesinin kolları ile diğer kabileler arasında yapılmış bir andlaşmadır. Bu andlaşma onların gayretleriyle Abdullah b. Ceda'nın evinde toplanarak aralarında yaptıkları bir andlaşmayı "Hz. Peygamber (s.a) o sırada, amcası Zübeyir'le birlikte oradaydı. Muhtelif rivayetlere göre, Hz. Muhammed (s.a) o vakitler 18-20 yaşlarındaydı."

128. sayfada: "Hz. Muhammed (s.a) dedesinin vefatından sonra amcası Zübeyir b. Abdulmuttalib'in gözetiminde kaldı. Zübeyir ve eşi Atika b. Ebi Veheb b. Anır bin Aid b. İmran b. Mahzûm onu kendi çocuklarından daha fazla sevgiyle yetiştirdiler."

132. sayfada: "Zübeyir b. Abdulmuttalib'in ölümünden sonra Hz. Muhammed (s.a) başka amca veya akrabasının velayetine geçmeyecek kadar büyümüşü."

Cevap:

Mahmud Abbasî en meşhur ve en sahih rivayetleri reddederek kendini tatmin için zayıf rivayetler peşine düşmeyi ve bu zayıf rivayetleri de saptırarak kendi amacına uydurmayı alışkanlık edinmiştir. Zübeyir b. Abdulmuttalib hakkındaki rivayetleri İbn Sa'd'dan nakletmiştir. Halbuki İbn Sa'd "Tabakât" adlı eserinin 119. sayfasında, Abdülmuttalib'den sonra Hz. Muhammed'in (s.a) bakımını Ebu Talib'in üstlendiğini ve onu evlatlarından daha fazla sevdiğini yazmaktadır. Bir önceki sayfada, yâni; 118. sayfada ise yine İbn Sa'd, Abdulmuttalib'in vefatı esnasında Ebu Talib'e Hz. Muhammed'i (s.a) himayesi altına almasını vasiyet ettiğini yazmaktadır.

Bütün muhaddisler, tarihçiler ve sîret yazarları bu görüşü paylaşmaktadırlar. Mahmud Abbasî'nin ilmi hiyanetine şaşmamak elde değil. Çünkü bütün rivayetleri değiştirmekte, alt-üst etmektedir. Meselâ; onun İbn Sa'd'dan naklettiği Abdulmuttalib'in vasiyeti olayı aslında şöyledir: Abdulmuttalib, Huzaaoğulları ile vardığı Hılf andlaşması gereği Abdulmuttalib oğlu Zübeyir'e bu andlaşmaya bağlı kalmasını vasiyet etmiştir. Zübeyir Ebu Talib'e; Ebu Talib de oğlu Ab-bas'a aynı vasiyeti yapmıştır.

Mahmud Abbasî'nin delil olarak gösterdiği Cafer Muhammed b. Habib, Abdulmuttalib'ten sonra Zübeyir'in Hz. Peygamberi (s.a) himayesi altına aldığını değil, kabile yönetiminin başına geçtiğini yazmıştır.

Bu örneklerden sonra Mahmud Abbasî'nin ne kadar güvenilir biri olduğunu kolayca anlamanız mümkündür.^{181[20]}

Hz. Muhammed'in (S.A) Doğum Ve Vefat Tarihi

Hz. Muhammed'in (s.a) doğum ve vefat tarihi konusunda ehl-i sünnet ve'l cemaat'in inancı 12 Rabûlevvel olmasına rağmen, şîflerin farklı bir kanaate sahip olmaları beni son derece huzursuz etmektedir.

Şîflere göre Hz. Muhammed'in (s.a) doğum tarihi 17 Rabûlevvel, vefat tarihi de 28 Safer olarak kabul edilmektedir.

Bu görüş ayrılığı nasıl ve ne zaman ortaya çıktı? Halbuki Hz. Muhammed'in (s.a) vefatına ehl-i beyt'te sahabe-i kiram da şahit olmuşlardır. Ehl-i beyt'in ve sahabe-i kiram'ın kendi dönemlerinde Hz. Peygamberin (s.a) vefatı ile ilgili davranışları nasıldı?

Konuyla ilgili açıklamalarınızı büyük bir sabırsızlık içerisinde bekliyorum.

Cevap:

Ehl-i sünnet'in rivayetlerinde Hz. Muhammed'in (s.a) doğum ve vefat tarihinin Rabûlevvel ayının Pazartesi günü olduğunda ittifak vardır. Ancak tarihi konusunda ihtilaf edilmiştir. Söz konusu doğum tarihi için bazıları 2, bazıları 8, bazıları 12, bazıları ise 17 tarihini ileri sürmektedirler. Fakat ehl-i sünnet'e göre yaygın tarih 12 Rabûlevvel'dir. Aynı şekilde vefat tarihi için bazıları Rabûlevverin l'i bazıları 2'si, bazıları da 10'u demektirler. Fakat ehl-i sünnet'e göre en yaygın tarih yine 12 Rabûlevvel'dir. Ehl-i sünnet'in rivayetlerine göre Hz. Muhammed'in (s.a) doğumu ve vefatı ile ilgili olarak ne sahabe-i kiram'ın ve ne de ehl-i beyt'in herhangi bir uygulaması vardı. Bununla ilgili herhangi bir tören de düzeni emezl erdi.

Şîfler arasında meşhur olan ve makbul addedilen "Usûlü Kâfi" adlı eserde Hz. Peygamberin (s.a) doğum ve vefat tarihlerinin her ikisi için de 12 Rabûlevvel tarihi verilmiştir. Fakat şîî alimler şu görüşü paylaşmaktadırlar; Doğum tarihi 17 Rabûlevvel, vefat tarihi de 28 Safer'dir.

Bildiğim kadarıyla, ehl-i beyt imamları da Hz. Muhammed'in (s.a) doğum ve vefat yıldönümünde herhangi

^{181[20]} Tercüman ul Kur'an, Şubat, 1967

bir tören tertip etmezlerdi.

Tarihlerdeki bu görüş ayrılıklarının nasıl ve ne zaman ortaya çıktığını belirlemek zordur.^{182[21]}

Mekkeliler Arasında Akrabalık Ve Hz. Ömer'in (R.A) İslâm'ı Kabulü Sırasındaki Müslüman Adedi

Soru:

1. Tercüman'ul Kur'ân'ın Temmuz 1976 sayısının 12. sayfasında "Habeşistan Göçmenlerinin 47 Nolu Listesi"nde Ayyaş b. Rabia ismi verildikten sonra, parantez içinde onun Ebu Cehil'in kardeşi olduğu ifade ediliyor. 15. sayfadaki "Mekke'de Bu Göçe Tepki"başlıklı yazıda Hz. Ayyaşın Ebu Cehil'in amcasının oğlu olduğu yazılıyor. 17. sayfada ise Hz. Ayyaş, Abdullah b. Rabia'mn öz kardeşi, 22. sayfada da Hz. Ayyaş'ın Ebu Cehül'in ana bir kardeşi olduğu yazılıyor.

Acaba Hz. Ayyaş'ın, Ebu Cehil'in amcazadesi ve ana bir kardeşi olduğu doğru mudur?

2. Tercüman'ul Kur'ânın Ağustos 1976 sayısının 19. sayfasında Hz. Ömer'in şu sözü aktarılmıştır: "Rasûlullah'ın (s.a) yanında 39 kişi vardı. Ben de katılınca 40 kişi olduk." Siz bu söze, "Hz. Ömer (r.a) müslüman olduğu vakit müslümanlardan ancak 39 kişiyi tanıdığı için böyle söylemiştir. Yoksa müslüman olmuş pek çok insan vardı, fakat imanlarını açığa vurmadıklarından sayıları bilinmiyordu" şeklinde bir açıklama getiriyorsunuz.

Üç senelik gizli hareket sırasında 33 kişinin müslüman olduğu hususu burada dikkat çekicidir. Sonradan açıkça İslâm'ı tebliğ çalışmaları yapıldı. Halk giderek çoğalan bir hızla müslüman olmaya başlayınca, kâfirlerin muhalefeti yoğunlaştı. Ve bi'setin 5-6. yıllarında 103 sahabe iki aşamada Habeşistan'a hicret etmek zorunda kaldı. Bir müddet sonra bazıları Mekke'ye geri döndüler.

Bu hicretten sonra Mekke'de kıyamet koptu. Bu muhacirlerin arasında Hz. Ömer'in (r.a) kabilesi Beni Adiye mensup kişiler de bulunuyordu. Bu hicretten Hz. Ömer de etkilendi. Dolayısıyla, İslâm dinini kabul ettiği halde bunu açıklamamış insanların varlığı hakkında Hz. Ömer'in (r.a) bilgisinin olmaması mümkündür. Fakat nasıl olur da olup biten herşeyden haberdar olan Ömer (r.a) gibi bir kimsenin hicret edip Habeşistan'da kalan çok sayıdaki müslüman varlığından haberi olmaz?

Hz. Ömer (r.a) bu sözüyle, kendisi İslâm dinini kabul etmek için Erkam'ın evine gittiğinde orada 39 kişinin bulunduğunu, kendisinin de katılmasıyla bu sayının 40'a ulaştığını kasetmiş olmasın? Bu insanlar iki sıra halinde Kabe'ye doğru yürüdüler. Birinci sıranın başında Hz. Hamza (r.a), diğer sırada da Hz. Ömer (r.a) bulunuyordu. O sıralarda Mekke'de 10 tane de müslüman kadın vardı. Diğer kadın sahabe-ler muhacir olarak Habeşistan'da ikamet etmekteydiler.

Cevap:

Birinci sorunuzun cevabı şudur: Hz. Ayyaş b. Ebi Rabia hem Ebu Cehil'in amcasının oğlu, hem de ana bir kardeşi idi. Bu ailenin akrabalıklarım iyice kavramanız lâzım. Çünkü, bu ailenin İslâm'ın ilk dönem tarihi ile yakın ilişkisi vardır.

Mahzumoğullarının reisi Muğira b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'un tarihimizle özel ilişkisi olan oğulları şunlardır:

1. Velid b. Muğira (Hz. Halid b. Velid'in babası.)

2. Hişam b. Muğira (Onun kızı Hanteme Hz. Ömer'in annesi idi.)

3. Hişam b. Muğira (Ebu Cehil ile Haris'in babası.)

4. Ebu Ümeyye b. Muğira (Hz. Ümmü Seleme'nin babası.)

5. Ebu Rabia b. Muğira. Bu kişi, kardeşi Hişam'dan sonra onun karısı Esmâ binti Muharribe (Ebu Cehil ile Haris'in annesi) ile nikahlandı.

Bu izdivaçtan Hz. Ayyaş b. Ebi Rabia dünyaya geldi. Dolayısıyla Hz. Ayyaş (r.a) Ebu Cehil'in ana bir kardeşi ve aynı zamanda amcasının oğlu idi.

Aynı aileden Muğira'nın kardeşi Esad b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'un oğlu Abdümenaf, Hz. Erkanım (r.a) babası idi. İslâm tarihinde "Dar'ül Erkam" olarak meşhur olan ev, işte bu Erkam'ın evidir.

Muğira'mn diğer kardeşi Hilal b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'un oğlu Abdülesed, Ebu Seleme'nin (müminlerin annesi Hz. Ümmü Seleme'nin ilk kocası) babası idi.

İkinci sorunuzun cevabı kanaatimce şöyledir:

Habeşistan'a hicretten sonra Mekke'de kalan müslü-manların hepsi Erkanım evine sığınmamıştır. Bunlardan

bazıları İslamiyet'i kabul ettiklerini saklamışlardır. Bir kısmı da Hz. Muhammed'le (s.a) birlikte Erkam'ın evinde bulunuyorlardı. Hz. Ömer (r.a) bunları işaretle 39 kişi olduklarını, kendisi ile birlikte 40'a ulaştıklarını söylemiştir.^{183[22]}

İlmî Bir Terimin Tercümesine Yapılan İtiraz

Soru:

Ben dikkatinizi bir tercüme hatasına çekmek istiyorum. Tercüman'ul Kur'ârim Ocak 1977 sayısında "Resâil ve Mesâil" başlıklı yazıda "tek hücreli molekül" (unicellular molecule) ifadesini kullanıyorsunuz. Oysa bu doğru değildir. Biyoloji bilimine göre bütün canlı varlıklar hücrelerden (cells) oluşur. Her canlı hücre de ise enerji sağlayan ve yenileme işlevini yürüten birçok türden milyonlarca molekül (molecules) bulunmakta olduğu bilinen bir şeydir. Bu moleküller kimyasal bileşikler (chemical unist)dir.

Eğer bir hücrede milyonlarca molekül bulunuyorsa o zaman sizin "unicellular molecule" ifadesini "tek hücreli molekül" şeklinde tercüme etmeniz kesinlikle yanlıştır. Bilimle ilgili hiçbir kitapta sizin yaptığınız bu tercüme bulmanız mümkün değildir.

Şüphesiz bazı ilkel ve tek hücreden oluşan canlı varlıklar mevcuttur. Örneğin; eğer siz virüsü kastediyorsanız, o zaman "tek hücreli canlı" (unicellular organism) şeklinde tercüme etmelisiniz. Genelde virüslerin yapısında sadece bir tek DNA molekülü bulunmaktadır. Buna biz tek moleküllu hücre (unimolecular cells) diyebiliriz.

Bu tercüme hatası, Tefhim'ulKur'ân \rv ikinci cildindeki evrim teorisi üzerine yapılan tartışmalarda da mevcuttur. Siz orada "kurtçuk" tabirini kullanmışınız.

Cevap:

Dikkatimi bir hataya çektiğiniz için size teşekkür ederim.

Biyoloji ilmine göre, hayvani veya nebatî bütün canlı organizmaların pekçok hücrelerden, her bir hücrenin de sayısız moleküllerden oluştuğu doğrudur. Fakat aynı bilime göre, Allah'ın yarattığı varlıklar içerisinde, gelişmiş düzeydeki bitkiler ile hayvanların hücrelerine benzeyen, tek hücreden oluşmuş organizmalar da vardır. Böyle organizmalara genelde "tek hücreliler" (unicellular) denilmektedir.

Organizma tek hücreli veya çok hücreli bir yapıya sahip olsa da hücre her cismin en küçük birimi olduğundan ve hayat taşıyıcı maddenin tüm Özelliklerini bünyesinde taşıdığından dolayı, bazı yönlerden hayat taşıyıcı molekül (mole-cule of livingmatter) olarak nitelendirilebilir. Konuyla ilgili geniş bilgiyi 1967 baskılı Ansiklopedia Britanica'mn 2. cildinin 655. sayfasında bulup, inceleyebilirsiniz.

Virüslerin çoğunlukla bir tek DNA molekülünden oluştuğunu ve bunlara "tek moleküllu hücreler" (unimolecular cells) denildiğini kendiniz de yazıyorsunuz.

Bu durumda her canlı, "hücrede bir çok türden milyonlarca molekül bulunmaktadır" şeklinde ifade ettiğiniz genel kaide kendiliğinden çürütülmüş olmaktadır.

Burada, "tek moleküllu hücre" (unimolecular cells) ile "tek hücreli molekül" (unicellular molecule) arasında sözcüklerin yer değiştirmesi dışında nasıl bir fark olduğu sorusu akla gelmektedir. Her iki durumda da bir tek molekülden oluşan canlı bir hücrenin varlığından söz edilmektedir. Siz buna ister "tek hücreli molekül", isterseniz "tek moleküllu hücre" deyin değişen bir şey yoktur.

Tefhim'ul Kur'ân \n ikinci cildinde kullandığım "kurtçuk" sözcüğünden kastım, sizin "canlı" diye nitelendirdiğiniz tek hücreli canlı moleküldür.^{184[23]}

Fakirliğin Anlamı

Soru:

Merhum Allâme İkbâl (Pakistan'ın milli şairi) manzumelerinde sık sık "fakr" sözcüğü kullanmıştır. Ben onun bu konudaki manzumelerini bir araya toplayıp derlemek düşüncesindeyim. Sizce fakr'dan kastı nedir?

^{183[22]} Tercüman'ul Kur'an, Nisan, 1977

^{184[23]} Tercüman'ul Kur'an, Nisan, 1977

Cevap:

Fakrın lügat manası ihtiyaçtır. Fakat marifet ehlinin bundan kastı, yoksulluk ve kıtlık değil; Allah'ın dışında hiç kimseye minnet etmemek, ihtiyaç duymamaktır. İhtiyaçlarını Allah'tan (c.c) başkasından karşılamayı uman ve servet hırsı ile başkalarına boyun büküp el açmaya yönelen insan, lügat anlamıyla fakir olabilir; fakat hakikat ehli arifler katında fakir değil, dilencidir.

Gerçek fakir, herhalukârda Allah'a (c.c) güvenen, insanlar karşısında haysiyetli, onurlu; Yaratıcı karşısında acziyet içerisinde olandır. Gerçek fakir, az veya çok, Yaratıcı ne ver-misse onunla kanaat edip şükreden; yaratılanların servet ve ihtişamında gözü olmayan kimsedir. Zira o, insanların değil; Allah'ın (c.c) fakiridir.^{185[24]}

İslâm Eğitim Sistemi

Soru:

1. İslâm eğitim sistemi ne anlama gelir?
2. Sizce Pakistan'ın varlığı ve istikrarı için İslâm eğitim sisteminin gereksinimi ve önemi nedir?
3. İslâm eğitim sisteminin geliştirilmesi çabalarına engel olmaya çalışan güçler hangileridir?
4. Sizce, geçen 27 sene içerisinde Pakistan, İslâm eğitim sistemine yaklaştı mı yoksa uzaklaştı mı?
5. Sizce, İslâm eğitim sistemini fiilen uygulamak için ne gibi Önlemlere ihtiyaç vardır? Bu düşüncenin kültür ve medeniyet hayatına katkıları neler olacaktır?
6. "Nur Han Eğitim Politikası"nm uygulanmasına kim engel oldu?

Cevap:

1. İslâm eğitim sisteminde ders programının bütün bölümleri İslâm usûl ve düşünceleri ışığında düzenlenir. Eğitim ve öğretim yapanların dinî ve ahlâkî terbiyesine Özen gösterilir. Arapça ile, Kur'an ve Sünnet'in bütün buyrukları eğitim sisteminin vazgeçilmez parçaları olarak nitelendirilir.
2. Pakistan'ın varlığı ve istikrarı için İslâm eğitim sisteminin gereksinimi ve önemi şu hakikati kavramakla mümkündür. Ülke ve milletin yönetimi her zaman tahsilli insanların, eğitim görmüş tabakanın elinde olmuş, okumamış veya az okumuş zümre önderlerinin peşinden gitmiştir. Eğitim görmüş zümrenin yoldan çıkıp yozlaşmaya başlamasıyla memleketin başına ne büyük belalar örüldüğünü izah etmeye gerek yoktur.
3. İslâm eğitim sistemi yolunda ilerlemeye en büyük engel böyle bir sistemden haberi olmayan ve bundan korkan hükümettir.
4. Geçen 27 senede Pakistan İslâmî eğitim sistemine doğru bir adım ileri attı ise iki adım geri atmıştır.
5. İslâm eğitim sistemini uygulamak için iki çeşit önlem gereklidir. Bunlardan biri, eğitim müesseselerinin içinde alınması gerekli Önlemler; diğeri ise, kamuoyunun baskısı ile dışarıdan başlatılan önlemlerdir. Her iki cephede de düzenli, güvenli ve sürekli düzenlemeye ihtiyaç vardır. Bununla birlikte, hayatın bütünlüğü gerçeğini de gözden uzak tutmamak gerekir. Binaenaleyh siyasi, sosyal ve iktisadi alanlarda İslâmî bir devrim gerçekleşmedikçe, eğitim alanındaki değişiklikler kolay ve kalıcı olamaz.
6. "Nur Han Eğitim Politikası"nın yürürlüğe girmesine kinûn ve neyin engel olduğu ta olarak bünmemektedir.^{186[25]}

ALTINCI BÖLÜM

Huruç Meselesinde İmam Azamın Reyi

Soru:

Huruç konusuyla ilgili önceki mektubumun yayınlanmasına olduğu kadar, ona verilen cevaba da sevindim.

^{185[24]} Tercüman'ul Kuran, Nisan, 1977

^{186[25]} Tercümlül Kuran, Temmuz, 1977

Ne var ki, cevabınızı okuduğumda, İmam Azam Ebu Hanife'nin hilafet meselesine yaklaşımına bakışım da herhangi bir değişiklik olmadı. Bunun yüzden sizden istediklerimi daha geniş bir biçimde sunmayı arzu ettim. Tercüman ul Kur'ân okuyucularının bilgilerini genişletmek amacıyla, yazdıklarımın cevaplarını dergide yayınlayacağımızı ümit ediyorum.

"Hilafet Meselesi" adlı kitabınızda İmam Azam'm hilafetle ilgili görüşlerim açıklarken, onun; fasık ve zalim bir kimsenin imameti ile ilgili önemli ve büyük üç prensibi olduğunu zikrediyorsunuz.

Birincisi: İmam Azam, fasık ve zalim bir yöneticiyle hiçbir sosyal çalışma yapılamaz, toplumda anarşi doğar, devlet sistemi işlemez hale gelir, bu yüzden fasık ve zalim imamın devlet başkanlığı geçersizdir diyen Mutezile ve Haricilere katılmadığı gibi, müslümanlar yönetimde bulunan o kişiye güvensin, onu değiştirmeye kalkmasın, her türlü hareketini haklı ve hakka uygun olarak benimsesin diyen Mürcie'ye de katılmaz.

O iki görüşü birleştiren uyumlu ve ölçülü bir görüş ileri sürmüş ve şöyle demiştir: Zâlim ve fâsık imamın idaresi altında gerçekleştirilen bütün sosyal hadiseler geçerlidir. Geçersiz olan hakka uygun olmayan imamet kendisidir.

İkincisi: Zalim bir idareye karşı, her müslümanın iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma görevini yerine getirme hakkı vardır. Bu sadece bir hak değil, aynı zamanda her müslümanın yerine getirmesi gereken bir farzdır.

Üçüncüsü: Böyle zalim ve fasık bir idarecinin başkanlıkta bulunması halinde, o idareye isyan edip başkaldırmak da caizdir. Burada dikkat edilmesi gereken; başkaldırmanın anarşi ve kargaşa amacıyla değil, âdil ve muttaki bir imamı başa getirmek için olmasıdır. Bu şartları yerine getirmek kaydıyla huruç etmek (başkaldırma) caiz olmanın ötesinde bir zorunluluktur.

Bana göre, doğrudan doğruya "İmam Azam Ebu Hani-fe'ye göre, zâlim ve fâsık kimsenin imameti geçersizdir, ona göre, zâlim ve fâsık devlet başkanına başkaldırmak caizdir" demek; Hanefî mezhebinin bu konudaki görüşlerini yanlış tanıtmak anlamına gelir. Onun fasık ve zalim bir devlet başkanına karşı tutumu şöyle özetlenebilir: Zâlim ve fâsık bir kimse zorla ve darbe yolu ile iş başına gelmiş (idareyi zorla elinde tutan kimseye müteğallib denir), kendisine meşru şekilde biat edilmemiş olduğu halde, zor kullanmak suretiyle de olsa emirlerini uygulatabiliyorsa, onun idaresini kabul etmek gerekir. Böyle bir imama başkaldırmak caiz değildir. Onun yönetiminde gerçekleştirilen sosyal işler caizdir. Böyle bir idareye başkaldırmak caiz değildir, haramdır.

Benim bu kanaatimi, Hanefî mezhebi fıkıhçıların aşağıya aldığım görüşleri desteklemektedir:

"Devlet başkanı" (imam), toplumda söz sahibi olan öncü kişilerin biat etmeleriyle başkan olur. Kendinden önceki başkanın yerine geçmesiyle olduğu gibi, Şerh-i Mâkasid'da anlatıldığı üzere, zor ve güç kullanarak da başkanlık makamına geçebilir. İmamet tesbiti, ya önceki halifenin o kimseyi kendi yerine halef bırakmasıyla ya da ehliyet ve liyakat sahibi kimselerin biat etmeleriyle mümkündür. İmamet makamına yükseltelen kimse başkanlık için gerekli olan bilgi ve yetenekten yoksun da olsa, onun imametten uzaklaştırılması fitneyi çağırıcaksa, kaş yapayım derken göz çıkarmamak için o kimsenin imametinin geçerli olduğuna hükmederiz. Şeriata aykırı davranmadığı sürece âdil de, zâlim de olsa devlet başkanına itaat gerekir.^{187[26]}

Adalet sıfatının devlet başkanında bulunması asıl olmakla birlikte, bu şart onun başkanlığının geçerli olması için değil, başkanlığının daha sağlam temellere oturması ve daha iyi yürümesi içindir. Bu bakımdan fâsık ve günahkâr bir kimsenin devlet başkanı olması mekruh kabul edilmiş, ama geçersiz kabul edilmemiştir. Şâmi, cilt I, sayfa 512 de şöyle denilmektedir: "Hanefî mezhebine göre, başkanlığın geçerli olması için adalet sıfatı şart değildir. Kerahetle birlikte, fâsık birinin devlet başkanlığına geçirilmesi de caizdir". Bu prensipten hareketle Hanefî mezhebinde, zorbanın devlet başkanlığı geçerli sayılmıştır. "Mecburi hallerde, müteğallibin (gâsıbın) saltanatı geçerlidir." Fâsık kişilerle ilgili olarak, Ebu Hanife'nin, "ona dua edilmesi gerekir, karşı gelmek gerekmez" kanaatinde olduğu ifade edilmiştir. Bütün bu ifadeler İbn Hüman'ın Mesira isimli eserinde zekredilmiştir. Bu ifadeler topluca değerlendirildiği zaman çıkan sonuç şudur: Ebu Hanife'ye göre fasık ve zalim bir devlet başkanının yönetiminde yürütülen sosyal faaliyetler caiz olduğu gibi, böyle bir başkanı görevden uzaklaştırmak da caizdir.

Fâsık ve zâlim bir başkanın yerinden indirilmesi için bu hareketin fitneye sebep olmamasına özen gösterilmelidir; çünkü onu yerinden indirmek bu şartla caizdir. Bazı Hanefî alimleri: "Zâlim ve fâsık da olsalar, devlet başkanlarına başkaldırmak müslümanların icmaî ile haramdır" derken, başkaldırma hareketlerinin zamanımızda sebep olduğu fitneleri göz önünde bulundurmışlardır. Bunun için böyle idarecileri sözlü olarak uyarmak yeterlidir.

Anladığım kadarıyla İmam Azam'ın müslüman isyancılar hakkındaki kanaati şudur: "Caiz olmayan şartlarda İslâm devlet başkanına karşı isyana katılanlar; bu cürmü işleyenler Öldürülür. İsyân hareketine katılmayan kimseleri Öldürmek caiz değildir. Savaşa katılmayanlar ister yetişkin erkekler olsun, ister çocuklar, ihtiyarlar, körler olsun, durum değişmez. Bunlardan hiçbiri Öldürülemez." Buna delil olarak kaynak gösterdiğimiz aşağıdaki Hanefi fıkıhçıların ifadelerini inceleyiniz:

İmam Serâhsi, Mebsûd adlı eserinin, 10. cildinin 124. sayfasında şu ifadeler yer veriyor: "Eğer müslümanlar bir kişi üzerinde ittifak ederek ve onun idaresi altında kendilerini huzur ve emniyette hissediyor, asayişini temin edebiliyor-larsa, bu durumda başkana isyan eden müslümanlara karşı savaşmak eli silah tutan bütün müslümanların görevidir". İmam Serâhsi, bunlarla savaşmanın şart olduğuna dair üç delil getirmektedir:

Birinci delili:

"Eğer ikisinden biri diğerine başkaldırırsa, o başkaldıranla Allah'ın emrine uyancaya kadar savaşın" ayetidir.^{188[27]}

İkinci delili: Çünkü, âdil imama karşı çıkanlar müslümanlara eziyet vermek gayesini gütmektedirler. Âdil olan imama isyan etmek, kötülüklerin en büyüğüdür. Başkaldıranlarla savaşmak kötülükten sakındırmak demektir. Bu ise müslümanlar üzerine farzdır.

Üçüncü delili ise: Bunlar fitneyi körüklediklerinden dolayı onlara karşı çıkılması gerekir. Peygamber Efendimiz:

"Uyuyan fitneyi uyandıran Allah lanet etsin" buyurmuştur. Şeriat sahibinin melun diye isimlendirdiği kimse ile savaşmak gerekir.

Bu ifadelerin tamamı topluca değerlendirildiğinde isyancılarla savaşmanın şart olduğu sonucu ortaya çıkıyor. Savaş yalnız İslâm'ın kanlarının dökülmesini mubah saydığı kimselerle yapılabilir. Hadis-i şerif buna işaret etmektedir:

"Allah'tan başka ilâh yoktur, Muhammed O'nun Rasûlü'dür" deyinceye kadar, insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunu söyledikleri an kanlarını ve mallarını benden kurtarmış olurlar."

İsyân edenlere karşı savaşmak şart olduğuna göre, onların can emniyeti ortadan kalkmış demektir. Böyle olunca da onların öldürülmelerinin caiz olduğu anlaşılmaktadır. Hanefi alimleri bu sebeplerden dolayı, fıkı eserlerinde asilerin öldürülmelerinin caiz olduğunu açıkça ifade etmektedirler.

Bedâi'us-Senâî kitabının yazarı, asilerle ilgili olarak şöyle yazmaktadır: "Asilerden öldürülmeleri caiz olan ve olmayan kimselerin tesbitine gelince: Savaşta öldürülmeleri caiz olmayan çocuklar, yaşlılar, kadınlar ve körler isyancılar arasında buldukları zaman da öldürülemezler. Çünkü, onların öldürülmelerinin caiz oluşu, savaşmaları tehlikesinin önüne geçmek içindir. Bu kötülük ise savaşanlara özgüdür. Onlar ne savaşabiliyorlar, ne de öldürüyorlar. Eğer savaşa katılırlarsa o takdirde savaş esnasında da, savaştan sonra da öldürülebilirler."^{189[28]}

Fakihlerin bu açıklamalarını dikkate aldığımız zaman imam Azam'ın isyancılar hakkındaki görüşünün «çıkça şöyle olduğu anlaşılıyor: Eğer devlet güçleri güç yetirir de isyancıları mağlup ederse, isyana katılmış bulunan reşid bütün erkekleri öldürmeye ve onların mallarına el koymaya yetkilidir. İsyankâr müslümanların bu şartı kabul edip etmemeleri neticeyi değiştirmez. İsyana katılan müslümanlar (bağîler) silahlarını bırakmaya kadar bu savaş ve öldürme devam eder. Onlar silahlarını bıraktıkça öldürme ve savaş da sona erer.

Onların mallarının ganimet olarak paylaşılamayacağı malumdur. Savaş bitince ya da silahların bıraktıklarında malları onlara iade edilir. "Aynı şekilde onların mallarından ele geçirilenler geri verilir. Çünkü ev dokunulmazlığı ve hane güvenliği devam ettiğinden, o mallara sahip çıkılmaz."^{190[29]} Eğer fıkıhçıların açıklamaları, Ebu Hanife'nin görüşünü tam olarak aksettiriyorsa -nitekim bizim böyle olduğuna kesin inancımız vardır- akıl, nasıl olur da Musul'da isyan çıkaran müslümanların, Mansur'la ileride sana başkaldıracak olursak mallarımız ve canlarımız sana helaldir şeklinde bir anlaşma yaparak söz verdiklerini kabul eder. Bu hadise sebebiyledir ki? alimlere, isyancıların mallarının ve canlarının caiz olup olmayacağı sorulmuş ve Mansur'un kendisinden fetva istemesi üzerine, Ebu Hanife isyancıların mal ve canlarının kendisine helal olmadığı fetvasını vermiştir.

Bir de şu bana tuhaf gelmektedir: Siz, Şemstî İmam Serâhsi'nin açıklamalarına, tarihçilerin anlattıklarına uymadığı için, güvenilir değildir diyorsunuz. Oysa isyan gibi önemli bir meselede, fıkıh alimlerinden büyük

^{188[27]} Zikri geçen âyet Hucurât Sûresi'nin 9. ayeti olup tam anlamı şöyledir: "Eğer inananlardan iki grup vuruşurlarsa onların arasını düzeltin; şayet biri ötekine saldırırsa Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla vuruşun. (Allah'ın buyruğuna) dönerse artık adaletle onların arasını düzeltin ve (her hususta) âdil olun. Allah adâlet (le hareket) edenleri sever." (Hucurât: 9)

^{189[28]} Bedâi'us-Senâî, VII/141

^{190[29]} Mebsûd, X/126

bir fakihın ve İmam Azam gibi bir mezhep imamının görüşünü anlama konusunda o mezhebe bağlı olan fıkıh âlimlerinin sözlerine daha çok güvenilmesi gerekir. Tarihi hadiseleri seyrine uygun olarak düzenlemek, herhangi bir mezhep imamının ictihad ve görüşlerini nakletmekten çok daha zordur. Tarihi olayların dizilişinde çok daha fazla yanlış ve hata yapılma ihtimali vardır.

Serâhsi'nin Meksûdunda naklettiği bu olayı İbn Hümam Feth'ul Kadir adlı eserinin 341. sayfasında aynen nakletmiştir. İbn Esir veya el-Kürderî'nin sözlerini bu iki müctehid imamın söylediklerine tercih etmek mümkün değildir.

Cevap:

İmam Ebu Hanife'nin, huruç (başkaldırma) konusundaki görüşü hakkında yazdıklarınıza geçmeden önce dikkatinizi çekmek istediğim bazı hususlar üzerinde durmak istiyorum.

Birincisi: Ebu Bekir Cessâs, El-Muvaffak el-Mekkî ve İbn el-Bezzâz el-Kürderî Hanefî fakihlerinden midir, değil midir? Ebu Bekir Cessâs'ın Hanefî fakihlerinin meşhurlarından olduğunu biliyor olmalısınız. Ebu Bekir Cessâs, Ebu Sehl el-Zeccâc ve Ebu Hasan el-Kerhî'den ders almıştır. Yaşadığı dönemde (305-370 H.) Hanefîlerin imamı olarak bilinir ve kabul edilirdi. Ahkâmü'l Kur'ânî Hanefî fıkıh kaynakları arasında mühim bir mevki işgal eder. El-Muvaffak el-Mekkî de (484-568 H.) Hanefî fıkıhçılarından El-Kâfdî'nin dediği gibi, "o, fıkıh ve edebiyat alanında geniş bir bilgi ve kültür birikimine sahipti". El Kürderî de Hanefî fıkıhçılarından kabul edilir. Fetâû-i Bezzâziye, Âdâb el-Fükâha ve Muhtasar fi Beyânî Târifât el-Âhkâm erbabınca iyi tanınan meşhur eserlerindedir. Bu üç kitaba dayanarak yaptığım nakillerin değerlendirilmesi üzerinde düşünmenizi istiyorum.

İkincisi: Yukarıda bahsi geçen isyan olayında Zeyd b. Hüseyin ve Nefsi Zekiyye ile ilgili olarak Ebu Hanife'nin ve üç alimle birlikte diğer tarihçilerin aktardıkları hareket biçimini doğru ve itibar edilebilir tarihi hadiseler olarak kabul edebiliyor musunuz? Bu olayların yanlışlığını kabul ediyorsanız, hangi delile müsteniden bunu yalanlayabiliyorsunuz? Yok eğer yanlış değilse, İmam Azam Ebu Hanife'nin görüş ve ictihadlarını anlamada onlardan istifade etme imkânı var mıdır? Böyle bir durumda İmam Azam Ebu Hanife gibi bir büyük şahsiyetin fıkıh kanaatleri ile uygulamasının birbirini tutmadığı şeklinde bir anlayış zahir edecektir ki, böyle bir anlayışı ona yakıştırmak mümkün değildir. O halde iki şeyden biri, yani; ya anlatılan bu olaylar, ya da İmam Azam Ebu Hanife'nin ictihadının nakledilmesi yanlıştır. Yapılacak şey İmam Azam'ın ictihadını uygulamasına uygun bir tarzda aktarmak olmalıdır.

Şemsü'l Eimme Serâhsi'nin Musul halkı ile ilgili yazdıkları hakkında şunları söyleyebilirim: Konuyla ilgili başka bir açıklama el-Kürderî'ye aittir. El-Kürderî, sadece bir tarihçi değil, aynı zamanda bir fıkıh alimidir. El-Kürderî'nin yazdıkları şunlar: Mansur, fıkıh âlimlerinin önüne şu soruyu getirmişti: "Peygamberimizin, müminler verdikleri sözlere ve ileri sürdükleri şartlara sadıktırlar, ondan dönemezler buyruğu doğru değil inidir? Halbuki Musul halkı, bana isyan etmeyeceklerine dair söz vermişlerdi, ama valime isyan ettiler. O halde onların kanlarını dökmek bana caizdir."

Ebu Hanife, Mansur'un 15. sorusunu şu şekilde cevaplandırdı:

"Onlar sana sahibi ve mâliki olmadıkları canlarını vermeyi şart koştu. Bu şartları yerine getirmek için onların canlarını feda etmelerine gerek yoktur. Bir adam diğerine beni öldür dese, karşısındaki de o adamın bu isteğini erine getirerek onu öldürse, öldüren kimsenin öldürülen için kan bedeli ödemesi gerekir. Sana ait olmayan bir şey onlara şart kılınmıştır. Çünkü, müslümanın kam ancak üç sebepten dolayı helal olur. O halde sen onları öldürürsen, sana helal olmayan bir şekilde öldürmüş olursun. Uygulanmaya en layık olan ise Allah'ın hükmüdür.^{191[30]}

Bu yazıda hem soruyu soran, hem de fetvayı veren bu meselenin müslümanlarla ilgili bir mesele olduğunu ortaya koymuşlardır.

Soru:

Kıymetli mektubunuzu aldım. Dikkat ve ilgimizi çektiğiniz şeyler hakkında kısaca görüşlerimi sunuyorum: Ebu Bekir Cessâs'ın, el-Muvaffak el-Mekkî ve İbn Bezzaz el Kürderî büyük fıkıh âlimleri arasında sayılmaktadır. Aynı şekilde sizin bahsettiğiniz Ahkâm el-Kur'ân ve diğer kitaplar da meşhur ve bilinen kitaplardır. Ama, derece ve değer açısından bu zâtların rütbesi, İmam Serâhsî'nin rütbesinden (seviyesinden) çok daha aşağıdadır. Bunun gibi, İmam Serâhsî'nin kitabı el-Mebşûd'un derecesi ve seviyesi, Ahkâm el-Kur'ân'dan ve diğer bahsettiğiniz kitaplardan, araştırmacı Hanefî âlimlerine göre çok üstün ve çok daha yu-

^{191[30]} Menâkıb-ı İmam Azam, 11/16-17

karı derecededir. Bunun içindir ki, fıkıh bakımından İmam Âzam'ın görüşünü tam belirlemede Serahsi'nin Mebsûd'un-daki kanaati, daha değerli ve daha güvenilirdir. Ahkâm el-Kur'ân ve diğer kitaplarda bu özellik o kadar yoktur. Büyük âlim Şamlı İbn Abidin, büyük araştırmacı İbn Kemal'den naklen fıkıhçıların tabakaları ile ilgili yaptığı geniş açıklamalarda İmam Serâhsi'yi üçüncü tabakada saymıştır. Bu tabaka ise, meselelerin içtihadını yapanlar tabakasıdır. Ebu Bekir Cessas Râzî de Serâhsi'yi sadece taklitçiler tabakası olan, dördüncü tabakada saymıştır.

Bu açıklamaları gözönüne alarak, huruç (isyan) meselesinde İmam Azam'ın görüşünün Ahkâm el-Kur'ân ve başka tarihlerde belirtilen görüş değil, Mebsûd'da anlatılan görüş olduğu kabul edilecektir.

İmam Azamın, Zeyd b. Ali b. Hüseyin Hazretleri ve Nefsi Zekiyye'nin huruç (başkaldırma) olaylarındaki tutumlarıyla ilgili tavrına gelince: Ben tarihi açıdan İmam Azam'ın bu konudaki tavrını yüzde yüz doğru ve haklı buluyorum. Bütün tarihçiler İmam Ebu Hanife'nin, Zeyd b. Ali b. Hüseyin ve Nefsi Zekiyye'nin başkaldırmalarını desteklediğinde görüşbirliği halindedirler. Problem olan, bu meselenin fıkıh yönünün tarih yönünden tamamen farklı oluşudur.

Huruç (başkaldırma) ile ilgili olarak Hanefî fıkıhının muteber bütün kaynaklarında hatta Zahir el-Rivâye kitaplarında İmam azam'ın görüşünün; değil adaletli devlet başkanına, zâlim ve zorba bir başkana bile başkaldırmanın caiz olmadığı, hatta haram olduğu bildirilmiştir. Birbirine zıt bu iki açıklama karşısında, bizim ya uygulamaya dayanarak ya da tercihle amel etmemiz gerekecektir. Sorun yalnız tercih yapmakla kaldığı sürece bizim yapacağımız şey; fıkıh alim-lerince benimsenmiş prensip ve kaidelerden yola çıkarak mezhebin görüşünü tesbit ederken, fıkıh kitaplarında mezhebin görüşlerini aktaran Hanefî fıkıhçıların nakillerini tarihçilerin anlattıklarına tercih etmektir. Tarihçiler arasından Ebu Bekir Râzî, el-Muvaffak el-Mekkî ve İbn el-Bezzâz gibi fıkıh âlimi de olanlar, liyakat ve ehliyet bakımından mezhebin görüşünü asıl nakledenlerin seviyesinde olmadıkları için, onların nakilleri diğerleri karşısında önemli ve değer verilebilir kabul edilmez. Tarihi nakil ve rivayet usûlü açısından kuvvetli olsa da, onların derecesinde olamaz.

Eğer biz tatbik yolunu benimseyecek olursak, o zaman benim kafamda tatbikin en güzel yolu şudur: Sizin söylediğiniz gibi Zeyd b. Ali'nin başkaldırma olayı H. 122 yılının Safer ayında meydana geldiğine ve Nefsi Zekiyye'nin başkaldırma olayı da yine sizin yazdığınız gibi H. 145'te ortaya çıktığına ve imam Ebu Hanife de (r.a) İbn Kesir'in fade ettiği gibi ^{192[31]} H. 150'de vefat etmiş bulunduğu göre İmam Âzam, Nefsi Zekiyye'nin başkaldırma olayından sonra en azından beş yıl daha yaşamış olacaktır. İşte bu bakımdan olabilir ki, Ebu Hanife ömrünün sonuna doğru eski görüşünü değiştirerek, huruç (başkaldırma) konusundaki yeni görüşünü "başkaldırma ve isyan caiz değil, haramdır" diye belirlemiş ve önceki görüşünden vazgeçmiş olabilir. O da diğer hadisciler gibi, "başkaldırma caiz değil, haramdır. Kötülükleri düzeltmek için başkaldırma yerine, iyiliği emredip, kötülükten men etme yolu seçilecektir" görüşüne inanmış olabilir. Belki de bu yüzden Molla Aliyyül Kâri (r.a): "Onlara başkaldırma meselesine gelince; onların hepsi fasık, zâlim kimseler de olsalar müslümanların icmâi ile (onlara başkaldırmak müslüman-lara)haram kılınmıştır" demiştir. ^{193[32]}

İmam Azam'm başkaldırmayı caiz görmediği ve fıkıh bilginlerinin de açıkladıkları gibi müslüman isyancıların öldürülmesine hükmettiği yapılan bu incelemelerden anlaşılmaktadır. Daha Önce yazdığım mektupta nakiller ve atıflar yaptığım fakihler de aynı kanaattedirler. Bence Musul halkı ile ilgili meselede İmam Serahsi ile Şeyh İbn Hümâm'm, "bu olay isyancılarla ilgili değil, müşriklerin himaye edilmeleri ile ilgilidir" sözü daha doğru bir sözdür. Çünkü İmam Azam'm görüşü isyancıların katledilmesi gerektiği yönündedir; onları öldürmenin caiz olmadığı şeklinde değil. El-Kürderî'nin anlattıklarına bakıldığında bu olay isyankâr müslümanlarla ilgili imiş gibi görünüyorsa da işin aslı budur.

Cevap:

Yazınızı aldım. Artık bu cevapla benim ne demek istediğim ve görüşümün neler olduğu tarafınızdan iyice anlaşılacak kanaatindeyim.

Benim yazdıklarım İmam Azam'm bu konudaki görüşlerinin ne olduğunu tesbit etmek olduğu halde, siz Hanefî mezhebine mensup alimlerin görüşlerini delil olarak ortaya atıyorsunuz. Sizin gibi ilim ve nefis terbiyesine sahip büyük bir zât için, Ebu Hanife'nin görüşü ile Hanefî mezhebinin aynı şey olmadığı gizli değildir. Ebu Hanife'nin görüşü, sadece İmam Azam'm kendi sözlerine ye hareketlerine bağlıdır. Hanefî mezhebine gelince: Buna, İmam Azamla birlikte, onunla aynı görüşü paylaşan arkadaşları ve o mezhebe mensup bütün müctehidler dahildir. Ebu Hanife'ye ait olmayan pek çok görüş Hanefî mezhebinin görüşleri

^{192[31]} El-Bldâye,X/107

^{193[32]} Mîrkâd

olarak bilinir. Hanefi mezhebi içerisindeki bütün görüşlerin onun arkadaşları tarafından ortaya konduğunda da bir kesinlik yoktur. Öyle ic-tihadlar mevcuttur ki, Hanefî mezhebinin fetvasına, İmam Azam'm görüşüne bile aykırıdır.

Birinci dereceden fakih olmamalarına rağmen Ebu Bekir Cessâs, el-Muvaffak el-Mekkî ve İbn'ül Bezzaz (rh.a), mezheplerinin en büyük imamı olan Ebu Hanife'nin kendi içtihadına aykırı olan söz ve davranışları araştırıp incelemeyen ona yakıştıracak kadar fıkıh bilgisinden yoksun değillerdir. Özellikle Cessâs (rh.a) İmam Azam'a çok yakın bir dönemde yaşamıştır. Cessâs, İmam Azâm'm vefatından sadece 155 sene sonra dünyaya gelmiştir. O, Bağdat'ta, aralarında İmam Azam Ebu Hanife Ekolünün görüşlerini belirten rivayetlerin tam olarak korunduğu Hanefî mezhebinin büyük âlimleri ile ilişki kurmuştu. Eğer İmam Azam'a yanlış bir söz ve ic-tihad yakıştırılmış olsaydı, Hâtübü'l Leyi, Ahkam'ul Kur'ân gibi fıkıhla ilgili önemli eserlerde, onu nakleden biri çıkardı. Eğer İmam Azam'm o görüşten vazgeçtiği sabit olsaydı, ne bundan habersiz kalırdı ne de onu gizlerlerdi.

İmam Azam'ın Önceki içtihadından vazgeçtiği yolundaki tahminiz şu açıdan da geçersizdir: Eğer o bu görüşünden vazgeçmiş olsaydı, Halife Mansur onu hayatıyla tehdit etmez; aksine bu görüşü sebebiyle dost olurdu. Buna ilaveten hiç kimse, ima ve işaretle dahi İmam Azam'm Nefsi Zekiyye'nin başkaldırmasına katılmayı uygun görmediği şeklinde bir ifade kullanmamıştır.

İmam Azam'ın bu konudaki görüş ve kanaatlerinin kendisinden nakledilen söz ve tavırlarda belirtilen şekilde olduğunda tereddüt yoktur. Şüphesiz Hanefî mezhebi, daha sonra sizin naklettiğiniz şekilde kararlaştırılmıştır. Bu görüşlerin mezhep haline gelmesinin sebebi şudur; Ebu Hanife döneminde hadiscilerden bir grup tarafından benimsenen bu görüş bunu daha önceki yazımda da nakletmiştim. Yazıda Evzâi'ye atıfta bulunulmuştu.) İkinci yüzyılın sonlarından itibaren ehl-i sünnet ve'l cemaata mensup bütün gruplar tarafından benimsendi. Eş'arî kelamcılar Mutezileye karşı bu fikri savundular. Gerçekte bu görüş kesin nasslara dayandığından benimsenmiş değildir. Huruç (başkaldırma) sırasında yaşanan tecrübelerin bu görüşün benimsenmesinde büyük payı olmuştur. Fıkıh bilginleri tarafından anlatılan ne varsa, maslahatın gereği olarak kabul gördü. Fakat, zâlim sultanlara başkaldırma işinin daha sonra gelen fıkıh âlimleri tarafından Hicri birinci asrın müctehidleri ve büyükleri adına ikâme edilmiş bir görüş olduğunu gösteren hiçbir delile rastlamadım.

1957 yılının sonlarında Lahorda yapılan milletlerarası araştırma toplantısında şarkiyatçı bir İngiliz şöyle demişti: "İslâm devlet düzeni bozulacak olursa, onu yeniden düzenleyecek bir yapı İslâm'da yoktur". Yapılan bu tenkid üzerinde önemle durulmalıdır. O bu itirazında Eş'ârîlerin ve ehl-i sünnet fıkıh âlimlerinin görüşlerini ortaya koyarken şöyle demişti. "Devlet düzeninde bozulma görülmeye başladığı sırada, fıkıhçıların açıklamalarına göre, sadece kişisel olarak hak söz söylenebilir, gerçeğin sesi yükseltilebilir. Ama, toplu bir çalışma olamaz." Buna cevap olarak elimizde Ebu Hani-fe'nin görüşünden başka ileri sürülecek bir şey yoktu. Şimdi eğer bu da yanlışsa, bu itiraza nasıl bir cevap verileceğini siz bize bildirin. Eğer isyancılar silahlı olarak ayaklanmışlarsa, onlardan savaşanların öldürülebileceği ve onların mallarının da harp ganimeti olarak alınabileceği bilinen bir şeydir. Ancak, isyancıların yaşadığı bölgede bulunan bütün insanların canlarına ve mallarına kastedilmesi doğru bir hareket midir? Fıkıhın getirdiği hüküm bu olsaydı, Harre olayında Yezid ordusunun Mekke ahalisine yaptıklarının hepsinin caiz olması gerekirdi. O takdirde sahabenin, tabîinin, daha sonra gelen âlim ve fakihlerin Harre olayına yaptıkları itirazları ne ile açıklayacağız?^{194[33]}

Hilâfetle İlgili Sorular Ve İtirazlar (I)

Tercüman ul Kur'ânda bir kaç aydır süren hilafetle ilgili yazıların son bölümündeki "Raşid Halifeler ve Özellikleri" ile "Hilafetten Saltanata" başlıklı mevzularla ilgili olarak pekçok soru ve itiraz yöneltildi. Onların hepsini naklederek cevaplar vermek uzun zaman alacağı için, hepsine birden bu sayfalardan cevap veriyorum. Yöneltilen itirazların hangi konu ile ilgili olduğu başlıklardan anlaşılacaktır.^{195[34]}

Bu Makalelerin Neden ve Niçin Yazıldığı

Bir takım sorular ve itirazlarla karşılaşan yazılar benim bir kitabımın iki bölümünü oluşturan yazılardır. Bir süredir Tercüman'ul Kur'ânda parça parça yayınlanmaktadır, ileride de yayınlanmaya devam edecektir. İlk bölüm "Kur'ân'ın Siyasi Talimatı" idi. İkincisi "İslâm'ın idari Prensipleri", üçüncüsü de "Raşid Halifeler

^{194[33]} Tercüman ul Kur'ân, Ocak, 1964

^{195[34]} Ebu'l AlâMevdûdî.

ve Özellikleri" dir. Dördüncüsü ise, "Halifelikten Sultanlığa" adını taşımaktadır. Bu makalede ben, Raşid Halifeliğin yerini nasıl ve hangi sebeplerden dolayı sultanlığın aldığını anlattım. Peşinden Tercüman'ul Kur'ânda beşinci bölüm yayınlanmaya başlandı. Bu bölümde, hilafetle saltanatın yer değiştir-mesiyle ortaya çıkan yeni durumlar ve yeni şartlar ele alınmış ve müslümanların bu şartlar altında nasıl bir yol takip ettikleri anlatılmıştır. İleride yayınlanacak olan altıncı bölümde ise müslümanlar arasında zümreciliğin nasıl ve hangi sebeplerden dolayı başladığı ve nasıl geliştiği anlatılacak ve ümmetin o dönemde yerleşme merkezlerinin tavırlarına ışık tutulacaktır. Yedinci ve sekizinci bölümlerde de İmam Ebu Hanife'nin ve İmam Ebu Yusuf'un yaptıkları işler izah edilecektir. Kısacası bu yazılar bir kitabın belli bazı bölümlerinden ibarettir. Yazıların bütünü yayınlandıktan sonra tamamı gözden geçirilerek bir sonuca ulaşmak daha uygun olacaktır.

Bu Konuya Neden İhtiyaç Vardır

O yazılarda ortaya konan tarihi gerçekler, İslâm tarihinin en güvenilir kitaplarından alınmıştır. Bu kaynaklar ilgili bölümde açıklanacaktır. Naklettiğim olayların hepsinin nereden alındığını da yazılarımda belirttim. Kaynağını gösteremediğim meseleyi de yazılarıma katmadım. Bu yazılarla, yazıda kaynak gösterilen kaynaklar ilim sahipleri tarafından incelenecek olursa, bu hadiselerin doğruluk ve yanlışlığı görüleceği gibi, benim ekleme veya çıkarma gibi bir tasarrufta bulunup bulunmadığım da görülecektir.

Bu tarihi kaynaklar herhangi bir yerde saklanmış değil ki ben onu birden bire ortaya çıkarıp getirmiş olayım. Bu kaynaklar zaten asırlardan beri dünyanın her tarafında, modern basın ve yayın araçları vasıtasıyla basılıp, yüzbin-lerce, milyonlarca insana ulaştırılıyor, dost-düşman, kafir-müslüman herkes tarafından okunuyor. Bu kaynaklar sadece Arapça konuşulan yerlerde değil, dünyanın her tarafında mevcut. Hem şarkiyatçılar tarafından batı dillerine tercüme edilmiştir, hem de dilimize aktarılmış bulunmaktadır. Telif ve tercüme bir çok eser piyasadadır. Öyleyse bizim onu ne gizleme inkânımız vardır, ne de insanlara İslâm tarihinin bu bölümünü okumayınız deme hakkımız. İnsanları onun üzerinde konuşmaktan menetme hakkına da sahip değiliz. Bu durumda bize düşen onu sahih kaynaklardan deliller getirerek akla yatkın ve ölçülü bir biçimde sunmaktır. Eğer biz bunu metodlara uygun şekilde değerlendirip sonuçlandırma-mazsak o zaman iş şarkiyatçılara ve ehil olmayan tutarsız müslümanlara kalacaktır. Onlar da yalan yanlış aktarmaya devam edecekler; yeni yetişen müslümanların beynine baştan başa yanlış kavramlarla yerleştireceklerdir. Bugün Pa-kistan'ın lise, kolej ve üniversitelerinde İslâm tarihi okutulduğunu ve burada okuyan talebelerin bu tarihi Öğrendiklerini biliyor olmalısınız. Pencap Üniversitesi'nin siyaset bölümünde mastır yapan öğrencilere, "Kur'ân-ı Kerim'in devletle ilgili koyduğu prensipler nelerdir? Bu prensipler Peygamber (s.a) döneminde nasıl uygulanmıştır? Halifelik nedir? Hilafetle yönetim biçimi niçin, nasıl değişmiştir?" gibi sorular daha bu yıl sorulmuştur. Öğrenciler bu sorulara batılı müsteşriklerin istedikleri gibi mi cevap vermelidir? Bunu mu istersiniz, yoksa Molla Aliyyü'l Kâri'nin, İmam Şafiî'nin görüş ve düşüncelerini yansıtan cevaplar vermelerini mi? Biz kendi tarihimizi, halifeliğin gerçekte hangi anlama geldiğini, onu başka sistemlerden farklı kılan yönlerinin neler olduğunu niçin cesaretle ortaya koymayalım? Saltanatla hilafet arasındaki temel farkı, hilafetin bırakılıp saltanata geçilmesinin nedenlerini ve bu işin nasıl gerçekleştiğini niçin anlatmayalım? Saltanata geçişle birlikte sosyal bünyemizde husule gelen değişiklikleri, bu değişikliğin getirdiği sıkıntıları ve bu sıkıntılardan kurtulmak için yapılanları niçin tes-bit etmeyelim? Bütün bu soruları açık ve net olarak delilleriyle birlikte cevaplandırmadığımız müddetçe zihinlerde oluşturan şüphelerin giderilmesi mümkün olmayacaktır.

Bu konuda niçin bu kadar uğraştığımı sanırım anlamış olmalısınız. Yıllardır düşündüğüm halde, pek de iç açıcı ve hoş olmayan ama mutlaka çözülmesi gereken bu konuyu biri çıkıp aydınlatsın, ben de böylece kurtulmuş olayım diye erteledim. Bu işi aydınlatmak şöyle dursun, keyfi bir takım yorumlarla halifelik kavramının mahiyetinin değiştirildiğini, anlamının kaybettirildiğini görünce bu görevi yerine getirmenin zorunlu olduğu sonucuna vardım.

Hakka Çağırın Bir Kimse Ne Yapmalıdır

Bir kısım dostlarım ihtilafli konulara girmememi öğütüyorlar. Sen bir hak yol davetçisisin, sadece hak yola çağırma işine devam et ki, herkes senin sözünü dinlesin, sana saygı duysun diyorlar. Tavsiyeleri için kendilerine kalbî teşekkürlerimi sunuyorum. Karşı çıkılmasın, tenkid edilmesin, eleştirilmesin düşüncesiyle yola çıkan bir davetçinin bu davetini nasıl yerine getirebileceğini şu ana kadar anlamış değilim. Eleştirilmek, karşı çıkılmak endişesiyle yola çıkan bir davetçinin davetini ilgilendiren hadis, fıkıh, akaid, kelam ve tarihle

ilgili konularda nasıl söz söyleyebileceğim, davetini nasıl açıklayabileceğini de doğrusu merak ediyorum.

"Sahabe'nin Hepsisi Adil Kişilerdir" Sözü'nün Gerçek Anlamı

Bir de bu tür konular sebebiyle sahabenin şahsiyeti zedeleniyor, müslümanların sahabeye olan güveni kayboluyor türünden endişeler var. Bu konuda da bazı açıklamalar yapmayı lüzumlu buluyorum.

.Benim sahabe-i kiram hakkındaki kanaatim, bütün mu-haddis ve mufakkihlerin kanaati ile aynıdır. O da, bütün sahabenin adalet ve zabt sahibi kimseler olduğudur. Bu dinin bize kadar ulaşmasını onlara borçlu olduğumuz ortadadır. Sahabenin adaleti üzerinde duyulacak en küçük tereddüt, dinde de tereddüde götürür. Şu da var ki, "bütün sahabe adalet sahibidir" demek; onların hatadan beri oldukları, bütün beşeri noksanlıklardan uzak buldukları, hiçbir hataya düşmedikleri ve sahabenin tamamının böyle olduğu anlamına gelmez. Benim kanaatim, bu sözle kastedilen; sahabenin Hz. Peygamber'den (s.a) bir rivayeti naklederken veya bir rivayetle O'na atıfta bulunurken doğruluktan şaşmadıklarıdır. Eğer bu sözü birinci manada anlayacak olursa yalnız tarihi hadiseler değil, bizzat sahih hadisler bile bunu doğrula-mayacaktır. İkinci anlamda değerlendirecek olursak bu sözün doğruluğu ispatlanmış olacaktır. Hiçbir kimse, güvenilir bir yolla, buna zıt bir delil ve belge gösteremez. Sahabe-i kiram'ın adalet sahibi olmada ulaştıkları nokta, son noktadır. Çünkü, aralarında kan dökülmesine kadar varan bir takım hadiseler cereyan etmiş ve savaşlar çıkmış olmasına rağmen, hiçbir sahabenin diğer sahabeler aleyhine söz söylediğine, uydurma hadis rivayet ettiğine yahut menfaatine uygun düşmeyen bir hadisi yalanladığına rastlanmamıştır. Bu açıdan bakıldığında, sahabeden birinin haklı; diğerinin haksız olduğu kabul edilecek olursa, din veya dinî inanç tehlikeye düşer gibi bir endişenin yersiz olduğu anlaşılacaktır. Biz sahabenin tamamının Hz. Peygamber'den (s.a) yaptıkları rivayetler hususunda adalet ve zabt sahibi olduklarını kabul ediyor ve onların rivayetlerini başımızın tacı yapıyoruz.

Hata Yapmakla Büyüklüğe Zarar Gelmez

Peygamberler dışındaki bütün insanların masum olmadıkları kanaatini taşıyorum. Kanaatimce masumiyet yalnız peygamberlere mahsus bir durumdur. Peygamberler dışında hiçbir insanın hatadan berî olduğuna ve hiçbir hata işlemeyecek kadar büyük olduğuna inanmıyorum. Bir kişinin büyüklüğü; ilmi ile amel etmiş olmak ve hayır tarafı ağır gelmekle Ölçülür. Bir insan ne kadar çok ilim tahsil etmiş ve ne kadar hayır ve hasenat işlemişse, o kadar büyüktür. Bence, insan işlediği hayır oranında büyüktür. Onun herhangi bir yanlış davranışı, o kişinin büyüklüğüne hanel getirmez. Benimle diğer insanlar arasında bulunan bu temel farklılık sebebiyledir ki, insanların çoğu benim düşüncelerimi anlamakta yanılgıya düşüyorlar. İnsanlar zannediyorlar ki, büyük zâtlar hata yapmazlar. Hata yapan büyük kimse değildir. Bu düşünceyle yola çıkan insanlar, büyük olarak bilinen herhangi bir insanın herhangi bir söz ve davranışına hatalı denilmesini sindiremiyorlar. Hatta, büyüklerden herhangi birinin hata işlediğini söyleyen kimsenin, o kişiyi büyüklerden olarak kabul etmediğini düşünüyorlar. Ben bunun aksini düşünüyorum. Peygamberler dışında, herhangi bir hareketi yanlış olan kimse hâlâ büyüklüğünü devam ettiriyor olabilir. Ben, büyük bir zâtın herhangi bir hareketine, ancak çok güvenilir kaynaklarla ispat edildiği ve herhangi bir mantıklı delille iyiye yorumlanmadığı zaman yanlış derim. Yani, bir iş yanlış olmuşsa, yanlış olan o işin kendisidir diye düşünürüm. Tenkid ederken de tenkidimi o yanlış işin çerçevesi dışına taşırmam. Bence, herhangi bir ulu kişinin yaptığı yanlışlık onun büyüklüğüne bir zarar getirmez. Ona olan saygımda da bir azalma sözkonusu olmaz. Büyük olarak bildiğim bir insanın yanlışlarını saklamayı, hatalarını Örtbas etmeyi veya hiç de mantikî olmayan yollarla tevil edip doğruluğunu isbatlamayı hiçbir zaman lüzumlu görmedim. Yanlış bir işe doğru demek, Ölçülerimizin kesinlikle değişmesi sonucunu ortaya çıkaracaktır. Büyük insanların kendilerine mahsus hataları gizlenecek olursa, bütün hatalar birikecek, yığılacak, iş düğümlenip kalacaktır. Böylece ölçü yitirilecek-tir. Bu tür tutumlar insanları şüpheye düşürecek; manevi dereceleri gerçekten büyük olan insanların bu değerlerinin gerçek değerler olduğuna değil insanların kendi uydurdukları destanlardan ibaret olduğuna inanılacaktır.

Sahabe Arasında Derece Farkı

Sahabe-i kiram konusunda okuduğum hadis ve siyer kitaplarından, onların sahabe olma şerefinde eşit oldukları, fakat ilim, fazilet ve peygamberler şahı Efendimizden feyiz alma ve O'nun sohbet ve terbiyesinden etkilenme konusunda aralarında derece farkı olduğu sonucuna vardım. Herşeye rağmen onlar, içinde peygamberlik mumunun parladığı bir insanlık toplumu idi. O toplumun bütün insanları ne o mumdan ışık olmakta eşitler, ne de herbirine diğerleriyle eşit fırsat ele geçmişti. Bundan başka, herbirinin karakteri, huyu, meziyetleri ve zaafı aynı değildi. Onların hepsi, kendi yeteneklerine göre, Hz. Peygamberin (s.a)

öğretiminin, eğitiminin ve sohbetinin tesirini az çok almıştı, ama nefis terbiyesinin en güzel eğitiminin verildiği o güzide topluluk içerisinde kalplerinde herhangi bir açıdan zayıflık bulunan kimseler de olabiliyordu. Bu inkâr edilemez bir gerçektir, Bu gerçeği inkâr etmek, ashab-ı güzîn'e duyulan edep ve saygının gereği de değildir.

Büyüklerin Hareketlerini Tenkit Etmenin Doğru Yolu

Genelde bütün din büyükleri, özelde de sahabe-i kiram hakkındaki tavrım ve hareket tarzım şudur: Onların herhangi bir sözünü veya davranışını muteber kaynaklar ve güvenilir rivayetler yardımıyla mantıklı bir şekilde yorumlamak mümkünse, o sözün veya o davranışın doğruluğunu tasdik ederim. Yanlıştır dememek için elimden gelen bütün çabayı harcarım. Ne var ki, bu söz ve davranışları akla uygun tarzda yorumlama imkânı bulamadım diyerek, akim sınırlarını aşip hataları görmezlikten gelmek ya da onları doğru göstermeye çalışmak hem insaf sınırlarını zorlamak hem de ilmi araştırmalara aykırı davranmak olur. İş bununla da kalmaz, çok büyük zararlara sebebiyet verebilir. Çünkü, bu tarz bir savunma ile insanları tatmin etmek mümkün değildir. Bu tür davranışlar sahabe ve diğer büyük zatlara mahsus temel meziyet ve üstünlükler hakkında yazdıklarımızın şüpheyle karşılanması sonucunu doğurur. Bu tehlikeyi önlemek için gün gibi ortada olan bir şeyi gizlemeye çalışmak veya demogojilerle geçiştirmek yerine, bu filanca büyük zâtın düştüğü bir yanlışlıktır demelidir. Büyük insanlar da hata eder. Bu hatalardan dolayı onların büyüklüğüne bir zarar gelmez. Çünkü; onların değeri düştükleri küçük hatalardan değil, büyük başarılarından kaynaklanır.

Kaynaklar Meselesi

Bir kısım insanlar, "Raşid Halifeler ve Özellikleri"nin son bölümü üzerinde ve "Hilafetten Saltanata" adlı yazılarımda kaynak olarak verdiğim kitaplarla ilgili tereddütlerini izhar ediyorlar. Bu kaynakları iki ayrı kategoride değerlendirmek gerekir. Birinci kategoridekiler; İbn Ebi el-Hadid, İbn Kuteybe ve el-Mes'ûdî gibi kendilerinden pek az ve arka plân için yararlandığım eserler ikinci kategoridekiler ise;

Muhammed b. Sa'd, İbn Abd'ulberr, İbn'ul-Esîr, İbn Cerir el-Taberî ve İbn Kesirdir ki, bunlar araştırmalarıma esas teşkil eden önemli kaynaklardır.

İtan Ebi el-Hadid: Birinci kısım kaynaklardan olan İbn Ebi el-Hadid'in şîf olduğu malumdur. Benim ondan yaptığımı tek nakil Hz. Ali'nin (r.a) kardeşi Âkil b. Ebi Talib'e devlet hazinesinden hakkı olmayan şeyi vermemesi hadisesidir ki, bu olayın doğruluğu diğer tarihçiler tarafından da nakledilmektedir. Hz. Akil'in kardeşini bırakıp muhalifler grubuna katılması da bu olay yüzündendir. Örnek olarak İsâbe ve el-îstiyab'daki, Hz. Akil'in ahvalini inceleyiniz. İbn Ebi el-Hadid şîfidir diye, gerçekliği hakkında ihtilaf olmayan bir hadiseyi inkâr etmek mümkün değildir.

İbn Kuteybe: İbn Kuteybe hakkında, o şîf idi veya şîliğe eğilimi vardı, diye düşünmek tamamen yanlıştır. Hem o asla sika olmayan (güvenilmeyen) bir kişi de değildi. Ebu Hatim es-Sicistânî ve İshâk b. Rahaveyh gibi müctehidlerden ders almış, Dinever'de kadılık yapmıştı. İbn Kesir ondan bahsederken, "O muhterem ve güvenilir biriydi" diyor. Onunla ilgili olarak Hafız b. Haâcer, "son derece güvenilir biriydi" derken Hatip Bağdadî "O çok güvenilir, dindar, faziletli bir kimse idi" diyor. Mesleme b. Kâsun, "Ehl-i sünnet'ten çok doğru ve dürüst bir kimse idi. Onun İshâk b. Rahaveyh'in izinden gittiği söylenir" diyor. İbn Hazm, "dininde ve ilminde sika (güvenilir) bir insandı" diye yazıyor. İbn Hacer de onun görüşleri ve mezhebi üzerinde bilgi verirken diyor ki: "Es-Selefi, İbn Kuteybe'nin en güvenilir insanlardan ve ehli sünnet'ten olduğunu ifade etmiş. Ancak mezhebi açıdan Hâkim ona karşıydı. Öyle zannediyorum ki, selefının onun mezhebinden maksadı, Hz. Ali'ye karşı olduğunu söylemek istemesidir. Çünkü İbn Kuteybe'de ehl-i beyt'ten sapma bulunuyordu. Hâkim ise buna karşı çıkıyordu."^{196[35]}

Bundan anlaşılacak şu ki, şîflik bir yana, İbn Kuteybe'ye Hz. Ali düşmanlığı bile yakıştırmıştır. Hiç kimse, kesin bir dille, "El-İrnâme ve's Siyâse'nin ona ait olmadığını iddia etmemiştir. Ancak, bazı tereddütler olduğu söylenmiştir. Zira, bu kitapta bulunan bazı konuların İbn Kuteybe'nin ilmi ve diğer eserleri ile bağdaştırılması mümkün değildir. Bu kitabı baştan sona okudum ve şu kanaata vardım: Kitapta bulunan bazı rivayetler sonradan eklenmiş olabilir. Kitaba bazı ilavelerin yapılmış olması, onun tamamını reddetmeyi gerektirmez. Böyle yapılmışsa haksızlık edilmiş olur. Çünkü kitapta çeşitli konulara yönelik öyle bilgiler var ki, onları reddetmek için hiçbir kârine bulunmamaktadır.

Şunu ilave etmekte de yarar görüyorum: Bu kitaptan yaptığım nakillerde, bu nakillerin diğer kitaplar

^{196[35]} El-Bidaye ve'n-Nihâye, XI/48-57 Lisan'ul Mizân, 11/357-359

tarafından desteklenmiş olması şartını aradım. Bunu gösterdiğim kaynaklardan da anlamak mümkündür.

El-Mes'ûdî: Mes'udî'nin Şia mezhebinden olduğu bir gerçektir. Ama onun aşırı şiadan olduğunu söylemek doğru değildir. Onun, Mürûc'üz-Zehab isimli eserinde, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer hakkında yazdıklarını okursanız görürsünüz ki, şîlikte aşırılık taşıyan bir insan Hz. Ebu Bekir'le, Hz. Ömer'i (r.a) bu şekilde anmaz, onlardan bu üslupla bahsetmez. El-Mes'udî şîlik unsurları taşıyor olsa bile, ben ondan başka kitapların desteklemediği, diğer kaynakların nakletmediği olayları almadım. Yaptığım rivayetlerin tamamına atıfta bulunduğum kaynaklara gelince, bunlar da aşağıdadır:

İbn Sa'd: Onlardan ilki, Muhammed b. Sa'd'dır ki, ben onun rivayetlerini diğer bütün rivayetlere tercih ettim. İbn Sa'd'ın rivayetlerine ters düşen hiçbir rivayeti nakletmemek için büyük çaba harcadım. Bunu yapmamın sebebi de, onun Hulefa-i Raşidin'e en yakın dönemde yaşamış olması ve kaynakları derlemiş bulunmasıdır. H. 168'de doğdu, H. 230'da vefat etti. Geniş bilgiye sahip bir zat olup, siyer ve me-gazi (Peygamberimizin hayatı ve savaşları) konusunda güvenilir ve itimada şayan biri olduğunda bütün hadisciler ve tefsirciler birleşmişlerdir. İlim sahibi hiç kimse onunla ilgili olarak şîlikle ilgili bir şüpheye de düşmemiştir. Hatip Bağdadî, "Muhammed b. Sa'd, bize göre adalet sahibi kimselerdendir. Onun sözü, onun doğruluğuna delalet eder. Çünkü o, pek çok rivayetini araştırıp inceledikten sonra kaydeder, rastgele bir rivayette bulunmaz" diyor. Hafız İbn Hacer ise, "O, çok güvenilen ve çok tedbirli hadis hafızlarından" diye bir kayıta bulunuyor. İbn Hallekân da şöyle diyor: "O, çok dürüst ve en güvenilir bir insandı." Hafız Sahâvi ise şöyle diyor: "Her ne kadar hocası Vâkidi'ye zayıf denilmişse de o sika bir kimse idi." İbn Tâğri Birvî de şöyle diyor: "Yahya b. Mâin'den başka bütün hadis hafızları onun sika (en güvenilir kimse) olduğuna söylemişlerdir."

Kendi hocası Vâkidi'ye dahi hadis konusunda zayıf denilmiş, ama siyer ve meğâzî konusunda bütün hadisciler ona güvenmiştir. Aynı durum, onun diğer hocaları olan Hişam b. Muhammed b. el-Sâib ve Ebu Mâşer için de geçerlidir. (Siret ve gazveler, yâni; Peygamberimizin hayatı ve savaşları konusunda herkes onlara güvenmiştir.)

İbn Cerir Taberî: İkincisi de İbn Cerir Taberî'dir. Kendime kaynak kabul ettiğim bu büyük İslâm âliminin bir tef-sirci, hadisci, fıkıhçı ve tarihçi olarak çok değerli bir kimse olduğunu herkes kabul etmiştir. İlim ve takva açısından değer ve derecesi çok yüksektir, Kendisine kadılık makamı teklif edildi ama, o reddetti. Adalet Komisyonu Başkanlığı teklif edildi, onu da reddetti. İmam İbn Huzeyme onun hakkında: "Ben bugün yeryüzünde ondan daha büyük bir âlim tanımıyorum" diyor. İbni Kesir ise şöyle diyor: "O Allah'ın Kitabını ve Peygamberinin Sünnetini bilme ve onlarla amel etme konusunda İslâm müctehidlerinin en büyüklerindendi." İbn Hacer de, "O, büyük ve güvenilir İslâm müctehidlerindendi" diyor. Hatip Bağdadî ise, "O, müctehid âlimlerdendir. Sözüne ve görüşüne göre karar verilir, kanaatine başvurulur. Çünkü o, ilmî olgunluğu ve yüksek şahsiyeti bakımından buna layıktır. O, o kadar geniş bilgiye sahipti ki, döneminde hiçbir kimse onun seviyesine ortak olmamıştı" diyerek kanaatlerini açıklıyor. İbn Esir diyor ki: "Ebu Cafer tarih yazarları arasında bilgisine ve yazdıklarına en fazla güven duyulan bir kimseydi". O, hadis konusunda bir muhaddis olarak kabul edildiği gibi, fıkıh konusunda başlı başına bir müctehid olduğuna inanılırdı. Mezhebi, ehl-i sünnet mezheplerinden biriydi. Tarih konusunda ona güvenmeyen kimse yoktur. Özellikle fitne döneminin tarihi konusunda görüşlerine ve bilgisine en fazla güven duyulan bir kimse olmuştur, İbn Esir "el-Kâmü'ü fit- Tarih" isimli eserinin giriş bölümünde şöyle yazmaktadır:

"Neseb ilmi konusunda, sahabe-i kiram'm neseb ilmini bilme hususunda İbn Cerir et-Taberî diğer bütün tarihçilerden daha güvenilir bir kimsedir. Çünkü o, hem geniş bir bilgiye sahiptir, hem de gerçekten çok iyi bir araştırmacıdır."

İbn Kesir bile dönemin tarihi ile ilgili olarak ona başvurmakta ve: "Şîî kökenli rivayet ve kaynaklardan kurtulmak için en fazla müracaat ettiğim ve en fazla güvendiğim kaynak İbn Cerir Taberî'dir. O, bu konudaki imamlardandır" demektedir. Bir kısım insanlar bazı fikrî meselelerle, Gâdir-i Hum hadisesinde şîîlerle aynı kanaate sahip olduğu için onu şîî yapıp çıkmışlardır. Büyüklerden biri, onu İmamiye mezhebinin büyüklerinden olarak takdim etmiştir. Oysa ehl-i sünnet'ten olan bir kısım imamların bazı fıkhi meselelerde ve bazı hadislerin kritiğini yapmada şiadan olan imamlarla aynı görüşü paylaştıklarını görürüz. Malum olduğu üzere İmam İbn Teymiyye şiaya karşı en katı tutum takman alimlerden olduğu halde İbni Cerir Taberî'nin tefsiri hakkında şöyle demektedir: "Mevcut tefsirler içerisinde en sağlam ve en güvenilir olanı onun tefsiridir. Çünkü bid'atlara yer verilmemiştir."^{197[36]}

Ona şîlik suçlamasını ilk defa, İmam Ahmed b. Hanbel'i sadece muhaddis kabul edip, fakih (fıkıhçı) kabul etmemesinden dolayı kızdıkları için Hanbelîler yapmış, sağlığında bile bu düşmanlıklarını açığa vurmuşlardı. İnsanları ona gitmekten, ona başvurmaktan menediyorlardı. Vefatından sonra, müslüman

^{197[36]} Fetavâ-yı İbn Teymiyye; 11/192 Matbaat'ü Kürdistan'il İlmiyye; Mısır 1326 H.

mezarlığına konulmasını engelledikleri için, kendi evine defnedildi.^{198[37]} Bu aşırılıktan ve bu katılıktan dolayı imam İbn Huzeyme, "şüphesiz Hanbelîler ona zulmetmiştir" diyor. Onun kötülenmesinin bir başka sebebi de; kendisi şîf olan ve onunla aynı asırda yaşayan Muhammed b. Cerir Taberî adındaki bir kimse ile karıştırılmış olmasıdır. İbn Cerir'in tefsirini ve Taberi Tarihini bir kerecik olsun dikkatlice okuyan kimse bu kitapların şîf olan Muhammed b. Cerir Taberînin olmadığını anlayacak ve bu yanlış düşme yöcektir.^{199[38]}

İbn Abd'ülberr: Üçüncüsü ise Ömer ibn Abd'ülberr'dir. Hafız Zehebî, "Tezkiret'ul Huffâz" isimli eserinde onu şeyhülislam olarak zikretmektedir. Ebü'l Velid el-Bâcî; "Endülüs'te (İspanya), Ebu Ömer ibn Abd'ülberr gibi hiçbir hadis âlimi yoktu" demekte, İbn Hazm da kanaatini, "Hadis usûlü ilminde bırakınız ondan iyisini, onun seviyesinde bile kimse yoktu" şeklinde izhar ederek şöyle demektedir: "Onun, benzeri olmayan kitapları vardır. Onlardan biri "el-Istiâb" isimli olanıdır ki, sahabenin hayatı hakkında yazılmıştır. O seviyede başka bir kitap yoktur. Onun sahabenin hayatı ile ilgili bu eserine güvenmemek ve şîfliğe meyyaldi diye tereddüt göstermek kesinlikle yanlıştır."

tbn'ül Esir: Dördüncüsü İbn'ül Esir'dir. Onun "Ta-rih'ül-Kâmil" ve "Üsd'ul Gâbe" gibi eserleri İslâm tarihinin en güvenilir kaynaklarından. Kendisinden sonra gelen bütün yazarlar onun eserlerini kaynak almışlar, ondan istifade etmişlerdir. Muasırların İbn Hallikân şöyle yazıyor:

"Hadisleri hıfzetme, tanıma ve onunla ilgili konuları açıklamada imamdı. Eski ve yeni tarihle ilgili bütün konulara vakıftı. Arapların tarihini, nesebini ve onlarla ilgili bütün olayları çok iyi bilirdi.^{200[39]} Şîfliğe eğilimi olduğuna dair hiçbir şüphe varid olmamıştır.

Tarihinin giriş bölümünde şunları yazmaktadır: "Sahabe-i kiram arasındaki neseb bağlarını belirlerken çok hassas davrandım, tedbirli hareket etmeye büyük bir itina gösterdim."

ibn Kesir: Beşincisi ise Hâfız İbn Kesir'dir. Onun, derece ve seviyesi, tefsirci, hadisci ve tarihçi olarak bütün ümmet arasında bilinmekte ve kabul edilmektedir. Onun "El-Bidâye ve'n Nihâye" isimli tarihi, İslâm tarihinin en güzel kaynakları arasında sayılmaktadır. Keş'üz-Zünûn yazarının deyişiyle, onun en büyük Özelliği ve güzelliği "sahih rivayetler ile nakıs rivayetler arasında ayırım yapmış" olmasıdır.

Hafız Zehebi onu tanımlarken diyor ki: "O, fetva verebilen bir imam, üstün bir hadisci, çok yönlü bir fikhî ve bütün görüşlere yer veren bir tefsirci idi."

Ben, onun tarihine daha çok iki sebepten dolayı itimat ettim.

Birincisi: O'nun şîfliğe karşı herhangi bir eğilimi ve yakınlığı olmak bir yana, ona şiddetle karşı olmasıdır. Sahabeden hiçbirine hiçbir söz söyletmemeye gücü yettiğince çaba sarfeder. Fitne döneminde cereyan eden olayları atkarırken yalnız Hz. Muaviye'yi aklamakla kalmamış, Yezid'i bile temize çıkarmaya çalışmıştır. Bunu yaparken de olayları gizlememiş, tarihini yazarken dürüst bir yol takip etmiştir.

İkincisi: Onun Kadı Ebu Bekir İbn Arabî ve İbn Teymiyye'den sonra gelmiş olmasıdır. Kadı Ebu Bekir'in "El-Avâsım Min'el Kavasım" ve İbn Teymiyye'nin "Minhâc'üs-Sünne" adlı eserlerini biliyordu. O, İbn Teymiyye'nin öğrencisi olduğu kadar, hayranıdır da. İbn Teymiyye için bazı sıkıntılara da göğüs germiştir. Onun için ben onun şîf rivayetlerden hiçbir şekilde etkilenmediğine ve o rivayetleri yaparken herhangi bir dalgalılık yapmadığına eminim. Kadı Ebu Bekir ve İmam İbn Teymiyye'nin bildiklerini onun da bildiğinden hiç şüphem yok.

Acaba bu tarihî kanaklar güvenilir midir?

Dikkat edilirse yazımda istifade ettiğim kaynakların bunlar olduğu görülecektir. Bu tarihi kaynaklar güvenilir değildir denilecek olursa; asr-ı saadetten H. 8. asra kadar geçen süre içerisinde İslâm tarihi ile ilgili güvenilir hiçbir eser kaleme alınmamıştır gibi bir iddia ortaya atılmış olacaktır ki, bunun izahı mümkün değildir. Zira İslâm tarihinin asr-ı saadet dışındaki bütün dönemleri -ki buna Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in (r.a) dönemleri de dahildir- bize bu kaynaklar vasıtasıyla ulaşmıştır.

Bu kaynaklar güvenilir kaynaklar değilse dört halife dönemi de dahil, müctehidlerin hayatı, hizmeti ve başarıları ile ilgili anlatılanların tamamı yanlış ve uydurma demektir. Bunların doğruluğunu ispatlayacak hiçbir delile sahip değiliz demektir. O takdirde hiç kimse -günümüz müslümanları da dahil- İslâm büyüklerinin bu kitaplarda anlatılan meziyetlerinin hepsinin doğru, kusurların da yanlış olduğunu kabul etmez. Şiilerin kasıtlı hareketleri ve hileleri o kadar kuvvetliydi ki, bu hilelerden ehl-i sünnet'e mensup olan bu insanlar da kendilerini kurtaramamış, şiflerin rivayetleri onların yazdıklarına da sirayet ederek o dönemin tarihini baştan ayağa kirletmiştir diyorsanız, bu takdirde Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in (r.a) hayatı ve dönemleri ile ilgili yazılanların şiflerin bu tasallutundan nasıl kurtulduğuna şaşmak gerekir.

^{198[37]} el-Bidâye ve'n-Nihâye, XI/146

^{199[38]} Hafız İbn Hacer'in Lisân'ül - Mizân adlı eserinin 5. cüd, 100 -103, sayfalarına bakarak sünnî İbn Cerirle, şîf İbn Cerir arasındaki farkı görebilirsiniz.

^{200[39]} Vefeyâtul Ayan, HI/33-34.

Savunuculuğun Temel Zayıflığı

Kaynaklar bölümüne son vermeden önce şunu da açıklamak istiyorum: Kadı Ebu Bekir ibn Arabi'nin "El-Avâsım min'el-Gavâsım'ı, İmam İbn Teymiyye'nin "Minhâc'us-Sünne"si ve Şah Abdülâziz'in "Tuhfe-i Isnâ Aşeriyye" si ile yetinmek zorunda değilim. Bu insanlara son derece saygı duyuyorum. Onların doğru ve güvenilir olduklarından, araştırmalarını yaparlarken dikkatli ve titiz davrandıklarından da kuşku yok. Benim niyetim onlarla yetinmeyip, asıl kaynaklara inerek onlar üzerinde araştırmalar yapmak, bağımsız ve hür bir kanaata varmaktır. Böyle davranmamın sebebi, bu yazarların eserlerini şifhlerin ifrat ve tefrite varan aşırılıklarını reddetmek için yazmış olmalarıdır. Böyle olunca da o kitaplar savunma mahiyetinde kaleme alınmış olmaktadır. İster karşı tarafı suçlamak veya aklamak için, isterse kendi tarafını aklamak için olsun, insan ister istemez iddiasını güçlendirecek delilleri zayıf da olsa alır, aleyhine olan delilleri de, güçlü bile olsa, terkeder. Çünkü bu işin karakteri budur. Özellikle Kadı Ebu Bekir bu konuda aşırı gitmiş, çizmeyi aşmıştır. Tarihi araştırmalar yapan bir insanın bu tür eserlerden faydalanması imkansızdır.^{201[40]}

Hilafetle İlgili Sorular Ve İtirazlar (II)

Şimdi konumuz olan asıl meseleye dönüyorum.

Akraba Meselesinde Hz. Osman'ın Hareket Tarzının Açıklanması

Efendimiz Hz. Osman'ın (r.a) akrabaları konusunda benimsediği hareket tarzı ile ilgili olarak, onun hiçbir art niyeti olmadığı konusunda en küçük bir tereddüdüm yoktur. İman edip müslüman olduğu andan şehid oluncaya kadar geçen bütün hayatı, onun Peygamber Efendimizin en samimi ve en sevgili sahabilerinden olduğuna şahitlik etmektedir. Onun takvasını, iffetli hayatını, İslâm uğrunda yaptığı sayısız fedakârlıkları gören akli selim sahibi insan nasıl olur da, onun, günümüz politikasında bile hoşgörülmeven bir yakınlığı akrabalarına gösterebileceğini düşünebilir. Onun, akrabalarına gösterdiği yakınlık sıla-i rahim (akrabaya iyilik etme) düşüncesinden başka birşey değildir. Bu onun kendi açıklamasıdır.^{202[41]} Onun anlayışına göre Kur'ân ve Sünnetle emredilmiş bulunan sıla-i rahimden maksat, bir kimsenin güç yetirebildiği oranda akrabasına iyilik ve yardımda bulunmasıdır. Bu, art niyetten kaynaklanan bir düşünce değil; bir ictihad ve bir düşünce yanlışlığıdır. Art niyet, kişinin kendisinin veya akrabalarının menfaatine olan bir hareketi her halükarda, yanlış bile olsa sürdürmesiyle gerçekleşir. Hz. Osman'ın (r.a) akrabalarına gösterdiği yakınlık için, bu ictihadda yapılan bir yanlışlıktır demekten başka bir çaremiz yoktur. Çünkü sıla-i rahim, onun temsil ettiği halifelik makamı ile ilgili değil, kendi şahsı ile ilgili idi.

Hz. Osman'ın (r.a) yalnız halifelik döneminde değil, hayatı boyunca akrabalarına gösterdiği cömertlik ve yakınlık, sıla-i rahime en güzel örnektir. Tüm servetini akrabaları arasında paylaştırırken, kendi çocuklarını onlardan farklı görmemiş, akrabalarıyla bir tutmuştur. O, bu davranışı sebebiyle her türlü övgüye layıktır. Sıla-i rahimle ilgili hükümler halifelik makamı ile ilgili olmadığı içindir ki, onun halifelik makamında iken akrabalarına gösterdiği ilgi ve yakınlık sıla-i rahimin gerektirdiği bir hâl olarak düşünülemez. Yani, Hz. Osman'ın (r.a), bütün meziyetlerine rağmen, halifeliğin yetkilerini kullanarak yakınlarına menfaat temin etmeye çalışması sıla-i rahim hükmünü uygulaması ve bu emri yerine getirmesi olarak mütâlâa edilemez.

Hz. Osman'ın (r.a) akrabalarına gösterdiği yakınlığın şeriat açısından sıla-i rahim hükümlerine aykırı olduğunu söylemek de mümkün değildir. Şeriatte; halife olan kimse, ailesinden veya akrabasından olan bir kimseye devlet kademelerinde görev veremez, diye bir kural yoktur. Aynı şekilde şeriatte; halka beytü'l mal'den veya ganimet mallardan pay ayrılırken, akrabalara verilmez diye de bir hüküm yoktur. Eğer öyle olsaydı, bu hükme karşı gelinmiş olurdu. Hz. Ömer'in (r.a) bu konudaki tavsiyesi de uyulması şart, terki haram olan bir şer'i hüküm değildir ki, buna uymakla Hz. Osman (r.a) bir şeriat hükmünü yerine getirmiş, uymamakla da haram işlemiş olsun. Böyle olunca da Hz. Osman (r.a) caiz olan sınırı aşmakla suçlanamaz. Ne var ki, en tutarlı ve en uygun davranış şeklinin Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in (r.a) hilafetleri döneminde akrabalarıyla ilgili uyguladıkları ve Hz. Ömer'in kendisinden sonra o makama gelecekler için tavsiye ettiği davranış olduğu da bir hakikattir. Hz. Osman'ın (r.a) farklı bir yol takip ederek izlediği tutumun tedbir açısından uygun olmadığını, zararlı sonuçlar doğurduğunu kabullenmek durumundayız. Şüphe yok ki o, halifeliğinin başlangıcında kendisine gelebilecek zararları tahmin edememiştir. Bu durumu dikkate alıyor

^{201[40]} Tercüman'ül Kur'ân, Eylül, 1965

^{202[41]} Kenz'ül Ummâl, V7 2324 Tabakât İbn Sa'd, ffl/64

olmamıza rağmen yapılanın yanlış olduğunu kabul etmek durumundayız. Devlet başkanı olan bir kimsenin kendi aile çevresinden olan birini devlet kademesinin en üst noktasına yerleştirmesinin ve bütün eyaletlere kendi yakınlarını vali olarak atmasının doğruluğunu savunmak mümkün değildir. (O zamanki düzenlemeye göre, Afrika'nın fethedilmiş bütün bölgelerinin Mısır valiliğinin; Suriye topraklarının Şam valiliğinin; Irak, Azerbaycan, Ermenistan, Horasan, İran bölgelerinin Küfe ve Basra valiliklerinin yönetimine bırakıldığı unutulmamalıdır.) Hz. Osman'ın (r.a) hilafeti sırasında bütün eyaletlerin basma akraba valilerin tayin olduğu dönemler yaşanmıştır. Tarihen sabit olan bu hadiseleri, taraftar olsun; muhalif olsun, inkâr eden, aksini iddia eden çıkmamıştır.

Hız. Osman'ın (r.a) uygulamalarının doğruluğunu ispatlamak isteyen İslâm büyüklerinin pek çoğu Hz. Osman'ın görev verdiği kimselerin Hz. Ömer zamanında da mevki sahibi insanlar olduklarını delil olarak göstermek istemektedirler. Ancak, bu tür deliller gerçekten zayıf delillerdir. Birincisi; Hz. Ömer kendi akrabalarına değil, başkalarına makam ve mevki vermişti. Bunların içinde Hz. Osman'ın da akrabalarının bulunması kimsenin dikkatini çekmemiş, öfkesini cel-betmemişti. İnsanlar ancak, devlet başkanları kendi akrabalarını devlet idaresine doldurduğu zaman kıskançlık göstermekte, Öfkeye kapılmaktadırlar. İkincisi; Hz. Osman (r.a) döneminde yüksek mevkilere getirilen kişiler, Hz. Ömer (r.a) döneminde devlet kademelerinin Önemli yerlerine getirilmiş değillerdi. Hz. Ömer'in (r.a) döneminde Abdullah b. Sa'd b. Ebi Şerh Mısır'da askerî bir komutan, Hz. Muaviye (r.a) Şam bölgesinde genel bir vali idi. Velid b. Ukbe (r.a) ise Arap yarımadasındaki Arapların meskun buldukları yerler için idareci seçilmişti. Sa'd b. As (r.a) ve Abdullah b. Amir'e ise daha alt kademelerde görev verilmişti. Hz. Ömer'in (r.a) hilafeti sırasında, Arap yarımadası dışında, İslâm topraklarına dahil edilmiş bulunan bütün yerlerin halifeye akraba olan genel valilerin yönetimine bırakılması gibi bir durum kesinlikle söz konusu değildi.

Hız. Osman'ın (r.a) hilafetinin sonlarına doğru son derece önemli mevkilere getirilen bu insanların, Rasulullah'm (s.a) terbiye ve sohbetlerinden en az istifade edebilen tulekâdan^{203[42]} (bağışlanmış kimseler) oldukları gerçeğini de inkâr etmek mümkün değildir. Bununla birlikte, ne Rasulullah'm (s.a) ve ne de Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in (r.a) bu insanlarla münasebeti terkettikleri, onların devlet idaresi ile olan bağlarını kopardıkları da söylenemez. Hem Rasûlullah (s.a), hem de Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer (r.a) onların gönlünü almaya, onları belli bir eğitime tabi tutarak cemiyete kazandırmaya çalışmışlardı. Kendilerine kabiliyetleri ölçüsünde görev de verilmişti. Fakat ilk müslümanlar dururken bunların ön plâna geçirilmesi, devletin yönetim ve hükmedici mevkilerine getirilmeleri ne Hz. Peygamber (s.a) ne de ilk iki halife döneminde olmuştu. Gelişen olaylar sonucu devlet Enievî sülalesinin yönetimine bırakılınca görüldü ki, bu insanların dindışı devlet yönetimi ile ilgili politik, idari ve askeri yetenekleri ne olursa olsun, bunlar ümmete önderlik yapacak liyâkat ve ehliyete sahip değillerdir. Bu o kadar bariz bir hakikattir ki, tarihçilerden hiçbiri bu hakikati örtme ya da tersini savunma gibi bir tavır takınmamıştır.

Şer'î açıdan Hz. Muaviye'nin (r.a) 16-17 yıl gibi uzun bir zaman genel valilik yapmasında hiçbir mahzur yoktur. Fakat siyasî tedbir açısından kesinlikle uygunsuzdu. Bununla, hata yapıp yapmadığına bakılmaksızın görevden alınması gerektiğini söylemek istemiyorum.

Bu kadar uzun bir zamanda bir tek eyalette değil de bir kaç eyalette valilik verilmesi daha uygun olurdu. Böyle yapılmış olsaydı, merkezî yönetime karşı silahlı mücadeleye girişecek gücü kendinde bulamazdı.

Devlet Hazinesinden Akrabalara Yardım Meselesi

Şer'î açıdan, Hz. Osman'ın (r.a) akrabalarına yaptığı yardımlar için söylenecek söz yoktur. O'nun, Allah'ın ve müslü-manların malına ihanet ettiği de düşünülemez. Fakat uygulamada olumsuz sonuçlar vermiş, şikayetlere engel olunamamıştır.

Tabakât'ta Muhammed b. Sa'd, İmam Zührî'den şu şekilde bir nakil yapmaktadır:

"Hz. Osman (r.a) hilafetinin son altı yılında aile fertlerini ve yakınlarını devlet yönetimine getirdi. Mısır'ın gelirinin beşte birini Mervan'a verdi. Akrabalarına maddi yardımlarda bulundu. Bunu yaparken de Allah'ın süa-ı rahim konusundaki hükmünü uyguladığını düşündü. Bazen borç olarak, bazen de nakit olarak hazineden para çekti. Ben yetkilerimi kullandım, oysa Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer (r.a) bu konudaki yetkilerini kullanmamışlardır. Ama insanlar yaptıklarından hoşlanmadılar, dedi.^{204[43]}

İşte bu ifadeler, İmam Zührî'nin anlattıklarıdır. O'nun yaşadığı dönem, Hz. Osman (r.a) dönemine en yakın olan bir dönemdi. Muhammed b. Sa'd da İmam Zührî'ye çok yakın bir dönemde yaşamıştır. İbn Sa'd, sadece iki kuşakla (vasıtayla) onun sözlerini nakletmiştir. Eğer İbn Sa'd bu sözü İmam Zührî'ye veya İmam Zührî

^{203[42]} Tulekâ'dan maksat, Mekke'nin fethi olayında Peygamberimizin (s.a) affına mazhar olup, bağışlanan kimselerdir.

^{204[43]} Tabakât-i İbn Sa'd, 111/64

bu sözü Hz. Osman'a (r.a) yanlış ve hatalı isnad etselerdi, hadisciler mutlaka buna itiraz ederlerdi. Öyleyse anlatılanların doğruluğunu tasdik etmek gerekmektedir, ibn Cerir el-Taberî'nin şu sözü de bu düşüncüyü destekler mahiyettedir: "Abdullah b. Ebi Şerh Afri-ka'daki patrikle belli bir miktar üzerinde sulh anlaşması yapmıştı. Hz. Osman ona, bu parayı Mervan b. Hâkem'in babasının ailesine bağışlamasını emretti.^{205[44]}

Hz. Ali, Hz. Sa'd b. Ebi Vakkas, Hz. Zübeyr, Hz. Talha ve Hz. Muaviye'nin de (r.a) hazır bulunduğu bir mecliste Hz. Osman'ın yakınlarıyla ilgili olarak yaptığı yardımlar üzerinde durulur ve itirazlar yapılırken bizzat Hz. Osman (r.a) şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Benden önceki iki halife hem, kendi şahısları hakkında hem de akrabaları hakkında çok katı bir yol takip ettiler. Halbuki Rasûlullah (s.a) akrabalarına mal verirdi. Ben, geliri az; geçimi kıt bir aileye mensubum. Yaptığım hizmetin karşılığını almak, rızkımı bu yolla temin etmek zorundayım. Bunun için de böyle davranmaya mecburum ve buna hakkım olduğunu sanıyorum. Bunun yanlış olduğunu düşünüyorsanız, bu paraların iade edilmesine karar verebilirsiniz. Ben de sizin bu kararınızı uygulamaya koyarım. Toplantıda hazır bulunanların tamamı Hz. Osman'a (r.a) hak verdiler, ama yine de: Siz, Abdullah b. Halid b. Useyd'e ve Mervan'a para verdiniz dediler. Hz. Osman (r.a) da bu paralardan Mervan'a ve Useyd'e az bir miktar verildiğini bildirdi. Nitekim bu paraların o ikisinden de alınarak, devlet hazinesine geri verilmesi kararlaştırıldı ve toplantıdan memnun olarak ayrıldılar.^{206[45]}

Bu rivayetlerden çıkan sonuç şudur: Hz. Osman'ın (r.a) hilafeti sırasında akrabalarına yardımda bulunması, şeriatı aykırı düşen bir davranış değildir. Hazineden para alırken, ya hizmetinin karşılığı olarak almış ve kendisi harcayacağı yerde yakınlarına vermiş; ya da akrabalarına borç olarak dağıtmış, bu borçların iadesi için de kendisi kefil olmuştu. Bir de ganimet malları konusunda yetkisini kullanmış, uygun gördüğü şekilde taksim etmişti. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in (r.a) yaptığı gibi kendi akrabalarına yaptıklarını başkalarına da yapsaydı buna itiraz eden olmazdı. Onun yalnız kendi akrabalarına iyiliklerde bulunması, kendisinin suçlanmasına sebep oldu.

Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer (r.a) ithamlardan kurtulmak maksadıyla başka insanlara iyilik yaptıkları halde, kendi akrabalarını bu iyiliklerden mahrum etmişler, hazineye uzak kalmışlardır. Hz. Osman (r.a) böyle bir tedbir almamış ve itirazlara hedef olmuştur.

Kargaşanın Sebepleri:

Hz. Osman aleyhine çıkarılan kargaşa hakkında, 'hiçbir sebep yokken, sadece Sebecilerin^{207[46]} komplosundan dolayı ortaya çıkmıştı' veya 'sadece Iraklıların kargaşa çıkarma hevesliliğinin sonucu idi' demek, tarihi iyi incelememektir. Eğer insanları öfkeli edebilecek asıl sebepler olmasaydı ve gerçekte öfke ve kızgınlık bulunmasaydı; hiçbir tahrikçi, komplocu zümre, kargaşa çıkarmakta ve sahabeyi, hatta sahabenin çocuklarına varıncaya kadar herkesi o kargaşanın içine çekmeye muvaffak olamazdı. Bu kişilerin bozgunculuklarında başarılı olmalarının asıl sebebi, Hz. Osman'ın akrabaları konusundaki tutumuna duyulan öfkenin sadece halkta değil, büyük sahabilerde de bulunması idi. Sebeciler böyle bir ortamdan yararlandılar ve zayıf karakterli insanları elde ederek çirkin emellerine alet ettiler. Halkın zaafından yararlandılar, İbn Sa'd şöyle anlatıyor:

"Halk, Hz. Osman'ın (r.a) Mervan'a olan yakınlığından ve onun etkisi altında kalmasından memnun değildi. Hz. Osman'a (r.a) izafe edilen pek çok şeyin ona ait olmadığını, Mer-van'ın kendisine ait olan birçok sözü ve uygulamayı Hz. Osman'ın (r.a) sözü ve uygulaması olarak gösterdiğini biliyordu. Bunun için de Mervan'a bu kadar yakınlık gösterilip itibar edilmesine karşı çıkıyordu.^{208[47]}

İbn Kesir'in anlattığına göre, şikayetlerini arz etmek üzere Kûfe'den gelen heyetin Hz. Osman'a (r.a) yönelttikleri itirazlar en fazla şu noktalarda toplanıyordu:

"Kûfeliler, Hz. Osman'ın bir çok sahabeyi görevinden alarak yerlerine Emevi soyundan olan kendi akrabalarını tayin etmesinin sebeplerini sormaları için içlerinden bir grup insan göndermişlerdi. Fakat Kûfe'den gelenler Hz. Osman'a (r.a) karşı çok ağır ithamlarda bulunarak bu insanları görevden almasını ve yerlerine başkalarını tayin etmesini söylediler.^{209[48]}

Hafız İbn Kesir daha sonra da şunları kaydediyor: "Muhafiflerin, insanları Hz. Osman'a karşı tahrik etmek maksadıyla kullandıkları en büyük silahları şu idi:

Hz. Osman (r.a) sahabenin önde gelen büyüklerini görevlerinden almış, onların yerine kendi akrabalarını

^{205[44]} Tabert, IH/314

^{206[45]} a.g.e. IH/382 İbn'ül -Esîr, 111/79

^{207[46]} Münafık bir yahudî olan Abdullah İbn Sebe'nin taraftarları.

^{208[47]} Tabaât-İbnSa'd,V/36

^{209[48]} El-Bidâye Ve'n-Nihâye, VII/167

genel valiler olarak tayin etmişti. Halk buna tepki gösteriyordu. Bazıları da bunu hazmedemiyordu"^{210[49]} Fitne döneminde Hz. Ali ile Hz. Osman (r.a) arasında cereyan eden pe çok konuşma Taberî, İbn Esir ve İbn Kesîr tarafından tafsilatlı olarak nakledilmiştir ki, şöyledir:

"Hz. Osman (r.a) için yapılan tenkidler çoğalıp, her yerden itirazlar yükselince; Medine'de, Zeyd b. Sabit, Ebu Üseyd es-Sâidî, Ka'b b. Mâlik ve Hasan b. Sabit dışında Hz. Osman'ı (r.a) müdafaa eden kimse kalmamıştı. Bunun üzerine halk, Hz. Ali'ye şöyle dedi: "Hz. Osman'a giderek bu meseleyi konuşunuz". Hz. Ali, Hz. Osman'ın yanma gitti ve sistemini, uygulama ve idare tarzını değiştirmesini tavsiye etti. Bunun üzerine Hz. Osman (r.a): "Benim üstün mevkiler vererek göreve getirdiğim insanlara Ömer b. Hattâb da mevkiler vermiş, üstün görevlere getirmişti. O halde, neden insanlar sadece bana karşı çıkıyorlar?" dedi. Hz. Ali, (r.a) ise şöyle cevap verdi: "Ömer (r.a) bir yere genel vali tayin ettiği kimse hakkında şikayeti gerektiren bir şey kendisine ulaşınca, onu fena halde cezalandırırdı. Oysa siz öyle yapmıyor, akrabalarınıza olabildiğince yumuşak davranıyorsunuz. Hatta arka çıkıyorsunuz." Buna karşılık Hz. Osman (r.a): "Onlar sizin de akrabalarınız" dedi. Hz. Ali (r.a) ise cevap olarak: "Evet onlar, benim de akrabalarım. Fakat bu işleri onlardan daha iyi yapacak kimseler mevcut" karşılığını verdi. Hz. Osman (r.a) "Ömer (r.a), Muaviye'yi vali yapmamış mıydı?", Hz. Ali (r.a): "Hz. Muaviye; Hz. Ömer'den, kölesi Yerfen'in kendisinden korktuğundan daha çok korkardı. Şimdi durum tamamen değişti. Muaviye size sormadan istediği gibi hareket ediyor, sonra da bu Osman'ın emridir diyor. Siz de buna ses çıkarmıyorsunuz" cevabım verdi.^{211[50]}

Başka bir zaman Hz. Osman (r.a), Hz. Ali'nin (r.a) evine gitti. Akrabalığına güvenerek ona: "Bu fitneyi söndürmede bana yardım ediniz" dedi. Hz. Ali (r.a) cevap olarak: "Bütün bunlar Mervan b. Hakem, Said b. El-As, Abdullah b. Amir ve Muaviye (r.a) yüzünden oluyor. Siz, bu insanların sözüne inanıyorsunuz, benimkine değil" dedi. Hz. Osman (r.a) buna karşılık: "Peki, artık ben senin sözünü dinleyeceğim" dedi. Bunun üzerine Hz. Ali (r.a), Ensar ve Muhacirlerden bir grup sahabeyi yanına alarak Mısır'dan gelen bozguncuların yanma gitti, onlarla konuşarak Mısır'a dönmeleri için ikna etti.^{212[51]} Fitne döneminin alevlendiği bir zamanda Hz. Ali Osman'a (r.a) gelerek şikayetlerini şu şekilde dile getirdi: "Ben olayları yatıştırmaya çalışıyorum, Mervan onları yine alevlendiriyor. Rasûlullah'm minberine çıkarak insanları yatıştırmıyorsunuz, siz gittikten sonra Mervan kapınıza dikilerek; halka küfrediyor ve ateşi alevlendiriyor."^{213[52]}

İbn Cerir Taberî, Hz. Talha, Hz. Zübeyr ve Hz. Aişe (r.a) ile ilgili olarak: Bunlar da vaziyetten memnun değillerdi, gidişattan dolayı öfkeli idiler" diye rivayetler nakletmiştir.^{214[53]} Ama bu sahabelerden hiçbiri, halifeye karşı bir ayaklanma başlatılmasını, bir bozgunculuk çıkarılmasını, işin halifeyi öldürmeye kadar götürülmesini kesinlikle istemiyorlardı. Taberî de Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'den naklen: "Biz sadece emir'ül mü'minîn Hz. Osman'ın (r.a) tutumundan vazgeçmesini istiyorduk. Onu öldürmeyi asla düşünmedik. Ne yazık ki ahmak insanlar akıllı insanlara galebe çaldılar ve onu öldürdüler" denilmektedir.

Hz. Alinin (r.a) Halifeüğü

O zaman için revaçta olan ve genel kabul görmüş İslâmî anayasaya göre Hz. Ali caiz bir şekilde halife seçilmemiş miydi? Hz. Osman'ın şehadetini müteakiben Hz. Ali'nin hangi şartlarda halife seçildiği herkes tarafından bilinmektedir. Medine dışından gelen iki bini aşkın bozguncu halifelik merkezini işgal etmiş ve azgınlıklarını halifeyi öldürmeye kadar vardırmışlardı. Zaten Medine'de de bu bozgunculara destek veren birçok insan vardı. Onların da yardımıyla bozguncular yeni halifenin seçiminde Önemli rol aldılar. Bazı rivayetlerde bu kimselerin bazı insanları Hz. Ali'ye (r.a) zorla biat ettirdikleri nakledilmektedir. Bütün bunlara rağmen şu soruların cevaplandırılması şarttır: Bu yanlış bir seçim miydi? Yalnız Medine'de değil bütün İslâm dünyasında halifeliğe Hz. Ali'den (r.a) daha layık bir kimse mevcut muydu? O zaman için revaçta olan ve genel kabul görmüş İslâmî anayasaya göre Hz. Ali (r.a) caiz bir şekilde halife seçilmemiş miydi? İslâm anayasasında, önceki halifenin aleyhine olup ona başkaldıranların yeni halifenin seçimine katılmaları durumunda, bu seçimin gayri meşru olacağına dair bir hüküm var mıydı? Böyle bir seçim olursa, kanunsuz mu olurdu? Halifenin şehid düşmesiyle birlikte hemen yeni bir halife seçimine gidilmeyip, mü'lümanların halifesiz bırakılması doğru bir davranış olur muydu? Hz. Osman'ın (r.a) katillerini yakalayıp hesap sorma konusunda Hz. Ali'nin (r.a) imkansızlıklar sebebiyle bir şey yapamadığını yahut hata ettiğini veya kasıtlı olarak böyle davrandığını kabul etsek bile, onun halifeliğini geçersiz kılacak yahut ona isyan etmeyi haklı gösterecek İslâmî bir prensip ve kanun maddesi var mıydı? Daha sonra gelişen olaylar

^{210[49]} a.g.e. VII/168

^{211[50]} Taberî, III/377. İbn'ül Esir 111/76. El -Bidâye, VII/168-169

^{212[51]} Taberî, III/394. İbn'ül Esir, 111/81-82

^{213[52]} Taberî, III/398. İbn'ül Esir, 111/83-84

^{214[53]} Taberî, 111/477,486

hakkında doğru bir kanaata ulaşabilmek için bu temel soruların cevaplandırılması gerekmektedir.

Bu sorulara, 'evet öyledir' diyebilecek biri çıkarsa, sağlam delillerini de getirmelidir. Şu da var ki, birinci asırdan günümüze kadar gelen bütün ehl-i sünnet alimleri Hz. Ali'nin dördüncü halife oluşunda müttefiktirler. Her cuma camilerimizde ehl-i sünnet'e mensup imamlar tarafından, hutbeler yoluyla, onun halifeliği tekrarlanır. Hz. Ali'nin (r.a) yaşadığı dönemde de durum aşağı yukarı böyleydi. Suriye bir kenara bırakılacak olursa, bütün Arap yarımadasıyla birlikte hemen hemen bütün İslâm coğrafyasında onun halifeliği kabul edilmişti. İdare onun halifeliğine istinaden emniyeti temin ediyor, İslâm toplumunun kahr ekseriyeti onun hilafeti altında kendini huzur ve emniyette hissediyordu. Bu şartlarda, Hz. Ali'nin (r.a) hilafetinde tereddüt vardı, bunun içindir ki, ona karşı isyan edip savaşmakta şer'i açıdan bir sakınca yoktu demek mümkün müdür? Hz. Hüseyin'in halifeliğini tâ başından yanlış ve geçersiz olarak nitelendiren, sonra da Ye-zid'in hilafetinin geçerliliğini savunan Hz. Muaviye için bir takım mazeretler bulmaya çalışanlara hayret etmemek mümkün değildir. Çünkü Hz. Ali'nin (r.a) halifeliği, Yezid'in halifeliğini geçerli kılmak için ileri sürülen delillerin binlerce katı daha sağlam ve geçerli delillerle teessüs etmişti. Hz. Osman'ın (r.a) intikamını almak bahanesiyle Hz. Ali'ye (r.a) kılıç kaldıranların haklılığını destekleyen hiçbir şer'î delil gösterilemez. Allah'ın şeriatında hiçbir noksanlık ve hiçbir pürüz yoktur. O noksansız şeriatında, makam ve mevki sebebiyle hiç kimsenin yanlışını doğru gösterme imkanı bulunmamaktadır.

Hz. Osman'ın (r.a) Katillerinin Durumu

Şer'î prensipler üzerinde yaptığım uzun araştırmalardan sonra vardığım-sonuç şudur: Hz. Osman'ın (r.a) kanının bedelinin alınması için şeriatı muvafık olan tek yol Hz. Ali'nin (r.a) halifeliğini tasdik ederek, ondan Hz. Osman'ın (r.a) katillerinin yakalanarak mahkemeye teslim edilmesini ve işlenen cürümde pay sahibi olanların suçlarının delili indirilerek hak ettikleri cezaların verilmesini talep etmektir. Bunun tek yolu Hz. Ali'ye destek olmak, onun rahat çalışabileceği ortamı hazırlamaktır. Bu mesele, ancak o şartlarla çözülebilirdi. Tarihen sabittir ki, isyan çıkararak Medine'ye kadar gelenlerin sayısı iki bin kadardı. Medine içinde de onları destekleyen bir grup vardı. Mısır, Basra ve Kûfe'de de onların peşinden giden gruplar, teşkilatlar bulunuyordu. Eğer haktan yana olmaya çalışsalar, bu isyancı topluluk dağıtılır ve adalete teslim edilirdi. Ne yazık ki, böyle yapılmadı. Etkili ve güçlü olan sahabenin önde gelenleri, fitneden uzak durmak amacıyla, bir kenara çekildiler. Basra ve Şam taraflarından güçlü bir birlik oluşturularak Hz. Ali (r.a) ile savaşmak üzere yola çıkarıldı. Desteksiz kalan Hz. Ali, Osman'ın katillerini yakalama fırsatı bulamadığı gibi, hazırlanan bu güçlü orduya karşı koyabilmek için kendisine yardım vadeden herkesin yardımını kabul etmek zorunda kaldı. Bu şartlar altında Hz. Osman'ın (r.a) katillerinin peşine düşmek, karışıklığı arttırmaktan başka bir işe yaramayacaktı. Bu kanaati paylaşmayanlar lütfen söylesinler: Hz. Ali (r.a) Hz. Osman'ı (r.a) katleden isyancıları ne zaman dağıtabilirdi? Hilafete gelir gelmez mi, Sıffin Savaşı esnasında mı? Hz. Muaviye (r.a) eyaletleri teker teker ele geçirirken mi? Hariciler kendisi ile savaşmak üzere hazırlık yaparlarken mi? Hasılı, Hz. Ali (r.a) bu adamları yakalayıp cezalandırma fırsatını hiçbir zaman bulamadı.

İctihad Hatası Nedir, Ne Değildir

Benim yukarıda arzettiğimden açıkça anlaşılıyor ki, Hz. Osman'ın (r.a) katillerinden intikam almak için dönemin halifesine karşı kılıca sarılan kimselerin bu hareketi şer'î bakımdan da doğru değildi, yöntem bakımından da. Ben onların bu hatayı, kendilerinin haklı olan tarafta yer aldıklarını düşündüklerinden dolayı yaptıklarından ve kesinlikle iyi niyetle hareket ettiklerinden zerre kadar kuşku duymuyorum. Ancak bunun "hata" olduğunu düşünüyorum, "ictihad hatası" olduğunu değil. Çünkü, ictihad terimi ancak şer'î bir mesele için kullanılabilir. İctihad hatası deyimi de sert bir meseledeki yanılma sebebiyle kullanılabilir. Bu yanılma da delillerin zayıflığı ve yanlışlığıyla olur. Biz de bu gibi durumlarda "ictihad hatası" deyimini kullanırız. Oysa ilim ve irfan ehli hiçbir kimse, Hz. Ali'ye (r.a) isyan etmenin caiz olduğunu söyleyemez. Dikkat edilecek olursa, Hz. Talha ve Hz. Zübeyir'in (r.a) Cemel Savaşı başlamadan hatalarının farkına vararak meydanı terk ettikleri görülür. Hz. Aişenin (r.a) de sonradan hatasını kabullendiği güvenilir rivayetlerle nakledilmiştir. Hz. Muaviye (r.a) ise sürekli olarak kendisini hakın yanında ve haklı olarak düşündü. Onun böyle düşünüyor olması, hareketinin caiz olmasını gerektirir mi? Onu haklı çıkaracak bir delil gösterilebilir mi? Bunun için hangi sebep makul gösterilebilir? Halifenin bir genel valiyi görevinden alması mı? Önceki halifenin katillerini yakalatarak mahkemeye teslim etmek istemesi mi? Yoksa önceki halifeyi katledenlerin yeni halife üzerinde hakimiyet tesis etmek istemeleri mi? Merkezde ve diğer bütün eyaletlerde onun halifeliği kabul edilmişken, bir eyalet valisinin yeni halifenin seçiminin kanunlara uygun şekilde icra

edilmediği kanaati mi? Bu sebeplerden hiçbiri ile şeriatte halifeye karşı kılıç kullanmanın cevazına dair bir imkân ve ihtimal bulmak mümkün değildir. Bu konuda

"Suçsuz olarak öldürülenin geride kalan velisine biz bir yetki verdik" ^{215[54]} ayetini delil getirmek kesinlikle yanlıştır. Çünkü, bu ayetten; eğer halife kendinden önceki halifenin katillerini yakalayıp cezalandırmıyorsa, öldürülenin yakınları halifeye savaş açmakta haklıdır, anlamı çıkmaz.

Amr b. As konusunda da aynı sorunla karşılaşırız. Muteber kaynaklarda nakledilen rivayetlere bakarak, Sıffin Savaşında mızrakların ucuna Kur'ân-ı Kerim takılması teklifine ve Devmetül Cendel'deki hakem tayinine baktığımızda "bu bir hataydı" demek zorundayız. Bunun bir "ictihad yanlılığı" olduğunu söyleyebilecek hiçbir mazerete ve hiçbir delile sahip değiliz. İbn Sa'd, İmam Zührî'den şöyle bir rivayet nakletmektedir: "Sıffin savaşı sırasında çarpışmalar son derece şiddetlenip, savaşın gücü ve cesareti kırılınca Artur b. As, Hz. Muaviye'ye şunları söyledi: Bana kalırsa insanlara Kur'ân'ı açmalarını ve şöyle bağırma söyle: Ey Iraklılar! Biz sizi Kur'ân'a çağırıyoruz. Fatiha'dan Nâs Sure-si'ne kadar Kur'ân'da yer alan ne varsa onunla karar verelim. Böyle yapacak olursan Iraklılar ihtilafa düşecekler. Şamlılarda ise bir parçalanma olmayacaktır. Hz. Muaviye de onun bu sözünü yerine getirdi." ^{216[55]}

Aynı konu İbn Cerîr, İbn Kesir ve İbn Esirde çok daha geniş bir şekilde anlatılmaktadır. Hepsinin görüş birliğine vardıkları ifadeleri şöyledir: Kur'ân'ı hakem tayin etmeyi teklif eden Amr b. As bunun sebebinin şöyle izah ediyordu: "Bunu yapacak olursak Hz. Ali'nin (r.a) orduları ya dağılacak ya da bu teklifimize inanacaklar. Böylece savaşı geciktirip toparlanmak için fırsat yakalamış olacağız." ^{217[56]} Amr b. As'ın teklifi ile Kur'ân-ı Kerim'in açılarak mızrakların ucuna takılmasının başka bir gayesi yoktu. Bildiğim kadarıyla hiçbir tarihten başka türlü bir rivayet nakledilmemiştir. Bu teklifle; Kur'ân'ın hükümlerine göre karar vermek değil, savaşta hile yapmak düşünülmüştür. Bütün rivayetlerin birleştiği bu durum için "bu bir ictihad meselesiydi" demek mümkün müdür? Tabâkat-ı İbn Sa'd, Tarih-i Taberî, El-Bidâye ve'n-Nihaye ve İbn Kesir şu noktada müttefiktirler: Devme'ul Cendel denilen mevkideki hakem olayında Hz. Amr b. As ile Hz. Musa el-Eş'arî kendi aralarında konuşmuşlar ve bir sonuca varmışlardı. Ebu Musa el-Eş'arî Hazretleri aldıkları kararı taraftarlarına olduğu gibi anlattığı halde, Amr b. As Hazretleri bunun tersini yapmıştı. ^{218[57]} Herhangi bir insanın bütün bunları okuyup öğrendikten sonra bu bir "ictihad" di demesi mümkün müdür?

Yezid'in Velihtlığı Meselesi

Beni en fazla hayrete düşüren şey; bir takım delillerle Yezid'in veliaht tayin edilmesinin caiz olduğunun ispat edilmeye çalışılmasıdır. Bize karşı çıkanlar, Yezid'in veliaht yapılmasıyla ortaya çıkan vahim sonuçları kabullenmekle birlikte, "eğer Hz. Muaviye kendisinden sonra yerine geçmek üzere oğlu Yezid'i veliaht olarak tayin edip, zorla biat almamış olsaydı, Hz. Muaviye'nin vefatından sonra müslümanlar birbirine düşer, kardeş kavgaları olur, bunu fırsat bilen Bizans İmparatorluğu da müslümanlara saldırır ve İslâm devletini yok ederdi. Bu durum göz önüne alınacak olursa Yezid'in veliaht tayin edilmesiyle ortaya çıkan durumların çok daha mutedil olduğu ortaya çıkar" diyorlar. Ben de diyorum ki: Eğer Hz. Muaviye'nin daha hayatta iken Yezid'i veliaht tayin edip ona zorla biat toplamaktaki gerçek niyeti kardeş kavgalarını engellemek olsaydı, sahabe-i kiramla ve tabînin ileri gelenleriyle istişare ederek bu güzel niyetini onlara açıklaması ve sağlığında yerine geçecek veliahtı tayin etmenizi istiyorum demesi ve onların da kabul ettiği bir veliaht için biat toplaması daha uygun düşmez miydi? Böyle davranmasını engelleyen bir sebep mi vardı? Hz. Muaviye (r.a) bu yolu tercih etmiş olsa bile yine de kardeş kavgası çıkar, iç savaşlar zuhur eder ve Bizans, İslâm devletine saldırarak ona son verirdi, diyebilir misiniz?

Hz. Ali'yi (r.a) Yersiz Savunma Suçlaması

Bize karşı çıkanlar, Hz. Ali'yi, yersiz olarak savunduğumuz şüphesini bile göstermişlerdir. Fakat ben, Hulefa-i Raşidîn ve sahabe-i kiramla ilgili olarak takındığım tavrı ve onlar hakkındaki kendime has düşünceleri daha önce, "onların ilk bakışta yanlış ve hatalı gibi görünen söz ve davranışları ile karşılaşıldığında, onların bu söz veya davranışlarının bir başka söz ve davranışlarıyla doğrulanıp doğrulanmadığı tetkik edilmeli, dönemin şartları da göz önünde bulundurularak uygun bir yol izlenmeye çalışılmalıdır. İsbat ve delili bulunmayan savunmalar yerine, mantıklı açıklamalar yapılmalıdır" şeklinde

^{215[54]} İsrâ: 33

^{216[55]} Tabâkat-ı İbn Sa'd, IV/ 225

^{217[56]} Taberî, IV/34. El-Bidâye, VII/272. İbn'ül-Esir, III/160

^{218[57]} Tabâkat-ı İbn Sa'd, IV/256-257. El-Taberî, IV/49-52. El-Bidâye ve'n-Nihâye, VII/281-283. İbn'ül-Esir, III/167-168.

ortaya koymuştum. "Res'ül ve Mesâil adlı eserimin birinci cildinde yer alan "Hz. Ali'nin Halifelik Beklentisi" adlı yazımda olduğu gibi, şu anda yazmakta olduğum yazıda da aynı prensipler doğrultusunda hareket etmekteyim. Bu yaptığım, ne gereksiz bir avukatlık ve ne de yersiz savunmadır. İncelendiği takdirde görülecektir ki, Hz. Ali kendisinden önce gelen üç büyük halifenin üçüne de yardımcı olmuş, onlara olan sevgi ve samimiyetinde hiçbir bir değişiklik olmamıştır.

Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in vefatlarından sonra bütün samimiyeti ile onları övmüştür. Bu sahih rivayetler ortada iken, onun kendisinden önceki halifelere öfke duyduğunu ve onlarla olan münasebetini keserek onlara danldığını söyleyen çok zayıf rivayetlere itibar edecek değilim. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in (r.a) hilafeti sırasında onların hilafetine bağlılığını ifade eden sahih rivayetler ortada iken, biz niçin onun genel tavrına aykırı olan zayıf rivayetleri tercih edelim de uygun olan rivayetleri reddelim ki! Hz. Alinin (r.a), Hz. Osman'ın (r.a) şehid edilmesinden kendi hilafetinin sona ermesine kadar geçen zaman içerisindeki tutum ve davranışları incelenecek olursa, onun olaylar karşısındaki her türlü tutum ve davranışının makul bir sebebi ve sağlam bir dayanağı olduğu görülecektir. Yalnız, Malik el-Eşter ile Muhammed b. Ebî Bekr'i genel vali yapmasının haklılığını ve yerinde bir davranış olduğunu gösteren makul bir neden bulamadım. Bu durumu savunacak bir yol bulamadığımı da ifade etmek istiyorum.^{219[58]}

Hilâfet Ve Saltanat

Soru:

"Hilâfet ve Saltanat" isimli eserinizi ve Abbasi Bey'in buna cevap veren "Tebşıra-ı Mahmudî" isimli eserinin birinci ve ikinci ciltlerini objektif bir bakışla gözden geçirdim ve şu neticeye ulaştım: Abbasi Bey, İslâm'ın siyasi düzenini açık ve net olarak kavrayamamış. Onun siyaset anlayışı ile ilgili olarak ortaya koyduğu düşünceler kendinde mevcut olan düşünce yoksunluğunun bir tezahürüdür. Zâtıâlinize yönelik menfi propagandaların ilim çevrelerinde etkili olmasını engellemek için bazı konuların tarafınızdan daha açık bir dille anlatılması gerektiği kanaatini taşıyorum. Bu konular şunlardır: Abbasi Bey'in söylediğine bakılacak olursa, İslâm'da halifeyi belirlemek için Öngörölmüş hiçbir seçim şekli yoktur. Hz. Ebu Bekir (r.a) halife seçilirken Beni Saide çardağında genel bir toplantı yapılmamış, hangi kesimleri temsil ettiği bilinmeyen iki-üç kişi ile bu işi sonuçlandırmıştı. Onun içindir ki, Hz. Ebu Bekir'in ümmetin genel desteğini aldığını ve oy birliği ile seçildiğini gösteren bir durumdan söz etme imkanı yoktur.

Abbasi Bey'e göre, Hz. Ömer'i de Hz. Ebu Bekir (r.a) aday göstermiş, halk da onun adaylığını benimsemişti. Halkın ne düşündüğü sorulmadı bile. Eğer halkın düşüncesinin sorulduğunu ve onların reylerine başvurulduğunu kabul etsek bile, bu sadece Medine halkı için söz konusudur. Ülkenin her yanında oylamaya gidilmediği için bütüfl müslümanların bu işe rıza gösterip göstermedikleri açıklığa kavuşmuş değildir, Abbasi Bey itirazlarını şöyle sürdürüyor: Hz. Muaviye halkı krallık ile yönetiyor olsa idi, sahabeler kendisine biat ederek onu desteklemez, onun yönetimindeki bir devlet idaresinde görev yüklenmeyi kabullenmezlerdi.

Bütün bunlara ilaveten Abbasi Bey şöyle de diyor: Hadislerin ravileri nasıl araştırmaya tabi tutuluyorsa, tarihi rivayetler yapanların da öylece incelenmesi gerekir.

Cevap:

Abbasi Bey1 den naklettiğiniz iddiaların her üçünün cevabı da "Hilafet ve Saltanat" isimli kitabımda mevcuttur.

1. Halifeliğe seçilme yolları ile ilgili olarak sayfa 35-36-70 e ve 73'ten 75'e, 83'ten 87'ye, 157'den 160'a ve 249-250'ye kadar olan yerlere bakınız.

2. Hz. Muaviye'nin yönetim biçimi krallık olsaydı, sahabe ona biat etmez, onun yönetimindeki bir devlet idaresinde görev almazdı iddiasının cevabı olarak da 158. sayfaya, 201-202. sayfalara ve 251'den 254'e kadar olan sayfalara bakınız.

3. Sonuncu sorunun cevabı da aynı kitabın 316'dan 318 e kadar olan sayfalarında mevcuttur.

Ayrıca şöyle bir cevap da verilebilir: Abbasi Bey'in tarihi olayları anlatırken dayandığı kaynaklar da, onun verdiği ölçülere uymamaktadır.

Bir başka cevap da şu şekilde verilebilir: Eğer tarih, bu şartları dikkate alarak yazılacak olursa; sonraki asırların tarihi bir yana, birinci asır tarihinin de onda dokuzunu çıkarmak gerekir. Dünya tarihinin geneline

bakılacak olursa, onun için ciddi bir dayanak bulmak zaten mümkün değildir. Zira dünya tarihini kaleme alan insanların rivayetlerinin doğruluğunu araştırıp inceleyen ve doğruları ile yanlışlarını birbirinden ayıran herhangi bir Ölçü zaten mevcut değildir.^{220[59]}

İsrail Devleti Hakkında Enterasan Bir Mantık Yürütme

Soru:

Mevlânâ Abdülmecid Deryâbâdî Lucknow'da yayınlanan "Sıdk-ı Cedîd" adlı dergisinin "Doğru Sözler" başlığını taşıyan köşesinde İsrâ Sûresinin 104. ayetini: "Bu ayette zikredilen "va'd'ul-ahireti" den murad "yevm'ul-ahireti" olmayıp, kıyametin kopmasına yakın bir zamanda gelecek olan bir gündür. Ci'nâ biküm lefifen"den murad ise İsrailoğullarına mensup farklı grupların bir yerde toplanmasıdır" diye yorumlamakta ve şöyle demektedir: "Burada anlatılmak istenen gayet açıktır. Firavun hadisesinden sonra İsrailoğullarına artık serbestsiniz, dünyanın neresine yerleşmek isterseniz orada yerleşiniz, ama bilirsiniz ki kıyamete yakın bir zamanda biz sizi yerleştiğiniz bölgelerden, farklı diller konuşuyor ve farklı kıyafetler giyiniyor olduğunuz halde bir yere toplayacağız. Bu yer, onların eski vatanı olan Filistin'den başka bir yer olamaz. Bugün, dünyanın değişik bölgelerinden gelerek Filistin'e yerleşiyor olmaları önceden haber verilen olayın gerçekleşmesi, Allah'ın önceden haber verdiği hadisenin zuhur edışıdır."

Mevlânâ Abdülmecid Deryâbâdînin ayetten böyle bir sonuç çıkarması, korkarım ki, Filistin meselesindeki genel cihad heyecanını söndürecek. Bu anlayış kabul edildiği takdirde, Filistin'de bir İsrail devletinin kurulması, Allah'ın iradesinin tâ kendisi olarak kabul edilecektir.

Cevap:

Yukarıda zikredilen ayetin bu şekilde açıklanmasını görünce hayrete düştüm. Ayetin sözleri şundan ibarettir: "Ondan sonra, (yani Firavunun suda boğulmasından sonra), biz israiloğullarına dedik ki: O ülkede oturun, âhiret zamanı gelince hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz"^{221[60]}

Bu ayetten "kıyametin kopmasına yakın bir zaman"da yahudilerin gruplar halinde yaşadıkları dünyanın çeşitli ül kelerinden getirilip İsrailoğullarının eski vatanı olan Filistin'de, meskun edileceği anlamı nasıl çıkarılabilir.

Va'd'ul-ahireti"mn. asıl ve açık anlamı, kıyamete yakın bir zamanda va'dedilen herhangi bir zaman dilimi değil; ahiret vaktidir. Hepsini bir araya toplamaktan maksat da kıyamet günü bir araya toplamaktır. Ayetin ifade ettiği mânâ içerisinde İsrailoğullarının dünyada bir araya getirileceğine dair hiçbir iz ve işaret mevcut değildir. Bu anlayışın hayret ettiğimiz bir başka yanı da, "bir araya toplama" kavramını ayetin sözleri içine sokmakla yetinilmemiş olması, bu toplanmaya bir de yer belirlenmiş ve o yere "İsrailoğullarının eski vatanı"ndan başka bir yer olamaz, denmiş olmasıdır. Bu anlayış, iki bin yıldır Filistin'le hiçbir bağı olmayan yahudilerin 'Filistin bizim asıl vatanımızdır' iddialarını destekleyen bir anlayıştır. Böyle bir anlayış iki bin yıldır Filistin topraklarında yaşayan insanları sahibi buldukları bu topraklardan uzaklaştırıp, yahudilere yerleşim merkezleri kurmak isteyenlerin İngiltere, Rusya ve Amerika olduğu değil; bilakis bu topraklara yerleşme hakkı en fazla kendilerine ait olan yahudilerin Allah tarafından buraya yerleştirildiği anlamına gelir. Bu da İsrail devletinin kurulmasının zalim dünya milletlerinin bir komplosu değil de, Allah'ın va'dinin gerçekleşmesi olarak kabul edilmesi sonucunu doğurur ki, ayetten böyle bir anlam çıkarmaya kesinlikle imkân ve ihtimal yoktur.^{222[61]}

Pakistan'ın Bir İslâm Devleti Olamamasının Sorumluluğu Kimdedir?

Soru:

Önce haftalık "Tâhir" dergisinde sonra da "Nüvâyi Vakt" gazetesinde zât âlinize atfen Müslim Lig (Müslüman Birliği) Teşkilatı için sahtekâr kelimesini kullandığımız yazılmıştır. Ben, bir Müslim Lig taraftarıyım. Büyük önder Muhammed Ali Cinnah gözlerini kapatır kapatmaz Müslüman Birliği'nin Himalaya dağlarından daha büyük hatalar yaptığını anlıyorum. Fakat, büyük önder Muhammed Ali Cinnah

^{220[59]} Tercüman ul Kur'ân, Mart, 1967

^{221[60]} İsrâ:104

^{222[61]} Tercüman'ın Kur'ân, Haziran, 1976

hakkında kesin inancım şudur: Eğer hayat ona vefa gösterseydi, Allah'ın lütfettiği bu memlekette İslâm anayasasını uygulamak için gücü ölçüsünde mutlaka uğraşırđı. Benim kanaat ve düşüncem şu ki: Sizin, bir konuşma esnasında, sahtekâr diye nitelediğiniz Müslüman Birliği Teşkilatı, büyük Önder Ali Cinnah'ın genel başkanlıktan istifa etmesinden sonra, Cühedri Halîk'uz-Zaman ve Liyâkat Ali'nin başkanlığında gelişen Müslüman Birliği Teşkilatı idi. Hiç şüphesiz sizin maksadınız büyük Önder Cinnah'ın üstün niteliklere sahip olan şahsı değildi.

"Nüvâyi Vakt" gazetesinde yayınlanan üzüntü verici yazıya herhangi bir cevap vermemeniz, bu iddiaya daha da çok güç kazandırmaktadır. Milletimizin "Nüvâyı Vakt gazetesinin yol göstericiliği ve sizin önderliğinize haddinden fazla ihtiyaç duyduğu şu sıkıntılı dönemde sizin ufak bir tekzibiniz bu meseleyi bitirmede mücâdihâne bir rol oynayacaktır.

Cevap:

Avukatlar toplantısında yaptığım konuşmada, bu konudaki bir sözüüm açıkça saptırılarak nakledilmiştir. Olay şudur: Benim konuşmamın toplantının ilk gününün son konuşması olduğu yazılıyor. Buna cevap teşkil eden konuşmanın ise ikinci günün faaliyetleri içerisindeki ilk konuşma olan Meya Tufeyl Muhammed Bey'in konuşması olduğu söyleniyor. Halbuki benim konuşmam ikinci gün olmuştu ve son konuşmaydı. Bu konuşmadan sonra da hiçbir konuşma yapılmamıştı. Bu durumda Meya Tufeyl Muhammed'in benim konuşmamı tekzib edici bir konuşma yapması söz konusu değildir. Bana karşı çok kere yapılan ve hâlâ da yapılmaya devam edilen bir başka haksızlık da Pakistan'da İslâm düzeninin uygulanmamasının sorumluluğunu, kuruluşundan sonra bu devletin idaresini elinde bulunduran kimselere yüklemem hasebiyle yapılmaktadır. Ben ne zaman bu suçlamayı yapsam, derhal Merhum Ali Cinnah'ın sözü edilmekte ve benim sorumlu olarak onu ileri sürdüğüm fikri yayılmaya çalışılmaktadır. Böylece, kendilerine yapılan ithamı, Muhammed Ali Cinnah'a yapılmış gibi göstermeye gayret edilmektedir. Halbuki bu konuda ben, hiçbir zaman merhumun adını ağzıma almadım. "Tâhir" dergisinde yayınlanan konuşmamın özetini bir daha okuyarak bakınız. O yazının neresinde, devlet kurulduktan sonra, İslâm düzeninin getirilmemesinin sorumlusu Muhammed Ali Cinnah'tı veya o bu konuda samimi değildi diye bir ifade vardır.

Mesele sadece benim Merhum Ali Cinnah hakkında böyle söylemediğimle de kalmıyor. 1953'te Hâkim Münir soruşturma komisyonunda Muhammed Ali Cinnah 11 Ağustos 1947'de Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada, Pakistan anayasasının dindışı (lâik) olacağına karar vermişti" deyince, ben bunu Cinnah'ın konuşmalarına atfederek uzun uza-dıya reddetmişim. Pakistan'ın kurulmasından önce de Pakistan'ın kuruluşundan sonra da aynı şeyi yaptım. Konu ile ilgili yazım o günkü gazetelerde yayınlanmıştı. Şimdi de "Kadiyânîlik Meselesi ve Onun Siyasi, Dini ve içtimâi Yönü" adlı kitabımın 188. sayfasından 192. sayfasına kadar olan bölümünde görülebilir. Artık insaf ediniz de yayınladığım bir eserimde uzun uzun anlatarak reddettiğim düşünceyi bana yüklemeyiniz. Tekrar tekrar suçlanmamda ve tekrar tekrar reddetmemde ne fayda vardır.

Ülkenin idaresi ve otoritesinin hiçbir zaman doğrudan büyük önder Muhammed Ali Cinnah'ın eline geçmediği hakkındaki gerçeği kim bilmiyor ki. Pakistan kurulduktan sonra o sadece 13 ay yaşadı. Bu sürenin büyük bir bölümünü de hastalıkla geçirdi. Hastalıktan sonra bir takım faaliyetler gösterebileceği ilk günlerinde de kuruluşun başlangıçtaki büyük problemlerini çözmekle uğraştı. Bu bakımdan ben, "ülke yönetimini eline geçiren insanlar İslâm düzenini uygulama niyeti taşımıyorlardı" derken, bu sözümlle Cinnah'ın şahsını değil, aksine şu anda merkezde ve eyaletlerde hakim noktalarda bulunan ve geçmişte kilit noktalarda görev yapmış olan kimseleri kastediyorum.^{223[62]}

Açık Bir Yalan

Soru:

Karaçi'de yayınlanan "Efkâr" isimli aylık edebi bir derginin Aralık 1976 sayısında Riyad Sıddıkî'nin, "Bir Dönem Yaratan Üstün Kişi, Büyük Önder Muhammed Ali Cinnah" başlıklı bir makalesi yayınlandı. Bu makalenin son satırlarında makale yazarı "Cemaat-i İslâmî ve Büyük Önder" isimli küçük başlık altında şöyle yazmaktadır:

"Büyük Önder Muhammed Ali Cinnah 1939'da, Mevlânâ Mevdûdî ile Allâme İnâyetullah Meşrikî'yi Müslim Liğe (Müslüman Teşkilatı) katılmaya davet etmeleri için Mah-mud Âbâd Racası'na ve Kameruddin

Bey'e yetki vermişti. Müslim Lig'in kurultayı yapılmak üzereydi. Kameruddin Bey bu mesele üzerinde Mevlânâ Mevdûdî ile ilişki kurdu. Mevlânâ Mevdûdî, Müslim Lig'in kurultayına katılmayı büyük önder Cinnah'ın imzasıyla kendi adına davet mektubu yayınladığı takdirde kabul edeceğini söyledi. O ata kadar Müslim Lig'de resmi davet mektubu uygulaması diye bir tarz yoktu. Bu bakımdan, Kameruddin Bey hemen Delhi'ye gitti ve ne yapıp edip, istenilen davet mektubunu elde etmeyi başardı. Bu davet mektubuna rağmen Mevdûdî Müslim Lig'in kurultayına katılmadı ve oldukça katı bir ifade ile, "ben İslâm dâvası gütmeyen sözde İslâmî bir toplulukla ilişki kurmayı arzu etmiyorum. Müslim Lig'e katılanlar ancak isim müslümanlarıdır. Ben bu anlamsız siyasî grupla ilişki kurarak kendi şahsiyetimi yitirmek istemiyorum" diyerek mazeretini beyan etti.

Sizin İslâm düşüncenizden ve İslâmî hareketinizden etkilenerek kişiliğinize gönülden bağlı olan ve sizin görüşleriniz, düşünceleriniz ve kişiliğiniz üzerinde kendine göre kalemle hizmet de yapan bir kişi olarak şu meselelere açıklık getirmenizi ve bizi memnun etmenizi sizden rica ediyorum.

1. Gerçekten böyle bir davet mektubu istendi mi?
2. Söylendiği gibi davet mektubu hazırlandı mı?
3. Davet mektubu hazırlanması halinde bile, gerçekten katı bir ifade ile özür beyan edildi mi?

Cevap:

Uzun, geniş mektubunuzun son derece kısa cevabı şudur: Karaçi'de ayda bir yayınlanan "Efkâr" dergisinin naklettiğiniz yazısının bir kelimesi dahi doğru değildir. İnsanların hangi cüretle yalan yazıp, onu yaydıklarına ve bir gün ahiret denen bir yere gidilerek yaptıkları iftiraların karşılığını vermeleri gerekeceğini unuttuklarına hayretler ediyorum.^{224[63]}

Cemaati İslâmînin Müslüman Ülkelere Bakışı

Soru:

İngiltere'den gelen bir mektupta şöyle yazıyor: "İslâmî faaliyetlerde bulunan kimselerin çeşitli İslâm ülkeleri ile özellikle de Suudi Arabistan'la dayanışma içerisinde olmalarının bir çok mahzurları bulunmaktadır. En son örneğini, Avrupa İslâm Konseyinin gerçekleştirdiği Uluslararası Ekonomi Konferansında yaşadık. İslâm'm devlet anlayışı ile ilgili tavrı bir çok yanlış anlamaya sebep olacak bir tarzda sunulmaktadır. Bu konferansta İslâm'ın temel prensiplerinin bir çoğu Avrupa İslâm Konseyi tarafından alt üst edildi. Sizinle ilişkisi bulunan ve sizin önderlik ettiğiniz harekete yakınlığı ile tanınan kimi insanların da bu toplantıya iştirak etmesi halk arasında sizin de bu insanları desteklediğiniz intibasını uyandırmaktadır. Böyle olunca da halkın gözünde, sözde İslâm ülkelerinin, özellikle de Suudi Arabistan'daki yönetimin meşru bir zemine oturduğu kanaati yaygınlaşmakta, sizin destek olduğunuz şeklindeki kanaatle de belgelenmiş olmaktadır. Bizim sizden istediğimiz, davanıza katılan, hareketiniz içerisinde yer alan insanları İslâm ülkeleri idarecilerinin keyfine göre hizmet veren, onların şahsî çıkarlarını gözeten, milli ve milletlerarası her türlü toplantı ve faaliyetlerden uzak tutmak için bütün gücünüzü göstermenizdir". Mektubun yanında pek çok imzanın da yer aldığı bir de liste bulunmaktadır.

Cevap:

Pek çok kişinin imzasıyla desteklediği mektubunuzu aldım. Müslüman devletler konusunda benim ve Pakistan İslâm Cemaatinin tutumu kısaca şöyledir:

1. Onlar, halkında müslüman olan ülkelerdir, yoksa birer İslâm devleti değildirler. Biz, halkı müslüman olan ülkelerin idarecileri de müslüman olduğu için o ülkelere İslâm ülkeleri diyoruz. Bu ülkelerin devlet idareleri İslâmî prensiplere dayanmadığı, kısmen veya tamamıyla İslâm'ın emir ve hükümlerine göre tanzim edilmediği için onlara İslâm devletleri demek mümkün değildir. Biz onların birer İslâm devleti olmadıkları konusunu yayınlarımızda o kadar açık ve o kadar çok anlattık ki, yayınlarımızla karşılaşan bir kimsenin onlar hakkındaki kanaatimizi bilmemeleri düşünülemez.

2. Memleketimiz olan Pakistan'da İslâmî bir devlet kurmak için doğrudan mücadele veriyoruz. Halkı müslüman olan diğer ülkelerde de İslâmî devletler kurulması için gerek oradaki İslâmî hareketler kanalıyla olsun, gerekse yazı ve eserlerimizle olsun çaba sarfediyoruz. Hiçbir, menfaat karşılığı, İslâm'a başka bir

^{224[63]} Tercüman ul Kur'ân, Ocak, 1967

ideolojinin katılmasına müsaade etmeyiz.

3. İslâm davetini yürütürken ve İslâm'ı hayata hakim küma mücadelemizi sürdürürken hiçbir zaman göz ardı edemeyeceğimiz gerçekler olduğunu da biliyoruz. Gerek ülkemizde ve gerekse halkı müslüman olan başka ülkelerde, boşlukta faaliyet göstermediğimiz bilincindeyiz. Hiçbir yerde başıboş bir devlet bulunmamaktadır. Şöyle ya da böyle, ama mutlaka idareyi elinde bulunduran ve fiilen yürürlükte olan bir devlet sistemi mevcuttur. Bu sistem kiminde küfür üzeredir, kiminde ise İslâm'la İslâm dışı prensiplerin karışımı şeklindedir. İslâm ülkelerinde yaşayan halkın çoğunluğu da İslâm'ı bilmekten ve onu yaşamaktan çok çok uzak bir haldedir.

4. Şimdi sorulması gereken soru, bütün bu gerçeklere rağmen İslâm davetinin nasıl yürütüleceği ve dinin hayata hâkim kılınması mücadelesinin nasıl yapılması gerektiğidir. Değişik biçimlerde yönetilen bu devletleri ve İslâm'dan habersiz yaşayan ve sayıları milyonları bulan halk yığınlarını görmezlikten gelmek mümkün müdür? Müslüman halkın yaşadığı devletlerle olan bütün münasebetlerimizi keserek orada yaşayan müslüman halkı buldukları hal üzere bırakabilir miyiz? Onlarda husule gelebilecek müsbet değişimleri sağlamak için gerekli olan çabalardan uzak kalabilir miyiz?

5. Sizin ve sizinle aynı kanaati paylaşanların tercihlerini hangi yönde kullandıklarını bilemiyorum. Ama benim ve cemaatimin, ülkelerin içinde buldukları şartları göz önüne alarak, metodumuzu Kur'ân ve Sünnet'in ışığında tesbit ettiğimizi, faaliyetlerimizi ona göre sürdürdüğümüzü, insanları İslâm'a çağırmaya devam ettiğimizi bilmenizi istiyorum. Bu faaliyetlerimizi sürdürürken her bölgenin kendi şartlarını dikkate alıyoruz. Memleketimizde ise, bir yandan İslâm'ı halk arasında yaymaya ve onları İslâmî bilgilerle donatmaya çalıştık, bir yandan da İslâm'ı hayata hakim kılma mücadelesinde bizimle birlikte olan insanları teşkilatlandırdık. Diğer taraftan mevcut devlet sisteminin İslâmleştirilmesi için gerekli olan mücadeleyi verdik. Tabiatıyla, halkı müslüman olan ülkelerde böyle bir çalışmayı doğrudan yapamazdık. Bunun için de oralarda yayınlarımızın okunmasını temin etmeye çalıştık. Önceden İslâm'ın mücadelesini veren ve harekete yeni katılmak isteyen müslü-manlarla, imkânlarımızın elverdiği ölçüde, yardımlaşmaya çalıştık. Devlet yöneticilerini karşımıza almamaya özen gösterdik. Böyle davranmaktaki amacımız çalışmalarımıza engel olmamaları içindir.

6. Kendileri ile olan münasebetlerimiz diğer devletlerden oldukça farklı olan Suudi devletini özellikle zikrediyorsunuz. Siz ve sizinle aynı kanaati paylaşanların fikrimize katılıp katılmadıklarına bakmaksızın, Suudi Arabistan ile olan özel münasebetlerimizin nedenlerini açıkça söyleyeceğim. Bizim kanaatimize göre Suudi Arabistan'ın konumu dünyanın diğer köşelerinden çok farklı ve daha önemlidir. Çünkü Kabe ve Ravzâ-ı Mutahhara oradadır. Bu sebeptendir ki, biz bütün dünyanın günah ve isyan bataklığına saplanmasına tahammül etsek bile, Mekke ve Medine'nin günah ve isyanla kirlenmesine tahammül edemeyiz.

Suudi Arabistan'la olan özel münasebetlerimizin temelinde bu vardır. İşte bu sebeple, orada İslâm'a sahip çıkan, onu koruyan ve ona yardımcı olmaya çalışan herkese gücümüzün yettiği kadar destek olmaya çalışıyoruz. Orada yaşayan müslümanlar ve o memleketi, kötülüklerden ve oraya kötülüklerini saçmak isteyenlerin şerlerinden korumaya çalışıyoruz. Biz yalnız bu gaye için Suudi devleti ve onu yönetenlerle işbirliği yapıyoruz. Onların gerçekleştirdiği iyi ve hayırlı olan her işte onlara yardımcı olduk. Onları daha iyi ve daha hayırlı işler yapmaya teşvik ettik. Yeryüzü coğrafyasının her köşesinde, İslâm'a ve müslümanlara devlet kanalıyla yardım edilmesini temine gayret ettik. Kısacası onları müslümanların yararına olan her işte maddî-manevî destek olmaya zorladık. Yoksa biz onları ne gereksiz yere övdük ve ne de onların hatırı için krallıkla ilgili tutumumuzda herhangi bir değişiklik gösterdik. Onların yanlış olan herhangi bir hareketini desteklediğimize dair hiçbir örnek gösteremezsiniz.

7. Avrupa İslâm Konseyinin tertiplediği Milletlerarası Ekonomi Konferansı'nı da özellikle zikrediyor ve bu konferansta pek çok temel İslâm öğretilerinden sapıldığını veya onlarda tahrifat yapıldığını söylüyorsunuz. Ama ben, bu konferansta hangi İslâm Öğretülerininin saptırıldığını bilmiyorum. Eğer bu konuda bana biraz bilgi verirseniz, size minnettar kalırım.

8. Cemaatimize mensup olan insanlar o tür toplantılara İslâm'ın temel prensiplerini halka sunmak ve ileri sürülen yanlış görüşleri düzeltmek amacıyla katılmaktadırlar. Böyle bir konferansa katılmakla, konferansa katılan devletlerin politikalarının onaylanmış olacağını ilk kez sizin yazdıklarınızdan okuyarak Öğreniyorum.^{225[64]}

Yahudilerin Kirli Oyunları Ve Amerika

Soru:

1. İsrail Başbakanı Begin Amerika gezisinden döndükten hemen sonra Ürdün nehrinin batı yakasında gayr-i kanunî olarak kurulmuş bulunan yahudi yerleşim merkezlerini ya-sallaştırdı. Buna ilaveten Begin hükümeti batı yakasında üç yeni yerleşim merkezi daha oluşturmak çabasını gütmekte. Bu konudaki görüşünüzü açıklar mısınız?
2. İsrail, Mescid-i Aksanın duvarları dibinde başlattığı kazıyı hâlâ sürdürmektedir. Bundan dolayı cami büyük tehlike altındadır. Rabita-i Âlem-i İslâmî'nin bu konudaki beyannamesini görmüş olmalısınız. Siz de bu konudaki düşüncelerinizi açıklar mısınız?

Cevap

1. Ben şöyle düşünüyorum: Eğer Amerika insaf, ahlâk ve adalet gibi temel prensipleri ayaklar altına alarak yahudilere-re haksız yere yardım ve desteklerde bulunmasa, onları korumaya kalkışmasaydı, İsrail ardı arkası gelmeyen saldırganlıklara girişemez; bu kadar rahat ve cüretli davranamazdı. Bunun için asıl suçlunun, cinayet işlemeyi meslek haline getirmiş "terörist1" bir devlet olan İsrail'e arka çıkan, ona her türlü desteği veren ve bunu yaparken de zerre kadar utanma hissi taşımayan Amerika olduğu inancındayım. Yahudiler Amerika'yı öylesine yıldırılmışlar ki, İsrail başbakanının Amerika'ya gelişi sırasında yahudilerin dini liderleri ve etkili lobileri Amerika'nın devlet başkanına Begin'in isteklerini yerine getirmesi için baskı yapabiliyor, gizleme ihtiyacı bile duymaksızın ima yollu ifadelerle Amerika'da başkan olacak kimsenin yahudi oylarına muhtaç olduğu hatırlatılıyor. Begin'in söylediklerine bakınız: "1967'de savaş yoluyla ele geçirilen Ürdün nehrinin batı kıyıları Filistin'in bir parçası değildir. Tevrat'taki bilgilere göre, orası bize dört bin yıl önce miras bırakılmıştır. Bizim yaptığımız sadece oraların özerkliğini temin etmektir. Bizim oraları terketmemiz asla mümkün değildir."

Pervasızca ortaya konan bu hayâsızlık karşısında herhangi bir Amerikalı idarecinin veya herhangi bir Amerikan vatandaşının çıkıp da, bundan dört bin yıl önce Tevrat'ta zikredilen bir söz nasıl oluyor da bugün bir devletin iddialarına mesned oluşturuyor diye sorduğuna şahit olamıyoruz. Bu çeşit mesnedsiz delillerle bir milletin vatanı bir başka millet tarafından işgal edilebilecekse, o zaman daha nice milletlerin vatanları başkalarınınca işgal edilir, denilmiyor.

2. Yahudinin, Mescid-i Aksâ'da şu anda yapıyor olduğu ve el-Halil şehrinde İbrahim Mescidi'ne yapmış olduğu yakıp yıkmaya hareketlerini, beyanlarla, Birleşmiş Milletlerin kararlarıyla önlemek imkânsızdır. Çünkü yahudiler bu zulümleri Amerika'dan aldığı güç ve destekle yapmaktadır. Amerika'ya karşı, yahudilerin Amerika üzerindeki baskısından daha fazla bir baskı gücüne sahip olmadıkça, bu cinayetlerin durdurulabileceğini sanmıyorum.^{226[65]}

Tasavvuf Silsile Ve Deyimleri Ve İdarecilere Mektup Yoluyla Tebliğ

Soru:

Tasavvufta "kutub, gavs, abdal, kayyûm" gibi meşhur ve yaygın olan bazı terimler vardır. Oysa, Kur'ân ve Hadis'te bunlara rastlanmamaktadır. Bu konuda şahsi kanaatinizi bildirir misiniz? Ayrıca tasavvufun dört kolu ile ilgili yüksek düşüncelerinizden bizi müstefid etmenizi de istiyoruz. Oldukça meşhur bir rivayete göre; Hz. Ali (r.a), Hasan Basri Hazretlerine bir hırka hediye etmiş ve bütün tarikatlar Hz. Ali'den itibaren başlamıştır. Şu anda önümde Molla Aliyy'ül Kârî'nin "Mevzûât-ı Kebîr'i duruyor. Bu zatın hırka rivayeti konusunda görüş ve incelemelerine bakarak, lütfen tenkidinizi delilleri ile birlikte yapınız. Adı geçen eserin söz dizisi şöyledir:

"İbni Salah ve İbn Dihye, "Sûfîlerin hırka giymesi hadisi ve Hz. Ali'nin (r.a) Hasan Basri Hazretlerine hırka giydirmesi hadisesinin asılsız olduğunu söylemektedirler."

İbn Hacer Askalâni de şöyle diyor:

"Bu rivayetlerin anlatılış yollarından hiçbirinin sahih olduğu söylenemez. Zira, sahih, hasen ve zayıf bir rivayetle bile olsa, tarikat ehli arasında yaygın bir inanç olan, Peygam-ber'in (s.a) sahabeden birine hırka giydirdiğine veya herhangi bir sahabeye bu şekilde bir talimat verdiğine dair hiçbir bilgi yoktur. Konuyla

ilgili olarak aktarılan bütün rivayetler gerçek dışıdır."

"Hz. Ali'nin (r.a), Hasan Basri Hazretlerine hırka giydirdiği rivayeti de gerçek dışı bir rivayettir. Hasan Basri Hazretlerinin Hz. Ali'ye (r.a) mülaki olup, onunla görüştüğü ve onun sohbetlerini dinlediği muhaddislerce isbat olunmuş değilken, onun elinden hırka giymiş olması nasıl izah edilecektir."

Sûfîler arasında yedi letâyifin kademe kademe gelişmesi de yaygındır. Hadis kitaplarında bu konu ile ilgili bir rivayete de rastlanmamaktadır. Bu konuda değerli görüşlerinizi de bize yazmanızı istiyoruz.

Dikkatlerinizi iyi bir yöne çekmek ve çalışmalarınızı o yönde yoğunlaştırmak istiyorum. Siz de, Müceddid-i Elf-i Sâni Şeyh Ahmed Serhendî Hazretlerinin döneminde yaptığı gibi, devlet başkanlarına, yöneticilere, komutanlara ve yetki sahibi herkese hakkı tebliğ etmek ve onları hakka çağırarak için mektuplar yazamaz mısınız?

Cevap:

Sözünü ettiğiniz terimlerden yalnızca bir tanesi Hz. Ali'nin (r.a) sözleri içerisinde zikredilmektedir ki, o da "abdal" terimidir. Gavs, kutub ve kayyûm terimlerine ise, ne Rasûlullah'm (s.a) buyrukları arasında ve ne de sahabe ve tabiînün sözleri arasında rastlamak mümkündür.

Hz. Ali'nin (r.a) ifadesi içerisinde yer alan "abdal" kelimesi ile mutasavvıfların kullandığı "abdal" kelimesi arasında da hiçbir ilgi bulunmamaktadır.

Tasavvufun dört kolu ile ilgili olarak benden neyi öğrenmek istediğinizi de tam olarak anlayabilmiş değilim. Bu kollar, hiç şüphe yok ki, ümmetin en mübarek kişileri olan büyük zatlar tarafından başlatıldı. Onların gayesi insanları düzeltmek, kalplerinde bulunan kötü duyguları uzaklaştırmaktı. Bu gayenin son derece iyi niyet taşıyan bir gaye olduğu konusunda tereddüde mahal yoktur. Şurası da bir gerçektir ki, müslümanların hayatına her alanda girmiş bulunan yanlış ve hatalar zinciri tasavvufu da etkilemiş; hayatın diğer alanlarında olduğu gibi, tasavvuf alanında da gerilemeler başlamış ve bidayetteki temiz zincir safiyetini koruyamamıştır. Kur'ân ve Sünnet ise Allah'ın lütfü sayesinde, tertemiz bir şekilde muhafaza edilmiş olarak elimizin altındadır. Hayatın her alanındaki doğru ve yanlışlarımızı onların reh-berliğiyle bulabildiğimiz gibi, tasavvufla ilgili düşünce ve hareketlerin doğruluk ve yanlışlık derecelerini de aynı ölçüyle değerlendirebiliriz.

Hasan Basri Hazretlerinin Hz. Ali'nin (r.a) elinden hırka giymesi ile ilgili rivayetler hadis ilmince yalanlanmaktadır. Sizin de naklettiğiniz Molla Aliyyül Kârinin sözleri tamamıyla gerçeği yansıtmaktadır. Mutasavvıflar ve tarikat ehli olan kimseler arasında yaygın olan nefis tezkiyesi, eğitim ve öğretim yollarından çoğu onların kendi buluşlarıdır.' Rasu-lullah'm (s.a) yaşadığı saadet asrında, sahabe ve tabiîn dönemlerinde bu tür kelimelere pek ender rastlanmaktadır.

Müceddidi Elf-i Sâni İmam Rabbani Hazretlerinin yaptığı gibi, bizim de devlet başkanlarına mektuplar yazarak hakkı tavsiye etmemizi Öğütleyorsunuz. Eğer devlet yöneticileri arasında sözüme itibar edip, benimle samimi mürîasebetler kuracak birine rastlamış olsaydım tavsiyenizi mutlaka yerine getirirdim. Böyle olsaydı, benim kendilerine öğüt verdiğim insanlar yönetimi altında bulunanlara tesir edecek, onların ıslahı için çaba harcayacaklardı. Ne yazık ki böyle bir ortamı henüz bulabilmiş değilim. İmam Rabbani Hazretleri yazdığı mektuplarında kime hitap etmiş, kime nasihat etmişse, onlarda bu iki şartın ikisi de bulunuyordu.^{227[66]}

İslâmdışı Ülkelerde İslâm'ı Tebliğ

Soru:

Bir süredir Amerika'da oturmaktayım. Burada yaşayan insanlarla dini ve içtimaî konularda görüş alış-verişinde bulunma imkânı buldum. Allah (c.c) ne kadar anlayış ve idrak vermişse ve sizin eserlerinizle diğer dini eserlerden ne kadar din bilgisine ve şuuruna sahip olmuşsak, o ölçüde İslâm'ı anlatmaya çalışıyorum. Bana öyle geliyor ki, burada yaşayan insanlar içinde buldukları maddi imkânlar sebebiyle oldukça mutlular ve bu mutluluklarının çoğalmasını arzu ediyorlar. Onların problemleri de zevkleri de bizimkilerden farklı. Ülkemizde yaşanan sapıklıklardan çok daha farklı ve çok daha beter bir sapıklık içindeler. İnsanları hakka davet ederken İslâm ülkelerinde kullandığımız yöntemler uyguladığımız metodlar ve ileri sürdüğümüz deliller burada geçerli olmuyor.

Buradaki çevreyi ve düşüncüyü göz önüne alarak İslâm'ı tebliğ etmede, onu kafalara yerleştirmede tutacağım

^{227[66]} Tercüman'ul Kur'ân, Ağustos, 1965

yolu göstermenizi ve burada yaşayan insanlara, düşünce ve dav-ramşlarındaki sapıklıkları, yanlışlıkları nasıl kabul ettirebileceğimi bana bildirmenizi istiyorum. Buradaki insanların çoğunu, İslâm'a yöneltmek ve İslâm çizgisi içine sokmak çok zor görünüyor. Ancak bilinmesi gereken, işin başında hangi metodun benimseneceği ve hangi yolu tercih etmenin uygun olacağıdır.

Cevap:

Sizin Amerika'da karşılaştığınız sorun, gerçekte yeni bir sorun değildir. Nerede olursa olsun, materyalist (maddeci) toplumların bulunduğu her yerde, hemen hemen aynı zorluklar hakka çağrının Önüne çıkmaktadır. Tefhim'ul Kur'âridan Mekke'de nazil olmuş sûrelerin açıklamalarını dikkatle okursanız, Kureyş toplumunun düşünce tarzının da aynı olduğunu göreceksiniz. O düşüncedeki insanları uyarmak ve onların dikkatlerini gerçeklere çekmek için Kur'ân-ı Kerim'de tercih edilen hakka çağrı tarzını iyice inceleyerek anlamaya çalışırsanız, o tür toplumlarda nasıl bir davet yolu tutulacağını göreceksiniz. Bu tarzda bir tebliğ ve davet için, içinde bulunduğunuz toplumun temel bozukluklarını çok iyi kavramış olmanız gerekiyor. Toplumun yozlaşmasının sebep olduğu kötü sonuçlar hakkmda da çok sağlam ve delilli bilgiler edinmelisiniz. Amerika hakkında böyle bilgileri çok kolaylıkla elde edebilirsiniz. Arkasında yüksek tahsil görmüş insanların zekasının rol oynadığı cinayetler, günbe gün artan suçlar ve bu suçların teknik ve sistemli yolları... Yirmi yaşın altında bulunan kız ve erkek çocuklarının işledikleri suçlardaki korkunç tırmanış ve anormal seks (Ab-normal sexuality) ilişkileri... Hızla çoğalan boşalmalar ve yıkılan aileler, sönen ocaklar... Bir yanda servetinin hesabını bilmeyen zenginler, diğer yanda fakirliğin uç noktası... Topluma, akrabaya ve hatta yaşlanan anne ve babalara karşı ilgisizlik... Ve Vietnam'da işlenen cinayetler, Filistin'de sahneye konular Yahudi zulümleri vs. vs... Bütün bunlar ve daha niceleri öylesine önemli malzemelerdir ki siz bu malzemeleri kullanarak insanların dikkatlerini bu yöne çekebilirsiniz.

Vicdanlarında hayat izine rastlanabîfen Amerikalıların içinde buldukları vahim durumu onlara hatırlatabilir, onların maddeci (materyalist) medeniyetlerinin gerçek yüzünü, bütün yanlışlarıyla vicdanlarına sunabilirsiniz.

Bu malzemelerden yararlanırken ve onların tenkidini yaparken Kur'ân'da belirtilen yöntemlerden şaşmayınız. Onların yanlışlarını düzeltirken de Kur'ân'm üslûbunu ve is-batlama metodunu uygulamayı ihmal etmeyiniz.

Amerikalıların içine düştüğü bir diğer sapıklık hristiyan-lıktır. Onun üzerinde tenkit yapmanız için ihtiyaç duyacağınız bütün malzemeyi Tefhim'ul Kur'an aracılığı ile elde edebilirsiniz. Her cildin "Fihrist" ve "İndeks"iae dikkatle bakarak o bilgileri toplayabilirsiniz. Ama bununla birlikte siz, bümeyen bir insan gibi değil de; bilen, özüne vâkıf olan bir adam gibi konuşabümeniz için, hristiyanlığın gereken en az incelemesini yapmalısınız. Ayrıca insanların doğru yolu bulabilmeleri için Allah tarafından gönderilen ve bütün peygamberler aracılığıyla insanlara ulaştırılan gerçek dinin İslâm olduğunu da anlatın. İnsanların, Allah tarafından gönderilen dinde bir çok değişiklik yaparak hristiyanlık ve yahudiliği nasıl tahrif ettiklerim anlatmayı da unutmayın. Bu konuda da Tefhim'ul Kur'ân'm indeksinden "nübüvvet", "peygamberlik" kelimelerine bakmak suretiyle faydalanabilirsiniz. Bu yolla siz, insanlara; onların dinini değiştirmeye gelmediğinizi, aksine onları Hz. İsa, Hz. Musa ve Hz. İbrahim'in (a.s) gerçek dinine davet etmeye geldiğinizi anlatabilirsiniz. Onlara anlatınız ki, İslâm sadece Hz. Muhammed'in (s.a) dini değil, aksine bütün peygamberlerin, bütün semavi kitapların dinidir. Müslüman onlardan hiçbirim inkâr etmez, hepsine inanır.

Amerikan tipi materyalist toplumlarda büyük ölçüde bir hidayet ve din değiştirme (conversion) hadisesinin yaşanmadığı gerçeğini de göz önünde bulundurmalısınız. Davetçiler, ne kadar çok olurlarsa olsunlar, başlangıçta ancak bir-iki kişi hidayete tabi oluyor. Siz konuştuğunuz insanlar içinde, hakkı, gerçeği kabul etme yeteneği olan ve hak ile bâtil konusunda ciddi düşünce ve anlayış sahibi olan insanları keşfediniz. Böyle birini bulduğunuz zaman, o size tam anlamıyla yardımcı oluncaya dek onun üzerinde durunuz. Daha sonra o başka insanları ıslah edip, hakka çekmeye aracı olabilecektir. Bu insanlara da, düşünce ve yaşayışlarında köklü bir değişiklik oluncaya kadar, fazla itimat etmeyiniz. Çünkü batılılardan bir kısmı İslâm'ın belli bir yönünü beğenip hoşlandıkları ve benimsedikleri için İslâm'ı kabul ediyorlar ama, hayatlarının diğer alanlarında önceki yaşama biçimlerini sürdürüyorlar. İslâm'ı bu tarzda benimsemiş insanların müslüman olduklarını söylemeleri bile bir fitne sebebidir ve bunlar hiçbir işe yaramayan insanlardır.^{228[67]}

Müslüman Ülkelerin Kapıları Misyonerlere Açık Tutulmalı Mıdır?

Soru:

Amerika'dan bir dostum mektup yazarak, oradaki Arap ve Müslüman öğrencilerin bizden şu iki sorunun cevabını istediklerini söylüyor. Sorular şunlar:

1. İslâm ülkeleri, diğer dinlerin tebliğcilerine (misyonerlerine), özellikle hristiyan misyonerlerine yasaklama koymalı mıdır? İslâm'ın bu konuya bakışı nasıldır?
2. Eğer yasaklama koymak dini açıdan gerekli ise, o zaman hristiyanlar da kendi ülkelerinde İslâm davetçilerine yasaklama getireceklerdir. Bu durumda İslâm'ın mesajı (çağrısı) insanlık âlemine nasıl ulaştırılabilecektir?

Cevap:

Arkadaşınız bu soruları sorarken şöyle düşünmüş olmalı: İslâm davetçilerinin batı ülkelerinde İslâm'ı tebliğ etmelerini istiyorsak, onların da kendi dinlerini anlatmaları için kapılarımızı açık buldurmamız gerekir. Yoksa, siz bizim tebliğcilerimize kapılarımızı açacaksınız, ama biz sizin misyonerleriniz için kapılarımızı kapalı tutacağız demek, mantıksızlık olur; insafla bağdaşmaz. Ama ben bunun tam aksini düşünüyorum. Çünkü, yüzyıllardır, hristiyan misyonerleri dünyanın çeşitli ülkelerinde diledikleri gibi faaliyetlerini devam ettirmektedirler. Batı dünyasının maddi-manevi bütün desteklerini arkasına alarak yazboz tahtasına çevirdikleri ülkelerde çıkardıkları rezaletleri gören akıl sahibi hiç kimse, insaf ve adalet kavramlarının arkasına sığınarak, bizden hristiyan misyonerlere kapılarımızı açmamızı isteyemez. İnsaf ve adaletin gerektirdiği şey, batılı misyonerlerin derhal ülkemizden kovulması ve bir daha açılmamak üzere kapılarımızın kapatılmasıdır. Batılılar buna misilleme yapmak ve intikam almak amacıyla İslâm davetçilerine, kapılarını kapatırlarsa, buna da aldırmanalıyız. Onların böyle bir intikam peşine düşmeleri başlı başına bir mantıksızlık ve bir zulümdür. Zira bugüne kadar hiçbir İslâm davetçisi, dinini yayma şemsiyesi altında, yanlış bir yola tevessül etmemiştir. Halbuki hile, oyun ve gizli maksatlar, hristiyan misyonerlerin özel alametidir. Bu güne kadar hiçbir batı ülkesi İslâm davetçilerden şikayetçi olmamıştır. Böyle bir şikayet işgüzarlık için bile yapılmamıştır. Öyleyse onların kapılarını kapatmaları bizim içimize dert olmayacaktır.

Misyonerler hakkındaki sözlerimden kuşku duyanlar çıkarsa, hristiyan misyonerlerin Asya ve Afrika'daki rezaletlerini araştırıp öğrensinler. Misyonerlerin çeşitli ülkelerde başvurdukları hile ve desiselerin binbir çeşidim göreceklere. Hristiyan misyonerlerin, pek çok ülkede, batı sömürgeciliğinin öncülere olarak görevlendirildiklerine tarih şahittir. Afrikalı bir lider bu misyonerlerin kendi kıtasında yaptıklarını şu kelimelerle özetleyerek anlatmıştır:

"Batılılar, bizim ülkemize ilk defa geldiklerinde, onların ellerinde kitap (İncil), bizim elimizde de toprak (servet) vardı. Bir süre sonra baktık ki, kitap (İncil) bizim elimizde, toprak da onların."

Misyonerler gittikleri Asya ve Afrika ülkesinden birine önce bir batılı ülkeyi musallat etmişler, sonra da o batılı ülke yöneticilerinin maddi-manevi desteğini alarak o ülke insanlarına hristiyanlığı zorla kabul ettirmeye çalışmışlar, para ve vicdanları satın almaya kalkışmışlardır. Batının sömürü tuzağına düşmüş ülkelerin yönetiminde işbaşına getirilenler eğitim faaliyetlerini misyonerlere bırakmış, ülkede yaşayan insanların eğitimini ve istikbalini hristiyanlığı kabul etme şartına bağlamıştır. Bazı ülkelerde de düzenledikleri kanunları baskı unsuru olarak kullanmışlar; yalnız bütün bölgeleri kendi kontrollerine geçirip, oralara başka dinden olan davetçilerin gitmesini engellemekle kalmamışlar, bölgeye o dine mensup insanları bile sokmamışlardır. Bunun en açık ve kötü örneği Sudan'da yaşanmaktadır. İngiltere, orayı tamamen misyonerlere bırakmıştı. Kuzey Sudanlı herhangi bir müslüman özel izin almadan oraya giremezdi. İsterse o müslüman, İslâm'ı tebliğ için değil de şahsi bir işi için oraya gitmiş olsun, durum aynı idi. Sudan, hürriyetini elde edip milli bir hükümet kurunca Güney Sudan'daki misyonerlerin bu imtiyazlı durumuna son verdi. Misyonerler halkı isyan ettirdiler. Üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen misyonerler hâlâ hristiyan Habeşistan idaresinin ve çevredeki diğer hristiyan bölgelerin yardımı ile Sudan idaresine karşı fitne üstüne fitne çıkarmaya devam etmektedirler. Güney Vietnam'da çıkarılan karışıklıklar çok daha hainceydi. Çünkü orada, hristiyan azınlığın budistlerden oluşan çoğunluğa tahakkümü için akla gelmedik hileleri denediler, her türlü yola başvurdular.

İngiliz sömürge yönetiminin ülkemize gelir gelmez yaptığı ilk şey hristiyan misyonerlerini İslâm'a saldırtmak oldu. Daha sonra İngiliz idaresi, siyasi bir takım çıkmazlar meydana geleceği tehlikesini görünce,

bu politikayı değiştirerek yeni bir yol tuttu. Bu politikalarına uygun olarak kendilerine ait okullara, kolejlere, hastanelere ve değişik türden diğer kuruluşlara çeşitli, geniş imtiyazlar verdiler. Büyük miktarlarda bağışlar yaptılar. Onlara, dış ülkelerden de devamlı olarak para yardımı yapıldı. Gözlerini hırs ve açęözlülük bürümüş olan misyonerler, ellerine geçirdikleri imkânlarla, bir yandan yoksul insanların dinlerini satın aldılar, bir yandan da hristiyanlaştıramadıkları müslümanları dinsizleştirmek için ellerinden ne geliyorsa yaptılar. Ortadoğuda, Türkler arasında Turancılık; Araplar arasında da Arap ırkçılığı yapmak suretiyle onların beyinlerini sulandırdılar ve neticede Türklerle Arapları karşı karşıya getirdiler. Osmanlı İmparatorluğunu parçalayanlar da bu fitnecilerdi. İşlâm'ın ilk sancaktarının, yani; Arap milletinin içine öyle bir tohum etkiler ki, onlar içinde çok büyük çapta siyasi, edebi, ilmi ve kültürel hareketler, asıl şeyin İşlâm değil; Arap ırkçılığı olduğu temeline göre yürütölmeye başlandı.

şimdi soruyorum: Hristiyan misyonerlerin bu hareketleri, gerçekten "dini yayma" gibi günahsız, temiz bir isimle adlandırılmaya layık mıdır? Bu suçların sahipleri, dinlerini tanıtmak bahanesiyle, istedikleri fırıldakları çevirmeleri için serbestlik tanınmaya layık insanlar mıdır? Bu insanların geçmişte yaptıkları hile ve desiselerden haberdar olan* hangi akıl ve insaf sahibi, onların dini yayma bahanesiyle çevirdikleri dolaplara dünyanın her yanında göz yumulmalı, onların hakları korunmalıdır diyebilir? Bu anlatılanlardan sonra, eğer biz misyonerlerin ölkemizde serbestçe dolaşmalarını engelleyecek olursak, onlar da bizim davetçilerimizi ölkelerine sokmamak hakkını elde etmiş olurlar gibi bir düşünce ortaya konabiliyor anlamak mümkün değildir.

Dini faaliyetlerde bulunmak, dini yaymak amacıyla kurulmuş teşkilatlara "misyon"; dini yayma faaliyetini kendilerine meslek olarak seçmiş insanlara da "misyoner" denildiğini de bilmekte fayda vardır. Müslümanlar arasında böyle teşkilat Önceden mevcut değildi, belki şimdi bir-iki yerde vardır. İşlâm'ı yayma faaliyetleri, özelde bir işi sebebiyle değişik yerlere seyahat eden müslümanlar tarafından, genelde bütün müslümanlar tarafından yapılmıştır. İnsanlar, müs-lümanların konuşmalarını duyarak ve onların ibadet ve yaşayış tarzlarını görerek İşlâm'ı kabul edegelmişlerdir. Dünyanın hiçbir yerinde dinin bu şekilde yayılmasını engellemek mümkün değildir. Hiçbir güç bunun üstesinden gelemez. Bunun içindir ki, batılılar İşlâm davetçilerini ölkelerine almasalar bile, İşlâm bundan zarar görmez. Çünkü müs-lümanın serberstçe girebildiği her yere İşlâm da giriyor demektir.^{229[68]}

Hak İle Bâtil Çatışması Ve Bunun Hakikati

Soru:

Bir süreden beri içimde var olan bir ukde sebebiyle sıkıntılı bir hali yaşıyorum. Lütfen bu konuda bana yol gösteriniz. Bir türlü çözemediğim ukdeye gelince: Hz. Peygamber (s.a) ve Raşid Halifeler dönemini bir tarafa bırakacak olursak, bugüne kadar dinlerinin ve imanlarının gereklerini tam olarak yerine getirmeye çalışan müslümanların daima başarısız oldukları görülür. Müslümanların başarıya ulaşamama-larındaki en büyük engelin yine müslümanlar tarafından çıkarıldığını ve aynı durumun günümüzde de devam ettiğini gördükçe bu iş daha da önem kazanmaktadır. şunu öğrenmek istiyorum:

Dünya hayatını düzeltmek ve güzelleştirmek için gelen dinin bütün kanun ve prensipleri, dünya hayatında uygulanmak içindir. Bu güzellikleri hayata hakim kılmak için sayısız müslüman hayatını feda ettiği ve bir o kadarı da bu yola başkoyduğu halde acaba bu ideal niçin gerçekteşmemiştir? İnsanlardan çoğu, İşlâm'ın bu yüce nimetlerinden niçin nasiplerini alamamışlardır? Allah'ın sayısız kulları, bir avuç zalim ve diktatörün zulmüne niçin katlanmışlardır? Ekonomik adaletsizliğe, yoksulluğa ve işkencelerin acıklı biçimlerine neden düşmüşlerdir? Güveni, huzuru ve esenliği getiren ve kuran hak din olan İşlâm ve ona bağlı olan müslümanlar neden zayıfların, çaresizlerin, kimsesizlerin, yoksulların, ezilmişlerin sığınağı, barınağı olamamıştır? Bu iş niçin ba şarılı amamış tır?

Cevap:

İçine düştüğünüz sıkıntıdan kurtulmak için yapacağınız ilk şey, Allah'ın insana bir irade gücü verdiğini ve insanın bu gücü kullanmasıyla imtihana tabi tutulduğunu kavramanız ve bunun hikmetini anlamaya çalışmanızdır. Eğer bu gerçeği bütünüyle kavrayabilerseniz, yanlış ve bâtil düzenlerin bir millet içinde yayılıp dal budak salmasındaki, hatta benimsenip uygulanmasındaki sırrın, o bâtil düzenin kendi başarısı değil; batıl sistemlerin yayılmasına engel olamayan insanların başarısızlığı olduğunu görecek ve

^{229[68]} Tercüman'ul Kur'ân, Ocak, 1967

anlayacaksınız. Yine görecek ve anlayacaksınız ki, İslâm'ı hayata hâkim kalma uğrunda ellerinden gelen bütün gayreti gösteren, bu uğurda varını yoğunu harcayan ve bu çalışmalarını aralıksız bir şekilde sürdüren, sağlam bir yol ve dosdoğru bir istikamet takip eden müslümanlar mücadelelerinde başarılı olamıyor, İslâm'ı hayata hâkim kılamıyorsa, bu onların başarısızlıklarından değil; adaletin kökleşmediği, kötülüklerinse hızla yayıldığı toplumlardaki insanların verimsizliklerinden, başarısızlıklarındandır. Yeryüzünde hak ile batılın sürekli olarak çatışma halinde olması; Allah'ın kullarını imtihana tabi tutmasıdır. Bu imtihanda kimin başarılı olduğu ise bu dünyada değil, ahirette açıklanacaktır. Bu millet bütünüyle batılı seçer veya insanların çoğu bâtıldan yana tavır takınırsa, hatta bütün insanlık haktan yüz çevirip bâtıla tu-tunursa, bu hakkın başarısızlığı değil; insanların Allah'ın kendilerini tabi tuttuğu imtihanda başarısız oldukları anlamına gelir ki, sonucu ahirette açıklanacaktır. Bunun tersine, bâtıla karşı hak üzerinde sağlamca duran ve hakkı üstün tutmak için canını malını feda eden azınlık ise bu irfithanda başarılı olmuştur ve o, ahirette bu başarısının en güzel sonucunu görecektir. İnsan türünü yeryüzüne indirirken Allah Teâlâ'nın açık açık bildirdiği şey işte bu idi:

"Benim tarafımdan size kesin olarak bir hak söz geldiğinde, kim o hak sözüme uyarsa, artık onlara bir korku ve endişe yoktur, onlar artık üzülmezler de. İnkâr edip de buyruklarımızı yalanlayanlara gelince, onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır." ^{230[69]}

Eğer bu gerçeği bütünüyle kavrayabilirseniz, hakkı tercih edenlerin yeryüzünden bâtılı kaldırıp, yerine hakkı hakim kılmakla mükellef olmadıklarım, bilakis güçleri yettiği oranda bâtılı yok edip hakkı ayakta tutmaya çalışmakla ve bu uğurda çaba sarfetmekle yükümlü oldukları gerçeğini de kavrayabilirsiniz. Onlar bu çalışmalarını sürdürürlerken, bile bile bir hata yapmamışlarsa, başarılı olmuşlar demektir. Onların başarısı, bâtılı yeryüzünden kaldırmakla değil; gayretleriyle ölçülecektir. Ve onlar Allah katında gayretleri ölçüsünde başarılı olmuşlar demektir. Asıl ölçü çalışmalarıdır.

Çoğu insanın kafasında; bu din Allah'tan geldiğine, onun için çalışanlar da Allah yolunda çalıştıklarına, bu dinin aleyhinde çalışanlar da aslında Allah'a isyan ettiklerine göre, neden isyan edenler üstün geliyorlar da hak yolda olanlara zulmediyorlar diye de bir tereddüt ve ukde doğuyor. Bu tereddüdün izalesi için yukarıda anlattıklarımız üzerinde dikkatlice düşünmek yetecektir. Zira bu durum, Allah tarafından insanlara bahşedilen irade hürriyetiyle doğrudan ilgilidir. Eğer Allah'ın iradesi sadece yeryüzünde kendisine itaat edilerek emirlerine uyulması ve hiçbir kimsenin kesinlikle O'nun rızasına aykırı davranmaması olsaydı, Allah Teâlâ; hayvanları, ağaçları, denizleri, dağları kendi emrine musah-har kıldığı gibi, insanları da kendisine itaata mecbur kıları. Böyle yapılmış olsaydı, ne imtihan olmaya bir imkan olurdu ve ne de başarılı olması halinde birine cennet verme, başarısız olma halinde de birini cehenneme koyma durumu söz konusu olurdu. Allah Teâlâ böyle yapmayı bütün insanları bir imtihana tabi tutmayı irade buyurmuşsa, bu imtihanın bir gereği olarak insanlara irade ve yapma hürriyetini lütfetmesi gerekirdi ki, Allah Teâlâ da bunu yapmış, insanlara imtihanlarının gerektirdiği ölçüde dileme ve dilediklerini yapma hürriyeti vermiştir. İstediklerini yapıp yapmama konusunda serbest bırakılan insanlara Allah'ın müdahale etmesi isyankârları cebren başarısız; itaatkârları da başarılı kılması düşünülemez.

Allah tarafından kendilerine lütfedilen irade hürriyeti içerisinde hakkı veya bâtılı tercih ederek, hakkın ve bâtılın mücadelesinde öncülük edenlerle, içlerinde sıradan müslü-manların da bulunduğu insanlık alemi imtihan dünyasında birer birer imtihanlarını vermektedirler. Hakka bağlı olanların cesaretlendirilmesi, isyankârların ise cesaretlerinin kırılması Allah tarafından kesinlikle yapılmakta, ama imtihanın amaç ve hedefini ortadan kaldıran bir girişimde bulunulmamaktadır. Hakka bağlı olanların imtihanı, onların hakkı üstün kılmak için ne derece gayret gösterdiklerinde-dir. Genel insanların imtihanı da onların hakkı temsil edenlerin mi, yoksa bâtılı temsil edenlerin mi yanında olduklarıdır. Bâtılı tercih edip, haktan uzakta olanların imtihanı ise; onların haktan yüz çevirerek, bâtılı tutmakta ne kadar inat gösterdiklerinde ve hakka karşı çıkmakta, pisliğin, kötülüğün hangi noktasına kadar ulaştıklarındadır. Bu öylesine belirgin bir savaştır ki, bu savaşa katılan hakkın savunucuları yere düştükleri vakit hak başarısız olmuş, Allah Teâlâ da bu başarısızlığa rıza göstererek, hakkın yenilgisini sessizce seyretmiş demek değildir. Aksine bu; hak için çalışanların ilâhi imtihanda en üstün notu almaları, onlara zulmedenlerin akıbetlerini daha da perişan bir hale getirmeleri demektir. Hak ile bâtılın bu mücadelesi sürerken savaşa seyirci kalanlarla, hakkın yanında yer almaktan çekinenler ve bâtılın galebe çaldığını görerek bâtılın safını tutanlar kendilerini büyük bir tehlikenin içine atanlardır.

Müslümanlardan sayılan kişilerin bu imtihana tabi tutulmayacaklarını sanmaları veya sadece müslüman denilmekle bu imtihanda başarılı olacaklarını düşünmeleri yanlış bir inançtır. Müslüman milletler ve toplumlarda dinden sapmanın çoğalmasını, adi ve fasık bir düzenin iş basma gelmesini çözümü mümkün

olmayan bir muamma gibi görerek ye'se düşmek ümitsizliğe kapılmak da doğru değildir. Allah'ın insanlar için bir imtihan yeri olarak belirlediği yeryüzünde herkes kendi imtihanını vermektedir. Bu gerçek dün olduğu gibi bu gün de değişmemiştir. Burada yapılması gereken fikirlerin sözle savunuculuğunu yapmak değil, onları bilfiil hayata geçirmek olmalıdır. İmtihanı başarı ile veren şahıs, topluluk ve milletlerin durumu ise nüfus kağıtlarındaki kayıtlarla değil, hayata tatbikleriyle ölçülür.^{231[70]}

Müftü Muhammed Yusuf Beyin Kitabı İle İlgili Bir Soru

Soru:

Müftü Muhammed Yusuf Bey'in, içinde size yapılan itirazların ilmi bir değerlendirilmesinin yapıldığı kitabı henüz yayınlandı. Ben de onu okuyup inceledim. MaşaaHah kitap her bakımdan delilli, ispatlı yazılmıştır. Bazı şeyleri yanlış anlamış insanlar bu yanlışlıklarından uzaklaşacaklardır. Ne ki p.ksi ve inatçı olanların tedavisi zordur. Ben bazı dostlarıma okumaları için kitabı verdim, onlar ül mutmain oldular. Fakat, bir hocaefendi kitabı okuduktan sonra dedi ki: Ben tatmin oldum, ama bir problem var. O da şu Müftü Muhammed Yusuf Bey'in yorumladıklarının bazılarını Mevlânâ Mevdûdi'nin kendisi reddediyor. Bundan dolayıdır ki, bu kitaba önsöz yazmamış ve böylece kitabı onaylamamıştır. Ben de buna karşılık şöyle dedim: Eğer Mevlânâ Mevdûdi Bey kitapta anlatılanlara karşı çıkmışsa, kitaplarım basanlar onları neden yayınladılar? Neden onlar üzerine önsözler yazdılar? Bu kitap Tercüman ul Kur'ân, Asya (Ai-sa), Âin dergilerinde neden reklam edildi? Fakat o zât düşüncesinde ısrarlı ve şöyle diyor: Bunlar, onun karşı çıkmasına rağmen olmuştur ve Cemaat'ın bazı insanların isteği ile olmuştur. Mevlâna Mevdûdi'nin kendisi böyle istemiyordu. Bu hocaefendi ısrarla, eğer senin sözlerin doğruysa mektup yazarak öğren de durumu gör dedi. Nitekim bu yazılan satırları o söz üzerine kaleme alarak huzurunuzla gönderiyorum. Bu tip insanları tatmin etme uğruna lütfen kendi elinizle birkaç satır yazınız.

Cevap:

Mevlânâ Müftü Muhammed Yusuf Beyin kitabında benim sözlerime yaptığı yorumları, getirdiği açıklamaları inkâr ettiğimden dolayı o kitaba Önsöz yazmadığımı, onaylamadığımı size söyleyen ve bu kitabın benim isteğim dışında yayınlandığını ileri süren hocaefendi size tamamen yalan söylemiş. Böyle açık seçik yalan söyleyen kimselerin dini okullarda bulunması ve âlimler zümresi içinde sayılması şaşırtıcıdır. Bunları hangi haber alma kaynağından öğrendiğini kendisinden bir sorunuz.

Eğer siz Müftü Beyin kitabını dikkatle okumuş olsaydınız, bana sormaya ihtiyaç bile hissetmezsiniz. Hatta o hoca efendinin size söylediği sözlerin kendi uydurmaları olduğunu ve o kitap üzerinde benim bir onayımın olmasına hiç gerek olmadığım da bilirdiniz. Müftü Bey, benim hiçbir sözümün yorumunu kendiliğinden yapmamıştır. Her yorumunu ispat için o, bizzat benim sözlerimden ve o sözlerin akışından delil göstermiş ve benim asıl iddiamın ayna gibi ortaya çıktığı sözlerimi tamamen nakletmiştir. Bu ispat ve delillerden sonra benim onaylamam gerektiğini sadece iki çeşit insan hissedebilir: Birinci çeşit insanlar, herhangi bir ilmi konuyu anlama yetneğine sahip olmayanlardır. İkinciler de," kesin delil ve ispat gözleri önüne geldiği halde hak sözü kabul etmek istemez, fitne çıkarmak için bahane arar.

O hocaefendinin, eğer bana göre bu kitap doğru ise neden benim ona önsöz yazmadığımı söylemesi, onun geri zekalılığını gösteriyor. İnsanın kendini desteklemesi ve kendini övmesi için kitaplar yazdırmasının, kendisinin de onlara önsözler yazmasının basit insanların işi olduğunu ona söyleyiniz. Beni destekleme uğruna bir kitap yazın diyerek, Müftü Bey'e veya başka birine asla bir istekte bulunmadım. Müftü Bey'in kendisi, dürüstlüğü ve gerçekçiliği sebebiyle, bu kitabı yazmıştır. Ben anlıyorum ki, onun sözü eğer delil yönünden ağırlıklı ise, o kitap doğrudan ilim erbabı arasında etkisini gösterecek, benim bir önsözüm muhtaç olmayacaktır.

Meselenin aslı şu: Müftü Bey'in bu kitabı ile, benim sözlerimi kasten eğip büken, bozup dağıtan; onlara küfür, zındıklık ve dalalet mânâları doldurmakla uğraşan kişilerin dürüstlüğü şüpheli hale gelmiştir. Ben hiçbir zaman onların bu haksızlıklarına, bana yaptıkları bu kötülöklere aldırış etmedim. Çünkü, yalan sandalının çok ileri gidemeyeceğine ve Allah Teâlâ'nın bir gün onların yüzündeki perdeyi yırtıp atacağına kesinlikle inanıyorum. Şimdi onlardan insaf sahibi bir kişinin eliyle Allah Teâlâ bu perdeyi yırttırınca, tutuşuyorlar. Halbuki bu mânâsız hareketler onları daha da rezil edecektir. Şunu sormak istiyorum: Tarafımdan Müftü Bey'in yorumlarının hiçbir onayı veya reddedilişi olmadığını varsaysak bile, Müftü Beyin

de benim sözlerimle benim iddiama açıklama getireceği yerde, bizzat kendisi, muhaliflerim tarafından bana yapılan itirazları ortadan kaldıran yorumları ve açıklamaları yapmışsa, o zaman şeriatın hangi kaidesine göre dürüst bir insan şöyle bir tutumu tercih edebilir: Bir müslümanın sözünden iki türlü mânâ çıkarıldığını varsayalım. O iki mânâdan birine göre o müslümana hakaret ediliyor olsun, diğerine göre de o suçlu kabul ediliyor olsun. Bu durumda o müslüman birinci yorumu kabul etmeyi reddedip, ikinci yorumda ısrar eder mi? Böyle bir ısrar, onların doğrudan doğruya Allah için değil, kin ve düşmanlıkla-rmdaki inatları yüzünden o müslümana karşı çıktıkları anlamını taşır.^{232[71]}

Değişen Koşullarda İslâmi Hareketin Uslubu

Soru:

Şimdilerde bizim yakınımızdaki müslüman çevreler şu konu üzerinde kafa yormaktalar: Herhangi bir memlekette müslüman olmayanlar müslümanlara hakim ise, orada İslâmî faaliyetlerde bulunanların, millî ve şahsî meseleleri ile ne derecede ilgilenmeleri gerekir? Böylesi bir faaliyet içerisinde bulunmanın gerekliliğini savunanlar, Hz. Musa'nın (a.s) Firavunla giriştiği mücadeleyi ve İsrailoğulların Mısır'dan çıkarmasını buna delil getiriyorlar. Buna karşı çıkanlar da, bu tür bir faaliyet içerisinde bulunmakla İslâmî hareketin aslî hüviyetini yitireceği ve onun evrenselliğinin haleldar olacağı iddiasını savunuyorlar. Birinci grupta olanların düşüncelerine delil olarak ileri sürdükleri temel nokta şudur; Hz. Peygamberin (s.a) nübüvvetle görevlendirilmesinden önceki dönemlerde, İsrailoğulları Allah tarafından nasıl dünya milletlerinin en seçkini olarak vafedilmişse, şimdi de herhangi bir ülkede müslümanca yaşayan bir topluluk yeryüzünün en seçkin, en üstün ve en şerefli topluluğu durumundadır. Böyle olunca da, bu seçkin müslüman topluluğun varolma mücadelesini desteklemek; onların can, mal, namus ve haysiyetlerini korumak, eğitim ve öğretim kurumlarının sürekliliğini temin etmek birinci derecede önemi haizdir. Çünkü dinin ayakta tutulması için bunların yapılması şarttır. Peygamberlik müessesesinin evrenselleşmesi ile birlikte yeryüzünde yaşayan bütün insanlar için tek bir peygamber gönderilmeye başlanınca, bir millet içerisinden tek bir kişi seçilip peygamberlikle şereflendirilmiş, bütün milletler içerisinden de tek bir millet seçilip peygamberliğin getirdiği vazifeleri omuzlamakla yükümlü kılınmıştı.

Hz. Musa'nın (a.s) Firavunu imana davet etmesi İsrailoğulların hürriyetlerine kavuşturmakla ilgili vazifesinin bir kısmını ihtiva ediyordu.

Sizden, gayr-i müslim bir idarenin yönetimi altında bulunan bir ülkede İslâm'ın hayata nasıl hakim kılınabileceğini, Hz. Musa'nın (a.s) davetinin İsrailoğulları ile Firavun'un

kavmi arasındaki ilgisinin' gerçek yüzünü, Hz. Musa'nın (a.s) İsrailoğulların millî meselelerine niçin bu kadar sahip çıktığını öğrenmek istiyorum.

Cevap:

Son günlerde sürekli tartıştığımızı söylediğiniz konuyu dikkatlice inceledim. Düşüncemi kısaca özetliyorum; İslâm'a çağrı için ve onu ayakta tutmak için bir memlekette ve herhangi bir dönemde faaliyet göstermek üzere ayağa kalkan kişi veya grup, zaman ve mekan bağlarının üstünde olan bir doğruluğun temsilcisi ise ve her devir ve her yörenin insanları için eşit olan prensipleri öğretiyorsa, içinde faaliyet gösterdiği ülkenin ve toplumun şartlarından tamamen sıyrılamaz. Kendisini yalnız dini tebliğ etmekle görevli bir davetçi olarak değil de hayatın bütün alanlarına dini hakim kılma mücadelesi veren biri olarak gören kimse, görevini yerine getirirken içinde bulunduğu yer ve zamanın şartlarını da dikkate almak zorundadır. Davetçinin içinde faaliyet gösterdiği toplumun İslâm dışı bir toplum olup olmadığına veya o toplumda bazı insanların önceden İslâm'a inanıp inanmadıklarına yahut orada büyük çoğunluğun İslâm'a inananlar olup olmadığına bakması gerekir. Çünkü bu üç ayrı durumda da yapılacak davet şekli birbirinden farklıdır. Amerika veya Japonya'daki şartlarla Rusya veya Çin'deki şartlar aynı değildir. Bir yerde Hindistan'daki şartlar geçerli olurken, bir başka yerde Seylan'daki şartlar geçerlidir. Bazı yörelerde Pakistan'ın şartları yürürlükte iken, bazı yörelerde Mısır ve Suriye gibi ülkelerin şartları yürürlükte değildir. Başka bir yerde de Türkiye'dekine benzer şartlarla karşılaşmak sözko-nusudur. İslâm'ın temel prensipleri için yapılan çağrılar bütün bu şartlar için aynı ise de bu uğurda çalışanlar, akıllı, mantıklı, hikmetli insanlar olurlarsa, her yerde aynı reçeteyi (metodu) kullanamazlar. Hastaların ve hastalığın seyrini dikkate almak suretiyle reçeteyi sunarken uygun değişiklikleri yaparlar.

Değişik durum ve şartlarda hangi yolu takip etmemiz gerektiğini peygamberlerin hayatlarından öğrenebiliriz. Onların değişik durumlardaki davranışlarını örnek almak suretiyle farklı durumlarda nasıl davranılması gerektiğinin inceliklerini yakalayabiliriz. Bunun için bizim faaliyette bulunduğumuz toplumun şartları ile peygamberlerin yaşadığı dönemdeki şartların aynı olması gerekmez. Sorunuzda Hz. Musa (a.s) örneği verildiği için ben de örneğimi o konuda vereceğim: O dönemde Mısır halkının ancak onda biri veya ikisi müslümandı. Diğer tarafta ise, tarihi sebeplerden dolayı müslümanlara kin ve nefret duyan gayr-i müslim çoğunluk bulunuyordu. Bunun içindir ki, Hz. Musa'nın (a.s) davetinde izlediği yol, İslâm dışı toplumlarda davetini yürüten peygamberlerin izlediği yoldan farklı idi. Hz. Musa (a.s), Firavun ve tabilerine İslâm'ın prensiplerini tebliğ edip, onları hakka davet ederken; Mısır'da yaşayan müslümanları da gözetmek, onlarla da ilgilenmek durumunda idi. Mısır'da yaşayan müslüman azınlığı dışlamak, onlara karşı ilgisiz kalmak olmazdı.

O, Mısırlıları İslâm'a davet etmekle birlikte, her ne kadar inanç sapmalarına ve ahlâki çöküşe yakalanmış idiyse de önceden müslüman olmuş olan insanlarda da dini uyanış meydana getirmeye çalıştı. Müslümanları küfrün hakimiyetinden kurtararak hürriyetlerine kavuşturmak onun görevinin ayrılmaz bir parçasıydı. İsrailoğulların Mısır'dan çıkarmak isteyişinin asıl sebebi de, o gün için Mısır'da yaşanan şartların Mısır'ın bir İslâm beldesi haline gelmesi için müsait olmamasıydı. Eğer Firavun ve avanesi İslâm'ı kabul etmiş olsalardı ne İsrailoğulların ve ne de onların arkadaşları olan diğer müslümanları Mısır'dan çıkarmaya gerek kalacaktı. Bu örnekten yola çıkarak şu sonuca varıyoruz: Buldukları yerde söz sahibi olanlar ve devleti yönetenler müslüman olmadığı halde belli sayıda bir müslüman grubun yaşadığı memleketlerde İslâm davetini gerçekleştirmek isteyen davetçiler, bu müslüman grubu dikkate almak, onlarla münasebet kurmak zorundadır. Onların hareket tarzı her ne kadar müslüman milliyetçiliği renginden sıyrılmış olmalı ise de, önceden beri mevcut olan İslâmî değerlerin korumaları ve yeni haklar elde etmek için çabalarken önceden elde ettikleri haklarını da muhafaza etmeleri gerekir. Ben bu meoddan yola çıkarak, Hindistan ile Pakistan birbirinden ayrı iki devlet olarak kurulmadan önce de, bir taraftan müslüman olsun veya olmasın herkese İslâm'ın temel prensiplerini anlatmaya çalıştım, diğer taraftan da Hindistan'da yaşayan müslümanların hindu çoğunluğu içerisinde eriyip yok olmamaları, onların işkence ve zulümlerine uğramamaları için gayret gösterdim.^{233[72]}

Hz. Musa'nın (A.S) Davetinin İki Yonu

Soru:

Daha önce yazdığım mektubumdaki soruma verdiğiniz cevapta, Hz. Musa'nın (a.s) görevinin ne olduğu konusunda açıklamalarda bulunmak yerine daha önce Tefhim'ul Kur 'anda ifade ettiğiniz düşüncelerinizi tekrarlamayı tercih etmişsiniz. Görüşlerinize katılmamızı güçleştiren hususlar şunlardır:

Hz. Musa'nın (a.s) İsrailoğullarıyla birlikte Mısır'dan göç etmesi, Firavun ve tebaasının hidayete tabi olmalarından ümit kesildikten sonra gerçekleşmiş değildi. Hz. Musa (a.s) Firavun'a iki teklifle gitmişti. Bunlardan biri Firavun ve tebaasının İslâm'ı kabul etmeleri, diğeri de İsrailoğullarının serbest bırakılması teklifi idi. Bunun hikmeti neydi? Sadece iman etmeye çağırması yeterli değil miydi? Bence bu sorunun bir tek izah tarzı vardır: Firavun'un iman etmesi ile, İsrailoğullarının serbest bırakılması aynı değerde olamaz. Bu teklifle Firavun iman etmediği takdirde İsrailoğullarının Mısır'ı terkedeceği söylenmemiştir. Firavun, Musa'nın (a.s) teklifini kabul ederek iman etmiş olsaydı da İsrailoğulları Mısır'ı terkedecekti. Çünkü, bu yerine getirilmesi gereken bir vazifeydi. Bana göre Kur'ân-ı Kerim'in üslûbu bu kanaati destekliyor.

Ümid ediyorum ki, elinize geçecek ilk fırsatta benim bu ricama yönelecek ve ikinci kez dikkatle inceleyip, vardığınız sonucu bana bildireceksiniz.

Cevap:

Hz. Musa'nın (a.s), Firavun'a hem imana davet hem de İsrailoğullarını serbest bırakması teklifini aynı anda götürmesi, üzerinde durduğunuz sorunun temel sebebidir. Dikkatinizi Kur'ân-ı Kerim'de geniş bir şekilde anlatılan bu olay üzerinde yoğunlaştırırsanız, bu sorun kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Hz. Musa (a.s), Firavun'a bu teklifleri götürdüğü zaman İsrailoğulları yalnız Mısır'ın değil, bütün Ortadoğu ülkesinin ve belki de bütün medeni dünyanın, bir olan Allah'a ve peygamberliğe iman etmiş tek milleti idi. Uzunca bir zamandır da kafirlerin ağır işkence ve zulümleri altında inlemekteydiler. Öyle bir noktaya

gelinmişti ki, artık İsrailoğulları ya yok olacak, ya da kafirler arasında eriyip gidecekti. Tehlike çok yakındı ve kesin gözüyle bakılıyordu. Bu şartlarda, Firavun ve tebaası önce İslâm'a davet edilerek belli bir süre beklensin; eğer iman etmeyecekleri kesinleşirse, bu defa da iman sahibi kimselerin Mısır'dan çıkmaları için izin verilmesi istensin gibi bir düşünceyi uygulamaya koyma fırsatı yoktu. Böyle yapılmış olsaydı daha önce İslâm'ı kabul etmiş bir topluluk korumasız bırakılacaktı. Eğer Firavun'a sadece imana davet ile gidilmiş olsaydı, yukarıda zikredilen şartlar gerçekleşinceye kadar geçecek olan 25-30 yıllık süre içerisinde Mısırlılar bu müslüman milleti eritir, yok ederdi. Bu ise "Dimyat'a giderken evdeki bulgurdan olma" anlamına gelirdi. İşte Musa'nın (a.s) davetinin hemen başında İsrailoğullarının serbest bırakılmasını istemesinin sebebi bu idi. Hz. Musa'nın (a.s) görevi milli bir önderlik olmayıp dine davet olduğundan, o yalnız İsrailoğullarının serbest bırakılmalarını istemekle kalmadı, aynı anda davet görevini yaptı. Bu davet muvaffak olsaydı da Mısır hükümdarı ve idareci sınıfı İslâm'ı kabul etseydi, bu durumda müslüman bir milletin, İslâm ülkesi olmuş bir beldeyi zorla terkederek, yeni baştan kafirlerle çatışmak zorunda kalacakları bir küfür yurduna gitmelerine hiç gerek kalmayacaktı. Sizin de bildiğiniz gibi, Mısır'da dine davetle birlikte İsrailoğullarının serbest bırakılması isteğine de başlanmıştı. İsrailoğullarının dağılık olan nüfusunun ülkeyi bırakıp gitmesi için gerekli olan hazırlıkların bir anda tamamlanması mümkün değildi. Onlar yirmi beş-otuz yıldır buna hazırlanıyorlardı. Yıllardır devam eden zulümler, işkenceler ve kölelikler onların göçe olan azim ve kararlılıklarını iyice arttırmıştı. Onlar göçe önceden hazır dılar. Ani bir kararla Mısır'dan çıkmaları emredilseydi, bunu başarmaları imkânsız olurdu.^{234[73]}